
3 1761 05263874 9

19.

„ . . . Az assignáták azért váltak veszélyesekké, mert kibocsáttattak in infinitum, s mindamellett mégis sikerük volt, mert csakugyan meg lőn mentve a haza."

(Kossuth Lajos a képviselőház 1848. augusztus 24-iki ülésén, az 1848/49-iki költségvetés, illetve a papirpénzkibocsátás tárgyalása alkalmából.)

A KOSSUTH-BANKÓK KORA

A SZABADSÁGHARC PÉNZÜGYEI

IRTA

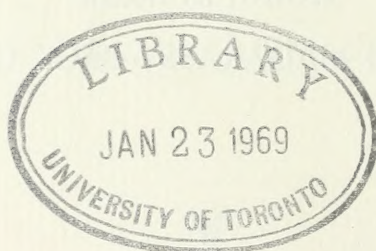
FARAGÓ MIKSA
AZ OSZTRÁK-MAGYAR BANK FELÜLVIZSGÁLÓJA

ELŐSZÓT IRT HOZZÁ

Dr. BÁRÓ MADARASSY-BECK GYULA

A NYUGAT KIADÁSA, BUDAPEST

NYUGAT IRODALMI ÉS NYOMDAI R. T. NYOMÁSA, BUDAPEST.

Előszó.

1848 február 24-én kikiáltják Franciaországban az új köztársaságot. És ismét Franciaországból kiindulólag, mint a reakció béklyóiba vert népek egyetlen sóhaja, megrázkódtatja a levegőt a szabadság lehelete. Hozzánk március 3-án ér a hír: egy olyan momentumban, amikor a nemzet egész életét átölelő közgazdasági és közjogi átalakulás küszöbén áll. A levegő tele van feszültséggel; egy gyökeres reform szükségének tudata él mindenkiben. Kossuth Lajos még ugyanazon napon tartott hatalmas beszédében, amelyben Őfelségéhez feliratot indítványoz, amely Magyarország részére a független miniszteriumot, Ausztria részére az alkotmányt követeli, ezt mondja: „Mi gördítjük fáradatlanul Sysiphus kövéit és az én lelkemre epesztő aggodalommal borúl a mozdulatlanság fájdalma; vérző szívvel látom, miként pazaroltatik annyi nemes erő, annyi hű tehetség, egy háládatlan munkában, mely a taposó malom kínjaihoz hasonlít.“

És ebben az egy mondatban ki van fejezve annak a rettentő tehetetlenségnek a fájdalma, amelyben Magyarországot évtizedeken keresztül részben „a bécsi rendszer csontkamrájának sorvasztó szele“, de nagyrészben az ország nagy közgazdasági érdekeinek meg nem értése tartotta.

Több mint egy fél századdal a francia forradalom után, amely egyetlen ökölcsapással törte össze évszázadoknak a társadalmi osztályokat egymástól elválasztó hagyományait, és

amely a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméivel az állami és társadalmi élet radikális átalakításának orgiáit ülte, nálunk a régi rendszeren még nem történik változás. A nemesek privilegizált jogai és a jobbágyság jognélkülisége minden anyagi és politikai vonatkozásukban képezik az ország közjogi bázisait. A nemzet Ausztriával szemben alkotmányos jogainak állandó és kétségbeesett védelmére van szorítva. És a diéták minden feliratában visszatérő védelme az alkotmány formáinak, a nemzet képviseletének folytonos gravaminális politikája, amelynek az ország komoly anyagi érdekei nem adják meg a tartalmat, egy sivár nemzeti élet tükrét adják, melyből az ország közgazdasági életérdekei iránti érzék teljesen hiányzik. A közjogi védekezésben az ősi hagyományos formáknak egy öntudatlan túlbecsülése fejlődik ki a nemességben, amely optikai csalódáshoz vezet: a saját magánjogi érdekű kiváltságaikban látják az ország alkotmányának legfőbb bástyáját és egy osztály anyagi érdekeinek védelmét jóhiszemüen az ország alkotmányának védelmével tévesztik össze. A mellett mindenki elégedetlen: a nemesség mert a földek vagy sehogy, vagy rosszúl műveltetvén, nem jövedelmeznek; a jobbágyság, mert a rettenetes súlylyal reánehezedő szolgáltatások terhe alatt megélhetése úgyszólván lehetetlen. Az átalakítás reformja pedig csak tapogatózva és félénk lassú lépésekkel halad előre, kínosan vajudik minden egyes kérdés felett. A jurista nemzet csak megerőltetéssel érti meg az ország kiáltó szükségletét az anyagi fejlődést előmozdító közgazdasági reformok után.

1830-ban jelenik meg Széchenyi István „Hitel"-e. És az ő lángelméje világít be legelőször az ország igazi érdekeinek megértését gátló sötétségbe. Ő mer legelőször lelkesedésének egész tűzével szembeszállani a gravaminális politikával és hirdeti a közgazdasági érdekek prius-át. Látja az ország köz-

gazdasági helyzetét. Az útak az év legnagyobb részében járhatatlanok. A Dunán hajó nem jár. Az országnak vasútja nincs. Földművelése rossz. A jobbágyot megöli a dézsma és a robot. Tőke végtelenül kevés és ami van, a telekkönyv és a kereskedelmi törvények hiánya miatt hitelbe nem kapható, csak uzsora alapon. Az összetartás, a közérdekek felismerése mindenütt hiányzik.

Széchenyi eszméi kezdenek azután a köztudatba lassanként átszűrődni és 1832-től kezdve nyomon lehet követni hatásukat a közgazdasági törvényeken.

Most alkotnak még csak törvényt a vásári biróságokról; alkotnak néhány kereskedelmi jogszabályt, valamint a szóbeli pereskedésekről, a végrehajtásról, a telekkönyvi betáblázásról, a csődeljárásról, a moratóriumról és a sequestrumról is törvényesen intézkednek. De milyen megcsontosodott előítéletekkel kell minden egyes törvényalkotásnak megküzdenie! Hiszen mikor az országgyűlésen szóba kerül csak a jobbágytelkeket művelő nemesség megadóztatása, maga felsőbükki Nagy Pál szólal fel a nemesi kiváltságok sérthetetlen megvédésére és a váltótörvényt, amely egy félszázadig nem tudott megvalósulni, legjobban a nemesi előjogok szempontjából ellenzik, mert a váltótörvényszék nem vehette tekintetbe az ősiségi jogokat.

Az ország legfontosabb és legégetőbb jogi és gazdasági kérdésének, a jobbágyság ügyének mélyébe hosszú szenvedélyes viták után először az 1836 : IV—XIII. t.-c.-kek nyúlnak bele. E törvényes intézkedések szentesítést nyert részei biztosítják a jobbágyok számára a szabad költözködést, a jobbágyi haszonvételnek beruházásokkal együtt való eladhatási jogát, intézkednek részletesen a jobbágyokat illető hasznokról, sőt a VIII. t.-c.-ben már az örökváltság is lehetővé tétetik. Végre az 1848-iki országgyűlés a VIII—XIII. és XV. t.-c.-kekben véglegesen szakít az elavult hűbéri intézményekkel, kimondja

a közteherviselést, megszünteti a dézsmát és a pénzbeli fizetéseket, valamint az úrbéren alapuló szolgáltatásokat és a földesúri hatóságot, kimondja a földtehermentesítést az ország költségén, eltörli az ősiséget és megszünteti a papi tizedet.

Az ország szíve verését végre megértő dicsőségteljes munkával megteremtetnek egy modern Magyarország és egy modern gazdasági fejlődés alapjai, ugyanakkor, mikor a képviseleti rendszer behozásával és a független magyar kormány létesítésével az ország alkotmánya is gyökeréig átalakúl. És a szabadság ezen hajnalhasadásában, mikor hazánk még alig eszmél teljesen új helyzetében, egyszerre elsötétül minden és a nemzet karddal és vérrel kénytelen megvédeni ugyanazokat a jogokat, amelyeket az imént alkotott. Rettenetes helyzet egy országra nézve! Az elhelyezkedés az új bázisokon még nem történhetett meg. Minden kérdésben új fogalmak, minden vonalon új jogok, amelyek megértve és megemésztve még sehol nincsenek. És lángban áll az ország egy élet-halál harcban, amelyet nemzeti és gazdasági léteért folytat ....

Ennek a kornak végtelenűl kúszált közgazdasági életébe világít be Faragó Miksa műve. A feladat nehéz és érdekes. Fáradságos munkája köszönetet érdemel.

Kívánom, hogy könyvét a megérdemelt siker kísérje!

Dr. báró Madarassy-Beck Gyula.

ELSŐ FEJEZET.

1.

A szabadságharc előzményei.

A magyarság 1848/49-ik évi önvédelmi harcának inditó okai és rugói felől még ma is a legeltérőbb vélemények uralkodnak. Az absolutizmus megvilágitásából — közvetlenül a nagy harc leveretése után — az a felfogás domborodik ki, hogy az önvédelmi harcot Kossuth Lajos „csinálta“ s az egész harc nem volt egyéb, mint „Kossuth és társai“ mérhetlen hatalmi és uralmi vágyának kifolyása. Az absolutizmus irodalma ugy tüntette fel az eseményeket, mintha azok csupán az intranzigens elemek felforgató aknamunkájának következményei lettek volna. A másik oldalról viszont — az emigránsok irodalmi müködése révén — mind jobban és jobban terjedt az a hit, hogy az önvédelmi, vagy szabadságharcot csupán a „kamarilla“ gyászos müködése okozta és zuditotta a nemzetre.

E két szélsőséges irány két táborra osztotta a közvéleményt. Mindkét tábor hatalmas irodalmi müködéssel igyekezett igazát bizonyitani. Külföld és belföld egyforma bőséggel ontotta a sok papirt: csupa vád és csupa védelem. Hatalmas könyvtárrá dagadt a szabadságharc irodalma. És aki e könyvtárt áttanulmányozza, azzal könnyen megeshetik, hogy ama felfogás suggestiója alá kerül, mely e könyvek szelleméből kisugárzik, hogy: a magyar szabadságharc csupán néhány embernek magánügye volt. Ez a felfogás még ma sem évült el egészen; vannak, akik még ma is személyi ügynek tekintik a nagy fellángolást, s még ma is uralkodónak nevezhető az a felfogás, hogy az 1848/49-ik évi gazdasági,

társadalmi és állami megrendülés a hatalmi érdekek és személyi aspirátiók eredőjének eredménye volt.

Legfőbb ideje volna, hogy eloszolják az a köd, mely e kérdést a homály fátyolával boritja, s ideje, hogy a nemzet tisztán láthassa az erőknek ama csoportosulását és összejátszását, mely a nagy harcnak ébresztője és mozgatója volt.

A magyarság önvédelmi harca nem egyéni aspirátiók következménye volt.

A magyarság önvédelmi harca nem személyeknek a hatalom birtokáért folytatott küzdelme volt.

A magyar önvédelmi harc az összmonarchikus eszme és az ennek megteremtésére létesitett segédeszközök: a császári absolutizmus és a bürokratizmus csődbejutásának következménye volt!

A magyar önvédelmi harc nem egyéni érdekek felszinrejutásának, hanem ama rothadás következménye volt, mely a gazdasági kizsákmányolásra itélt ország egész testén és közigazgatásának minden szervén elharapózott.

. . . Ha olykor-olykor szélcsend idején lobot vet a levegő, a pásztorok félénk asszonynépének képzelete lidércek és boszorkányok kénköves lehelletét látja a tüneményben jelentkezni. A tudományos vizsgálat kideritette, a higgadt elme megállapitotta, hogy, ahol lángra gyul a semmiség, ott — tetőfokát érte el a föld mélyén összehalmozódott anyagok rothadása . . . Mikor pedig egy nemzet fölött a szabadságnak, vagy a forradalomnak lángja fellobban, mikor egy népnek, mint egy egyetlen egyénnek kezében megvillan az önvédelemnek kardja, akkor — — — akkor nézzünk itt is mélyen a szint alá, s megtalálhatjuk mindannyiszor a rejtély nyitját: a rothadási folyamat előrehaladottságát.

A magyar önvédelmi harcot nem egyéni törekvések keltették életre, hanem az államszervezet minden tagján elhatalmasodott penészedés és rothadás. Ennek beigazolására szükséges, hogy a magyarság negyvenesévekbeli helyzetét megrajzoljuk.

*
* *

A negyvenesévekbeli Magyarország tipusa a gyarmati helyzetbe sülyedt országoknak: vasgyürüként övezi s minden életerejét fölszivja egy idegen hatalom. Ipara semmi, kereskedelme alig vala-

mivel több. Pénzügyei züllöttek. Utai elhanyagoltak, vagy egyáltalában nincsenek. A közbiztonság nagyon gyenge lábon áll. Igazságszolgáltatási viszonyai a 19-ik század szégyenfoltja. Közigazgatása vagy egy századdal elmaradt . . .

Magyarország a negyvenes években tipikus gyarmatállam volt, mely arra használtatott, hogy természeti kincseivel s jövedelmeivel egy magasabb kulturáju nép kényelmét s állami létének nyugalmát előmozditsa. Egykori világhirü kézműves ipara a legszükségesebb használati cikkek házi uton való előállitására sülyedt. Négy-ötsegédes műhely már ritkaság. Az egész országban alig akad műhely, mely a gyár nevet megérdemelné. A gépeket Magyarország részére hiába találták fel, itt nem alkalmazhatók, mert az önkényuralom egy olyan vámvonal láncára verte az országot, mely teljesen kizárta az osztrák gyártmányokkal való versenyzés lehetőségét. A hazai iparnak csak az a kis tér maradt, melyet az akkori viszonyok között az osztrák ipar nem tudott, vagy nem akart kiaknázni. A magyar kéz ügyessége és a magyar elme rátermettsége nem voltak képesek magyar ipart teremteni, illetve a rég volt ipar nagyságát fenntartani. Az ipar kulturtermő fegyvere a hasznavehetetlenségig berozsdásodva állott s nem osztott áldást és jólétet a foglalkozás nélkül lézengő és foglalkozást kereső kezek százezrének.

A magyar kereskedelem igen alacsony fokon állott. Voltak ugyan előkelő kerskedőink, ezek azonban — csekély kivétellel — nem annyira kereskedelmi tevékenységükkel, mint inkább vagyonukkal, társadalmi tevékenységükkel és összeköttetéseikkel szerezték tekintélyüket. A kereskedelem legnagyobbrészt a belföldi vásárok felkeresésére szoritkozott. Külkereskedelmünk csak Bécsbe irányult, mely a magyar nyersterményeknek egyetlen fogyasztó piaca volt. Bécsben azonban, éppen a nagy felhajtás következtében időközönként ugy leszoritották termesztményeinket és állataink árát, (melyeket visszahozni vagy huzamosabb ideig ott tartani a tetemes költségek miatt nem lehetett) hogy a nagy kockázat következtében ez is mindinkább összeszorult, s a földbirtokos inkább bevárta, mig a bécsi kereskedő jött el hozzá vásárolni. Ily módon néha és néhol több év termesztménye is felhalmozódott az értékesités lehetetlensége miatt.

Termesztményeink értékesithetetlenségének legnagyobb akadálya a modern forgalmi és közlekedési eszközök teljes hiánya és az utak borzalmasan sivár állapota volt. Vasut csak papiroson volt még akkor Magyarországon, s abból is csak egy kis darabocska: Pesttől Szolnokig. Szekér volt az egyedüli szállitó eszköz. Az országos és községi utak minőségét a „hat ökör se huzza ki“ mondás jellemzi a legjobban: egy egynapos esőzés után napokon át teljes lehetetlenség volt a sulyosabb társzekereket előbbre vinni, szárazság esetén pedig a mély homok miatt csak nagyobb számu igás jószág befogásával, ami persze a költségeket jelentékenyen emelte. Folyóink, viziutaink teljesen szabályozatlanok, s rajtok csak itt-ott egy jármű, melyek közt gőzös alig-alig akad. A hidak fából készültek s néhol több napi járóföldre állanak egymástól. A pesti Lánchid volna az első állandó vashid, ez azonban még csak készülőfélben van. A legtöbb helyen kompokon bonyolitják le az igen kis forgalmat, s persze csak akkor, ha nem zajlik a folyó, mert akkor egyáltalában megakad a közlekedés a folyópartnál. Ilyenkor a levél- és csomagforgalmat is csak a két part között kifeszitett erős köteleknek csigákon való át- és visszahuzása utján bonyolitják le . . . Tengerpartja az országnak van, de nincs. Van, mert hiszen Fiume a miénk és nincs, mert közlekedési eszközök hiányában Fiume a belső Magyarország kereskedelme részére hozzáférhetetlen. Tengeren túli forgalmunk tehát nincs, sem oda, se onnét. Terményeinket nem vihetjük — utak hiányában — ki Fiumén át; kifelé irányuló kereskedelmünk tehát csak Bécsbe irányulhat. (A Balkán nyersterményekből s állatokból épugy felesleggel birt, mint mi, arrafelé tehát piac hiján nem szállithattunk semmit.) Az osztrák határon keresztül azonban a vámvonal és a szállitás költségei miatt lehetetlen keresztül vinni áruinkat. A behozatalból szintén ki van zárva a külföldi verseny, mert Fiumén át nem tud jönni a forgalmi akadályok miatt, az osztrák határon át pedig nem jöhet a vámvonal miatt . . . Magyarországon a kereskedelem is csak savanyu kenyeret adott a negyvenes években.

. . . Se ipar, se kereskedelem. A kenyérkereset teljesen bizonytalan alapokon nyugodott, s ennek hiányában a nép nyomora mindinkább elviselhetetlenné vált. Az állandó és biztos keresetforrás hiánya gyakran inséget okozott és pedig még ott is, ahol egyéb-

ként bőven termett a föld. A Tisza vidékén például, a legjobb termőföldek határában egyaránt baj volt a bő termés is, a rossz termés is. Bőséges esztendőben nincs vevő, mert mindenki termesztő. A terményeket oly vidékre, ahol nem volt termés, tovaszállitani forgalmi utak és eszközök hiányában lehetetlenség . . . a termesztők azonban mégis kénytelenek bármily hitvány árért elvesztegetni terményeiket, miután a kenyéren kivül csak pénzen beszerezhető napi szükségleteiket is fedezniök kell. Bőséges esztendőben tehát ötször-hatszor annyit kell eladni, mint inséges esztendőben, hogy a szükségletek fedezésére a megfelelő összeg előteremthető legyen. Az alföldi embert bőség-szükség egyiránt bankrottá teszi: mert a bőségben is csak ennivalója van, feleslegét félre nem teheti s igy szük időre semmije sem marad fel. (Hazánk, 1847 április 6.) A felföldön pedig állandó volt a kenyérhiány, miután ott egy kicsiny termőföld hozadékából aránylag nagyszámu lakosság volt kénytelen megélni. Legjobb helyzete még aránylag a túladunai magyarságnak volt, mely a mezőgazdaság müveléséből elég tisztességes keresethez juthatott, miután terményeit könnyen, rövid uton és rövid idő alatt vihette a szomszédos ausztriai városokba. Megtakaritásról azonban még ezeknél sem lehet beszélni.

A takarékosság kérdése egyáltalában nagyon gyenge lábon állott. A takarékpénztári intézmény a nép szélesebb rétegei előtt csaknem teljesen ismeretlen volt még. Pesten már működött ugyan a Fáy István alapitotta Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület, meg volt már a Magyar Kereskedelmi Bank is, továbbá volt a negyvenes évek közepe táján már vagy 5—6 vidéki pénzintézetünk is, ezek azonban oly szerény keretek között mozogtak, hogy a takarékossági szellem ez időtájt való megnyilatkozásának még csak a nyomait is alig lehet felfedezni. Magyarországon ekkor még csak ott tartottunk, hogy a nép, ha egy kis keresetre szert tett, elrejtette pénzét a ládája fenekén, ahonnét aztán csak akkor került elő, ha vásárra indult a gazda. Takarékosság hiján az intézetek igen csekély tőkék felett rendelkeztek, minek következtében a hitelkereslet igényeit csak megközelitőleg sem tudták kielégiteni.

A hitelkereslet szempontjából ez időtájt egy „Nemzeti Bank“ felállitása utján lehetett volna legjobban segiteni a bajokon, mert a nemzeti, azaz bankjegykibocsátó bankok akkor még világszerte

a népek legbőségesebb hitelforrásai voltak. A Nemzeti Bank felállitása azonban a királyi akarat sziklabástyáján ledönthetetlen akadályba ütközött, s a nemzet eziránti vágya teljesitetlen maradt. Az országban forgó bankjegyeket a Bécsben székelő „Osztrák nemzeti bank" bocsátotta ki, melynek törvényességét ugyan el nem ismerte az országgyülés és szabadalmának szentesitéséhez sem járult hozzá jóváhagyásával, de viszont gyengeségének érzetében belenyugodott abba, hogy mint egy szövetséges ország fizetési eszköze elfoglalja egy magyar nemezeti bank pénzjegyeinek helyét. Az osztrák nemzeti bank szük látkörü vezetősége azzal hálálta meg a nemzeti képviselet gyöngeségét, hogy Magyarországon fiókhivatalt nem állitott fel, a magyarság hitelviszonyainak javitásához egy szemernyivel sem járult hozzá, sőt odáig ment, hogy bankjegyeinek beváltásáról sem gondoskodott kellőkép, minek következtében állandóvá tette az irtózatot az osztrák bankótól s állandóvá az ennek hatása alatt keletkezett — ágiót. Ha bankóban kapott fizetést a magyar, hát sohasem tudta, hogy tulajdonkép mennyi is az a pénz, amely a markát nyomja: mert az ágió állandóan volt. Néha ugyan csak 2—3 százalék, néha azonban 20 százalék is! Aki csak tehette, nem fogadott el mást, mint ércpénzt, ezüstöt vagy aranyat. Vagy akár rezet is. Csak a papirtól irtózott mindenki . . . Még az — adószedő is, aki következetesen ezüstben követelte a fizetéseket.

Kereskedelmi törvényünk egyáltalában nem volt, s helyét elavult, régi, nagyrészt a pénzügyekre vonatkozó törvények s az azokhoz füzött magyarázatok töltötték ki. Természetes, hogy ilyen viszonyok között a kereskedelem, — mely csak ott fejlődik, ahol a legteljesebb biztonságot és szabadságot élvezheti — kezdetleges zsenge állapotában maradt, sőt napról-napra szemmelláthatóan tért veszitett s egészen odáig sülyedt, hogy az osztrák portékáknak a magyar vásárokra vitelénél alig volt másnak nevezhető.

Pénzügyi törvényeink a legnagyobb hiányosságban szenvedtek s elmaradottságukban méltó folytatását képezték a kereskedelem részére alkotott jogszabályoknak. A nemzet elerőtlenedettsége mindkét téren szembetünő. A függetlenség elvét fel nem adta a nemzet egy ponton sem, de a gyakorlatban türte, hogy akarata elnyomassék, hogy érdekeivel ellenkező törvények hozassanak és

hogy az ország szabad rendelkezési joga leköttessék. A vám- és bankügy önállóságát természetesnek vették, de csak óhajtották annak önálló rendezését. Megvalósitásukhoz hiányzott a megfelelő erő. A pénzügyi kormányzáshoz való törvények egészen 1848-ig csaknem teljesen hiányoztak. Az államadósságok felvételének módjairól például nem intézkedett egyetlen törvény sem s „. . . a hadi adót az országgyülés szavazta meg, de hovaforditását nem ellenőrizte; a koronajószágok és bányák jövedelme, a só árából befolyt összeg s a vámjövedelmek is törvényesen a királyt illették és sem megszavazásuk nem volt szükséges, sem hovaforditásuknak ellenőrzése lehetséges . . ." [1]

A kor szellemének megfelelő törvények alkotása teljesen lehetelen volt. Meggátolta azoknak létrejöttét a két szemben álló hatalom: a kormány, mely merőben osztrák volt és a vármegye, mely ősi elmaradottságának és ősi hatalmának akkor még teljességben fennállott. Az ország kormányzása tulajdonképen Bécsből történt — minden jog és törvény ellenére. Magyarországon végrehajtattak csaknem mindazon intézkedések, melyeket az osztrák miniszterium és az osztrák államtanács elrendelt. Tulajdonképeni végrehajtó szervezetünk az udvari kancellária volt, mely azonban egy fölfelé teljesen tehetetlen testület volt s az osztrák kormányzat szemében sem más, mint „expediáló, részben forditó hivatal." (Halász Imre.) A törvényhozó testület nagyrészt kinevezett egyénekből csoportosodott össze. Hogy hogyan, miként folyt a tanácskozás e törvényalkotó üléseken? Talán legjobban megfelelhetünk e kérdésre, ha teljes hüséggel leközlünk egy régmult, de tényleg megtörtént jelenetet. 1826-ban vagyunk. Az 1811. és 1816-ban leszállitott papirpénz ügyében folynak a tanácskozások. Az 1826-ik év közepéig már 11 üzenetet váltottak a rendek ez ügyben. A rendek ugyanis az ideiglenes papirpénz megszüntetését „sistere" kivánták (latin nyelven szövegezték a feliratokat) a főrendek ellenben e szó teljes kihagyását inditványozták. Erről vitatkoztak épen, mikor a főrendek ülésén 1826. április 1-én Széchényi István gróf e „sistere" szóra nagy beszédet mondott „. . . ha jól fölvesszük a dolgot, méltán kérhetjük ő Felségét, hogy sistálja a provizoriumokat, me-

[1] Réz Mihály Ausztria viszonya Magyarországhoz. Budapesti Szemle 1910 január. 397. szám.

lyek nemcsak annyi magánosokat szerencsétlenekké tettek, de az egész nemzetet oly zürzavarba hozták, melyek rendbehozását ezen „sistere“ szónak törvénybe iktatása eszközölheti . . , amilyen tiszta szivvel szeretem hazámat, melytől annyi jót vettünk, oly tiszta lélekkel kivánom a provisoriumok megszüntetését, ennélfogva óhajtanám, hogy a rendeknek eredeti üzenetökben levő „sistere“ szó maradjon meg . . . „Mint a bomba, ugy hatott Széchényi Istvánnak e szelid kis „óhajtása.“ Összezugott a főrendek kara . . . mignem az elnöklő nádor rendre intette az izgatott gyülekezetet „Tekintve néhai atyja érdemeit — igy szólt a nádor a renitens grófhoz — figyelmen kivül kell hagynom az Ön szavait. A főrendeknek nincs szükségük az Ön tanácsára, sem intelmeire!“

. . . Ime ez volt a magyar törvényhozás anno 1826. és változatlanul ilyen maradt az utolsó pozsonyi diétáig: 1848-ig. Nagyon helyesen jellemzi Halász Imre az 1848 előtti viszonyokat, mikor az akkori magyar törvényhozást egy teljesen gerinctelen, tehetetlen tömegként festi le.[1] „Az egész királyi tábla, élén a személynökkel s az összes káptalanok bent ültek a kamarában, ennek elnöke a királyi személynök, tehát kinevezett kormányközeg volt; a követi kamara elé költségvetést nem is terjesztettek, zárószámadást egyáltalán nem is látott, a kormányt felelősségre nem vonhatta, annak megbuktatására még álmában sem gondolhatott Oly nemzeti képviselet létezett tehát, mely teljesen tehetetlen volt, csupán könyöröghetett, panaszkodhatott . . .“ . . . Én még hozzá merném tenni: de azt is csak titokban, bizalmas összejövetelek alkalmával. De ki is merészelt, vagy ki is akart szólni! A nép talán? A nép nem szólhatott! A népnek nem volt szava a nyilvánosságban. Ez az ország csak tizegynehány ezer nemes ember magántulajdonát képezte, s akié a föld, azé a hang! A nép csak arravaló, hogy uráért harcoljon, harcolva elessen, vagy ha élve marad, hát müvelje urának földjét . . . A magyar nép a jobbágyság szolgajármát huzta, s az ország vezetésében semmi szerepe nem volt. A földbirtoknak époly kiegészitő részét képezte a rajta született s rajta lakó nép és örökség vagy adományozás utján épugy szállt át gazdáról gazdára is, mint akár — a marhaállomány. A népet

[1] Halász Imre: Bocskaitól Deák Ferencig (1606—1867.) Nyugat 1910 junius 16.

a nemesség képviselte a törvényhozásban. A nemesség, melynek a külszinre, minden érdeke teljesen ellentétes volt a nép érdekeivel, mert — ez volt az általános felfogás — minden a nép javát szolgáló és őt baromi helyzetéből kiemelő intézmény csak a nemesség meglévő jogainak feláldozásával. vagy csorbitásával volt volna keresztülvihető. Ahhoz még nem volt eléggé okos és felvilágosodott a magyar nemesség, hogy belátta volna, mennyi kár háramlik reá abból, hogy „rabszolgákkal" müvelteti földjét, s hogy mennyivel nagyobb vagyonra tehetne szert, ha az ősiséget eltörölve forgalomképessé, szabaddá és hitelképessé teszi a magyar földet. A magyar nemesség nem tudta megérteni, hogy hogyan állhat meg a világ, ha a paraszt a saját lábán áll: enyhités helyett egyre fokozta a jobbágyság terheit. „A nemes, a földesur hozta a törvényt s ő hajtotta végre, ő kezelte az alsó fokozatban a közigazgatási, a rendőri és birói hatalmat. Mindebben természetszerüen csak a saját érdekei, a saját szükségletei vezették. Ő volt az állam s a maga javát azonositotta az állami érdekkel, a védtelenül kezében lévő munkástömegek érdekeit pedig számba se vette. (Acsádi Ignác a Közgazdasági Lexikonban.) A jobbágyi munkaerő és e munkaerő eredményének javarésze elment az urbéri illetmények fejében. Amije megmaradt a parasztnak, s amiért egy kis pénzt kapott, azt el kellett adóba fizetnie, melynek nagyságát sohasem tudhatta előre, s melynek kivetésénél semmi szava sem lehetett. A parasztsággal valóban szivtelen keményen bántak. Kihasználtak kiszipolyozására minden lehetőséget és minden alkalmat. „Előfordult — irja a negyvenes évek elejéről Acsádi Ignác — hogy a földesur azért, mert az asszonyok a községnél elfolyó patakban mostak, külön adót, évenként egy pár csirkét s néhány tojást követelt jobbágyaitól. Noha a téglavetés és égetés nem volt regále, igen sok földesur annak nyilvánitotta és használta. A jobbágy néhol a jogáért, hogy vályogot és nyers téglát vethet, dijat volt kénytelen fizetni. De még annak sem mindég volt joga nyers tégláját kiégetni, aki a nyers tégla készitését már megfizette. Az égetésért külön dij járt. E zsarolásoknak pedig az épités szempontjából sajnos következményei voltak: nem lévén téglája, a jobbágy nem épithetett jó kéményt, melynek hiánya töméntelen tüzet és roppant kárt okozott..." Az 1836-iki, 1839—40-ik, 1843. és 1844-ik

évi jobbágytörvények enyhitettek ugyan némileg a parasztság helyzetén, de az enyhitések papiroson maradtak. Mert bár menynyit is enyhitgettek, a szabályok végrehajtását mindannyiszor o földesurra bizták, ez pedig fittyet hányt minden szabálynak és rendeletnek.

. . . Mig egy nép a felvilágosodottság egy bizonyos fokát el nem érte, addig békén — bár nyögve — huzza az igát. Sorsának szánalmasságát csak akkor érzi, ha már egyszer felfogni képes, hogy ez máskép is lehetne . . . A magyar nép régen felfogta már aláválóságra jutásának nagyságát. „. . . . A nyugat szelleme már megérintette hazánkat, a lelkekben nagy és mélyreható változás indult meg, mely valami ujat, jobbat követelt . . ." [1]

A nép felismerte helyzetének tarthatatlanságát, fegyvert fogott s nekiszegezte az egyik ellenségnek: az osztrák abszolutizmusnak. Vezetőinek — a magyar nemességnek — hibáit ekkor még nem látta tisztán a nép s igy esett, hogy az ellen a hatalom ellen lépett fel mindenekelőtt, a melynek nyomása szemmel látható volt, s amelyet minden nyomorusága legfőbb kutforrásának tartott: a függő viszony ellen. . . . Igy indult meg a harc a császári hatalom ellen: az állami függetlenségért, amely alatt a nép az egyéni jólét elérkezését, illetve nyomorának megszünését remélte. A függő viszony ellen fogott mindenekelőtt fegyvert a nép, mert a függő viszonyt egy nép csak addig türi el, mig szellemi és gazdasági erői teljesen le vannak kötve. Ha azonban e téren az izmosodás megindult, akkor ez izmosodás hatása alatt megindul az egyedek önállósági törekvésének megnyilvánulása is. Másrészt azonban a hatalomnak is megvan a maga életösztöne, mely előjogait önként csak a legritkább esetben engedi át. És miként a hatalomért küzdő, vagy önállóságra vágyó osztály, ha már türhetetlenné vált helyzete, valami belső ösztöntől indittatva szembeszáll a hatalom birtokosával, ugy ez utóbbi is, jogainak vagy hatalma fenntartásának védelmére minden rendelkezésére álló módot és eszközt felhasznál. Talán, ha a küzdő felek egyike aránytalanul gyengébb a másiknál, akkor a szenvedélyek lángjának egy kicsinyke fellángolása után minden a régi, vagy akár egy ujabb rendre tér. De ha nagy erők vitetnek harcba, akkor váltakozva a hatalom birtokában, éveken

[1] Halász Imre. Nyugat 1910 junius 16.

át eltarthat az ellenségeskedés. És miként sokszor az elnyomottak diadalra jutása után a szabadság bajnokai a legkegyetlenebb zsarnokokká válnak, ugy néha a hatalom régi birtokosainak — tehát a reakciónak — győzelme utjain jutunk el a kivánt célhoz . . . Azonban akár igy, akár ugy alakul a helyzet, a dolgok lefolyása mindég azonos marad: a haladás szelleme diadalmaskodik. S ez eredmény bekövetkezte arányban áll a müveltség előhaladásával. Mert a müvelt ember rendszerint felvilágosodott ember is Felvilágosodott ember pedig inkább elbirja kezén-lábán a láncokat, mintsem szellemének szabad szárnyalását akadályozni engedné. Ahol a felvilágosodottság elért egy bizonyos fokot, ott lángra lobban az indulat . . . ereje nyiltan jelentkezik . . . s az összeütközés a hatalom birtokáért megindul . . .

A magyarság 1848-ban elérkezett szellemi fejlődésének ama fokához, ahonnét áttekinthette nyomoruságának egész nagyságát: fegyvert fogott . . . Fegyveres fellépése elnyomatott: a reakció diadalt aratott . . . S a diadalmas reakció egynegyed század alatt teljesen átengedte a teret a haladás, a felvilágosodás irányának.

2.

A magyar „Vormärz“.

A pozsonyi országgyülés ülésezésének utolsó heteiben egy kinos ügy mind nagyobb és nagyobb mértékben kezdte a követeket foglalkoztatni: Pozsonyban, Győrött, Pesten, s az országnak még számos helyén a nép tömegesen ellepte a felváltó pénztárak helyiségeit s követelte, hogy bankója ércpénzre váltassék be. Midőn pedig a pénztárak képtelenekké váltak a fokozott igények kielégitésére, a nép lázadásban tört ki, s véres verekedéseket és tüntetéseket rendezett, melyeket csak a katonaság igénybevételével lehetett elfojtani. Hogy e nagyszabásu és következményeiben gyászos tüntetések eredetét megállapithassuk, vizsgáljuk meg mindenek előtt, hogy mi volt azoknak tulajlonképeni előidézője. Egy pillantás a bankjegyek felváltásának módjára nyomra vezet bennünket.

Magyarországon csak ugy, mint Ausztriában, az Osztrák-nemzeti bank pénzjegyei forogtak. 1816 óta ezek a jegyek s igen kevés ércpénz képezték a kizárólagos kiegyenlitési eszközt, s ha valami nagy tekintélynek nem is örvendhettek a bankjegyek, mégis megbarátkoztak velük, s ha érc nem akadt, nagyobbára teljes értékben elfogadták. Szivesen azonban sohasem, amit elsősorban a felváltás nehézsége okozott. Egy-egy nagyobb bankjegy felváltása sokszor egész napot, sőt néha többet is igénybe vett, miután egyrészt igen nagy távolságra feküdtek egymástól a váltópénztárak, másrészt azoknak megközelitése néha teljességgel lehetetlen volt. Az Osztrák-nemzeti bank ugyanis nem gondoskodott megfelelő számu felváltó pénztárról, fiókintézete pedig az egész országban nem volt[1] és csupán a budai, temesvári, nagyszebeni és kassai *állampénztárak voltak megbizottjai a váltási szolgálat ellátására.*[2] De még e pénztárak is csak bizonyos napokon, s csupán a készlet arányában állottak a várakozók rendelkezésére. Gyakori eset volt, hogy semmire sem juthattak a pénztárakkal, miután a készlet az állam szükséglete folytán elfogyott. Az első felváltó ugyanis rendszerint a kincstár volt, s ennek igényei mindenkor soronkivül intéztettek el. Csak ezután került a sor magánosokra. De gyakori volt az is, hogy a nagy bankó birtokosa el sem juthatott az állampénztárig, miután nem volt ut, mely oda vezessen. A budai pénztár pl., a téli időszak beálltával, mikor a Duna zajlása miatt szét kellett hordani a hajóhidat, tökéletesen el volt zárva a pestiek s a környékbeliek elől. Ilyenkor aztán a pesti só- és harmincadhivatalnál próbálkozhattak, s várhatták a jó szerencsét, mig rájuk kerül a sor. Ez a tarthatatlan állapot (a Dunán való átkelésnek időközönként való lehetetlensége) arra birta a pesti kereskedőket, hogy orvoslásért folyamodjanak a nemzeti bankhoz. Több izben, igy egy *1842 február 19-én* kelt, — 5 pontból álló — folyamodványukkal is, arra kérik a bank igazga-

[1] A bankfiókpénztárak felállitásának ideje: *Budán* 1818 szeptember 1. *Temesvár* 1823 február 1. Nagyszeben 1823 augusztus 18. Kassa 1845 január 2.

[2] „Diese Kassen . . . *bildeten eine Abteilung der betreffenden Staatskassen* und wurden auch durch Staatsbeamte verwaltet . . . “ Die entwicklung des Verwaltungsorganismus der Oesterr.-ung. Bank, vormals priv. oesterr. Nationalbank. Von *Karl Tsurn* Kontrollor der Oest.-ung. Bank. Wien 1908. (9-dik lapon).

tóságát, hogy a budai felváltó pénztárt helyezze át Pestre, miután a kereskedelem itt összpontosul s ennélfogva Pesten van a bankra a legnagyobb szükség.[1] A bankvezetőség azonban (egy) *1842 május 12-én* adott válaszában[2] a kérés teljesitését, miután — ugymond — „magasabb és fontosabb tekintetek gátlólag állanak annak utjában“, elutasitotta. A bank válasza persze elégedetlenséget szült a pesti kereskedők körében, de orvoslásért nem tudván hová folyamodni, kénytelen-kelletlen beletörődtek a változhatatlanba, s legfeljebb egyesek — nem fogadták el teljes értékben az osztrák bankót. *Egyesek . . . . a kik levonnak valami kicsikét belőle a felváltás nehézkessége miatt* . . . . . Ingadozóvá válik az érték! . . . . . s ez végül oda vezet, hogy a nép szélesebb rétegei bizalmatlansággal viseltetnek a papirok iránt. Ily módon lassanként állandósul az ágió, az értékkülömblet, az ingadozás, a bankjegyektől való tartózkodás és félelem.

Az ekként kialakult hangulatba csak egy kis parázs hir kell, hogy a szenvedélyek lobot vessenek s akkor kész a pánik, a bankókrizis! . .

1848 elején a magyar nép hangulata épen eléggé präparálva volt már az osztrák bankó ellen ahhoz, hogy a legkisebb nyugtalanitó hir hatása alatt tömegesen igyekezzék megszabadulni az a nélkül is félve fogadott papirtól. Feltámadtak az elmult idők sötét emlékeinek árnyai. Azok az emlékek, melyek feledésbe ugy sem mentek még, s melyeket nem csak az öregebbek, de a középkoruak is átéltek: *az 1811-ik és az 1816-ik évi devalvátió*. Az a megrendülés, melynek nemcsak emléke, de hatása sem mult még el végkép: az állami csőd, melynek következtében száz és százezer család jutott koldusbotra miután egy napon arra ébredt, hogy a *„fekete bankó“* száz forintja immár csak husz forintot ér. Az ezen szomoru idők óta állandóan lappangó kétség és gyanu a papirpénzek iránt minden gyanus hir nyomán fel-fel ujult, s hogy nagyobbszerü nyugtalanság eddig nem fordult elő, az csupán arra a körülményre vezethető vissza, hogy a nemzeti banknak ügyes politikával és néha nagy áldozattal sikerült a készfizetést 1816

[1] Az I. számu melléklet ezen kérvényt egész terjedelmében (német nyelven) ismerteti.

[2] Lásd a II. számu mellékletet: A bankvezetőség válasza. Eredetije a Pesti kereskedelmi testület levéltárában van.

óta állandóan fenntartani. A pénztárhoz tolongókat legfeljebb megvárattták, de egyébként *mindeddig* kielégitették igényeiket. Ily módon hamar elült az elégedetlenség.

Mintha azonban az 1848-ik év beköszöntésével mindez megváltozott volna! Egyik riasztó hir a másikat üzi, s a nyugtalanság, mely ezek nyomán a lelkeket elfogja, csak nem akar megszünni. Franciaországban kitört a forradalom s a párisi nép február 24-én kikiáltotta a 3-ik köztársaságot. Néhány nap alatt e hir végig száguld egész Európán, s a népeket mindenütt forradalmi lázba hozza. S a mi népeink — már mint azok, amelyeknek volt egy kis vagyonkája — legelébb is a bankba szaladtak. „A bécsi bank, az időváltozásnak e tapintatos pókja érezte meg legelsőbben is a válságos idők bekövetkezését . . . ."[1] Mindenki ezüstöt akar a papir helyett, melyet nemcsak hogy beváltani siet, hanem fizetés fejében még elfogadni is vonakodik a kereskedő. „. . . Értelmesebb embereket is meglepett a páni félelem, — s több kalmár, korcsmáros, mészáros stb. vonakodott bankjegyet fizetésben elvenni s abból visszaadni . . ."[2] Persze ez kihatással volt mindenrendü és rangu ember életviszonyaira. A kereskedelem teljesen megakadt. A forgalom a legszükségesebb igények kielégitésére szorult össze.[3] Nem uj javak szerzése volt már a cél, hanem *a meglévőnek biztositása,* mely a megriadt nép felfogása szerint csak egy módon lehetséges: az ércpénzek eldugása, elrejtése, vagy visszatartása utján. E szokás mind általánosabbá kezdett válni, s végül az ércpénz ugy eltünt a forgalomból, hogy „egy árva huszast sem lehetett Pesten látni.[4] A népáradat pedig egyre tart, s ugy körülveszik a felváltó helyiségeket, hogy a tolongásban számosan megsebesülnek. A katonaság segitségét kellett igénybe venni, hogy a rend némikép helyre álljon a pénztárak környékén.[5] A katonaság azonban nem szünteti meg a pénzügyi veszedelmet, mely nőttön nő, mert hiszen most már — a tömeges felváltás következtében — *apadóban van a bank érckészlete,* s az ujabb küldemények egyre kés-

[1] Hőke Lajos után.

[2] „Hazánk" győri ujság 1848 március 9-én.

[3] „Hazánk" győri ujság 1848 február 8-án (pesti levél).

[4] „Hazánk" győri ujság 1848 március 16-án.

[5] A katonaság beavatkozásáról több közlemény számol be a „Budapesti Hiradó" 1848 márciusi számaiban.

nek Bécs felől. Az emberek, kik napok óta hiába várakoznak a felváltásra, hamarosan észreveszik a bank zavarát, s most még inkább hitelt adnak a szállongó hireknek, s csak még fokozódik a félelem az osztrák bankótól. „Pesten e hét folytán a bankjegyek beváltása mintegy *nép zélussá*[1] *vált*, mit nem kis mértékben idézett elő az árusok és kereskedőknek azon tettel mutatott eljárása, hogy a vevőknek *készek voltak inkább adni hitelre portékát vagy élelmicikket, sem mint kinált bankjegyeik beváltását teljesitendők.* E faktum először indignációt, majd zavaros aggodalmat támasztott s a nyugalmas statusquo csak azáltal állittatott vissza, miszerint Budán a bankhivatalnál, mint Pesten a városháznál a bécsi bankjegyeknek beváltása kihirdetteték . . ." (március 11-i hir.) E megnyugtatások azonban nem igen érték el céljukat, mert egy néhány nappal későbbről irt jelentés szerint" . . . a budai fiók-banknál a tolongás még folyvást tart . . . s az *első napon* (a hirdetés napján) *oly tömeg sietett használni az alkalmat, hogy az illető hatóság jónak látta a fegyveres erőt kéznél tartani!* Budán minden egyesnek 500-ig Pesten 10 pengő forintig váltanak. A jegyeknek ezüst pénzrei beváltása még mindig tart, mert közel s távolabb vidékek ezresei csak most érkeznek meg . . ."[2]

Különösen nagy arányokat öltött az ijedtség, — s ennek hatása alatt a pénztárak megrohanása — Győrött, hol egészen március végéig kénytelenek votak a város urai a katonai készenlétet igénybe venni a rend fentartására. A győriek mozgalmának erőteljessége a szállongó hireken és az osztrák bankóhoz füződő emlékeken kivül egy különlegesen győri eseményen alapult, melynek előzményei egészen a század elejére vezethetők vissza. 1809-ben ugyanis, midőn Győr város megnyitotta kapuit és meghódolt a francia seregek előtt, Napoleon 300 ezer forintnyi hadisarcot vetett ki a városra. Az összeg hirtelen lévén szállitandó, a város — melynek pénztárai teljesen kiürültek — kinos zavarba jött, s csak ugy tudott magán segiteni a tanács, hogy nagy hirtelenében a háztulajdonosok összességét terhelte meg a nagy összeggel, melyet a házak számának arányában egyenlően osztott meg a birtokosok között. A beszolgáltatott összegről minden házbirtokos irott elis-

[1] „Nép-zélus": valószinüleg „nép-özön", „nép-áradatot" jelent.
[2] Hazánk 1848 március 16.

mervényt kapott, mely azon igéretet tartalmazta, hogy a hadisarc céljaira befizetett összeg a kincstár által vissza fog fizettetni. Lejárati időről persze szó sem esett. Ezek az elismervények csaknem három évtizeden át készpénz gyanánt szerepeltek s hol kisebb, hol nagyobb értékben, de mindég beszámittattak a házak értékébe, mikor azok eladásra, vagy öröklésre kerültek. Eleinte teljes volt az értékük, mert Ferenc császár kötelezvényeinek tekintették, s az volt a közhiedelem, hogy a császár fogja azokat majd beváltani. Több izben fel is keresték az uralkodót a beváltás ügyében, aki meghallgatta ugyan hü alattvalóit, azonban a kötelezvényekből be nem váltott egyet sem, soha sem. Ilyen módon vesziteni kezdtek az elismervények értékükből. De azért a házak eladásánál még mindig szerepeltek. Néhol-néhol az 1820-as években végre kezdtek elmaradozni a sarc beszámitások s a harmincas években már csak ritkán találkozunk velük, 1839-ben pedig utólszor fordult elő olyan házeladás, melynél beszámittatott. Azontul egyáltalában megszüntek az elismervények szerepelni. De csak az elismervények értéke szünt meg. Az elégedetlenség, mely a vagyonveszteség következtében keletkezett, megmaradt. Ott ült a lelkeken, s várta azt az időt, midőn nyiltan kitörhet. Biztos volt, hogy a legkisebb veszély hirére Győr népe lesz a legelső, mely — ha nem is acél után — de érc után fog kapni: *a pengő pénz után.* Aki a néplélek megnyilvánulásait valaha figyelemmel kisérte, biztosra vehette, hogy egy bankókrizis esetén a győriek fognak legelsőbben is megijedni, s ők lesznek a felváltó pénztárak legelső és legelkeseredettebb ostromlói.

Ugy is lett!

Az egész környék népe sietve-sietett a városba, a felváltó helyekhez. Az állami pénztárak heteken át állandóan ostrom alatt állottak. A katonaság is alig-alig tudott rendet tartani, s még igy is — a tolongásban — számos sebesülés történt.

Az ügy komolyra fordulván, csakhamar szóvá tétetett a megyei gyülésen is, melynek határozatából sürgős üzenet küldetett Győrmegye követének, hogy az épen ülésező pozsonyi országgyülésen tegye szóvá a bécsi bankók ügyét, s kérje ki az országgyülés segitségét a fenyegető veszély elháritására.

Győrmegyét az 1847/1848-i országgyülésen *Balogh Kornél*

képviselte. Maradi ember. A konzervativ párt tagja. Őt utasitották a felszólalásra.

Balogh Kornél a vett utasitásnak siet megfelelni, s *március elején a kerületi ülésen* bejelenti, hogy a bankjegyek ügyében inditványt óhajt beterjeszteni. Az országgyülés előtt épen egy nagyon fontos ügy fekszik: az örökváltság ügye. Egy nappal előbb inditványozta volt *Kossuth Lajos* pestmegyei követ, hogy annak tárgyalását megkezdjék, értesülvén azonban a Balogh Kornél által előterjesztendő inditványról, s maga is sürgősnek találván annak elintézését, utólag önként kérelmezi, hogy az ő inditványának tárgyalását a Balogh Kornélé megelőzhesse. A RR. elfogadták, s ekkép határozattá vált, hogy a legközelebbi ülésen — március 3-án — a pénzügyi inditvány (Balogh Kornél előterjesztése) fog tárgyaltatni.

A törvényhozási ülésezések állandó érdeklődői, valamint a nagyközönség körében csakhamar elterjedt a kerületi ülés határozatának hire. Érdekelt ez az ügy most mindenkit, mert a pozsonyi pénztárak is, nemkevésbé mint a győriek, állandóan ostrom alatt állottak, s itt is, csakugy mint amott, nagy sietve mindenki igyekezett tuladni az osztrák bankókon, melyeknek hitele a felváltás nehézkessége, — illetve az utóbbi időben lehetetlensége — miatt napról-napra jobban csökkent. Fejvesztetten sietett mindenki a felváltó pénztárakhoz, hol azonban csak — szuronyos katonaságra talált. A pozsonyi lakosságot ugy elfogta az izgalom láza, hogy valóságos utcai forrongások keletkeztek, mit a söpredék nép a külváros házainak és boltjainak kifosztására használt fel. A rend helyrehozása és fenntartása igen nagy nehézséggel járt.

Képzelhető, hogy ily előzmények után mily kiváncsisággal és érdeklődéssel néztek a pozsonyiak, de általában a követek is, Balogh Kornél felszólalása elé. A kerületi ülés tanácskozó terme szinültig megtelt *március 3-án*, s Balogh Kornél nem minden elfogultság nélkül, remegő várakozás közepette kezdette meg beszédét:

„*Visszatekintve Európa azon pénzbonyodalmaira, melyeket a francia forradalom idézett elő*, s melyek következései a magánviszonyokra nézve még élénk emlékezetbe vannak, s figyelmezve az ujabb eseményekre is, melyek a pénzügyre már is befolyást

gyakorolnak, *küldőim kebelében aggodalom ébredt a forgalomban levő bankjegyekre nézve . . . .*"[1] Sürgősen és elengedhetlenül szükséges, hogy a nép megnyugtattassék. Ez pedig csak ugy érhető el, *ha az Osztrák nemzeti bank számadásai közzétételnek,* melyből mindenki láthatja majd, hogy aggodalomra nincs ok, mert a bankjegyek fedezve vannak. Miután pedig a bank nem teszi közzé önként a számadásokat,[2] inditványozza, hogy:

„Kéressék meg Ő Felsége egy alázatos felirás által arra, hogy a banknak egész állása s különösen a forgalomban lévő bankjegyeknek mikénti fedezése iránt az országot felvilágositani s megnyugtatni legkegyelmesebben méltóztassék".[3]

A bankókrizis oly nagy tanácstalanságot és fejvesztettséget idézett elő a követek soraiban, hogy Balogh Kornél inditványát általános lelkesedéssel fogadták, s talán szentül hitték is, hogy egy esetleges bankkimutatásnak meg volna a várt hatása. Az inditvány már-már határozattá is válik, midőn szólásra emelkedik *Kossuth Lajos.* Az a beszéd, melyet Kossuth ez alkalommal elmondott, legszebb, leghatásosabb és legmélyebb értelmü szónoklatainak egyikét képezi. E beszédében használá ama hiressé vált, és sokat idézett mondását: „Mi rajtunk egy fojtó göznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamarájából sorvasztó szél fu ránk, mely idegeinket megmereviti és lelkünk röptére zsibasztólag hat . . . ." Kossuth nem tartja elegendőnek a bankkimutatás kérelmezését és közlését, mert tudja jól, hogy a lázongást lecsillapitani csak ugy lehetséges, ha kimutatás és igéret helyett — beváltják papirpénzét. Olyanra, amilyent kivánnak. Ezt pedig a mai rendszer mellett, melytől szerinte semmi jó sem várható, nem lehetséges. Meg kell tehát változtatni a fennálló lehetetlen viszonyokat, s Magyarországot fel kell szabaditani az évszázados gyámság alól és saját lábaira állitani. Alkalmul szolgálván eszméinek előterjesztésére, köszönettel fogadja Győrmegye követének inditványát" . . . . . . Ámbár meglévén győződve — ugymond — hogy a fenforgó rend-

[1] Szeremlei Samu: Magyarország krónikája 30. lap.

[2] Akkor még nem hozta időszakonként nyilvánosságra számadásait a bank, s csak ezen felszólalás után, ennek hatása alatt került nyilvánosságra az első bankkimutatás.

[3] Szószerint a konzervativ-párt hivatalos lapjának, a Budapesti Hiradónak tudósitása nyomán.

kivüli körülmények speciális tárgyakon felülemelkedni parancsolnak, inditványát csupán alkalmul kivánom használni, hogy a t. R. R.-et felkérjem, miszerint a percek roppant felelősségének érzetében az országgyülés politikáját azon magasságra méltóztassék felemelni, melyet az idő elénkbe szab. E szempontból indulva, a bécsi bank viszonyainak részletes taglalatába ezuttal nem bocsátkozom. Nem fejtegetem azon tévesztett politikát, miszerint ezen banknak ujnemü papirospénz kibocsátására intézett institutiója, már eredetében oly lépés volt, mely roppant financiális áldozatokkal vásárolván azt meg, mit a kormány ezen áldozatok nélkül biztosabb sikerrel eszközölhetett volna, már eredetében annak magvát viselé, hogy a birodalmi közállomány nemcsak adósságaiból kibonyolódni nem fog, — mit különben 1817—1825. eszközölni igen könnyü volt volna, sőt ujabb meg ujabb terhek áldozatába fog bonyolódni. Azon viszonyok taglalatába sem akarok bocsátkozni, melyek a forgásban levő kamatlan bankjegyek, s a birodalom kamatos kölcsönei közt annálfogva fennforognak, mivel ez utóbbiak kötelezvényei nagyrészben az előbbiek fedezését képezi, azoknak tehát árcsökkenései az elsőnek hypothécáját is csökkentik. És pedig két oknál fogva nem akarok ezeknek fejtegetésébe bocsátkozni. 1-ször azért, mivel meg vagyok győződve, hogy a bankjegyek értékvalósága iránt megindult nyugtalanság Győrvármegyének egyszerü felszólalásával összekötve elég arra, hogy a fejedelem érezze, miként ha a magánosok birtokviszonyaiba oly mélyen beszövött financiális institutió iránt, minő a bécsi bank, legkisebb bizalmatlanság kezd a közönségben lábrakapni, ezt rögtön el kell oszlatni, különben a következések kiszámithatlanok. Eloszlatni pedig sem letagadások, sem bármiként ürügyelt titkolózások által nem lehet, hanem csak azáltal, ha a dolgok állása nyiltan, tartózkodás nélkül és sikeresen a közönség elébe terjesztetik. Hogy ezt a kormány ekként fogja fel, biztositásul veszem azon körülményt, miszerint a bankigazgatás részéről ma reggel már töbekkel a követi kar közül, *a bank állapotáról hiteles kimutatások közöltettek, melyek a 214 millió frt. értékig kibocsátott bankjegyeket fedezetteknek, s azonkivül még mintegy 30 millió forint activ értékét mutatják.* Akarom hinni, hogy a kormány érezni fogja annak a szükségét, miszerint ezen megnyugtató kimu-

tatást hiteles alakban a közönséggel hivatalosan is tudatni saját érdekében mulaszthatatlan kötelessége, mit igen nagy hiba volna azon ürügy alatt akarni elmellőzni, hogy a bécsi bank privát vállalat, melyről a kormány felelősséggel nem tartozik, mert a közönség igen jól ismeri azon solidaritást, melyben a bank a kormánynyal áll, miszerint *a bankjegyek kibocsátására nézve ezen intézet nem egyéb mint a birodalom financiális kormányrendszerének egyik — bár hibás alapu, de kiegészitő — institutiója.* Másik okom, miért a viszonyok mélyebb taglalásába bocsátkozni nem akarok az: mert tudom, hogy amennyiben a statuspapirosok bőrzei kelete a bank állásának fokmérőjéül tekinthető, 1830-ban még rosszabbul állott, mint most s általában én akként vagyok meggyőződve, hogy *a bécsi bank jelenben még alapos nyugtalanságot okozható veszélyben nincs,* hanem veszélybe csak azáltal jöhetne, ha a kormánypolitika tovább is folytattatnék és ezáltal a status, melynek financiái már rendes viszonyok közt is folytonos deficitben vannak, napról-napra több áldozatokba sodortatnék, melynek okvetlenül egy ujabb bankquerott lenne kikerülhetetlen következménye. Ha ezen politika gyökeresen megváltoztatik, akkor nézetem szerint, a bank iránt nyugodtak lehetünk, azért én azon szempontokra kivánom a K. K. és R. R. figyelmét intézni, melyek a közbajok veszélyének növekedését elháríthatják. Általában véve, akként vagyok meggyőződve, hogy miután látjuk, miképen az ausztriai financiális viszonyok pénz- és értékviszonyainkra minő hatást gyakorolhatnak, *nekünk a bank kimutatásának kivánságánál nem lehet megállapodnunk, mert ez csak egy részlet, mely az egésznek következménye, hanem nekünk a magyar statusjövedelmek és statusszükségek számbavételét, az ország financiájának alkotmányos kezelés alá tételét, szóval* **önálló magyar financministeriumot kell kivánnunk,** mert különben a rólunk, nélkülünk intézkedő idegen hatalom, pénzviszonyainkat végtelen zavarokba bonyolithatja. Ha ellenben felelős financministeriumunk lesz, a királyi szék diszéről, hazánk szükségeiről, s minden jogszerü kötelességeinek teljesitéséről, okszerü gazdálkodással gondoskodhatunk s polgártársaink pénzviszonyait minden veszélyes fluctuátiok ellen biztosságba helyezhetjük. A bankviszonyokról tehát csak annyit akarok szólani, miként hiszem, hogy a nélkülöz-

hetetlen két lépésre a szükséges lépések máris megtétettek, melyeknek *egyike az, hogy a közönség a bank állapota iránt hivatalosan megnyugtattassék, másikra pedig, hogy a bankjegyek ezüstpénzzeli beváltására az ország minden részeiben sikeres intézkedések tétessenek*, **és ha ehhez a kormánypolitikának iránya ckszerüen megváltoztatik,** *remélem, hogy a bizalom helyre áll*, melyet helyreállitani saját zsebünk érdeke, de a dynastia érdeke is mulhatatlanul megkivánja . . . .“ Ezeket tartva szem előtt egy „felirati javaslat“-tal lép a R. R.-nek elé, melyben — ugymond — hazánk méltán elvárja, „hogy földmivelésünk, müiparunk, kereskedésünk felvirágozására sikeres lépések tétessenek . . . .“ „ . . . A magyar közállomány jövedelmének és szükségeinek számbavételét és felelős kezelés alá tételét — mondja végül a feiratban — tovább nem halaszthatjuk mert csak igy teljesithetjük azon alkotmányos tisztünket, hogy ugy Felséged királyi székének diszéről, mint hazánk közszükségeinek és minden jogszerü kötelességeknek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk . . .“ [1]

Ezután az ország helyzetének vázolására tér a felirat, s *független felelős magyar ministerium kinevezését kéri*, és sürgeti, hogy a monarchia másik felében is alkotmányos élet váltsa fel az abszolutizmust.

A mikor Kossuth e beszédét elmondotta, már mindenki előtt ismeretesek voltak a franciaországi események, s azok a felfordulások, miket a párizsi forradalom hire europaszerte előidézett. Sőt Kossuth egyenesen ugy intézte szónoklatát, hogy kihasználja a kedvező hangulatot, mely a duló harcok nyomán a követeket elfogta.

Kossuth jól számitott.

A szabadság lehellete és *a hatalom gyakorlóinak pillanatnyi gyengesége* megmámoritotta a lelkeket s a büvös szavak elérték céljukat: a felirati javaslatot a kerületi ülés egyhangulag magáévá tette, és másnap — *március 4-én* — az országos ülés is elfogadta.

Kossuth beszédének ama része, mely a bank állásával foglalkozott, szintén nem maradt hatás nélkül, amennyiben némi

[1] Szószerint a felirati javaslatból, mely Kossuth Lajos fogalmazványa volt.

megnyugvást idézett elő. Nem valami sokáig tartót és általánosat, de egyelőre *megszüntette a pánikszerü rohamokat*. Beszédének államjogi hatása azonban tartós, sőt örökké emlékezetes marad hazánk történetében, mert *Kossuth e nagyszabásu sikerével — megindul az 1848-i magyar szabadságharc.*

3.

Pénzváltási nehézségek és az azok megszüntetése céljából tett intézkedések.

A váltási mizériák megszüntetésére eleinte a bank, az osztrák és magyar kormány kölcsönösen, majd külön is számos üdvös dolgot vittek végbe. Mielőtt azonban az ezen célból kifejtett müködést ismertetnők, lássunk néhány egykoru adatot arra vonatkozólag, hogy hogyan is történt a pénzváltás Budán. A közlemények egyike azért is különös figyelmet érdemel, mert jeles költőnknek, Tompa Mihálynak tollából származik. Ime a közlemény:

I. *A budai bank.*[1]

„Két nap voltam kénytelen szemtanuja lenni a budai bankkezelésnek. Temérdek volt a nép, a tolongás borzasztó — *a budai nemzetőrök közül minden nap 40 ember kénytelen reggel 7 órától fogva délután 2 óráig tölteni a kellemetlen időt a rendfentartás végett.* A mintegy 3—400-ra menő népség közt *voltak igen sok oly vidékiek is, kik még szombaton a budai hetivásárra, csak azért jövén be, hogy pénzt válthassanak, jóreménység fejében itt heteltek. A falusiak közül sokan, hogy biztosithassák maguknak a bejuthatást, a banképület kapuja alatt szokják az éjszakát is tölteni.*"

. . . . Leirja, hogy megfigyelte, miszerint 9-től ½2 délutánig „**24** egyénnél több nem volt szerencsés rossz papirpénzét ezüstté válani s igy miután bárkinek **500** forintnál többet nem válthattak ötötdfél óra alatt a váltott pénz mennyisége legfelebb 12.000 pfra rugott."

[1] „Március tizenötödike", 27-ik szám, 1848 április 15-ről.

Lassan megy a pénzolvasás, mert a *kiadásnál minden egyes darabot kézhez számlálnak.* A váltást eleinte csak egy ember intézte, de mivel a nép hangosan követelődzni kezdett, később két tiszt olvasta a pénzeket.

„ . . . . . Csütörtökön reggel hat órakor tömve volt a bankház kapuja, előállván *a vidéki parasztok,* kik *bejuthatásuk biztositása végett már a harmadik éjt a kapu alatt töltötték!* Nyolc órakor megnyilott a bank, s hirtelen kielégittetvén a katonaság, Pest város, sóház s némely hivatalnokok, először nagyobb summáju utalványokat kezdtek beereszteni, az ez idő alatt birkatürelmü nép csak várt. Ma már egész nap ketten voltak a számoló tisztek, *8* órától fogva *9* óráig két izben **14** egyén bocsáttatott be, ekkor 11½-ig megszünt a bebocsátás. Miután a várakozó nép türelmét elveszté, tolongásban és lármában tört ki az általános méltatlankodás, *ki lett kiáltva tele torokkal, hogy a bank megbukott;* ezt még az nap falragaszok hirdetendik az utcákon.

A rendre ügyelő budavárosi tanácsnokok megnyugtatásra törekvő szavai csak nevelék a zajt; *a nép saját kebeléből küldött megbizott által kivánt a bent folyó dolgok állásáról meggyőződni,* ugyanaz által kivánt a váltás gyorsabb menetére *felügyeltetni;* és *a* rendre ügyelő *városi küldöttség a nép megnyugtatására csakugyan elfogadta a tömeg két küldöttjét,* kik meggyőződtek az iránt, ... hogy az idő hosszuságához képest felette kevés egyén kielégitésével tékozoltatott el az idő, mit a szegény vidéki paraszt ittléti fogyasztásában drágán fizetett meg; annyira, hogy a már előbb beeresztett 14 egyén közül hat akkor is kielégitetlenül várakozott. . . . . Meggyőződtek végre a megbizottak aziránt, hogy bizony igen kevés pénz lehet ebben a birodalmi bankban. A váltótisztek állitása szerint szorosan utasitva vannak ők arra, hogy pénzt olvasatlanul ki ne adjanak, holott eddig a lepecsételt 500 pftos zacskókat ugy szokták kiadni. Talán még az is utasitásban áll, hogy minél lasabban számláljanak, minél inkább tékozolják az időt, s kifárasztással szélesszék el a munkás népet.

Egy szemtanu.[1]

[1] Az irály után itélve, ez a „szemtanu" alighanem Vas Gereben volt.

II. *Pénzváltási komédia Budán.*[1]

Hétfőn, ápril 17-én Budára kellett mennem a bankhoz, hogy ringy-rongy pénzemért becsületesebbet kapjak, miután a pesti boltok nagyrészében visszadobták bankjegyeimet. Budai tapasztalásaimról akarok egy-két szót szólni.

. . . . hétfőn reggel ki lőn kiáltva, miszerint a falusi nép fog legelőször pénzt kapni. Ebben természetesen mindenki megnyugodott. Azonban a várakozók közül, egyszerre 5, 6, 8, oly csigalassusággal bocsáttatott be; a bejutottak oly képzeletet felülmuló időlopással elégitették ki, hogy *a körbe bebocsátott* 30—40 fő, két óra mulva is alig látszott fogyni; pedig tudni való dolog, hogy a falusiak nem vittek ezreket.

Ekkor némelyek bosszankodni kezdettek s ebből egy kis béka-egér-harc lőn.

Hanem először a kezelést mondom el. *Miután valaki a körön kivül néhány óráig, ha ugy tetszik, néhány napig várakozott, bejut a körbe, s ott két, három óráig kivárakozván, kiboszankodván magát, elér az első előcsarnokba, onnan, miután ha jónak látta egy jót aludt, a második előcsarnokba bebocsáttatik; itt már belát az igéretföldjébe, boldog fülei hallják a huszas pengést, de csak jó idő mulva nyulnak kezei a pénzhez . . . . ki van gondolva a türelem veszittetésre és időlopásra minden ut és mód.*

Egy csoportban többen álltunk, utasok, kik tovább nem mehettünk; uradalmi felügyelők, kik fizetetlen napszámosokat, munkafelakadást emlegettek; iparosok, kézmüvesek, kiknek dolguk mult otthon; *s elmondtuk egymásnak észrevételeinket ez impertinencia felett;* nevezetesen én kimondám: hogy ez szembekötösdi, komédia, időlopás! és ime a budai nemzetőrök közül a szó vagy háromnak igen zokon esett, nevezetes *bizonyos Spisz* annyira hánykolódni kezdett, hogy *elfogatással fenyegetőzött az izgató szavakért (???)*

. . . . a kiktől függ, tekintsenek be a dologba, hogy ez arcátlan visszaélés megszüntetve legyen; és *ne csak cégér tétessék ki, de árultassék is a portéka; ne csak mondják,*

[1] „Március Tizenötödike“ 1848 április 19-ről.

hogy váltanak mindenkinek, de valósággal ugy is legyen; mert csak ugy hisszük a bécsi bank hires pénzkimutatásait, ha boldognak boldogtalannak, fennakadás és időlopás nélkül vált a bank."

Pesten, ápr. 18-án 1848. *Tompa.*

Egymást követték az ilyen és az ehhez hasonló kifakadások s pedig nemcsak a Március tizenötödike hasábjain, hanem a többi lapokban is. A cenzura eltörlése felszabaditotta a béklyókba szoritott gondolatot, s panaszait mindenki szabadon nyilvánithatta ugy szóban, mint nyomtatásban. Az Osztrák-nemzeti bank vallotta ennek kárát legelőször . . . .

A pénzjegyválság a kereskedelmi és ipari osztályra nehezedett a legnagyobb sulylyal, s ezen osztályok tagjai voltak a legelsők, kik azt megérezték. Ők voltak azonban azok sorában is a legelsők, kik a válsággal karöltve járó veszélyeket fölismerték, s tudatára ébredtek annak, hogy a válság elharapódzása mily pusztitásokat okozhat az ország vagyonában, ha annak idejekorán gátat nem vetnek. A kereskedelmi osztály, s annak képviselője, a kereskedelmi testület, a helyzetet nem csupán a saját szempontjából itélte meg, hanem az egész nemzet, — az egész ország — érdekének szempontjából. Ismerték a pesti kereskedelem helyzetét, és jól tudták, hogy a pénzjegyválság, ha tovább terjed, általános és oly mérvü gazdasági válsággá fajulhat, mely kiszámithatatlan kárára volna az országnak, s az anélkül is gyenge lábon álló ipart és kereskedelmet teljesen megsemmisitené. Ezen tudattól áthatva a kereskedelmi testület mindent megtett, s minden eszközt megragadott, hogy a fenyegető veszélyt elháritsa tagjairól, és mondhatjuk: — az egész országról. Már február hó folyamán többször gyülésezett a testület, s tanácskozott a teendőkről. Tanácskozásukból kifolyólag a testület, valamint annak egyes tagjai szóban és irásban egyaránt mozgalmat inditottak annak hirdetésére és *a köztudatba való átvitelére, hogy az osztrák bank bankjegyei csak ugy, mint eddig, teljes értékkel birnak,* s nincs semmi ok arra, hogy a nagyközönség megrohanja a felváltó pénztárakat. Többszöri hirdetésükben is (különösen a vásárokon) kijelentették, hogy csak ugy, mint eddig, ezután is teljes értékben elfogadják fizetés fejében az osztrák bankót.

A bizalmatlanság azonban, mely a lelkek mélyén fészket vert, csak nem akart elülni. A bankjegyek beváltására, csak még fokozottabb mértékben törekedtek s ez oly fennakadást idézett elő, hogy a legfontosabb pesti vásár (a József-napi) a legkinosabb üzlettelenséggel köszöntött rá a kereskedőkre. A vevők nagy része elmaradt róla. . . . . A főhitelező pedig — a bécsi gyáros — megvonta hitelét a pesti piactól, miután nem tudta, hová fognak a viszonyok fejlődni. . . . . .

Mire március idusának hajnala felvirradt, a pesti kereskedelmi testületre egy uj teher nehezedett; *a kereskedők anyagi zavarának elháritása, illetve enyhitése, és a hitel megszilárditása.* . . . . .

Határozatba ment, hogy egy kölcsön kieszközlése céljából (mely kölcsönből a válságba jutott kereskedők kellő biztosíték ellenében hitelt kaphassanak) a kormányhoz fordulnak. E célból egy bizottság hamarosan egy emlékiratot szerkesztett, s azt április elején az ipari és földmivelési miniszternek át is adták. Emlékiratukban elmondják, hogy az állami élet terén végbe ment változásoknak, valamint a rendkivüli világeseményeknek hatása alatt a forgalomban oly zavarok állottak elő, melyek a pesti kereskedelem és ipar pénzügyi helyzetére sulyos nyomást gyakorolnak. Különösen érzékeny károkat okoz az, hogy a gyárosok és nagykereskedők Bécsben a bizonytalanság következtében megvonták az eddig nyujtott hitelt, továbbá az, hogy *a pénzjegykrizis miatt oly nagy a forgalom fennakadása, hogy a legjobb váltót sem lehetséges leszámitoltatni.* Miután pedig ezen gazdasági megrendülés azonnali megszünése nem remélhető, gyors és kiadós segélyre van szükség, nehogy a pusztulás mindent magával ragadjon. Ezért arra kérik a minisztert, *eszközöljön ki a testület részére a kereskedelmi banknál 2 millió forint kölcsönt.* Megkapó módon ecseteli aztán az emlékirat azon pusztitást a nemzetvagyonban, mit a pénzkrizis idézett elő, s a kérelmezett kölcsönt illetőleg figyelmébe ajánlja a miniszternek, hogy ez „ . . . . *csak akkor érheti el egészen azon célját, hogy számos és sulyos szerencsétlenségnek elejét vegye, ha késedelem nélkül, gyorsan megadatik.* . . ." A testület hozzácsatolta emlékiratához a kölcsön fedezetéül nyujtandó ellenértékek jegyzékét s a felvétel módozatainak leirását

is. E szerint a testület a kölcsönt 4 százalék kamat ellenében 1 (egy) évre kérte, mely idő után előleges, három hónapi felmondás ellenében kötelezte magát a visszafizetésre.

Április 5-én, midőn a kereskedelmi testület ujból összeült, *Aigner Ferenc* első elnök beszámolt a küldöttség eljárásáról, s jelentette, hogy a mindhárom kereskedelmi testület (nagykereskedők, polgári kereskedők, és izraelita kereskedők testülete) által aláirt emlékiratot és kérvényt a miniszter kegyesen fogadta, s megigérte, hogy a kérést magáévá teszi. A testület persze örömmel fogadta az elnök hiradását, bár abban még egyáltalában nem foglaltatott azon időpont megjelölése, midőn teljesedésbe menni remélhették kérésüket. A testület egyébként csakhamar határozott választ is kapott emlékiratára, bár nem az ipari és földmivelési minisztertől, hanem Kossuthtól, a pénzügyminisztertől, kinek hatáskörébe az ügy átutaltatott. Kossuth hivatalbalépése alkalmával legelső feladatul tüzte maga elé a pénzjegykrizis megszüntetését, s igyekezett is a kereskedelmi testület kérését nyomban teljesiteni. Mindenben ugyan nem elégithette ki a testület várakozását, de legalább jelét adta annak, hogy a fenyegető veszély nagyságát felfogta s igyekszik azt elháritani. Elhatározását következő értesitése adja tudtul:

„A pesti kereskedelmi piac pénzügy állapotának enyhitésére a közalapitványi pénztárból (melynek állapota legközelebb közhirré fog tétetni) a Pesti kereskedelmi banknak kellő biztositékok mellett 300.000 azaz háromszázezer pengőforint kölcsönöztetett.“

Budapest, 1848 április 20-án.

A pénzügyminiszter.

A bankókrizisen Kossuth utasitására a miniszteri országos ideiglenes bizottmány is igyekezett minden tőle telhető módon segiteni, s lecsillapitani a nép ingerültségét. Érdekes az a levél, mely Debrecen városának elnökségéhez április 5-én 173. szám alatt e tárgyban iratott, s mely szószerint igy hangzik:[1]

„*Elnök Ur!* A magyar kir. kincstár elnöke f. hó 4-ről kelt levelében nekünk azt jelentvén, hogy a bankjegyeknek

[1] Debrecen város jegyzőkönyve 1848 április 10-ről, 743. szám.

amennyiben kivántatnék országszerte könnyebb beválthatása tekintetéből azoknak ezüst pénzzel leendő kicserélése nemcsak a kir. só- és harmincadhivataloknak hagyatott meg hanem általában oly intézkedések tétettek, miszerint az országban lévő fiók bank hivatalok elegendő ezüstpénzzel ellátandók — de a megkivántató ércpénz mennyiségének az ország különböző részeibe leendő átszállitása a távolság s a közlekedés nehézségei miatt minden esetre időt igényelnek az előbocsátottak nyomán *felhivjuk Önt, hogy a bankjegyek beváltása iránt netalán keletkezhető aggodalmat, ezen intézkedésnek a közönség tudomására leendő juttatása és kellő felvilágositása által eltávoztatni igyekezzék.*"

Debrecen város tanácsa e levél felolvasása után a következő határozatot hozta e tárgyban:

„Ámbár a bankjegyek iránt már előbb nyilvánulni kezdett aggodalom egy közbejött megnyugtató tanácsi határozat által csillapodott, hogy mindazáltal az e tekintetben még netalán most is létezhető kétségek elhárittassanak: Elnök Fő-Biró Urra bizatik, hogy a felolvasott Miniszteri bizottmányi levélben közlött intézkedést nyomtatott hirdetményekben juttassa a városi lakosoknak tudomására."

A kinyomtatás és a kihirdetés megis történt annak rendje és módja szerint, de a megnyugvás csak nem akart visszatérni. Sőt a nyugtalanság oly mértékben fokozódott, hogy Debrecen tanácsa *ápril 19-én* ismét kénytelen az aprópénz, illetve ércpénz ügyeivel foglalkozni s a következő határozatot hozta:[1]

„Tapasztaltatván, hogy a bankjegyek hitele iránt keletkezett aggodalom a már két izben jelesen közelebbi miniszteri Országos ideiglenes bizottmány kör irata folytán közhirré tett nyugtatások által is le nem csillapodott, sőt számosan sietvén megszabadulni a szerintük nem kelendő benkjegyektől, azokat beváltották, s *maguknál megfogva megtartva az aprópénzt azt a forgásból kivették, annyira, hogy az által a naponkénti adásvevés nagyrészben meggátolva*, s több egyesek, kik bankjegyeiket a miatt be-

[1] Debrecen város jegyzőkönyve 1848 április 19-éről 872-ik szám.

váltani nem tudják megakadva *vannak* és az e miatt származó nyugtalanságnak még inkább növekedésétől lehetvén tartani, kivált a most közelgő vásár alkalmára, ha a Miniszteri Országos ideiglenes bizottmánynak ezüst pénz küldése iránt tett igérete minél elébb nem teljesittetik,

a miniszterelnök az elősorolt okok megemlitésével megkerestetni rendeltetik aziránt: hogy a miniszteri orsz. elküldése iránt célszerüen intézkedni méltóztassék; ideig. bizottmány által igért ezüstpénz hovahamarabb továbbá *annak tudatása mellett, hogy a bankjegyek hitele teljes épségben áll; felszólitandók lesznek a lakosok, hogy a visszatartott aprópénzt a közjó tekintetéből bocsássák forgásba,* különösen pedig azok, kik a Városi közpénztárakból felesebb mennyiségü ezüst apró pénzt váltottak ki *polgári becsületökre felhivatnak:* hogy az általok kiváltott *apró ezüst pénznek legalább egy részét* azon pénztárakba honnan kivették, *adják vissza,* hogy az oda váltani menők pénzüket beválthassák; végre a városi felügyelet alatt álló pénztárak közpénztárak felügyelői pedig u. m.: a só- és harmincad hivatalok megkerestetnek, hogy a pénzváltás végett hozzájuk menők közül egynek-egynek nem többet, mint 5 frtot váltsanak be, hogy igy minél több lakosoknak alkalom nyujtassék pénzök beválthatására."

Azonban a *„polgári becsületre"* való hivatkozás, csakugy mint egyéb szép szavak hatástalanok maradtak. A népet csak egy módon lehetett volna lecsillapitani: ha bankjegyeit beváltják vertpénzre. Minden egyéb csak fokozta az elkeseredést és félelmet, s a tömegeket a beváltópénztárakhoz hajtotta.

Az érckereslet egyébként nemcsak hazánkban, hanem, a külföldön is oly nagy volt, hogy európaszerte észlelhetővé vált a nemesércek árának emelkedése. Mint ilyenkor mindég és mindenütt megtörténik, nálunk is *lábrakapott az agiotage és a csempészet* Ezek már megszokott kisérői a pénzügyi zavaroknak: *a pénzjegyeket ércre váltják, s az ércpénzt aztán oda továbbitják, ahol magasabb árt kapnak érte.* Most is igy történt s ez még márciusban arra

inditotta a cs. kir. pénzügyminisztert, hogy Ausztria határán feltartóztassa a kifelé guruló tallérokat. Eltiltotta a nemesércnek a külföldre való kivitelét. Kossuth hivatalba lépése utáni intézkedéseinek egyik legelseje az volt, hogy magáévá tette osztrák kollégájának rendeletét, s egy *április 19-én* kelt rendeletével (egyelőre junius 30-áig terjedő hatálylyal) megtiltotta 100 pfrtnál több ércpénzt átvinni a magyar határon. Rendelete, mely az idevonatkozó — részben 300 esztendős törvények határozatain alapszik, — „*a harmincad és kikötői hivatalokhoz*" van intézve, s igy hangzik:

25. Pénzügy Minisztertől

„Tekintve, hogy az arany és ezüst pénz legközelebbi időkben a kereskedés forgalmi viszonyainak arányán tul a külföldre kivitetik s ez által a honi forgalomban az arany és ezüst pénz a kereskedelmi viszonyok megzavarásával mindinkább kevesittetik az 1555 : 8. 1625 : 39. és 41 nem különben az 1635 : 69. törvény cikkek értelmében ideiglenesen rendeltetik:

1-őr. *Minden arany és ezüst pénznek* magyar ország s a kapcsolt részekbőli *kivitele a külföldre* — az alább elsorolt esetek kivételével — az idézett törvényekben megszabott elkobzási büntetés terhe alatt, folyó évi *Junius végeig rögtön megszüntetik;* — ezen pénznek *az Ausztriai örökös tartományokba leendő korlátlan kivitele azonban,* a kereskedésnek szabad mozgása tekintetéből *annyival inkább továbbá is megengedtetik, minthogy az Ausztriai kormány az ezüst pénznek Magyarországba történendő bevitelét szintén nem gátolja,* külföldre való kivitelét pedig már is megtiltá.

2-or. Utazónknak azonban szabadságában marad, hogy arany és ezüst pénzben körülményeikhez mérve 100 forintot meg nem haladó összeget, magukkal a külföldre kivihessenek.

3-or. A határlakók a határbeli kereskedési üzlet további háboritatlan folytathatása tekintetéből feljogositvák arra, hogy arany és ezüst pénzt magukkal a külföldre 100 frtig ki vihessenek, de ha a kiviendő összeg 50 frtra rug,

vagy ezt tulhaladja, e felől az illető harmincad hivatalnak jelentést tenni tartoznak.

4-er. Arany vagy ezüst kész pénzbeli nagyobb küldemények eszközöltetésére a magyar pénzügyi minisztertől esetről esetre külön kiviteli utlevél kívántatik meg, valamint a kormány által netán Status szükségek fedezése végett a külföldre ki küldendő arany és ezüst pénzbeli küldemények is kiviteli utlevéllel fognak el-láttatni.

5-ör. Az arany és ezüst pénznek a fiumei, buccari, zenggi, carlopagi, portorei és buccariczai szabad kikötők területeibe szándékolt kivitele, az azt környező harmincad vonalon nem gátoltatik, de onnan a külföldre vezető irányzatban hasonlóan felfüggesztetik.

Eme felfüggesztés nem terjesztetik ki az ausztriai tartományokkali rendes pénzforgalomra, mindazáltal minden olyatén pénzkivitel, melynek összege 300 frtot meghalad, az illető szabad kikötő fő harmincadhivatalánál bejelentendő s vámhivatali szabad jegyzékkel igazolandó, s a netán még e felől esetről esetre szükségesnek vélt ellenőrködési feltételeknek szoros megtartása mellett eszközlendő.

Az illető harmincadi és kikötői hivatalok ezen szabálynak pontos kezelése és végrehajtása ekánt kellőleg utasitvák, — ezen rendelet megszegői pedig az igazság ügyi ministerium alá tartozó, s a csempészkedések felett itélő biróságok eleibe fognak állittatni.

Kelt Pesten April 19-én 1848.

Kossuth Lajos
pénzügyminiszter.

A váltási szolgálat hiányain segiteni, valamint a bizalmatlanságot megszüntetni (vagy legalább lecsillapitani) a kormány — mint már az eddig közöltekből is megállapitható, — minden lehetőt elkövetett. A debreceni levéltár jegyzőkönyveinek tanusága szerint már április 4-én folyamatban volt a kincstár azon aktiója, melylyel a közpénztárakat igyekezett kiszabaditani szorult anyagi helyzetükből. A magyar kormány ezeken kivül még lépéseket tett az osztrák miniszteriumnál és a nemzeti banknál is,

felhiván őket, hogy a magyar beváltó pénztárakat megfelelő mennyiségü ércpénzzel lásák el. Az osztrák nemzeti bank müködésének törvényesége, valamint az általa Magyarországon is forgalomba hozott bankjegyek érvényessége minden országgyülésen és minden egyes alkalommal megtagadtatott ugyan, de most a baj oly nagyra nőtt, hogy a magyar kormány kénytelen vol tfigyelmen kivül hagyni a bankjegyek érvényességének kérdését, s csupán azt venni figyelembe, hogy Magyarország minden tiltakozás dacára elárasztatott az osztrák bankjegyekkel, s hogy e bankjegyek beváltásának nehézségei, vagy épen lehetetlensége miatt a közbiztonság veszélyben forog. A mint az első felelős miniszterium az április 11-i szentesités után Budára visszatért, kötelességének ismerte a pénzügyminiszter az ércpénz ügyében intézkedni. *Április 12-én* teszi meg Kossuth ez ügyben az első lépéseket: pénzügyminiszteri minőségben átir *herceg Eszterházy Pál* külügyminiszterhez, járna közbe, hogy a váltási nehézségek csillapitassanak. „. . . A bécsi bankjegyek beváltása az ország minden pénztárainál annyira szorgalmaztatik, hogy . . . ha a bécsi bank elegendő ezüstpénzről rögtön nem intézkedik, valóságos rémülés fog országszerte rögtön elterjedni s a rend fentartásáról jót állani nem lehet . . . .“ Kéri a külügyminisztert, hasson oda, hogy a nemzeti bank küldene Budára a bankpénztár szükségleteinek fedezésére azonnal 1 millió forintot, aztán három héten át hetenként ismét egy-egy millió frtot, és a pozsonykerületi kincstári felügyelőséghez pedig rögtön legalább 50 ezer frtot. Egyben intézkedik Kossuth, hogy a veendő ezüstpénz ellenértéke a banknak osztrák bankjegyekben azonnal átutaltassék. Azonban a kérés nagyobbára eredménytelen maradt, bár a külügyminiszter nem mulasztotta el kötelességét teljesiteni, és csupán az történt, hogy a bank 750 ezer forintot küldött ápr. 15., 16. és 17-én budai pénztárához ami természetesen kevésnek bizonyult. Söt épen ez időben a bankfiók a lehető legnehézkesebben felelt meg kötelezettségének. Kossuth tehát *ápril 18-án* közvetlenül a bank igazgatóságához fordult a visszás állapotok megszüntetéséért.[1]

„Az osztrák nemzeti bank jegyei irányában való bizalmatlanság — irja — mely *a politikai viszonyok folytán tá-*

[1] 11 P. M. 1848 április 18.

madt, s az ezüst pénz hiánya folytán megnehezitett felváltás csak tápot nyer — egész Magyarországon oly mély gyökeret vert, hogy az *ország legtávolabb vidékeiről törvényhatósági és községi küldöttek jönnek Budára oly célból, hogy a bankjegyeket itt ezüstre beváltsák.* Ha időnként oly pénzkészletek álltak volna rendelkezésre, hogy a közönség kivánatának teljes mérvben és elég gyorsan meg lehetett volna felelni: akkor a bankjegyek irányábani bizalmatlanság lecsillapult volna, s a normális állapot épen ugy helyreállitathatott volna itt, mint Bécsben" . . . . . Kossuth azon reményének ad kifejezést, hogy a nyugalom helyreállitásával még mindig nem késtek el egészen s hogy ez 4—5 millió pfttal még ezidő szerint elérhető. Mindenek előtt azonban 800 ezer pft volna a kincstári pénztáraknak küldendő, amely összegre halaszthatatlanul szükség van; küldjék tehát azonnal, mert „. . . . ha ez nem történik meg, akkor nem felelhetek — irja Kossuth — azon káros következményekről, melyeket a bankjegyek irányábani bizalmatlanság ugy a közrend megzavarása, mint az o. n. bank hitele tekintetében eredményeznek, *s igen sajnálnám, ha kivánságom nem teljesittetvén, a magyar felelős miniszteriumra azon kötelesség rovatnék, hogy a közrend fentartása érdekében oly eszközökhöz nyuljon, melyek talán az o. n. bank érdekeivel nem lennének összeegyeztethetők.*"

Abból, hogy ezen „*eszközök*" alatt mi értendő, Kossuth egyáltalában nem csinált titkot. Sugalmazott hirlapi cikkei világosan elárulják, hogy már ekkor elkerülhetetlen szükség gyanánt lebegett szemei előtt a **magyar bankjegyek kibocsátása.** *Taktikának elég helytelen volt, hogy terveit már ekkor kinyilvánitotta, sőt eltürte, hogy neve oly eszme szolgálatában használtassék fel, melyet megvalósitani lehetett, sőt kellett is, de közhirré tenni — legalább is — nem volt célszerü.* Pénzügyi terveiről a Március Tizenötödike ad legelőször hirt:

„Halljuk, hogy Kossuth Lajos, pénzügyminiszter a bécsi bankjegyek beváltása tárgyában egy igen népszerü eszméhez folyamodott. Meg van izenve Bécsbe, hogy a bank

Pestre rögtön egymillió, később egy pár hét mulva még három milliónyi ezüst pénzt küldjön, különben *a magyar pénzügyminiszter a köztünk forgásban lévő jegyeket más magyar jegyekkel fogja beváltatni, a német jegyeket pedig időközönként ezüst pénzre beváltás végett Bécsbe küldendi.* Lenne könnyü módon magyar bankjegy, melynek megfelelő értéke készpénzben lesz letéve. E tervről már régebben volt szó, de az a censura miatt, nyomtatásban meg nem jelenhetett, de másként is, külön kormányunk sem lévén, azt kivivni sem lehetett volna. . . . . ."[1]

A „Március Tizenötödike" ezen hirével teljesen azonos közlemény jelent meg 2 nappal később — április 21-én — a „Der Ungar" 95-ik számában. E közleményekben feltünő módon nyilvánul az az irányzat mely dobszóval fogja a madarat. *Annak a beharangozásnak, hogy a magyar kormány az összegyüjtött osztrák bankókat ércpénzre való beváltás céljából beakarja mutatni a banknál, kellemetlen következményei nem maradtak el, mint azt mindjárt látni fogjuk.*

A magyar kormány, illetve Kossuth Lajos intézkedéseinek megitélésénél szoros figyelembe kell vennünk azon nehézségeket, melyek az uj magyar kormány müködése elé tornyosultak. Nehézségekkel kellett megküzdeni az egész vonalon, s nem elég, hogy a szabadság hajnalának feltünésével minden elégedetlen egyszerre rohanta meg a kormányt bajainak orvoslásáért, nem elég, hogy ezernyi ellentétes kivánság teljesitését azonnal követelték a még tapasztalatlan kormánytól, ennek lépésről-lépésre haladva folytonos csatározásban kellett az osztrák kormánynyal állania, hogy ősi jogaiba ismét beülhessen, s hogy megszüntethesse azon égbekiáltó igazságtalanságot, melylyel az osztrák kormányzat Magyarországot évszázadokon át igazgatta. A bécsi kormány nem akart lemondani a magyarországi igazgatásból reá háramló anyagi hasznáról, s *megállapodás a két kormány közt létre nem jövén az ügyek átadása és átvételére vonatkozólag, a bécsi kormány figyelembe nem vette az április 11-i fordulatot, s tovább is ugy rendelkezett a magyar ügyekben, mint azelőtt.* Igy például elrendelte a

[1] 1848 április 19-én.

magyar bányatermékeknek Bécsbe való felszállitását. Tehát figyelembe sem vette, hogy Magyarországnak már saját felelős pénzügyminisztere van, kinek a bányaügy kizárólagos hatáskörébe tartozik, s ki meg nem engedheti, hogy az ország javai elszámolás nélkül kivitessenek az országból. Mikor a magyar pénzügyminiszter erről értesült, már utban voltak a társzekerek Bécs felé. Rendeltetési helyüket azonban mégsem érhették el, amennyiben Kossuth azonnal intézkedett, hogy a bányatermékek visszakerüljenek a verdékbe. A sajtóban számos panasz intéztetvén a kormány ellen, hogy tétlenül szemléli a tornyosuló veszedelmek pusztitását, Kossuth felhasználja az alkalmat, hogy e vádakat visszautasitsa: Tudatja Géczy Péternek kiküldetését a bányatermékek visszahozatalára, s közhirré teszi, hogy intézkedett *magyar* veretü pénzek kibocsátása iránt. E tudósitás igy hangzik:

„Selmecre, Körmöcre s Besztercebányára *Géczy Péter ur országos biztosul küldetett ki* avégett, hogy az országos kincstárnak arany és ezüstkészleteit rögtön számba vegye s felelős biztositék alá helyezze, s azoknak Körmöcön azonnal pénzzé verettetése iránt erélyesen intézkedjék. Rendelkezés történt az iránt is, hogy a nagybányai, oravicai és szomolnoki kerületekből, minden arany és ezüstkészlet a körmöci pénzverőházba haladéktalanul beszállittassék. A késedelem eltávoztatása végett e percben még a latin köriratu mintával fognak a magyar pénzek veretni, de egyszersmind intézkedés történt, hogy rögtön magyar köriratu pénzverő minták metszessenek, s mihelyt készen lesznek, a magyar pénz azokkal veressék. A miniszterium időnként értesitendi a közönséget, mennyi ércpénz kerül ki a magyar pénzverőházból, melynek tágitása s ha a szükség ugy hozná magával, többnek is felállitása el nem fog mulasztatni."

Budapest, 1848 ápr. 20.

A pénzügyminiszter.

A bányatermékek visszarendelését az osztrák kormány végtelenül zokon vette, s azonnal tiltakozott ellene. Higgadtan birálatot mondani ez ügy felett még ma is nagyon nehéz. Kétségtelen ugyanis, hogy az országnak *a függetlenség elvénél fogva* minden-

kor joga volt saját javaival rendelkezni, de viszont azt is megállapithatjuk, hogy a bányák jövedelmei a márciusi törvények előtt a királyt illették, aki számadást adni nem tartozott arról, hogy e jövedelmet hová forditja. A cs. kir. miniszterium tehát nem épen minden alap nélkül intézkedett, a mikor az április 11-e előttről származó ércállomány kivitelét elrendelte, mert hiszen ezen napig tényleg az ő hatáskörébe tartozott a felett rendelkezni. A hibának ott van a magva, hogy az ércállomány felett minden értesités mellőzésével rendelkezett. Nem valószinü, hogy előzetes megbeszélés esetén Kossuth ragaszkodott volna annak visszatartásához.

Az április 11-i pénztári állományra, mely 511 ezer forintot tett ki, az osztrák kormány szintén számot tartott; erre nézve sem állapithatunk meg mást, mint amit a bányatermékekre vonatkozólag már elmondottunk, s csak ismételhetjük, hogy ugy ezen, valamint a dohány monopolium ügye, az osztrák államadósságok egy része áthāritásának kérdése, különösen azért képezték összeütközés tárgyát, mert *megállapodás a két kormány közt nem jött létre az átadás és az átvételre vonatkozólag.* Pedig ennek annyival inkább meg kellett volna történnie, mert Kossuth jól tudhatta, hogy a pénzügyi kormányzáshoz szükséges törvények — a melyek védelmet nyujtottak volna a magyar miniszteriumnak — a magyar törvénytárból jóformán teljesen hiányoztak. Nem alapithatta tehát másra elhatározását, mint az ország függetlenségének *elvére.* Ezzel szemben a másik államfél több évszázados *gyakorlatra* hivatkozott, melyek ugyszólván törvényes erőre emelkedtek.

A magyar kormány sulyos helyzetét véve szemügyre, azt mondhatjuk, hogy az összeütközés kikerülése lehetetlen volt.

Térjünk azonban vissza a váltási nehézségek ügyére, melyben mint láttuk Kossuth április 18-án ismét a bankhoz fordult. Az osztrák nemzeti bank, ez átirat vétele után nyomban utnak inditott a budai felváltópénztárhoz 500 ezer forintot (a kért 800 ezer helyett) s ez összeg két részletben — április 22-én és 23-án — meg is érkezett. A pénzküldeményeket *április 25-én* nyomon követte a bank igazgatóságának egy levele is, melyben Kossuth átiratára felelve azon reményének ad a bankvezetőség kifejezést, hogy a magyar miniszter, ha jól megvizsgálja, befogja látni, hogy a bank eljárása korrekt és méltányos.

„ . . . . A bank igazgatósága legkevésbbé sem akarja kétségbevonni — irja a bank e levélben — azon tapasztalás által is bebizonyitott igazságot, hogy ha nem jönnek közbe rendkivüli, következményeikben beláthatatlan események, a bizalmatlanság, mely valamely hitelintézet pénzereje irányában nyilvánul, leggyorsabban s aránylag legcsekélyebb áldozatokkal is ugy küzdhető le, ha pillanatnyi minden erejét megfesziti. A bank igazgatóság azelőtti időkben néha igénybe is vette ezen módot és pedig sikerrel, de az akkori rövid ideig tartó zavarok a mostaniakkal össze nem hasonlithatók; a politikai események, melyek ezeket előidézték, oly nemüek, hogy rázkódtató hatásuk a pénzügyekre, sem terjedelmére, **sem tarta**mára nézve teljességgel ki nem számitható. Ezen politikai események általános aggodalmak kiapadhatatlan forrását képezik, elijesztenek mindenkit pénztőkéjének hasznositásától, s okozzák azt, hogy a bankjegyek folytonosan mértéken tul özönlenek beváltás végett. Ily körülmények közt bizonyosan *csalódna a bank, ha azt hinné,* — hogy bár a dolgok rendes folyamában igen tekintélyes — *ércértékével elhárithatná a veszélyt.* **Csak érckészletének megfelelő erősbbitése által érheti el ezen célt,** s a bank ezen irányában egy jelzálogkölcsön alapján már meg is tette a szükséges intézkedéseket. *De ezeknek keresztülvitele tartamára nézve meg nem határozható időt követel,* s e közben a bank a lehető legtöbbet hiszi teljesithetőnek, ha a napi forgalom beváltási szükségleteiről gondoskodik, s a nélkül, hogy a pusztán kételyekből támadó nagyobb követeléseket figyelmen kivül hagyná, *még sem merheti azt, hogy ezen követeléseknek mindig feltétlenül eleget tegyen.* Ez okból a bank igazgatóság már 1818-ban, a fiókok felállitása alkalmával, s nevezetesen a budait illetőleg 1818 aug. 19-én kelt nyilatkozatában határozottan kijelentette, hogy a *beváltó pénztár ugyan igyekezni fog a forgalom szükségleteit lehetőleg kielégiteni, hogy azonban a bank feltétlen kötelezettséget nem vállal aziránt, hogy minden kivánatnak eleget fog tenni, hanem csak azt igérheti, hogy mindenkor* **a pénztár erejéhez képest** *a kivánt összegek a bankfiókoknál* **bankjegyekben vagy pengő pénzben** *fognak kiszolgáltatni . . . .“*

Reméli, — irja tovább — hogy a magyar pénzügyminiszter a banknak a többi fiókokkal szemben fennálló kötelezettségeiket is figyelembe fogja venni, s belátva, hogy a bank megtett mindent, mi tőle telett, támogatni fogja a bankot törekvéseiben.

A nemzeti bank e levélben csaknem nyiltan kimondja, hogy a bajon segiteni nem tud, de még átlátszóbb módon elárulja, hogy *vagyonát e részes napokban nincs szándékában kockára tenni* csak azért, mert szabadalma oly módon **is** értelmezhető, hogy minden igényt köteles kielégiteni. Szabadalma, melyre hivatkozik e pontnál valóban nagyon kétértelmü s nem foglal magában oly határozatot, mely minden ellenkező magyarázatot kizárna. Ugyanis az érvényben lévő 1841-i bankszabadalom 15. §-a, — mely a jegyfedezet iránt intézkedik — ugy szól, hogy: *„a bankigazgatóság köteles időről időre — a kiadatott bankjegyek és az ércfedzett között oly arányt megállapitani, mely ezen kötelezettség tökéletes* (vollständige) *teljesitését biztositani alkalmas.*“ E „ kötelezettség tökéletes teljesitése“ alatt természetesen a bankjegyek ércpénzre való mindenkori beváltása értetik, ami azonban nincs e szakaszban világosan kimondva, s ha nyilvánvaló is az értelme, ime itt van rá a bizonyság, hogy nem zár ki egy sokkal enyhébb magyarázatot sem. S a bank felhasználta e rést a szorult helyzetből való kibuvás céljaira, azon megokolással, hogy már 30 évvel ezelőtt kijelentette, hogy csak *„a pénztár erejéhez képest*“ állhat a beváltani szándékozók rendelkezésére. Szépséghibáinak takarására tehát a bank egy a szabadalomlevél szellemébe ütköző több évtizedes nyilatkozatát használta fel, s figyelembe sem vette, hogy a szabadalom, s annak paragrafusain kivül *minden egyes bankjegyen is kötelezte magát arra, hogy a bankjegy átadójának törvényes ércpénzben kiadja levonás és haladék nélkül azt az összeget, mely a papiroson áll.*[1]

Legyünk azonban igazságosak, s valljuk meg, hogy *a bank ez időben ha akart volna sem tudott volna fizetési kötelezettségeinek eleget tenni.* Harminc éven át sikerült ugyan a készfizetéseket fenntartani, de ezt sem azért, mert ércállománya megfelelő nagy volt, hanem azért, mert békés időben nem igen zaklatták felváltással. Mihelyt azonban a bizalom megrendült, s a közönség

[1] Ez a kritika Lukács Béla tanulmányából vétetett át.

sürgősen követelte a pénzét, ki kellett tünni, hogy a bankjegyre irt kötelezettség csak üres igéret, s hogy maga a bank nem egyéb az osztrák kormány tőkebeszerzési forrásánál. Ezt Kossuth is jól tudhatta, s csak a végsőkig menő előzékenység és talán az attól való irtózás, hogy a kormány elé tornyosuló akadályokat egygyel szaporitsa, késztetheték őt arra, hogy egyrészt az összeköttetést a bankkal meg ne szakitsa, másrészt, hogy megkisértse ujból azt, aminek sikerében már maga sem hitt. A bank iránti jóindulata nyilvánvalóvá lesz előttünk, ha elolvassuk megnyugtató szavait, melyeket a közönséghez intézett minden egyes esetben, ha alkalom kinálkozott a nyilatkozásra. Most is, midőn megkapta a bank értesitését, hogy 500 ezer frt (a kért 800 ezer helyett) utban van, hivatalosan közzé tette a következő megnyugtató kimutatást:[1]

Pénzügyminiszteri értesités.

„A pénzügyminiszterium folytonosan intézkedik, hogy az ausztriai nemzeti bank az országbani fiók intézeteket bankjegyváltás végett, kötelessége szerint ezüst pénzzel ellása. *F. hó 15-e óta a budai fiók pénztárba 1.250.000 pftnak e végetti beszállitása eszközöltetett.* A magyar országos kincstár minden vidéki pénztárai utasittattak, hogy a közönség nyugtatása végett a kezelésök alatt levő ezüstpénzzel, mennyiben az ország közszükségei, nevezetesen: a sóakna és bányász munkák szakadatlan folytatása engedi, a bankjegy váltásnál segedelemmel legyenek, s ennek sikeresebb eszközlése végett f. hó 15-e óta az országos kincstár utján a vidéki kincstári só és harmincadi hivatalokhoz a következő küldeményezések történtek:

Bécsből *érkezett* a bankjegy váltóhivatalához

ápr. 15-én	. . . 250.000 ft.		
16-án	. . . 250.000		
17-én	. . . 250.000	. .	750.000 ft.
ma pedig váratik	. . . .		500.000 ft.

[1] Pesti Hirlap 1848 április 21. No. 36.

a váltóhivatal által *felváltatott*

ápr. 15-én . . .	42.260 ft.		
17-én . . .	61.115 ft.		
18-án . . .	153.345 ft.		
19-én . . .	76.375 ft.		
20-án . . .	293.520 ft. . .	626.615 ft.	

az országos főfizető hivatal küldött a komáromi, kassai, zombori, veszprémi, körmendi, és kanizsai só és 30-ad hivatalhoz 88.500 ft.
elküldésre készen áll 15 különféle városba 197.000 ft.

Kelt Pesten 1848. ápril hó 20.

Kossuth Lajos m. k.

Természetes dolog, hogy midőn a közönség viselkedése mind veszedelmesebbé vált, Kossuth nem nyugodhatott meg a nemzeti bank *április 25-i* válaszán, hanem miheztartás, és a jövőben követendő eljárás céljából tudni akarta, hogy a bank levelében foglalt *általános jellegü,* s inkább értekezés keretébe illő fejtegetések milyen célzattal, s mily értelemben irattak. Mert tény az, hogy a levélben csak körülirások vannak. Megbizta tehát Duschek államtitkárt, hogy a pénzügyminiszterium nevében a külügyminiszter utján kérje meg a bankot a levél pontos értelmezésére. Duschek átirata, mely a külügyminiszterhez május 2-án küldetett el, a magyar pénzügyminiszternek a bank iránt való elidegenedésnek első jele. Csupa kérdés. Csupa feleletrevonás. Megkérdezi, hogy hány millió az, mit a magyarországi fiókok részére szándékozik küldeni, s különösen felhivja az igazgatóságot, nyilatkozzék határozottan a felől, hogy hogyan s miként értelmezi levelének azon szavait, hogy: „beváltópénztára azon lesz ugyan, hogy a forgalom szükségei *lehetőleg* kielégittessenek, *hogy azonban a bank semmi kötelezettséget sem vállal minden váltási kérelemnek eleget tenni,* hanem csak azt igérheti, hogy *pénztárainak állapotához képest a kivánt összegeket papiros vagy ezüst pénzben a bank fióktároknál fogja kiadatni* . . .“ Kérdi továbbá a miniszter, hogy:

[1] 1848 május 2. 304. P. M.

„. . . . . vajjon azon kijelentését, mely a jegyein igért általános kötelezettséggel egyenes ellentétben áll, csak a bank fiókjaira szoritja, vagy pedig az egész intézetre terjeszti-e ki? továbbá *mennyit tesz számban kifejezve a bank azon határozatlan igérete*: „a forgalom kellékeit lehetőleg kielégiteni? . . . . „A magyar pénzügyminiszter — irja Duschek — érezvén azon nehézségeket, melyek a forgalomra megakasztólag hatnak, mióta a papirospénz hitelét veszteni kezdi, mindent megtett, hogy ezen bizalmatlanság szünjön meg, minden kincstári pénztárt oda utasitott, hogy a papirospénzt ezüstre felváltsák, ami különben nem kötelességük. Hirlapokbani hivatalos és félhivatalos közléseivel nyugtatólag hatott, csakhogy azon bizadalom, mely a papirospénz forgalom egyik főalapja, visszakerüljön, ha azonban a bank kötelességeinek vagy hanyagul vagy épen nem felelne meg, s a magyarországi forgalom felélesztésére, mely jelenleg tökéletesen megakadott, a szükséges pénzösszegeket 4—5 millióig megküldeni vonakodnék, akkor *kénytelen lesz a pénzügyminiszter oly lépéseket tenni, minőket a naponta növekvő szükség, s a kereskedés és a forgalom pangása az ország érdekében követelnek.* A bankigazgatóságnak *Magyarország iránti lojalitásától függ jelenleg azon viszony, melybe a magyar pénzügyminiszter a bécsi nemzeti bank irányában lépend, s a magyar pénzügyminiszter reméli, hogy a bankigazgatóság érezve a magyar viszonyok fontosságát, törvényes kötelességének meg fog felelni.*"

A magyar pénzügyminiszterium levelezéséből látható, hogy Kossuth, és vele az egész kormány, kerülte azon álláspontnak kifejezésre juttatását, hogy az osztrák bankót Magyarországon törvénytelennek s érvénytelennek tekinti, s mindvégig csak arra törekedett, hogy a nagyszámban közkézen forgó bankjegyek fedezésére, illetve akadálytalan felváltására szoritsa az Osztrák-nemzeti bankot. A május 2-i átiratra a bank nem felelt, mit Kossuth arra magyarázott, hogy nemcsak nem tud a helyzeten javitani, de nem is akar. Pedig a magyar kormány a bankkal való érintkezésben egész a végsőkig ment előzékenységével, s csupán annak betartását sürgette, mire az osztrák nemzeti bank saját szabadalmában

kötelezte magát. Az osztrák nemzeti bank azonban nem volt képes eleget tenni fizetési kötelezettségének. Egész anyagi erejét lekötötte az osztrák kormány s a zavaros belpolitikai helyzet, mely a bank pénztáránál mutatta első hatását. Előbb 25, később 5 frtban volt kénytelen megállapitani azon legmagasabb összegeket, melynek erejéig *egy személy* igényeit kielégiti, de nemsokára erre is képtelenné vált, s a bankjegyek ércre való beváltását egészen beszüntették. ***A készfizetések beszüntetése egy május 22-én kiadott kormányrendelet alapján történt, melyet junius 2-án egy császári rendelet is jóváhagyott.*** Április végén azonban még eleget tett — bár hiányosan — kötelezettségének, de amikor a magyar kormány azon szilárd elhatározásáról meggyőződött, hogy ez saját hatáskörében is kész a szükségen segiteni, feltételezhető, hogy *anyagi erejének, vagyonának még erősebb megcsappanásától félvén, nem is igyekezett tovább a pénzszállitmányokkal.* Erre vall legalább az, hogy a magyar kormány legutóbbi jegyzékét már egészen válasz nélkül hagyta a bank.

Ime itt jelentkezik már a hatása a „Március Tizenötödike"[1] ama hiradásának, hogy Kossuth az osztrák bankókat felcseréli magyar bankókkal s az osztrák jegyeket *tömegesen beváltatja ezüstre az osztrák banknál.* Hogy is képzelhette valaki, hogy ehhez az osztrák bank hozzájáruljon!?. Hiszen ez egyértelmü lett volna egyrészt azzal, hogy a magyar bankjegyek alapját az osztrák bank szolgáltassa, másrészt, hogy a bank érckészlete esetleg teljesen elfogyjon. Bizony erre remény sem azelőtt, sem ekkor nem lehetett. Ismételjük tehát, hogy az *előreváló beharangozás taktikai hiba volt*, a melyhez hasonlókat később is elkövetett a magyar miniszterium, de különösen annak lelke: Kossuth Lajos.

Kossuth egyébként elejétől fogva sem bizott abban, hogy az osztrák nemzeti bankot előzékenyebbé teheti. Ő mindég és mindenben az erély és gyors cselekvés embere volt. Május 2-án — amint láttuk — még figyelmezteti a bankot az esetleges következményekre, de maga sem bizván fellépésének sikerében azt megelőzőleg már április 29-én felszóllitja (P. M. 250/1848) a magyar kereskedelmi bankot „. . . . közölne vele részletes tervet az iránt,

[1] 1848 április 19-én.

hogy minő viszonyokba lépni, s minő pénzügyi munkálatot létesiteni tartana a bank ugy a statusra, mint az ország kereskedelmi érdekeire nézve hasznosnak és czélszerünek.“ Havas a kereskedelmi bank igazgatója csakhamar megadta a választ, s a terv melynek keresztülvitelét ajánlotta, s melynek minden részletét is kidolgozták, a *Pesti Hirlap május 2-i* számában közzététetett. Az első tervezet, mely később némi változáson ment át, egész terjedelemében igy hangzik:

„*(Pest, május 1-én)*. Értésünkre esett, hogy a pénzügyminiszter a napokban a pesti keresk. bk. igazgatóival és a pesti keresk. testület néhány jelentékenyebb egyénével értekezést tartott az iránt, minő pénzügyi munkálattal lehetne legczélszerübben ugy az ország jelenlegi rendkivüli szükségleteit fedezni, mint egyszersmind a kereskedés nyomasztó állapotán segiteni, s a középponti vasut mihamarábbi kiegészitését előmozditani.

Igen valószinü, hogy *kamatos kincstár utalványok fognak kibocsáttatni* 4, 4½, 5 s 5½ kamattal, 3, 6, 9 és 12 hónapra szólló, mellyeknek segitségével a több hónapok alatt befolyandó közjövedelmekkel előre nagyobb összletekben lehetvén rendelkezni, a pénzügyminiszter nem csak azt reméli, hogy az ország rendkivüli közszükségeit minők p. o. a nemzetőrség fölfegyverzése, s talán egy nobilis őrseregnek önkéntesekbőli felállitása, gyorsabban elláthatandja, mint, ha csak havonkénti részletekben fordittatnék e czélra a közjövedelemnek azon része, melly a rendes költségek födözésén felül marad; — hanem egyszersmind *olly tartalék tőkét is vél előteremthetőnek, mellynek alapján* tökéletesen fedezett s a pénztárnál akár mikor ezüstre beváltható s különben is minden közpénztárakban teljes névszerinti értékben ezüstpénz gyanánt elfogadandó *kisebb kamatlan kincstári jegyeket lehessen* kellő óvatossággal *kibocsátani.*

Mint halljuk, a pesti kereskedelmi bank fel van szóllitva, nyilatkozni a kibocsátás módjára, s azon viszonyra nézve, mellybe a bank a status irányában ezen kibocsátást illetőleg lépne.

A pénzügyminiszter, ha jól vagyunk értesülve, ezen kisebb kincstári jegyek kibocsátását csak két uton szándékozik eszközölni u. m. a banknak és a központi vasuttársaságnak tökéletes fedezet mellett adandó kölcsön utján, s ezt is mindég csak olly mértékben, hogy két és félszernél több jegy ne tétessék forgásba, mint amennyi ezüstpénz a beváltás szakadatlan eszközlésére a pénztárban készen leend.

E szerint 4—5 millió péngő pénz alapján, tökéletes hypothekális fedezet mellett 10—12½ millió frtnyi pénztári jegy bocsáttatnék ki, és ez volna a maximum, min tul a kibocsátás nem terjeszkednék, a bank és a központi vasut-társaság a nekik adandó kölcsöntől csak

annyi kamatot fizetnének, mennyi kell, hogy az alapszerzés végett kibocsátandó kincstári utalványok kamata fedeztessék, a visszafizetést pedig oly részletekben tartoznának teljesiteni, hogy a kibocsátandó jegyek 10 év alatt egészen letörlesztessenek.

Tagadhatatlan, hogy a forgópénz szüke naponként mindinkább érezhető; *a közönség már hosszabb idő óta bizalmatlansággal viseltetik a bécsi bankjegyek iránt. Ezen bizalmatlanság* ugyan *nem alapos*, de létezik tagadhatatlanul, minélfogva nálunk is az történik, ami mindég s mindenütt történt, midőn a forgásban lévő papirpénz hitelét kezdette veszteni, t. i. az ezüstpénz mindinkább eltünik a forgalomból, miáltal a pénz kétszeresen kevesbedik, a bankjegyet beváltják az emberek ezüstre, s az ezüstpénzt elzárják, a beváltott bankjegy pedig megsemmisittetik. Ezen állapoton, melly a kereskedésre s közvetve az iparra és földmivelésre igen nyomasztólag hat, egy és két forintos pénztári jegyek kibocsátásával lehetne alkalmasint legczélszerübben segiteni. Ha ezt a pénzügyminiszter azon óvatossággal s azon határok között eszközlendi, mellyeket főbb vonásaiban fennebb érintének: ez leszen alkalmasint a legszilárdabb pénzügyi munkálat, melly valaha papirospénz kibocsátásában történt".

E közlemény volt a kereskedelmi bankkal folytatott tárgyalás első hirnöke, s ebből mindenek előtt az világlik ki, hogy *a kormány ugy vélte előteremthetni a bankjegyfedezethez szükséges ezüstalapot, hogy előbb kamatozó kincstári utalványokat bocsát ki, s az ebből befolyó összeg egy részét fogja a bankjegyfedezet céljaira felhasználni.* A közönség hangulata az osztrák bankó iránt a magyar kormány terveinek nyilvánosságra jutása óta egyáltalában nem javult. Sőt miután a felváltás napról-napra nehézkesebbé vált, s a magyar közpénztárak saját szükségleteik fedezésére és a bankóalapra való gyüjtés céljaiból visszatartották egész érckészletüket, — melynek részét eddig a felváltás céljaira forditották — a forgalom még jobban fennakadt, s a bizalmatlanság csak még jobban növekedett. E bizalmatlanság a magyar kormánynak is nem csekély nehézséget okozott. Eltekintve attól, hogy a fellázadt kedélyek fékentartására csaknem mindenütt szükségessé vált a nemzetőrség alkalmazása a pénztárak mellett, még azon kellemetlenség is támadt, hogy az adó és közszolgáltatás ügyében egész értékben elfogadott osztrák bankókkal csak leszállitott értékben tudott a kormány fizetni. Ez pedig jelentékeny összeggel emelte a kormány kiadásait épen akkor, midőn a pénznek legnagyobb szükében volt. Mikor tehát a bécsi forradalmi moz-

galmak nyomán az a hir kelt szárnyra, hogy az osztrák bank megbukott, s e kósza hir hatása alatt a közönség ujult erővel tódult a bank pénztáraihoz, a magyar kormány nevében Kossuth, a *Pesti Hirlap május 25-i* számában a következő megnyugtató sorokat tette közzé:

Pesti Hirlap 25/5. 1848
65

Hivatalos értesités a pénzügyi minisztertől.

Tapasztaltatván, miként a bécsi nyugtalanságok hirére, a bécsi bankjegyek felváltása végetti torlódás ismét megujulni kezd:

Miután a bécsi bank állásáról magamnak hiteles tudomást szereztem, ezennel a közönség megnyugtatására közhirré teszem, miként — *hacsak a közönség a bankjegyek iránti bizodalmatlanság által a bank ügyét zavarba nem hozza — még teljességgel nincs ok, a bankjegyek értéke iránt kétségeskedni.* A minek tettleges bizonyságául ezennel közhirré teszem, hogy a bécsi bankjegyek — valamint eddig is, ugy ezen tul is — minden pénztárakban teljes névszerinti értékökben ezüst pénz gyanánt még folyvást elfogadtatnak.

Óhajtom, hogy ezen nyilatkozat a közönségnek megnyugtatására szolgáljon, s *minden jóakaratu hazafiak közredolgozzanak a közönség felvilágositására*, mert, ha van valami — ami a forgásban lévő bankjegyek értékét veszélyeztetheti, bizonyosan a tulzott bizalmatlanság fogná leginkább veszélyeztetni, mert miután a bank — rendszer természetében fekszik, hogy a bank pénztáraiban nem lehet annyi ezüst pénz készen, amennyi bankjegy forgásban van, minthogy ezek értékének fedezésére nemcsak a bankban heverő ezüst, hanem másnemü javak is szolgálnak, mellyek azonban a mellett, hogy tökéletes fedezetet nyujtanak, mától holnapra ezüstpénzzé nem változtathatók, igen természetes, hogy *a bankjegyek ezüstpénzrei beváltásának mértéktelenül sürgetése magát a beváltást tehetné lehetetlenné*, s igy a közönség önmaga volna legfőképpen oka, ha a beváltás oly gyorsan — mint kivántatik, a bank hivatalai által nem eszközöl-

tethetvén, ezáltal a bécsi bankjegyek, mellyek a multak viszonyainál fogva a pénzforgalomnak hazánkban is legnevezetesebb eszközét képezik, hitelökben megcsökkennének, s ezáltal a bizalmatlankodók ugy önmagoknak, mint mindenkinek a kinek zsebében csak egyetlen bankjegy van is, kárt okoznának.

Egyszersmind kellő tájékozás végett arra is figyelmeztetik a közönség, hogy a magyar kincstár a bécsi bankkal kötelezettségi szolidaritásban természetesen nem lévén, *az ország kincstárának ugy központi, mint vidéki pénztáraiban befolyó érczpénz a bécsi bankjegyek beváltására annál kevésbbé fordittathatik, minthogy erre saját pénzügyi munkálatunk végett szükségünk van.*

Kelt Budán, május 23-án 1848.

Kossuth Lajos.

Ezen nyilatkozat megjelenését néhány nappal megelőzte egy olyan esemény, mely jelentékenyen hozzájárult a kormány azon tervezetének megvalósitásához, hogy a fennakadt pénzforgalom hiányait magyar bankjegyek kibocsátásával pótolja.

MÁSODIK FEJEZET.

I.

„Cseppekből gyűl a tenger, krajcárokból a millió."[1]

A magyar kereskedelmi bank vezetőségével folytatott tárgyalások során immár véglegesen megállapittattak a magyar bankjegyek kibocsátásának részletei. A hivatalos közlemények, melyek a megállapodások részleteit hirül adják azt bizonyitják, hogy a pénzügyminiszter szilárd alapra fektetett bankjegyeket szándékozott kibocsátani, melyeknek fedezetét — tőkeerő hiján — elsősorban egy hitelmüvelet: *kincstári utalványok kibocsátása utján* szándékozott előteremteni. Az ezt tudató közleményből megállapitható, hogy a kincstári utalványok kibocsátása utján felvenni szándékolt kölcsönnek visszafizetése, az adók és közjövedelmekből terveztetett, s pedig két éven belülre.

Kölcsönt szerezni Magyarország részére! Nagy vállalkozás volt ez még abban az időben, s nehézségeit talán senki sem ismerte jobban, mint Kossuth, a pénzügyminiszter. A magyar nép még nem szokott rá a tőke gyümölcsöztetésére s alig-alig ismerte a tőkebefektetések módozatait. A mi pénze volt valakinek, azt otthon rejtegette. Óvta minden veszély ellen, s legfeljebb a kereskedői osztálynál divott a kamatra való kölcsönadás, kölcsönvevés. Ez képezte a tőkegyümölcsöztetés leggyakoribb módját. Kincstári utalványról azonban a kereskedői osztályból is csak azok tudtak valamit, akik valaha a külföldön jártak, és ott megismerkedtek az államok tőkebeszerzésének ezen módjával. A belföldtől tehát keveset várhatott Kossuth. Maradt volna még a külföld, a tőkegazdag és müvelt Nyugat, ahol mindennapi dolog volt már, hogy a nép al-

[1] A „Március tizenötödike" május 20-i vezércikkének egy mondata.

sóbb rétegei is gyümölcsöző értékekbe fektetik s ezáltal is szaporitják vagyonukat. Igen, a külföld — erre Kossuth is gondolt. De hol van akkor a külföldi tőkés, mikor egy ország azonközben, hogy uj alapra fekteti állami létét, minden oldalról ellenségekkel vétetik körül? Hol van akkor a külföldi tőkés, mikor a belföldön még minden átalakulóban van, s mikor még minden bizonytalan? Bizony, külföldi kölcsönre gondolni sem lehetett, s azt tényleg meg se kisérelte Kossuth.

Ily körülmények közt más utakat, más módokat kellett keresni ahhoz, hogy a kibocsátandó bankjegyek fedezete előteremtessék, s Kossuth ugy találta, hogy erre a célra legalkalmasabb lenne a nemzet áldozatkészségéhez folyamodni: felszólitani a polgárságot, hogy áldozza fel vagyonának egy részecskéjét azon célból, hogy a kormánynak módot adjon azon eszközök előteremtésére, melyekkel a forgalom akadályait elhárithatja, s melyekkel a szükség e napjaiban lehetővé teszi a tornyosuló vész elháritását. Mert most már nemcsak a váltási nehézségekről volt szó, hanem arról is, hogy az állami berendezéshez szükséges első kiadások valahonnan előkerüljenek, s különösen, hogy a Horvátországban támasztott felkelés elnyomassék. Horvátország ugyanis azonnal Magyarország ellen fordult, mihelyt a márciusi törvényeket a király szentesitette. Napról-napra nyilvánvalóbbá vált, hogy Magyarország önállósága ellen titkos aknamunka folyik és Horvátország ennek eszközéül adta oda magát.

Időzzünk egy kicsinyég e ténynél, melyről legelőször a „Radikál kőr“ egy lakomáján értesült a nagyközönség.

Erdélyből a nádornál és a minisztereknél április 13-án egy küldöttség tisztelgett s ezen alkalomból *április 29-én* vendéglátásul a kör nagy lakomát rendezett. Megjelent azon a köztiszteletben álló, ősz Wesselényi, ki felköszöntetvén, pohárral a kezében hivta fel munkára a két testvérnemzet minden fiát, mert: „Veszélyben a hon!“ Nemcsak a szerbek proklamálják az elszakadást, hanem a horvátok is, és „ . . . . . a leghitelesebb kutfőkből meritve mondhatom, hogy *Jellasich, a horvát bán, ellenforradalom élére álland horvátaival, s 20 ezeren felül álló határőreivel visszaállitani akarja a dolgok régi állását* . . . . .“[1] Bármennyire voltak is a jelen-

[1] Pesti Hirlap 1848. 46-ik szám.

levők a helyzetről értesülve, mégis a végletekig felbőszitett mindenkit, midőn a legszavahihetőbb egyéniségtől értesültek az árulásról. S midőn az annyit szenvedett államférfi ellenállásra hivta fel a nemzetet, s mindenkit, „...... ki magyar, ki polgár ....." akkor a véget érni nem akaró ünneplés bizonyitotta, hogy a felhivásnak foganata lesz. És lőn! — Másnap, *április 30-án* a Radikál kör már gyülést tartott, s annak határozatából egy emlékirat szerkesztetett.[1] Ez emlékirat legnagyobbrészt a zavar enyhitésére szolgáló eszközök alkalmazásáról szól, de rátér a horvát zavarokra is, és azok elnyomása céljából magyar katonaság, — magyar hadsereg — felállitását sürgeti. A költségek fedezésére, mig az állami igazgatás kerekei nem hozatnak teljesen müködésbe ajánlja, hogy a nemzet szólittassék fel adakozásra. „.... *Szükségesnek tartjuk* — ugymond — ...... *hogy a hon lakosai pénz, élelem s más nembeli adakozásokra felszóllittassanak, hogy ezek iránt az intézkedés minél célszerübben, minél gyorsabban megtörténhessék* ....."

Az emlékiratot, mely április 30-án kelt, *május 2-án* adta át a kormánynak a kör megbizásából *Teleki László gróf.*

A társaságokban valamint a Radikál körben, — melynek tagjai sorába tartozott ekkor a politikusok szine-java, — napokon át Wesselényi beszéde állott a társalgás központjában. Általánossá vált a vélemény, hogy tenni kell valamit sürgősen, mert napról-napra vészesebb hirek érkeznek a végekről.

A nemzetiséglakta vidékeken teljessé lőn a felfordulás és az uj kormánynak minden lépése elé ezernyi akadály gördült. Az állampénztár üres, és a kormánygépezet nem tudhat anyagiak nélkül erőt kifejteni.

Kossuth épen megállapodásra jutott volt a magyar kereskedelmi bankkal a bankjegyek kibocsátására, s épen azok alapjának előteremtése módozatain töprengett, midőn egyszerre a Radikál-kör memorandumát magkapta, s benne azon előterjesztést, hogy a nemzet szólittassék fel adakozásra. Az volt az ő eszméje is, hogy: *fel kell szólitani a nemzetet!* ......

... És Kossuth apostolává lőn az eszmének.

[1] Aláirva: „A Radikál-kör határozatából Teleki László s. k. elnök, Reök István s. k. jegyző".

A közhangulat alakulása rendkivül kedvezett az eszme testté válásának. Alig, hogy értesült ugyanis a közönség Kossuth szándékáról, máris számos ajánlat tétetett a nemes célra. A legelső egy katholikus pap volt — nevét el nem árulta soha — ki 200 pengőforintot küldött a Pesti Hirlap szerkesztőségének azon kéréssel, hogy tegyék ez összeget nyilvánosan a haza oltárára. „. . . Hosszu életemen át — ugymond levelében — 200 pfrtot takaritottam meg. Csekélység, de mindenem. Én ezt a vakok intézetének szántam ... De a haza minden előtt! Midőn a haza segélyért kiállt hozzánk, gyermekeihez, haboznunk nem szabad. S ennélfogva ime a t. szerkesztőség kezébe teszem le 200 pfrtomat azon kéréssel, hogy . . . adja által ezen kis tőkét a pénzügyminisztériumnak mint kölcsönt, azzal, hogy ha a haza sorsa majdan jobbra fordul, e 200 pfrt. legyen a vakok intézetéé.“

A Pesti Hirlap leközölvén a levelet, felhasználja az alkalmat az országos gyüjtés eszméjének propagálására.

Ekkor azonban már javában folyt a gyüjtés, melynek élén a Radikál-kör állt. A kör helyiségében *május 18-án este* egy aláirási felhivást köröztek, melyre közéleti jeleseink legtöbbje azonnal feljegyzé adományait. Vörösmarthy Mihály 40 pfrt ajándékot adott, Jókai Mór 3 éven át havonként 5 frt. fizetésre kötelezte magát (180 frt.) Petőfi 30 frtot adott. Bajza, Sárossy, Vahott Imre, Vas Gereben . ., mind-mind siettek áldozataikkal a haza oltárához.

A Pesti Hirlap *május 20-án* vezető helyen foglalkozik a gyüjtési mozgalommal, s dicsérettel emlékezvén meg a névtelen pap ajándékáról és a Radikál-kör gyüjtéséről, ajánlja a pénzügyminiszter figyelmébe, hogy miképen a franciáknak van egy „*grand livre*“-jük, a melybe a legszegényebb francia is igyekszik beiratni valami áldozattal a nevét, ugy mi is adjunk alkalmat az áldozni óhajtó és áldozni tudó polgároknak arra, hogy fillléreiket a haza rendelkezésére felajánlhassák. Mikor a Pesti Hirlap e közleménye napvilágot látott, akkor a kormány már véglegesen megállapodott az eszme keresztülvitele dolgában, s a miniszterium összes tagjainak aláirásával már május 19-én kibocsáttatott egy proklamáció, mely áldozatra hivja fel a polgárokat. Pénz és véráldozatra egyaránt. Mert a császár a zavarok következtében elhagyta

Bécset, Innsbrukba menekült egész udvarával. Nem tudhatni mi fog következni, de a veszély igen nagy, s minden erő összpontositása szükségeltetik. Felszólitanak azért mindenkit, **„hogy midőn most a hazát vész fenyegeti, tegyék a haza oltárára áldozatul vagyonuknak is valamely részét, s adjanak a hon védelmére — kitől egyébként nem telik kölcsönképen pénzt, vagy egyéb oly vagyont, mit könnyen pénzzé lehet forditani.“**

Bizunk a nemzet lelkesedésében és azon honszeretetben, mely e hazát a legsulyosabb körülmények között is megmentette; hisszük, hogy e felszólitásunk nem fog siker nélkül elhangzani . . .“ És egyben tudtul adja a kiáltvány, hogy az ajánlatok beszedésének módjait a mai napon a belügyminiszter fogja elrendelni.

Szemere Bertalan belügyminiszternek a kiáltványban jelzett irata május 19-i keltezéssel, a Pesti Hirlap május 23-i számában jelent meg, s tulajdonkép egy a törvényhatóságokhoz intézett felhivás a gyüjtés ügyében. Gyönyörü nyelvezetével és költői lendületével csaknem páratlanul áll e felhivás a pénzügyek terén kibocsátott iratok közt, s egész terjedelmében igy szól:

Belügyminiszteri értesités a megyékhez, városokhoz és kerületekhez.

„Ő felsége, királyunk Bécset elhagyván, Innsbrukba költözött. E szerint rendes székhelyét megváltoztatván, *lelkeinkben a jövendő iránt méltó aggodalom támadhat.* Kivánatos lett volna, hogy jött légyen egyenesen körünkbe, kik hivei lenni nem szüntünk meg. Védelmére, s hazánk védelmére nincs és ne is legyen drága semmi áldozat. *Királyunk s nemzetünk létele válhatlan kapcsolatban van,* egyiket megmentvén, mindkettőt megmentettük.

De hazánkat is körös-körül olly irányu és természetü mozgalmak nyugtalanitják, melyek veszélyesekké válhatnak. Ellenséges törekvésekkel találkozunk még kedves hazánk anyai kebelében is. Ébren kell lennünk, készen kell lennünk; nyujtsunk mindennek békeolajágat, de a hadi megtámadás visszaverésére is gyüjtsünk magunknak erőt és hatalmat.

Ugy látszik, a vész és veszély titokban készül. — Talán nagyobb mint hisszük, talán kisebb, de ép azért, ugy a nagyobb, mint a kisebb találja készen hazafiui sziveinket.

A koronából egy drágakőnek sem szabad elvesznie.

Királyunk itt leljen hü sziveket, ha máshol nem találna. *Mindazon népek, mellyek századok óta hasonló sorsban osztozánk a magyar szent korona alatt, egyesüljünk most a király fölséges személye körül,*

felhagyva minden visszavonással, és összeolvadva a fejedelem iránti hüségünk bebizonyitásában.

Hazánkat egészen meg kell tartanunk, a maga teljes épségében, termékenységében, hogy legyen méltó földje a nemzet diszlő virágának. A miniszterium által, e mai napon kelt és idezárt hirdetményében, a hazának minden igaz fia felszóllittatik áldozni a haza oltárára. Nem vár a haza nagy áldozatokat, de megvárja, hogy mindenki becsületesen és lelkiismeretesen teljesitse kötelességét. Pillanatai a hazának drágák, azokhoz most élete és halála van kötve.

Ezek folytában Önök hazafiui felszólitást intéznek polgártársaikhoz, hogy a f. évi május 16-án kelt miniszterelnöki rendelet értelmében, a rendes nemzetőrség sorai minél előbb lelkes fiakkal beteljenek.

Felszólitanak egyszersmind *mindenkit*, hogy hallja meg a haza és nemzet esdeklő hangját, és mi áldásaiban annak részesült, azokból *juttasson a hazának is*. Önök fogják kitalálni a legcélszerübb módot, mi a lelkesedést a polgárokban felébresztvén, sikerre vezet. Szóljanak a szivhez, az észhez, s ép ugy zörgessenek a szegény, mint a dus ajtaján, mert a hazának egyenlőképen fia mindenik.

Különösebben szükséges leend:

1. A hatóság terjedelme és népessége szerint több küldöttséget kinevezni, melly amennyire lehet a hely szinén, az ajánlatokat átveendi, az ajánló nevét, lakát s ajánlatát pontosan feljegyezvén.

2. Elfogadtatik készpénz, drága érc, fegyver, gabonanemü, posztó, vászon és minden, mi könnyen pénzzé fordittatható. Kölcsön is szivesen elfogadtatik, mely esetben a kölcsönvett pénz vagy áru körülirva kiteendő, eladási becse meghatározandó, s róla, mint minden más ajánlatról is, átvételi bizonyitvány kiadandó.

3. Az áru lehető jutalmasan, de tüstént adassék el. A begyült pénz a törvényhatósági pénztárba teendő, honnan az a pénzügyminiszter rendelete szerint fog elszállittatni. A begyült pénzről mind a pénzügyminisztert, mind engem minden 14 napban értesiteni kell.

4. E rendeletem vétele után két nap alatt az állandó bizottmányi ülés megtartandó, mellyből a küldöttségek tüstént kiküldessenek. Mindeniknek legalább 5 tagból kell állania. Rovatos jegyzékeik párját elvárom, másik a törvényhatósági levéltárba teendő.

A részletek meghatározását Önökre bizom.

Hazánk gazdag. Fiai birnak áldozni. Századok óta nem volt szentebb kötelességünk a haza és a király iránt. Ujra tegyük ragyogóvá a magyar koronát, ujra tegyük le alapját a magyar hazának. Ez a cél, ez a feladás, mit nem a nagy, hanem a gyors segedelem által érünk el.

Megvárjuk a haza és nemzet nevében, hogy mindenki szivesen és becsületesen teljesitse hazafiui kötelességét.

Kelt Budapesten, május 19-én 1848. *Szemere Bertalan,*
belügyminiszter.

Az összminisztérium s a belügyminiszter felhivásait nyomon követte másnap *május 20-án* István nádor, királyi helytartó szózata is. „Hazánkfiai! A miniszteriumnak tegnap kiadott nyilatkozata folytán a hiv magyar nemzethez én is a *bizodalom* néhány szavait intézem . . .“ A „bizodalom“ e kifejezésével jelezte a nádor, hogy jóváhagyta a gyüjtés meginditását.

Napokkal a hivatalos Pesti Hirlapban való megjelenése előtt elterjedt a lapok utján e felhivás hire a fővárosban. A napilapok ugyanis, a hivatalos lapot megelőzve, dicséretre méltó buzgalommal siettek az eszme szolgálatába állani. A Március Tizenötödike már *május 20-án,* lapja élén buzditja adakozásra a lakosságot:

„Hazánknak áldozatokra van szüksége, hogy temérdek szükségeit fedezni képes legyen . . . felszólitunk azért mindenkit, ki honát szereti, s érette tettel is áldozni kész, adakozzék; legyen bár az adomány bármily csekély is. Cseppekből gyül a tenger, krajcárokból a millió . . .“

Petőfi és Jókai lapja, az „Életképek“ *május 21-én* közöl egy felhivást, mely valószinüleg Jókai tollából származik:

„. . . A miniszterium megtette, mivel a nemzetnek tartozott. Most rajtatok a sor, hogy megtegyétek, mivel a honnak és magatoknak tartoztok.

A népek istene ébren van és megfogja áldani fegyvereiteket.

Kit családi vagy hivatali kötelesség a csatamezőre nem bocsát, szivére tett kézzel becsülje meg, hogy mennyit ér rá nézve a haza, s tegye le annak árát a hon oltárára.

Legyen bár az áldozat kicsiny, megáldja az isten, ha mindene az áldozónak.

Még most csak fiaitól koldul a haza. Jaj nekünk, ha őt idegen ház ajtalán hagyjuk zörgetni.

Boldogabb napjaiban mindenét megosztá velünk. Egy század részét fizessük vissza ez ajándékoknak és ő mentve lesz.

Ki most áldozik, életet vesz a honnak és magának.

Magyarhon örökké!“

A *„Budapesti Hiradó“*, mely Pozsonyban nyomatott, *május 24-én* közli első felhivását az adakozásra, s dicsérőleg emliti meg néhány nagyobb adományozó nevét. Majd igy folytatja:

„Hazafiak! a hon áldozatokat kiván. Értse meg minden fia

a fenebbi szép példa szerint intését és tegye vagyonának bármely csekély részét, s ha azzal nem rendelkezhetik, vérét annak oltárára. *A hont még egyszer magunkévá kell tennünk.* Még egyszer be kell bizonyitanunk, hogy: **ez a mi ősiségünk!"**

Figyelemreméltó a „Der Ungar" németnyelvü napilapnak *május 26*-i felhivása is, mely lelkes és emelkedett hangjával nem kis szolgálatára volt az ügynek azon számosak körében, kik a magyar nyelvet nem birták.

Igen szép azon cikk, melyet a gyüjtés megindulásának első hatása alatt irt Csernátony, május 26-án a Március Tizenötödikébe:

„. . . E hon nem koldul. E honnak alamizsnára szüksége nincsen. Az anya — ha megszorul — méltó joggal kivánhatja fiaitól, hogy ők, kik emlőin nevelkedtek, kiket szorongás és ezer gondok közt ápolt és táplált, kiknek nemcsak életet, de aránylagos vagyont is adott, gyámolitsák és támogassák erkölcsileg és phisikailag, védői és őrei legyenek fenyegetett napjainak . . ."

De e lelkes, és a magasztos ügyhöz méltó hangon irt buzditások mellett, melyekhez ihletet a legszentebb érzés, a hazafiui lelkesedés adott, nemcsak egy olyan eszmének hirdetése is megtörtént, mely alkalmas volt ugyan a szenvedélyek élesztésére, de semmiesetre sem volt megfelelő a gyüjtés szempontjából. E közlemények terjesztésében a Március Tizenötödike járt elől, mely a kormány felhivásának első megjelenésével egyidejüleg, *Május 23-án* irta többek között a következőket:

„A hazának áldozatra van szüksége! Figyelmeztetjük a minisztériumot, azon 4 ezer drb aranyra, mely a lóversenyre szekrényestül Dániel polgártársnál letéve van. A lófuttatást majd a horvátok felé kell megtartani, hol a jutalom a hon iránti kötelesség teljesitésének önérzete leend.

Figyelmeztetjük továbbá a minisztériumot a tudós társasági rendes tagok fizetéseire, kik hallgatások és henyélésökért kevesebbel is beérhetik.

Hát azok a templomi arany és ezüst edények mit vétettek, hogy szüntelen bezáratva tartatnak? Az eucharistia azért mit sem vesztene méltóságából, ha faedényekben tartatnék is, nem is említve, hogy a keresztényi alázatosság és egyszerüség sokkal inkább példásitva volna."

A „Nép Elem Radical Lap“ néhány közleménye szintén e csoportba osztható. *Augusztus 4-én* pl. igy ir többek közt („Nézetek állapotunkról“):

„Adassék ki magyar papirpénz, annak lesz kelete, kivált ha a bank eléggé lesz biztositva, mi végre az álladalmi javakon kivül ajánlanám, hogy:

a papok jószágai elszedessenek, melyek de jure amugy is a nemzetéi;

az ugynevezett „fundus“ is kijeleltessék biztositéknak;

az alapitványok gazdaságai e rendkivüli időre kölcsön, a templomokéi végkép szedessenek be, mert elmult azon idő, melyben az ember inkább éhen meghalt, mintsem abból, mit a pap *„pro sahite et ostobaság sempiterna“* kivánt, valamit elvont volna. Készittessék a bányatermékekből és a hon segedelmére ajánlott fémekből azon magyar pénz, melynek értéke nevének megfelelő legyen és melyből még eddig egy garast sem volt szerencsénk látni.“

. . . Ilyen irányzatu közlemények nemcsak a véres száju-, de egyébként kitünően szerkesztett boulevard-lapokban jelentek meg, hanem találunk belőlük a legkomolyabb szemlékben is. Igy pl. *május 28-án* az „Életképek“ ezt irja:

(Charinvári) „A hazának ily perceiben, midőn lenni, vagy nem lenni körül forog a kérdés, minden közintézet heverő tőkéit is igénybe kellene venni. Ezek közé sorolnánk:

1) *a museum arany és ezüst kincseit.* Ezek csak hypothekául maradnának azon állapotban, mellyben vannak a kibocsátandó kincstári utalványokra.

2) A magyar akadémia tőkéjének kamatjait, ugy sincs semmi láttatja mozdulásának.

3) A lóversenyek aranyait. Az idei pályatér legyen Horvátország.

4) A József szobor öszletét.

5) *A templomokban heverő aranyat, ezüstöt.*[1] *Mindezeket a*

[1] Az egyházi vagyon elkobzásáról irt véleményem természetesen csak 1848-ra vonatkozik, és e helyütt csak azért itélem el, mert olyan időben propagálták a mikor nem lett volna szabad a klerust elidegeniteni a nemzeti mozgalomtól.

hon ismét visszaadhatná egy pár év mulva, mikor bányái ismét gazdaggá tevék.

Mindenesetre jobb, ha e kincseket a haza veszi el, mintsem ellenségeink vegyék el."

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Amint láttuk, az adakozás megindulása megelőzte a kormány, illetve a belügyminiszter felhivásának a hivatalos lapban való megjelenését, s a mikor *május 23-án a felhivás közzététetett,* akkor a fővárosban már serényen folyt a gyüjtés. Pest városa *május 20-án* foglalkozott először a gyüjtés tervével. E napon ugyanis a rendre ügyelő bizottmány tartott ülést, a melyen felolvastatott a belügyminiszter felhivása. „A felolvasott felszólitást a tömött terem egyhangu áldozatkészségi nyilatkozatai fogadták . . ." — irja erről a Budapesti Hiradó május 26-án — s az öt kerületben öt bizottmány azonnal megválasztatott, s mindenik mellé egy aranymives becslőnek rendeltetett. *Május 21-én* délután öt órára népgyülés hivatott egybe a muzeum lépcsőháza elé, de a gyülés a beállott nagy esőzés miatt, nem volt e napon megtartható, s 26-ára halasztatott. *22-én Pest városa* a megyeháza nagy termében tartott ülésén *200 ezer pengőforint adományozását határozta el,* ami nyilvánosságra jutván, mindenütt örömmel tárgyaltatott. Ugyancsak örömet keltett egy 100 pftos küldemény megérkezése is, melyet *25-én* küldött Bécsből a Pázmáneum papnövelde 22 tagja, egy lelkes szózat kiséretében, melyet Petőfi szavaival fejeztek be: „Itt az idő, most vagy soha!"

Május 26-án, — amikorra a 21-éről elmaradt népgyülés halasztatott, — már a kora délutáni órákban sok ezernyi tömeg hullámzott a muzeum kert tájékán.[1] Az a tömeg, mely a márciusi napokban életét és vérét áldozni ajánlkozott, most diszesen, ékszerrel megrakodva jött el, hogy azt letegye a haza oltárára. Az óriási tömeg hullámzása a nagy téren impozáns látványt nyujtott. A nemzetőrség diszben vonult ki. A még néhány nap előtt felcsapott önkéntesek zeneszó mellett vonultak csapatonként és sorfalat ál-

[1] A gyülekezést és a népgyülés lefolyását rendkivül hézagosan ismertették az akkori hirlapok. A fentieket csak nehézkesen, 5—6 közlemény mozaikszerü összeállitása utján sikerült megállapitani.

lottak a lépcsőzet körül. Az egyesületek testületileg zászlóik alatt jelentek meg. Hatalmas két nemzeti lobogó lengett a muzeum lépcső két szárny oszlopzatán, melyen a népgyülés vezetői és előkelő hölgyek állottak. Egyébként az egész lépcsőzetet is ellepte a sokaság.

A gyülést *Vasváry Pál* nyitotta meg, kinek vidám ötletekkel füszerezett beszédét zajos tetszés követte. Utánna *Rottenbiller* beszélt s pedig német nyelven, hogy buzditsa azokat is, kik a magyar nyelvet még nem értik. Lelket, szivet megkapó módon festette le a haza vészes állapotát, s hivta segitségül a polgárságot. „Legdrágább kincs a haza, — ugymond — érte mindenünket fel kell áldoznunk . . ." és *lelkesedésében letépte nyakáról arany láncát, óráját, ujjairól leszedte a gyürüket.* „Midőn a haza szegénységben van, fiainak nem szabad ékszerektől csillogni. Gyürüm, órám legyen a hazáé. Polgártársak kövessétek példámat!" S az ékszereket tényleg bedobta azokba a ládákba, melyeket a népgyülés vezetősége a lépcsőzeten felállitott. „A lelkesedés, mely Rottenbiller szavait követte, leirhatatlan, mondja róla a Budapesti Hiradó. Amint a nyugalom helyreállott, *Hajnik Pál* kezdett beszélni „ . . . Egyleteknek — mondá — első kötelességök áldozni a haza oltárán. A *Nemzeti Casinó* megérté e kötelességét és *huszezer pengőftot, s minden ezüstjét ajánlá a honnak.*" Az ezüstnemü kirakva hevert a lépcsőzeten, s mellette volt *Széchenyi István grófnak egy mázsát kitevő ezüstkészlete is,* melyet a gróf megbizásából Hajnik szintén bemutatott; az oszlopzat alatt volt felállitva a *Wodiáner által adományozott két láda arany és ezüst is.* Hajnik után még *Tóth Gáspár* beszélt; egy egyszerü szabómester, de kitünő szónok és lánglelkü hazafi. Szavait szintén általános örömzaj fogadta.

A bemutatott kincs láttára, s a tüzes szónoklatok hatása alatt tolongva indult a tömeg a ládák felé, hogy áldozatul hozzák kincseiket a haza oltárára. *Kacskovics* leoldotta türkizekkel diszitett arany övét, melyen kardja függött, s oda adta, mondván: a haza oltárára teszem. Hasonlókép cselekedtek számosan. Nők függőiket, gyürüiket, s a férfiakkal vetekedve egyéb ékszereiket szedték le magukról; *levagdosták ruháikról az ezüst gombokat, s bedobták a ládákba . . .*

A haza pénztára e napon sok ezer forinttal gazdagodott. Egyszerre kétségtelenné vált, hogy a gyüjtés eredménynyel fog

végződni, s hogy „*Magyarország arra, hogy magát védelmezze, elég lelkes, erős és gazdag.*“[1]

A fővárosi népgyülést csakhamar nyomon követték az ország számos városainak népgyülései, s a felhivás mendenütt élénk visszhangra talált. A belügyminiszter által elrendelt választmányok megalakitása csakhamar megtörtént, s ezek azonnal megkezdték müködésüket. „A haza közös szeretete — igy szól egy *zempléni* hir e napokból — mely vész és viharok közt erősödik leginkább, visszhangot támasztott a nagyszámu közönségnél . . . Nem enyészhetik el a nemzet, melyet több millió honfi vagyonával, életével védelmez.“[2] *Kassán* „a veszélyben lévő szeretett haza oltárára ajánlatokkal, . . . készséggel és lelkesedéssel járulnak a kassai lakosok . . .“[3]

Szegeden a május 25-én tartott városi közgyülésen olvasták fel először a miniszterium felszólitását, mely ekkor még nem keltett valami nagy lelkesedést a tanács tagjai között. Midőn azonban hirül vették a pesti népgyülés és az azon történt adakozások hirét, nyomban megváltozott a hangulat s a *junius 1-ére* ujból összehivott *közgyülés 100 ezer frt kölcsönt és 50 ezer forint ajándékot szavazott meg.* Ez összegekre nyomban meginditották a gyüjtést, mely célból a következő felhivást intézték a polgársághoz.[4]

„Dicső magyar hazával egykoru szabad királyi Szeged város közönsége is a nemzeti felelős kormány által a haza oltárára leendő pénzáldozatra felszólittatván, miután hazánk jelen veszélykétes percei a segedelemnyujtás, rögtön, hirtelen s egyszerre megtétetni igénylik, minden igaz honfinak ezennel tudtul adatik: hogy 185.222 11/1200 holdnyi kiterjedésü városi határban 83319 995/1200 holdakat tevő közlegelővel biró, és a hitelezésre felesleges biztositékot nyujtó *Szegedváros közönsége 150.000 pengői forintot,*[5] *fillérenként száztuli 6 kamatnak pontos fizetése mellett köl-*

[1] Március tizenötödike 1848 május 25.

[2] Közlöny 5. szám 1848.

[3] Közlöny 7. szám 1848.

[4] Közlöny 1848 junius 8.

[5] A gyüjtés egészen december végéig tartott. Ekkor a felajánlott összeg valami kicsivel meghaladta a kivánt kölcsönt.

csön felvenni szándékozván, a hazának eme szent ügyében Szegedváros közönségének segédkezet nyujtani óhajtó hitelezők a kölcsönzésre felhivatnak, és e tekintetből városi elnök Vadász Emánuel polgármesterhez utasittatnak."

Kelt Szegeden, 1848-ik évi junius 1-sőjén.

Szabad kir. Szegedváros közönsége.

Érdekes *Szabó István* közalapitványi ellenőr felhivása: „*Hazafiui szó a közalapitványi gazdatisztekhez.*" Visszaadni kivánja „a hazának a tőle nyert javaknak egy részecskéjét." Inditványa igy szól: *1-ször.* Tisztibiztositékul befizetett és a zálogháznál levő 6 percentes tőkepénzünket ajánljuk fel kölcsön a pénzügyminiszter kezelése alá, s őt kérjük meg, hogy a zálogháznál oly intézkedést méltóztassék tenni, miszerint ezen összeg folyó évi 1-ső novemberre a haza pénztárába tétessék; és minden egyén nyilvánitsa irásban a kerületi főtiszt urnál, ha kivánja-e a kamatot, vagy ezt ajándékul adja a hazának, mig a veszély el nem mulik? *2-szor.* Azok, kik kamatukat évenként huzni akarják, gazda- és erdőtiszt urak, névszerint adják be ajánlataikat a kerületi főtiszt urnak ki azt együtt, egyszerre az illető helyre beküldeni, minélfogva megfogjuk mutatni a hazának, hogy méltó fia vagyunk . . . „Hiszi, hogy egy sem fog közülük visszamaradni, s jó például akarván elöljárni, tiszti biztositékát, 400 vfrtokat és annak évenkénti kamatját, mig a veszély tart, leteszi a haza oltárára, és még minden évnegyed végével „gabonafizetésemből két pozsonyi mérő rozsot kiadni magamat kötelezem. Ez ugyan szivem sugallatához képest felette csekély, de csekély volt az evangéliumi özvegy fillére is, mégis kedvesen fogadtatott istentől, mert tiszta sziv adománya volt. Ilyen az én kedvesem is . .." [1]

Tóth E. Mariska Debrecenben (május 24-én) a jegygyürüjét adta áldozatul. „. . . Vőlegényem honvédnek állt be s mielőtt távozott, megfogadtuk egymásnak, hogy majd csak akkor lakodalmazunk, ha édes hazánk tul lesz a veszélyen, s hogy ez mentől hamarább megtörténjen én is hozzájárulok e csekély adományommal . . ."

[1] Kelt Taksonyban 1848 junius 12-én, s megjelent a Közlöny junius 17-iki számában.

A szabadalmazott pesti nagykereskedők társulata május 28-án tartott közgyülésén — melynek egyedüli tárgyát a nemzeti adakozás képezte — foglalkozott a miniszterium felhivásával. A gyülésen a választmány teljes számmal megjelent, s Valeró elnök előadása és inditványa alapján azon határozatot hozta, hogy: „a testületnek, mint olyannak nincsen e célra alapja; azonban az adakozásban az egyes testületi tagok részt vesznek, minek következtében egy aláirási ivet fognak a testület tagjai közt köröztetni és ajánlataikat ezen uton fogják megtenni és összegyüjteni.“ [1]

A mint e szemelvényekből kitetszik, a magánszemélyek mellett akadnak az adakozók soraiban községek, városok, megyék is, melyek a rájuk kirótt adón felül kölcsönnel és adománnyal segitik a kormányt. Néhány egyház és hitközség szintén kötelességének ismerte az áldozathozatalt. Ha azonban végigtekintjük az adakozók és kölcsönzők névsorát, szembetünik azonnal, hogy *legerősebb a legszegényebb, a legelnyomotabb elem részvétele. A föld népének, annak a nagy tömegnek a részvétele, mely viselte az ország minden terhét akkor is, mikor még legelemibb emberi jogait sem gyakorolhatta. S akik eddig önkényes törvények nyomása alatt kényszerből adóztak, most önként siettek filléreiket letenni a szorongatott haza oltárára.*[2] Volt olyan, ki egyetlen tehenét adta el, hogy az árát beszolgáltassa, s akadtak tömegestül parasztok, kik igavonó állataikat, vagy egyetlen lovukat is odaadták a hazának, s aztán . . . beállottak honvédnek.

. . . Az áldozathozatalnak magasztosnál — magasztosabb példáival találkozunk; végeredményként azonban mégis — kevés pénz gyülemlett össze. Hogy Kossuth mennyit remélt ezuton összehozni, azt nem tudhatjuk. Kétségtelen, hogy vérmes reményeket nem igen táplált, mert ismerte a helyzetet, s tudta, hogy áldozni csak a föld népe, a kizsákmányolt, a tönkrejuttatott nép fog. Tudta, hogy a főnemességnek — melynek előjogait a nemzeti ügy diadala megnyirbálta — nem számithat a segedelmére. Tudta, hogy az uj irányzatért lelkesedni, áldozatot hozni csak a legalsóbb — a felszabaditott osztály fog, vagyis az a tömeg, melynek

[1] A nagykereskedők testületének jegyzőkönyvéből 1848 május 28. Eredetiben németül.

[2] Horváth Mihály megállapitása.

nincs, (vagy igen kevés a) pénze. Sokat tehát nem remélt a gyüjtéstől, s ezért más forrásokat is igyekezett megnyitni, hogy a szükséges tőkét, — 5 millió forintot, — előteremthesse. Intézkedéseiből arra lehet következtetni, hogy a kincstári utalványok kibocsátása utján (ez volt most a legelső transcactiója) 2 millió, a hazai bányászati termékek felhasználásából 1 millió, az adózás és egyéb állami bevételekből, valamint a gyüjtésből 2 millió pforint bevételre számitott.

Midőn az eljárás részletei megállapittattak, *május 22-én* Kossuth közzétette a magyar bankjegyek kiadására vonatkozó első hivatalos értesitést, mely a Magyar kereskedelmi bankkal történt megállapodásnak főbb részleteit is magában foglalja. Értesitését a *Pesti Hirlap május 25-i 65-ik száma* hozta és igy szólt:

„Miután a forgalombani ezüst pénz elégtelensége mellett biztos fedezetü kisebb pénzjegyek szüksége mindinkább érezhető, főherceg István nádor királyi helytartó kegyes helybenhagyásával s az összes miniszteri tanács megegyezésével, ezennel közhirré tétetik, hogy tizenkét és fél millió pengő forint egyes és kettős magyar pénzjegyek kibocsátása immár munkába vétetett, s mintegy hat hét alatt azoknak forgalombatétele megfog indittatni.

Ezen pénzjegyek kibocsátására szükséges — arany és ezüst pénzalap a kamatos kincstár — utalványokért *bejövendő bécsi bankjegyek ezüstrei beváltásából* — az ezüst és arany készlet ajánlatok pénzzéveretéséből, nem különben a bányászati termelésből s a kincstárba egyéb jövedelmek utján befolyó ércpénzből állittatik ki.

A pénzjegyek kibocsátása az ország kincstárának jótállása mellett a közállomány által, a pesti kereskedelmi bank utján történik, mely a szoros számadás s felelősség mellett átadandó pénzjegyeket a status részérőli ellenőrség s felügyelés alatt kezelendi.

A kibocsátásra nézve azon arány lőn megállapitva, hogy a kibocsátandó pénzjegy az alapul letett arany- és ezüstpénzhez soha nagyobb arányban ne legyen, mint 2½: 1-hez.

E szerint a bankban leteendő öt millió ezüst pénz alapján 12½ millió, egyes és kettős jegyek fogván kibocsáttatni; ezekből az ország kincstára saját szükségleteire csak annyi pénzjegyet veszen át, amennyi arany- és ezüstpénzt alapul átadott. 4 millió ft. köl-

csönképeni hovaforditásának céljait hasonlókép a fináncminiszter jelölendő ki; ezen céloknak azonban olyanoknak kell lenni, hogy közhasznuságuk, s országos érdekük mellett egyszersmind a kölcsönért tökéletes fedezetet nyujtsanak, s ugy a kamatnak, mint a törlesztési részleteknek rendes fizetését is teljesen biztositsák. (Illyen például a középponti magyar vasut-társaságnak a vasut tökéletes kiépitése végett adandó kölcsön, mely vagy a társaság összes vagyonára s jövedelmeire leend hypothékálva, vagy pedig a pest—szolnoki vonalnak az ország saját tulajdonául átvételével fedezve.) Az utolsó 3½ millió pedig a banknak kereskedelmi forgalom előmozditására kölcsön adatik, és pedig egy millió a kezelési költségek kármentesitése tekintetében, kamatlanul, 2½ millió pedig 3% kamatra, s mindkettő törlesztés mellett. Mi, hogy az e végre célszerüen módositandó szabályok értelmében kellő biztossággal s óvatossággal a kitüzött célra forditassék, a miniszterium ellenőrzőleg felfog ügyelni.

Ezen felügyelet egyszersmind azt is biztositandja, hogy az alapul leteendő arany-ezüst pénz nem másra, mint a kibocsátandó pénzjegyeknek ezüst pénzrei felváltására használtassék. A pesti magyar kereskedelmi bank ellenben az együtt felelősség s egész vagyonávali jótállás kötelezettsége és a bankkormányzónak személyes felelőssége alatt tartozik, beleegyezésének megtagadásával akadályozni, hogy a kitett maximum, a kibocsátásban tul ne haladtassék, s annak körében is a megállapitott arány szorosan megtartassék.

Az ekként kibocsátandó magyar pénzjegyek, minden központárakban ezüst pénz gyanánt elfogadtatnak; s a pesti kereskedelmi banknál akármikor ezüst pénzre is felváltatnak. Az egész fináncmunkálat, valamint a pénzügyi miniszterium s a pesti magyar kereskedelmi bank kölcsönös ellenjegyzése által biztosittatik; ugy a kellő hitel fenntartása végett, a nyilvánosság éber felügyelete s ellenőrzése alá fog helyeztetni.

A pénzjegyek készitése e végre különösen felszerelt közállodalmi mühelyben minden kitelhető óvadék mellett eszközöltetik. A munkálatok már elkezdettek. A kibocsátás ideje s a jegyek alakja annak idejében közhirré fog tétetni."

Kelt Budán, május 22-én 1848.[1] *Kossuth Lajos.*

[1] A hivatalos lapban tévedésből 24-éről van keltezve.

Kossuth a jegykibocsátásra vonatkozó ezen értesitéssel egyidejüleg rendeleti uton felhivást intézett az ország népéhez, az ércalap előteremtése céljából kibocsátott kincstári utalványok jegyzésére. A terjedelmes iratot maga Kossuth fogalmazta.[1] 9 pontból áll, s igy hangzik:

Pénzügyminiszteri rendelet kamatos kincstár-utalványok kibocsátása ügyében.

A belügyminiszternek május 19-én kelt s a „Pesti Hirlap" május 23-án 63. számában közrebocsátott értesitése folytán; mellyben hazánk épségének, szabadságának s becsületének megmentése végett a haza polgárai ajánlatokra szólittatnak fel, azokra nézve, kik a tegnapi napon kelt s a hirlapokkal mellékletben közrebocsátott felszólitásomban foglalt okoknál fogva a közállodalmat jelen rendkivüli szükségei között kölcsönzésekkel hajlandók segiteni, *főherceg István nádor királyi helytartó kegyelmes helybenhagyásával,* s az összes miniszteri tanács megegyezésével, rendelem amint következik:

1-*ször*. ***Két millió pengő forint értékig 5% kamatos kincstár utalványok bocsáttatnak ki.***

2-*szor*. Ezen kincstár-utalványok ***három, hat és tizenkét hónapra szólanak.*** A vevőket, kik ezen utalványokat készpénzzel vásárolják meg, tetszésökre bizatik, akár három, akár hat, akár tizenkét hónapos kincstár-utalványokat kivánni, kik azonban nem kész pénzzel, hanem arany- és ezüstszereknek az általam mellékletben hivatalosan közrebocsátott beváltási árjegyzék szerint átengedésével kivánnák megvásárolni csak tizenkét hónapos lejáratu kincstár-utalványokat kaphatnak.

3-*szor*. A kiadandó kincstár-utalványoktól kiadásuk napjától számitott 5% évi kamat jár, mely kamatjárulék a készpénzen vásárlandó három és hat hónapos utalványokra a kiadás alkalmával azonnal levonatik, s az egy egész éves lejáratu kincstár-utalványoknál pedig a kiadás alkalmával fél évi kamat fizettetik ki, a második fél évi kamatra nézve az utalványok szelvénynyel látatnak el, mellyeknek elömutatói az illető kamatot az utalvány kiadása után hat hónappal akár az országos kincstár főfizető hivatalánál Budán, akár pedig az illető vidéki sóhivataloknál bármikor felvehetik.

4-*szer*. Az utalványok tőkeértéke a lejárat után szintugy akár a kincstári főpénztárnál Budán, akár pedig az illető vidéki sóhivataloknál az eredeti utalvány visszaadása mellett készpénzben felvehető.

5-*ször*. *A kiadandó kincstári utalványok* 50 *és* 100 *pengő forintról szólanak,* s nagyobb összegü ajánlatokért tetszés szerint akár ötvenes, akár százas utalványok kiszolgáltatása kivántathatik. Az illető

[1] A Március Tizenötödike 1848 május 24-iki 60. számának megjegyzése.

kamat a forgalombani tájékozás végett napról-napra kiszámitva, az utalvány hátlapján olvasható.

6-*szor*. Miszerint pedig a hon megmentésébeni részvétben a kisebb tehetségü, de valamint jogban, ugy a honszeretet érzelmében egyenlő polgárok is osztozhassanak, *bármi csekély összegbeni ajánlat is elfogadtatik, s az 50 frton aluli ajánlatokról ideiglenesen nyugtatványok adatnak,* melyek kiadásuk napjától számitott hat hónap mulva bármikor készpénzzel beváltatnak vagy pedig az 50 és 100 forintos utalványokat venni akarók által előmutatva az utalvány árába készpénz helyett elfogadtatnak, s kamatos utalványnyal kicseréltetnek; ily esetben azonban, minthogy a kisebb ajánlatok kamatjának napról-napra kiszámitása valósithatatlan apró töredékekre oszlik a kamat csak az utalvány kiadása napjától számittatik.

7-*szer*. Ezen kincstári utalványokra fizetésül akár ezüst- és aranypénz, akár bécsi bankjegy, akár arany- és ezüstszerek, akár töredék s ócska ezüst és arany elfogadtatik.

8-*szor*. Az ajánlatok beszedésére nézve pedig az idézett belügyminiszteri rendelet folytán következők határoztatnak:

a) Minden törvényhatóságban az ajánlatok átvételére annyi helyen állittatnak fel küldöttségek, miként ezt a vidéki körülmények javasolandják.

b) Ezen küldöttségek a honpolgárait a haza megmentésének dicsőségébeni részvétre alkalmas módokon felszólitván, ajánlatokat tegyenek azok készpénzben, bankjegyekben avagy arany- és ezüstszerekben nyugtatvány mellett átveendők, s az ajánlatot az átadó bizonyitványával ellennyugtatványoztatják.

c) E végett két párban az ajánlatokról rovatos jegyzéket viendnek, mellynek rovatjaiba az ajánló neve s lakása, ajánlatának minősége és mennyisége, az ajánlónak ellennyugtató elismerése, nemkülönben az is bejegyzendő három, hat vagy tizenkét hónapos kincstárutalványt kíván-e magának kiszolgáltatni; mire nézve figyelembe tartandó, hogy a nem készpénzbeni ajánlatokért csupán egy éves utalványok adatnak.

d) A küldöttségeknél begyülemlő ajánlatoknak átvételére most egyelőre a következő magyar kincstári hivatalok jelöltetnek ki.

A készpénz és bankjegyek átvételére a budai főpénztár és a pesti, pozsonyi, soproni, győri, komáromi, veszprémi, körmendi, kanizsai, dunaföldvári, pécsi, bajai, ipolysági, selmeczi, gácsi, szeredi, rózsahegyi, késmárki, iglói, egri, kassai, miskolczi, sóvári, tokai, ungvári, szatmári, nagyváradi, szegedi, aradi, temesvári, nagybecskereki.

Az arany- és ezüstszerek átvételére a pesti ezüst beváltóhivatal, a selmeczi főkamaragrófi hivatal, s a pozsonyi, győri, komáromi, földvári, pécsi, egri, kassai, miskolczi, szegedi s temesvári sóhivatalok vannak értesitve.

Az ajánlatokat beszedő küldöttségek, ha helyben van valamelyik a kijelölt kincstári hivatalok közül, annak az összegyült ajánlatokat legföllebb harmadnaponként, ha pedig helyben nem volna, mihelyt a beszolgáltatási költségeket megérdemlő összeg gyül egybe, minden esetre pedig 14 napról 14 napra a legközelebb eső kincstári hivatalnak, a rovatos jegyzék azon példányának a küldöttség aláirása melletti átadásával, mellyben az ajánlók ellennyugtatványozó elismerése foglaltatik, beszolgáltatandják, s magokat a beszolgáltatásról nyugtatványoztatják, a kincstári emlitett hivatalok pedig a készpénzbeni kisebb ajánlati összegekről a fentebbi 5-ik pont értelmében ideiglenes nyugtatványokat, a nagyobbakról az ajánlók kivánsága szerint 50 vagy 100 frt s három, hat, vagy tizenkettő hónapos kincstári utalványokat adandnak, mellyeket az ajánlók az illető küldöttségeknél átveendenek, s az átvételi rovatjegyzékbe beirandják.

Ami pedig a nem készpénzben, hanem arany- és ezüstszerekben történendő ajánlatokat illeti, ezeknek valóságos belértéke csak müszeri olvasztás vagy pontos érczkémlet utján lévén határozható, A küldöttségek minden illyen egyes ajánlat darabját, minőségét, mennyiségét és sulyát a rovatos jegyzékbe fel fogják jegyezni, mindenkinek ajánlatát külön pamutba kötendik, lepecsételendik s kivül az ajánló nevének s az ajánlat fentebbi részleteinek feljegyzésével jelölendik s ekként a fent kijelölt kincstári hivatalokba átszolgáltatják, mellyek azokat viszont a pesti kincstári arany és ezüst váltó-hivatalokhoz átküldik, hol az ajánlatok értéke árjegyzék szerint meghatároztatván, kisebb öszszegekről az ideiglenes nyugtatványok, nagyobbakról pedig az ajánlók kivánata szerinti kincstárutalványok felkészittetnek s a beküldő kincstári hivatalok utján az illető törvényhatósági küldöttségekhez kézhez szolgáltatás végett elküldetnek.

Ezek végett az illető kincstári hivatalok nyugtatványokkal, utalványokkal s rovatos jegyzékekkel, valamint szintugy utasitásokkal is elláttatnak; a törvényhatóságokhoz pedig a rovatos jegyzékek szintugy számosabb példányban megküldetnek.

Ha fent kijelölt kincstári hivatalok valamelly vidékre nézve távolságuk miatt alkalmatlanul feküdnének, az átadás bármelly más sóhivatalnál is megtörténhetik, erről azonban a pénzügyi miniszterium előre hivatalosan értesitendő, valamint szinte az ajánlatgyüjtés sikeréről két hetenként ugy nekem, mint a belügyminiszternek minden küldöttségek részéről hivatalos tudósitás teendő.

Budapesten a kincstár-utalványok készpénzbeli megvétele egyenesen a főpénztárban, az arany és ezüst átadás pedig a pesti arany- és ezüst-hivatalban történhetik, mindkét helyütt kisebb összegeknek ideiglenes nyugtatványok melletti átvétele is eszközöltetvén.

9-*ik*. A pénzügyi miniszteriumnál ezen ajánlatok számára külön országos hitel-könyv nyittatik, mellybe a hitelezések maradandó emlé-

kül, valamint annak bizonyitványául is, hogy a status ezen hazafiui kölcsönöket a kötelezett időben miként fizette ki, név és nevezet szerint bejegyeztetnek, s az egész munkálat folyama ezen hitel-könyvből időnként a közönség köztudomására hozatik.

A törvényhatóságok ezen rendelet buzgó teljesitésére utasittatnak, a haza minden egyes polgára pedig segédkéz nyujtására felhivatik.

Kelt Budán május 23-án 1848.[1]

A pénzügyminiszter
Kossuth Lajos, s. k.

A pénzügyminiszternek ezen rendelete, amint látjuk, nem csak a kincstári utalványok jegyzésére vonatkozó felhivást tartalmaza, hanem azon utasitásokat és felvilágositásokat is, melyekre az utalványok jegyzésénél a kölcsönadóknak és a hatóságoknak szüksége lehet.

E rendelettel egyidejüleg egy külön felszólitást is intézett Kossuth a nemzethez a kincstárutalványok kibocsátása ügyében, s ebben megkapó módon irja le az ország siralmas állapotát. Figyelembe veszi, hogy gazdaságilag képzettlen elemekhez szól, s ezért népszerü módon ismerteti a kincstári utalványok lényegét, amely ugy arany-, mint ezüstnemüekért és osztrák bankóért is vehető. Az ércpénz eldugásáról is szól, s megjegyzi, hogy mily ártalmas és veszélyes dolog ez, különösen bizonytalan időben. „*Ez a legrosszabb szolgálat, mellyet a közállománynak tehetnek . . . Minden eldugott forint egy csepp vér, melly a nemzet ereiből haszontalanul elvonatik* . . .“ Felszólitja tehát a polgárokat, hogy adják vissza a forgalomnak az ércpénzt, mit eldugva tartanak, vegyenek érte magyar kincstárutalványt, mely gyümölcsözni fog, s a haza baján is segit. „*A haza megvárja,* — ugymond — *hogy minden honpolgár kötelességét teljesitse.*“ A felszólitás teljes egészében igy hangzik:

FELSZÓLITÁS

a nemzethez kamatos kincstárutalványok kibocsátása ügyében.

Olly időket élünk, midőn az események hováfejlődése kiszámithatatlan. A nemzetnek készen kell lenni, hogy a jövendő által készületlenül meg ne lepessék. A magyar senkit

[1] A hivatalos lapban tévedésből május 24-éről van keltezve.

meg nem támad, senkit nem bánt: de ha megtámadtatik, a támadás előtt gyáván meghajolni nem fog, meghajolnia nem szabad. De hogy ne is történjék, ha meg nem hajol, a nemzetnek készen kell lennie minden esetre; készen kell lennie a béke olaj ágát nyujtania, ha becsülettel teheti, s a viharnak is férfiasan szemébe nézni, ha Isten ugy akarja, hogy a hazára vihar háruljon.

Illy körülmények között a hazafiui gondosság által parancsolt rendkivüli készületek, rendkivüli eszközöket kivánnak. A mult országgyülés illy rendkivüli szükségek fedezéséről nem gondoskodott: s a fennforgott körülmények közt nem is gondoskodhatott. A kincstárt csaknem üresen vettük át, a közadóból illy zavaros viszonyok között, két inséges év után — aratás előtt alig folyik be valami; a kereskedés általános európai pangása a közjövedelmekben érezhető csorbát okoz — a ministeriumnak pedig a közigazgatási rendes költségek fedezésén kivül a hadsereget el kell látni, s ujat kell teremteni, a nemzetőrséget fegyverbe állitani, a hitelt s szorgalmat gyámolitani, a munka s kereset fenakadását eltávolitani; s ami a legfőbb, ami mindent magába foglal, az ország épségét, a nemzet szabadságát és becsületét meg kell védeni. *A rendkivüli költségeket az ország rendes jövedelmei ez idő szerint nem fedezhetik.*

Mind e mellett is, én az ország pénzügyeinek felelős ministere, nem arra szólitom fel a nemzetet, hogy ajándékok áldozatával gyámolitsa a hazát. Istennek hála, ez ország nem olly koldus szegény még, hogy polgáraitól alamizsnát kelljen kérnie; — sőt erősen meg vagyok győződve — s tervemet erre hivatalos kötelességem szerint be is nyujtandom, hogy a közelgő országgyülés olly adórendszer végrehajtásával fogja a kormányt megbizni, miszerint hazánk polgárai aránylag kevésbbé lesznek adóval terhelve, mint Europa bár melly országa; s ezen adó is sem az első szükségleti czikkeket nyomasztólag nem fogja drágitani, sem az ipart nyomni, sem a nemzet lelkületével boszantólag ellenkező kutatásokkal nem lesz összekötve, s mégis nem csak hazánk közszükségletit biztosan fedezhetjük, hanem egyszersmind a

szellemi fejlődésnek, s anyagi jólétnek közálladalmi eszközeiről is sikeresen gondoskodhatunk.

Igy látom én hazánk jövendőjét, ha nemzetünk, most a veszély kétes perceiben ön magához hü lészen s apró hazsártjainak egymásközti eligazitását csendesebb időkre halasztva, most édes hazánk megteremtésének férfiasan eltökéllett akaratában testvérileg egybe for.[1]

És ezért én, mint mondám, nem ajándokra szólitom fel a nemzetet, hanem csak arra szólitom fel, adjon kölcsönt az országnak, tehát önmagának rövid időre kamat mellett, csak annyi kölcsönt, mennyit az ország egy év alatt biztosan visszafizethet.

Az ország pénzügyi ministeriuma a ministeri tanács megegyezésével s ő Fensége a Nádor k. Helytartó helybenhagyásával, a rendkivüli közszükségek miatt elkerülhetetlen pénzügyi munkálatot következő alapra kivánja fektetni.

Az országbani rendes katonaság ellátásának, s a közigazgatásnak költségein felül országvédelmi rendkivüli költségekre a mostani közjövedelmekből havonkint mintegy 200,000 pengő forintot, tehát egy éven át mintegy harmadfél milliót lehetne forditani. De a sors, mellynek férfiasan szemébe kell néznünk, nem várakozik, hogy a honvédsereg kiállitását, felfegyverzését, táborba vitelét, havonkinti részletekben aluszékonyan gombolitgassuk, — ennek rögtön, hirtelen, egyszerre kell megtörténnie, mint a teremtés munkájának. — E végett szükség, hogy azon egész összeggel egyszerre rendelkezhessünk, melly e czélra egy éven át, havonkinti részletekben volna forditható. — Ez csak előlegezés által eszközölhető. Előlegezés pedig kincstári kamatos utalványok eladása által valósittatik; mellyek havonkinti részletekben befolyandó, s e végett félre teendő közjövedelmekből, készpézzel be fognak váltatni.

És mivel a kincstár állapotja, e célra kétszáz ezer ft kiadást megbir, annál fogva egy előre mig az országgyülés a fedezetre bővebb kutforrásokat nyitand, csak annyi, s olly

[1] „Forr“ akar lenni; az eredeti felhivásban egy *r*-rel van irva.

lejáratu kincstárutalványok adatnak ki, a mennyi ezen alapon a kötelezett idő alatt visszaváltható.

Ezen kincstár utalványok ollybá tekinthetők, mint egy váltó levél, mellyet az Ország magáról kiád, s mellytől még 5% kamatot is fizet. Ezen kincstár utalványok megvételére szólitom fel a nemzetet: kölcsön az, mellyet az országnak adnak, s nem ajándok; kölcsön, mellynek kamatja a vétel alkalmával előre kiadatik; a tőke pedig 3—6—12 hónap alatt vissza fizettetik. Kölcsön az, de jobb az ajándékoknál; mert ha elfogadásra talál, a honpolgárai azt mutatták meg vele, hogy biznak ön-magokban s ön magok által a nemzet jövendőjében — megmutatták, hogy az országnak hitele van — az ország pedig nem csorbitotta meg polgárai vagyonát, mint az ajándok megcsorbitaná; sőt inkább kamatozóvá tette azt, ami különben tán gyümölcstelenül hevert volna.

Nyugtalan időkben az emberek az érczpénzt el szokják zárni. Ez a legrosszabb, mellyet a közállománynak tehetnek. *A forgó pénz megszükülvén, a forgalom pang, a kereskedés megakad, s ha ez megakad, szenved a földmives, szenved az iparmüves, s mert ezek szenvednek, megakad a kereset, és szenved a munkás napszámos is.* Azon kellene lenni, hogy az ingatlan vagyon is élénken legyen a forgalomban képviselve, nem-hogy még az ingót is megkössük. Minden eldugott forint egy csep vér, melly a nemzet ereiből haszontalanul elvonatik. Az országban ez idén, mintegy 8 millió frt bécsi bankjegy váltatott fel ezüst pénzre; — s a beváltott bankjegy eltünt a forgalomból; s többnyire eltünt az érte kapott ezüst is — és az élet, a forgalom, ennyivel szegényebb lett. Igy bünteti maga magát a rosszul számitott bizalmatlanság. ***Adják vissza a forgalomnak, akik az ezüstöt abból elvonták. A közállomány kincstárutalványt ad érte,*** mellyet a kitett időre kész pénzzel bevált; s melly azonfelül még 5% kamatot is hoz, mig a szekrényekben heverő pénz gyümölcstelenül hever.

Bécsi bankjegyek teljes értékben hasonlókép ezüst pénz gyanánt elfogadtatnak.[1]

[1] Ez különösen Batthyány Lajos gróf közbelépése folytán vétetett be a felhivásba.

De elfogadtatnak még a Hirlapok mellett azonnal közhirré teendő, s minden törvényhatósághoz külön is elküldendő beváltási árjegyzék szerint, teljes belső értékök szerint (csupán a pénzverési költség levonásával) mindennemü arany és ezüst szerek is — kész pénz gyanánt. — Az országban sok illy ezüst van. Tegyük azt gyümölcsözővé. *Hadd nyugodjék egy kissé a gyümölcstelen fényüzés. Az ezüst polczoknak szebb diszök leend a heverő ezüstére váltott gyümölcsöző kincstárutalvány, mellynek megvásárlásával a hazát megmentettük. Az egyszerüség, a mellyet a tevékeny honszeretet fénye vesz körül, diszesebb, mint a henye fényüzés.* A pénzügy Ministerium az ekkint begyülendő arany és ezüst készletek pénzzé veretéséről, rögtön gondoskodandik.

A pénzügyi munkálatok másik ága: biztosan fedezett egy és két forintos magyar pénzjegyek kibocsátásából áll; mellyek minden közpénztárban teljes értékben ezüst pénz helyett elfogadtatnak; s a Pesti Kereskedelmi Banknál, mindenkinek, aki kivánandja, akármikor ezüst pénzre felváltatnak.

A pénzügy minister ezen kibocsátásra nézve, a Pesti Kereskedelmi Bankkal olly kölcsönös ellenőrködési viszonyba lép, miszerint a kibocsátás határát, s arányát a Status teljességgel át ne hághassa. Minden egy millió pft ezüst pénz alapján, biztos fedezet mellett nem több, mint 2½ p. frt. jegy bocsáttatik ki. A maximum 12½ millió frtra van határozva, mi végett 5 millió p. frt ezüst pénz alap kivántatik, s *a Bank köteles leend összes vagyonávali jótállás terhe alatt meg nem egyezni: hogy akár ezen maximum, akár ezen arány a Status által áthágassék.* Az egész világ pénzügyi históriája ennél szilárdabb fináncz munkálatot fel nem mutathat.

Ezen financz munkálathoz szükséges ezüstpénzalapot, egy részben a kamatos kincstár utalványok eladásával szándékozom kiteremteni, s ezért bizodalommal szólitok fel minden jóakaratu hazafit, hogy a mai napon e tárgyban kibocsátott rendeletem alapján, a kamatos magyar kincstári utalványok mihamarébbi megvételéhez járulni sziveskedjék.

A kincstári utalványok nyomtatás alatt vannak. Az

egyes és két forintos pénzjegyek kibocsátása szintugy munkába vétetett. A technikai kiállitás, sok és bonyolult munkát, s biztositási rendezést kiván. Az utalványokat 10—12 nap alatt, a pénzjegyeket hat hét alatt kiállithatni reménylem. A hazafiak e czélrai ajánlatai azonban, felhivott rendeletem szerint, ugy a fővárosban — hol már a hatóság erélyes közremunkálásával az ajánlatok elfogadására kellő intézkedés történt, — mint a vidéken is, azonnal ideiglenes nyugtatványok mellett átvétetnek.

A haza megvárja, hogy minden honpolgár kötelességét teljesitse.

Kelt Budán, május 23-kán 1848. *KOSSUTH LAJOS* s. k.
pénzügy minister.

Kossuth rendeletéhez és felszólitásához csatolva mindenüvé elküldetett azon árjegyzék is, mely a kincstári utalványok jegyzése alkalmával átadott nemes érczek beváltási feltételeit irja elő.

A kincstári utalványok jegyzését szabályozó május 23-i rendelet, nagy terjedelme dacára is itt-ott félreértésre adott alkalmat. Néhány hiányosságra nyomban a kibocsátás utján rájött a miniszterium, s ezekre vonatkozólag pótrendeletet bocsátott ki. Az első ilyen pótrendelet mindjárt egy nappal később, mint az első felhivás közzététetett, megjelent a hivatalos lapban:

„A kamatos kincstár-utalványok kibocsátása iránt tegnap kiadott rendeletem folytán, ezennel közhirré tétetik, hogy a menynyiben az országnak kölcsönbeli felsegéllésére nemes készséggel siető hazafiak ajánlatai közt *oly arany és ezüst-szerek* is lehetnek, *mellyeket csinosabb alakjuk tekintetéből arany és ezüst szerekkeli kereskedők belső értéküknél drágábban kivánnának megvenni:* ezen megvétel ugyan meg fog engedtetni, de a megveendő szerek ára csak kész ezüstpénzben fogadtatik el; s az árkülönbség a kincstár utaványok kiadásakor azoknak javára egészen be fog számittatni, kik azon szereket az országnak kölcsönül felajánlották. Ismételve kijelentetik, hogy *pénz— s drága ékszerek ajánlatánál a kölcsön kedvesebben fogadtatik, mint az ajándék.* Más nemü ajánlatok azonban — például *termények — kölcsönül csak ugy fognak fogadtathatni, ha eladatván, készpénzzé fordittattak.*

Kelt Budapesten, május 24. 1848. *Kossuth Lajos.*

Az előbbi rendelet 8. szakasza d) pontjának kiegészitése céljából május 30-án közzététetett a következő

Hirdetmény.

Hivatkozva a Pesti Hirlap f. év május 25-i számában a kamatos kincstár utalványok kibocsátása ügyében közzétett pénzügymin. rendeletre, ezennel hirül adatik: hogy az ország közszükségeire felajánlandó ezüst és aranynak elfogadására a körmöczi, besztercebányai és nagybányai bányászati hivatalok; a készpénz elfogadására pedig a nagybányai sóhivatal is utólagosan felhatalmaztatnak ugy szintén a *debreceni* só és 30-ad hivatal, mely az első hirdetésből tévesen kimaradt.

Budán, 1848 május 30.

Közvetlen a pénzügyminiszter 23-i rendeletének vétele után Pest városa több kérdéssel fordult felvilágositásért a minisztériumhoz a gyüjtés ügyében. Egyébként is több helyről kéretvén felvilágositás az első rendelet néhány határozatlan pontjának értelmezését illetőleg, Kossuth *junius 3-án* a hivatalos lapban közreadta a Pest városának e tárgyban adott következő válaszát:

Pénzügyministeri hirdetmény a haza oltárára szánt ajánlatok tárgyában.

Pestvárosa hatósága három kérdést terjesztett fel a pénzügyministeriumhoz:

1) Valljon ajándékok elfogadtassanak-e?

2) Mi történjék oly arany- és ezüstnemü kölcsönajánlatokkal, melyek nem pénzzé veretés végett, hanem csupán biztositékul ajánltatnak?

3) Valljon nem ércnemü ajándékok, minők például gabona, vászon, fehérnemü, lovak, kocsik, fegyverek s több effélék, általában elfogadhatók-e s ha igen, árverés utján pénzzé kell-e fordittatniok, vagy természetben, s különösen hová s kinek lesznek átadandók.

Melly kérdésekre a pénzügyministerium részéről tegnapi napon következő válasz adatott.

1) A mi az ajándékokat illeti, e tárgyra vonatkozó 2 rendbeli intézvényemben ismételve kijelentettem, — miként

a közállomány hitelének szempontjából, *a kölcsön kedvesebben fogadtatik, mint az ajándék.* Ez okért a megküldött sorjegyzékbe ajándéki rovat nem iktattatik. Azonban a kölcsönnek kedvesebben fogadtatása természetesen ki nem zárja azt, hogy ha valaki magát hazafiui lelkesedésből csakugyan ajándékra határozza el, az is köszönettel elfogadtassék. Tessék tehát az ajándékokat szintugy két példánybani külön sorjegyzék vezetése mellett elfogadni, s a kölcsönökre meghatározott módon beszolgáltatni.

Megemlitem itt, miként oly ajánlatoknak előfordulása is tapasztaltatott, hol a hazafias lelkületü ajánlók *a tőkét kölcsön adják ugyan, hanem a kamatokról lemondanak.* Illy ajánlatok a kölcsönök sorjegyzékébe bevezetendők; — de a kamatokróli lemondás észrevételbe teendő. Ezen ajánlatokért külön szerkezetü utalványok fognak a pénzügyi ministerium által kiszolgáltatni.

2) Azon kérdésre nézve, mi történjék oly arany- és ezüstnemü ajánlatokkal, mellyek nem pénzzé veretés, hanem csupán biztositás végett ajánltatnak? Válaszom az, hogy ha az illy ajánlatok olly feltétben adatnak, miszerint azoknak pénzzé veretése iránt rendelkezni, egy bizonyos idő lefolyta mulva is, teljességgel ne lehessen, ugy azokat elfogadni nem lehet, — mert pénzzé nem tétethetvén, sem a közszükségek fedezésére módot nem nyujtanak, sem papiros — pénzkibocsátás alapjául nem szolgálhatnak, s a velöki szabad rendelkezésre jogot nem adván, inkább teherül, mint jótéteményül tekintendők.

Mivel azonban lehetnek esetek, hogy egynémellyek arany és ezüst szereiket azért kivánnák csak biztositék gyanánt felajánlani, mivel azoknak vagy csinosabb alakjuk, vagy a hozzájuk kötött emlék miatt különösebb becset tulajdonitanak, s azért azoknak becsértékük készpénzbeni letételével, egy bizonyos idő alatt visszaváltani óhajtanák, — annálfogva kinyilatkoztatom, hogy mihelyt az ország kincstára az ajánlók által arról biztosittatik, hogy egy bizonyos idő alatt, — melly azonban 6 hónapnál hosszabb nem lehet — az illy arany- és ezüstszerek értékéről akképen rendelkez-

hetendik, hogy ha az ajánlók belső becsértéköknek a kikötött idő alatt ezüst pénzbeni letételével az ekkép biztositékul letározott arany- és ezüstszereket vissza nem váltanák, azokkal a közállomány szabadon rendelkezhessék; illy feltét alatt a biztositéki letétemények is akár kölcsönül, akár ajándékul elfogadtatnak, s a kikötendő időig természeti minőségökben meg fognak őriztetni, magában értetvén, hogy illy letéteményi kölcsönök esetében, a kamat, ha kivántatnék is, csak azon naptól számittathatik, mellyen azoknak értéke, vagy készpénzbeni kiváltás, vagy a velöki rendelkezhetés szabadsága által, a közállomány számára gyümölcsözővé tétethetik; és igy ezekért az átvételkor csak ideiglenes nyugtatvány fog kiszolgáltatni, s ez kamatos kincstár-utalványnyal a visszaváltási határnap lejáratával kicseréltetni. Az illy letételi ajánlatok tehát külön sorjegyzék mellett elfogadhatók, — mellyben azonban határozottan kiteendő, mennyi időt kiván magának az ajánló a visszaváltásra fenntartani? Ezen idő, miként már fentebb is megjegyeztetett, 6 hónapnál hoszszabb nem lehetvén.

3) Végre ami azon kérdést illeti, valljon nem ércnemü ajánlatok mint például: szövetek, gabona, vászon, posztó, fehérnemü, lovak, fegyverek stb. elfogadhatók-e? május 24-én kelt s a „Pesti Hirlap“ május 25-dikei számában IV.-dik szám alatt közrebocsátott azon hirdetményemre is hivatkozva, „hogy másnemü ajánlatok például: termények kölcsönül csak ugy fognak elfogadtathatni, ha eladatván, készpénzzé forditattak“ — azt válaszolom: hogy készpénzérti eladás esetét kivéve az érték meghatározásának nehézsége miatt illy ajánlatok természetesen csak ajándék gyanánt fogadtathatván, s a tárgyak megválasztása minden egyes tárgynemekre kiterjedő utasitással előre nem levén kimeritőleg szabályozható, az eljáró választmányok azt tartsák szem előtt, hogy amely tárgy a hadseregnek akár felfegyverzésére, akár ruházatára, akár élelmi, avagy betegápolási ellátására természetben szolgálhat, amellett könnyen letározható, s rendkivüli költség, vagy elromlás veszélye nélkül gondviselhető, azokat fogadja el, letározásukról azonban

ideiglenesen a hatóság gondoskodjék, nehogy mennyiségöknek, minőségöknek, melly vidékeni használhatásuknak ismerete nélküli elszállitásuk nevezetes, tán magát a javadalmat is tulhaladó költséget okozzon; természetben honvédelmi célra nem használható, vagy nehezen s költségesen gondviselhető tárgyakat azonban csak ugy fogadjanak el, ha könnyen pénzzé tehetőknek látják, mely esetben az eladás, a belügyminister rendelete szerint azonnal eszközlésbe is vétessék; az elsőbbrendüek pedig, letározva leltár mellett addig gondviseltessenek, mig a hatóság jelentései nyomán elszállitásuk vagy hová-forditásuk iránt a hadügyminister nem rendelkezik.

Példa gyanánt ide jegyzem, hogy természetben határozható tárgyaknak tekintethetnek: gabonanemüek, bor, pálinka, posztó, vászon, hadi használatra alkalmas fegyverek, ón, kaszák, patkók, szablyák, főző vasedények s más hasonlók.

Melly hivatalos rendelet, valamint az eljárásbani összhangzás tekintetéből, mai napon minden törvényhatósághoz megküldetett, s alkalmazás végett iránta az illető kincstári hivatalok is utasittattak, ugy az a haza oltárára áldozni kész hazafiak tájékozásául ezennel közbirré is tétetik.

Budapesten, junius hó 1-én, 1848.

Kossuth Lajos s. k.
pénzügyi minister.

Egy *junius 16-án* kibocsátott értesités szemünk elé tárja, hogy mily bizonytalanság uralkodott az ország javainak kezelésében. A gyüjtött összegek közt ugyanis sok oly tétel szerepelt, mit ***kincstári hivatalok adtak a hivatalos pénzből.*** Ez ügyben adta ki Kossuth következő, az akkori időket igen jellemző értesitést:

Pénzügyministeri értesités.

Az ország jelen körülményei miatt a hon polgárai hazafiui áldozatokra lévén felszólitva, tapasztaltatott: miként némelly megyékben az álladalmi fekvő javak igazgatói szintugy felhivatnak, hogy a kezelésök alatt levő kincstári javak részéről ajánlatokat tegyenek.

Mig a királyi kincstár nem az ország értékének tekintethetett; mig minden egyes közcélra különös rendeltetésü különös kivetés, vagy ajánlat által kellett gondoskodni, helyesen történt, hogy a kincstár, bármelly más magánbirtokossal egyenlő vonalra állittatott, s a közterhek viselésében aránylag részesittetett. Most azonban a kincstár az országé; mellyben a nemzetnek adandó számadás és felelősség mellett minden országos közjövedelem egyesül, hogy belőle minden országos közköltség fedeztessék; — s midőn a nemzet a kincstárba adózik, vagy adakozik, nem másnak, mint önmagának adakozik.

Önként következik tehát, hogy midőn az ország rendkivüli szükségeit a kormány mostani jövedemei nem fedezhetik, s e miatt a honpolgárai ajánlatokra szólittatnak fel, a kincstári javak kezelőit arra venni igénybe, hogy azoknak jövedelmeiből a kincstárnak ajánlatokat tegyenek, egészen haszontalan; mert azon javaknak minden jövedelmei, szintazon pénztárba folynak, mellybe az ajánlatok folynak, s mindazon költségek fedezésére szolgálnak, mellyekre amaz ajánlatok is fordittatnak. És igy, ha valami a kincstár bármelly pénztárában már benn van, nemcsak haszontalan, de sőt a kincstár országos tulajdoni eszméjét céltalanul zavaró eljárás volna azt onnan kiadni, a végett, hogy törvényhatósági kőrutat téve, oda ismét visszatétessék.

Midőn erre a törvényhatóságok ezennel figyelmeztetnek, egyszersmind arra is emlékeztetnek, hogy a *közigazgatásban sok bajnak és zavarnak eleje vétetik, ha a kincstárróli fogalmak megváltoznak, a kincstár elkülönzött személyesitéséről leszokik a közvélemény, s azon alkotmányos fogalommal barátkozik meg; hogy a pénzügyi ministerium kormányzása alatt levő mindennemü kincstári kezelés nem egyéb, mint a közigazgatás egyik ága; melly ugy országos állása, mint felelőssége s függetlensége tekintetében, a közigazgatás bármelly más ágától semmiben sem különbözik.*

Melly észrevételeknek kellő szemügyben tartására a törvényhatóságok annál inkább figyelmeztetnek, mivel *ez által azon hajdani surlódások folytatásának legnagyobb*

részben eleje vétetik, mellyek a hajdani kormányrendszer alatt csak azért voltak napirenden, mert a nemzetnek nem számoló kincstár eszméje, az ország eszméjével ellentétbe helyeztetett, a kincstár hatósága, az ország hatósága csorbitásának tekintetett, s a kincstárt valamelly teherben részesiteni annyit tett, mint az ország polgárainak terheltetésén könnyiteni.

Most a dolog megforditva áll. A kincstár bármilly ágazatának jövedelmét szaporitani, annyit tesz, mint az ország polgárainak közterhét enyhiteni; — ha a kincstár rendes jövedelmei szaporodnak, kevesebb adónak kivetésére lészen szükség, ha pedig amazok fogynak, több adónak kell kivettetni, mert az ország közszükségei fedezetlenül nem maradhatnak.

Ezen felvilágositás utasitásul szolgáland arra nézve, hogy a kincstári javak a most gyüjtögetett ajánlatoknál igénybe ne vétessenek.

Kelt Budapesten, juni 16-án, 1848.

A pénzügyministerium által.

2.

A Magyar Kereskedelmi Bankkal a bankjegyek kibocsátása iránt kötött szerződés

és az azt megelőző események.

Magyarország rendes körülmények között junius havában a legcsendesebb. A nyári forróság elől, — ki csak teheti — hüvös helyre menekül. A gazdát a mezei munkák kötik le, s ilyenkor a városok csendesek, kihaltak. A kereskedelmi élet is szunyadoz. A nagy munkát, az aratást megelőző pihenés mélységes nyugalma ül a nemzeten! — Máskor! Most városok és községek csak ugy nyüzsögnek a forgalomtól. Életre éledt a magyar: megkezdődött a *restaurátió.* A megyei és országos követek választása.

Nagy dolog volt ezekből mindenha egy is. Most egymást követi a kettő.

Kortestáborrá alakult az ország . . .

Erre az időre esik az érclapra való gyüjtés megindulása a vidéken. A bizottságok kiszálltak, s a jelöltek is vetekedve serkentették a népet adakozásra. A gyüjtés országszerte tényleg meg is indult. Persze sok szóval, sok lelkesedéssel . . . de azért *közepesen gyenge eredménnyel.*

A begyült összegeket a pénzügyminiszterium előbb a Pesti Hirlapban, majd *junius 8-ától* kezdve a *„Közlöny hivatalos lap"-ban* nyugtázta. Az első nyugtázás a Pesti Hirlap május 31-i számában a május 30-ig begyült összegeket ismerteti, s e szerint e napig begyült ajándék fejében . . . . . . 21.146 ft. 08 kr.
kölcsön „ . . . . . 15.052 ft. 08 kr.

Ezen kimutatást még aláirta Kossuth, a többi azonban már aláirás nélkül jelent meg és pedig a következő szöveg alatt:

„Folytatólagos jegyzéke azon ajándékoknak s kölcsönöknek, mellyek a hazai kincstár fölsegéllésére a budai pénztárnál, s a pesti beváltópénztárnál készpénzben és ércnemüekben f. hó . . . ig tétettek. (Ezután következnek az adakozók nevei s a felajánlott összeg, majd:)

1. Budán a) ajándokul adtak ezüst pénzben . . . .
b) kölcsönképen adtak . . . .
2. Pesten a) ajándokul ezüst pénzben . . . .
b) kölcsönképen adtak . . . .
Összesen adatott ajándokul . . . . , kölcsönképen . . . .
Kelt Budapesten . . . . 1848."

A Közlöny hivatalos lap, melynek első száma junius 8-án jelent meg, csakhamar elterjedt mindenfelé, s belőle napról-napra országszerte értesült a lakosság a gyüjtés előrehaladásáról. E kimutatások, illetve nyugtázások csakhamar világosan mutatták, hogy ámbár akad néhány lelkes főur, ki részt vesz az adakozásban, általánosságban azonban már is észlelhető volt, hogy az országnak legtöbb kiváltságot élvező és egyedüli vagyonos osztálya tartózkodik a mozgalomban és áldozathozatalban való részesedéstől. *Semsey Béla,* az ujonnan kinevezett abauji főispán, a be-

iktatását követő megyei ülésen (Junius 20.) sulyos szavakkal itéli el a főnemesi rend rideg magatartását.[1]

„Fájdalom és bosszu váltva forralja az ember vérét, — ugymond — midőn tapasztalni kénytelen, hogy mikor kisebb birtokosok vetélkedve hordják össze szükségleteiktől önmegtagadással elvont áldozataikat; mikor találkozik fél telkes szegény polgár, ki 10 p. forintot örömkönnyek közt tesz le a haza oltárára; akkor nagyobb birtokosok némely része a hazának mint koldusnak dob oda, inkább szemszurásból, mint becsületes hazafiságból egy pár nyomorult forintot. — Mi hisszük, reméljük, hogy némely vagyonos urainkat talán szerénység tartóztat adományuk nyilvánitásától; mert tudunk sokakat, kik egyenesen a főharmincadhivatalba vitték áldozataikat: de urak! *a népnek példára, buzditásra van szüksége; kell annak mindenben vezér, kinek nyomait a tisztelet és méltánylat érzetével lelkesülve követhesse.* Még a közsegélyszerzésre határozatilag lett megbizatásukról is lemondanának. Ha mindnyájan olly egykedvüen járnánk el a hon ügye körül, mint bizonyos urak *a megbántott önérzet bosszuvágya miatt*, ugy nem utódink, de magunk mondhatnók ki fejünkre az itéletet, hogy undokul megbecstelenitettük őseink dicső erényeit."

Több helyütt előfordult, hogy a begyült összegeket, az utasitások helytelen magyarázata miatt, vagy kényszeritő szükség következtében más célra forditották, mint a mi rendeltetésük volt, Szegeden például megtörtént, hogy a hadfogadó tisztek nem tudták az ujoncok ellátási diját kifizetni, mert a kormánytól nem kaptak elegendő pénzt. *Korda János* ezredes tehát a begyült öszszegből nyugta ellenében a bizottságtól átvett 534 frt. 29 krt, s ez összeget a legénység ellátásának céljaira forditotta.[2]

Ehhez hasonló eset történt Debrecenben is, hol a város jegyzőkönyvében junius 28-áról (151. szám alatt) a következő feljegyzést találjuk:

„A haza segedelmére tett adakozások beszedésére kiküldött választmány elnöke *Csáthy Károly* tanácsnok a honvédek 10-ik zászlóalja parancsnokának, *Szemere Pál őrnagynak*, nyugtatvány mellett 1000 pftot fizessen ki."

[1] Közlöny 20. szám, 1848 junius 29.

[2] Közlöny 8. szám, 1848 junius 16.

A kifizetés tényleg megtörtént, de az 1000 pforint visszafizettetett, mint az a későbbi jegyzőkönyvekből kiolvasható. Szemere Pál őrnagy ugyanis hirtelen elhunyt s meglehetős rendetlen állapotban hagyta a zászlóalj számadásait. A zászlóalj parancsnokságnak tudomása lévén arról, hogy Szemere a várostól is ka pott kölcsönt, felszólitotta a tanácsot, hogy adnának felvilágositást a kölcsön állásáról. *November 26-án* a tanácsülés azt határozza, hogy: „Számvevő szakosztályi Elnök Tanácsnok Csáthy Károly adjon mielőbb véleményes tudósitást." Csáthy Károly a *december 16-i* ülésen[1] terjeszti jelentését a tanács elé, s kimutatja, hogy Szemere a kikölcsönzött összeget már julius 20-án visszafizette.

Számtalan hasonló esettől eltekintve, itt-ott hütelen sáfárkodás nyomaira is akadunk. Ilyen esetre mutat pl. a Közlöny december 17-i számában megjelent egyik:

F E L H I V Á S.

Midőn folyó évi május *19-én* kelt miniszteri felszólitás következtében Pozsonyban is a városi hatóság hazánk szükségei fedezésére pénzt gyüjtögetett, én is csekély tehetségemhez képest kilenc darab körmötzi aranynyal, és egy darab husz frankos Napoleon arannyal ajándékképen járultam; mégis ezen tiz darab arany pénzben nyujtott adományom, mely összegről az önkintes adakozások beszedésével megbizott pozsonyvárosi küldöttségtől nyugtatvánnyal is birok, a Közlöny hivatalos lap *85.* számában, mellyet az adakozók ellenőrképen tekintenek, csekély hét forint 30 kr. pengő, olvastatott. E hibának, mert az adomány sok kezeken fordult meg, nyomába nem juthatván, kénytelen vagyok az illetőket arróli megnyugtatásom végett felszólitani, hogy ezen adakozásom a maga valóságos minőségében és mennyiségében rendeltetési helyére eljutott; mert a hibás eljárás, a nyilvánosság nélküli kezelés elfojtja a jó akaratot. Kelt Pozsonyban, *nov.* 28-án 1848. *Hury Ferencz.*

A Közlönynek a gyüjtésről szóló kimutatásait esetről-esetre átvették a többi lapok, és néha elismerő szavak kiséretében kiemelték egyes adakozók neveit is. Gyakorta jelentek meg terje-

[1] Debrecen város jegyzőkönyvéből.

delmes fejtegetések a gyüjtés ügyével kapcsolatban, melyek nagyobbára a magyar bankjegyek kibocsátásának kérdéseivel, illetve a magyar pénzügyekkel foglalkoztak. És e pontnál ismételten ki kell emelnünk, hogy lapjaink mily *tapintatlanul* támadták minden ilyen alkalommal az Osztrák-nemzeti bankot, s annak pénzjegyeit. Támadták azt az intézetet, mely fölött az európai mozgalmak által támasztott áramlatok összecsapni látszanak, s mely ha elmerül, a nagy hullámsirba legelőször is Magyarország financiáit rántja magával, kétségtelen lévén, hogy a sok millió értékben közkézen forgó osztrák bankjegynek, egy az 1811-ihez hasonló devalvátiója Magyarországot csak ugy megrenditi, mint az örökös tartományokat. *Közvetlen és elsőrendü érdeke volt tehát Magyarországnak, hogy ne növekedjék a bank elleni elégedetlenség, és hogy az osztrák bankjegyek hitele biztosittassék. S ha a viszonyok épen ugy alakultak is, hogy a magyar bankjegyek kibocsátása immár elkerülhetetlenné vált, nagyon meggondolandó lett volna, hogy tanácsos dolog-e a közönséget oly hirlapi közleményekkel izgatni, melyek az Osztrák-nemzeti bank biztonságát, vagy a bankjegyeibe helyezett bizalmat veszélyeztetik.* Ezzel azonban senki sem törődött, hanem egymásután kerültek ki sajtó alól az epésnél epésebb förmedvények. Hazafias célból, s jóakarattal ugyan, de végtére . . . a pokolnak küszöbe is csupa jóakarattal van kikövezve! — Az ország vezetése azonban nemcsak hazafiság és jóakarattal történik, hanem ahhoz politika is szükséges, mi alatt ez esetben józan itélőképességet és higgadtságot érthetünk. Hol keressük azonban e tulajdonságokat az ilyen közleményekben?:

I.[1] „. . . Ezen operációnkkal nem kevesebb terveztetik, mint a mi szép hazánkból az idegen papirokat szépen kipusztitani" . . . . Mondják ki tehát a lapok nyiltan, hogy: . . . *a rendelet először is a pesti kereskedelmi bankot előkésziti, hogy belőle minél előbb nemzeti jegyet kibocsátó banc legyen,* hanem azért legalább addig minden müködéseit folytatni fogja.

Másodszor látjuk a rendeletből, hogy hat hét mulva magyar bancjegyeink lesznek."

[1] „Március Tizenötödike" 1848 május 25-én.

„Mi lesz az alapja? . . . (és itt elmondja a Kossuth rendeletében felsoroltakat, majd igy szól:) bátran ki lehet mondani, hogy a **magyar bank pénzalapjában a fő s csak nem egyedüli tényező lesz** *az mi az értesitésben csak ugy suttyomban van megemlitve: tudni illik* **a bécsi bankjegyek ezüstrei beválltásából. Ez a fő dolog!** . . . A magyar kormány a keresk. bank utján kibocsáttatja a jegyeket, s az alatt *pénzeit, melyek bécsi bankjegyekben jönnek be beváltás végett Bécsbe küldi.*

Kormányunknak, mint jegytulajdonosnak ezt tenni joga van. A bécsi banknak a beváltást teljesiteni kötelessége.

E szerint, ha jól fogtuk fel a tárgyat, itt tulajdonképen uj pénzalapok teremtéséről szó nincsen; *itt czél és szándék nem más, mint* **a bécsi bankalap egy részének országunkba leendő áthozatala.** Azon résznek t. i., melyhez a köztünk forgó jegyek erejéig ugy is teljes jogunk van."

II. [1] . . . Ne késedelmezzék a pénzügyminister a nemzet közvárakozását kielégiteni, s ne engedje azt, hogy hazánk pénzügyénél fogva a provincziális állapotra visszajusson.

. . . *minél hamarabb tul kell adnunk a bécsi papirpénzen, mi a magyar utalványok halaszthatatlan kibocsátásával könnyen elérhető.*

. . . *El minél előbb a bécsi bank papirpénzével és magyar pénzt a magyarnak!*" (aláirva *Ábrányi Alajos.)*

III.[2] „ . . . külről többé semmiféle bankjegyet el ne fogadjunk s *azokat, melyek nálunk megvannak, havonként egymásután váltogassuk be a bécsi banknál! . . .*"

Különösen sértőkké és támadó modoruakká váltak lapközleményeink, midőn az Osztrák-nemzeti bank egy ellenactiójának hire nyilvánosságra került. Ugyanis a kormány május 19-i felhivásából meggyőződvén a bank arról, hogy többé nem fogja tudni megakadályozni a magyar bankjegyek kibocsátását, arra törekedett, hogy saját bankjegyeinek névértékét lehetőleg biztositsa,

[1] „Március Tizenötödike" 1848 junius 2-án.

[2] „Nép Elem Radical Lap" 1848 augusztus 4-én.

mert hiszen nem épen alapnélkül hihette, hogy a magyar bankjegyek versenye még jobban nyomni fogja az osztrák bankók árfolyamát, s ezáltal még sulyosabbá teszi a bank — anélkül is válságos — helyzetét. Ezért a bank a „*Wiener Zeitung*" május 21-i számában közhirré tette, hogy *1 és 2 frtos bankjegyeket is fog forgalomba hozni.* És valóban, néhány nap alatt a budai bankfiók utján megjelentek az első ilyfajta pénzjegyek, melyeket a nagy sietségben oly hiányosan állitottak ki, hogy megjelenésük általános megbotránkozást keltett. „A mult télen — irja a Március Tizenötödike[1] — a táncvigalmi meghivók s ehhez hasonló nyomtatványok szebben és nehezebben utánozhatólag voltak elkészitve. Ezen uj jegyeket bármelyik, csak középszerüen ügyes rézmetsző hiven és tökéletesen utánozhatja . . . Az 1841-ben kibocsátott és művészi tekintetben igen jeles bancnótákat is mennyien utánozhatták, *mi lesz következése ezen fidibusnak való metszvényeknek?* . . . Szegény népünk mennyi csalásnak lesz kitéve! . . ."

A közönség ilyetén izgatása mellett azonban a kormányt is nem egyszer érte szemrehányás, hogy „ . . . . elébb kapható a bécsi papirpénz, mint csak próbapéldányát láthatnók a magyar papirpénznek!" S elkeseredetten kérdik, hogy: „ . . . . mi hát a magyar függetlenség, ha a bécsi bank uj papiros pénzével elárasztatja hazánkat?! . . ."[2] Szemrehányásokban tehát nem volt hiány — bár ezt Kossuth nem érdemelte meg. Ő mindent elkövetett, hogy az ország szükségletei kielégittessenek, s ha rajta mulik, valószinüleg nem előzhette volna őt meg a bank.

Az aprópénz hiányán — mi különösen a piaci és kereskedelmi forgalomban volt érezhető, — nyomban a kormány átvétele után igyekezett Kossuth segiteni, a mennyiben a bányatermékek számbavétele céljából kiküldött miniszteri biztosnak (Géczi Péternek) meghagyta, hogy a bányákban találandó rézkészletet veresse át krajcárosokra. Géczi Péter Körmöczbányára való megérkezte után azonnal hozzákezdetett a munkához, s a sürgősségre való tekintetből előbb a régi minták felhasználásával német, majd később az uj minták elkészülése után magyar köriratu egy, két és három krajcáros rézpénzt veretett. Az uj váltópénz már május

[1] 1848 május 31-én.

[2] „Március Tizenötödike" 1848 junius 2-án.

*

végén forgalomba került. A hirdetés, mely ezt tudatta a „Pesti Hirlap“ 66-ik számában jelent meg, s igy szól:

„Minthogy az apró váltópénz utáni kérdezősködések igen gyakoriak — ezennel közhirré adatik, hogy a pesti harmincad hivatalnál conventios réz krajcárok beváltás utján megszerezhetők. Budán, 1848-ki *május 27-én.* A pénzügyminiszter megbizásából *Rákóczy János* p. ü. m. titoknok.“

Az uj pénz csakhamar rendkivül keresetté vált.

Mig itthon az országban a miatt akadtak elégedetlenek, mert a kormány látszólag nem fejtett ki elég erélyt, addig Ausztriában nagy visszatetszést keltett a magyar kormány határozott fellépése, és azon szándéka, hogy pénzügyeit önállóan, az osztrák kormánytól teljesen függetlenül igyekszik intézni. Ugy a bank, mint az osztrák kormány elhatározták, hogy a legerélyesebben tiltakozni fognak a magyar bankjegyek kibocsátása ellen, melyhez szerintük a magyar kormánynak nem volt joga. Öt hét mult el, mióta a magyar pénzügyminiszter (a külügyminiszter utján) átirt a banknak, a váltási ügyekben, s megfenyegette, hogy amenynyiben nem segitenek, önállóan lesz kénytelen intézkedni. Erre az átiratra sokáig késett a felelet; mindaddig, mig meg nem győződött a bank és az osztrák kormány arról, hogy a magyar pénzügyminiszter komoly lépéseket tesz a válság egyoldalu elintézésére. Most, mikor a magyar pénzügyminiszter rendeletileg kihirdette a magyar bankjegyek kibocsátását és még az osztrák kormányt és a bankot is hivatalosan értesitette erről, nyomban megadták az eddig hiába várt feleletet. A nemzeti bank igazgatósága sürgősen összehivattatott, s kétszeri tanácskozmányuk eredménye egy emlékirat lőn, mely továbbitás céljából az osztrák pénzügyminiszternek adatott át. *A bank emlékirata junius 8-án* kelt,[1]) s feleletül a magyar pénzügyminiszter május 2-i átiratára, szabadalmára való hivatkozással tiltakozik a magyar bankjegyek kibocsátása ellen.[2]

[1] Horváth Mihály és azok, kik az ő könyve nyomán irtak a bankók ügyéről, valamennyien *junius* 14-*ére* teszik e jegyzék keltét. Ez azonban tévedés, mert a bank emlékirata junius 8-án kelt és csak az osztrák pénzügyminiszterium átirata van junius 14-éről keltezve.

[2] 1848 junius 8-án 2274/4—17.

„A bank egész igazgatósága — ugymond — azon véleményben van, hogy a magyar pénzjegyeknek oly módon való kibocsátása, amint az a magyar pénzügyminiszter által céloztatik — ép oly káros következményeket vonand maga után Magyarországon, mint a Monarchia többi országaira és tartományaira nézve; *a kereskedésben kétféle jegyek forgalma csak zavarólag hatna, s a bizalmat az egymással versenyző fizetési jegyek iránt különösen megingatná.* Hogy egy ily fontos ügyben, mely az egész ausztriai birodalom s igy Magyarország és Erdély hitelét is oly mélyen érinti, a magyar miniszterium részéről *nem folyt semmi elöleges értekezés az osztrák pénzügyminisztériummal, vagy a nemzeti bankkal* s meg nem beszéltettek azon módok és eszközök, melyek által Magyarországon a forgalom pillanatnyi felakadásán a már régóta fennálló és alapjaiban megszilárdult bankintézet segitsen (!) egy eléggé nem fájlalható szomoru jelenség. Mert mig az o. n. bank egy és két frtos bankjegyek készitésével foglalkozott, a magyar pénzügyminiszter nem tudván semmit a bank ezen szándékáról, maga részéről hasonló magyar jegyek kibocsátását határozta el; pedig elöleges értekezés az osztrák pénzügyminiszterrel, vagy az o. n. bankkal talán soha sem érlelte volna meg annyira a magyar pénzügyminiszter mondott szándékát, hanem valószinüleg sikerült volna mindkét részre nézve megnyugtató rendszabályokat találni. Ezen feltevésnek biztos alapja az, hogy *ő Cs. K. felsége nem csak mint ausztriai császár, hanem mint magyar király is 1841 junius 1-én az osztrák nemzeti bank 1816 julius 15-én kelt szabadalmait megujitotta*, s az egyidőben kibocsátott legmagasabb *bankalapszabályzatok 14. §-ában* határozottan kimondá:

„A nemzeti banknak, szabadalmának tartama alatt az osztrák monarchia egész területén kizárólagos joga van bankjegyeket késziteni és kibocsátani.“

A bank igazgatósága annál kevésbbé teheti fel, hogy a magyar miniszterium a bank ezen privilégiumával szembeszállani kivánna, miután azon átiratban, melyet e tárgyban

a külügyminiszteri államtitkár (Pulszky Ferencz) a bankhoz küldött, határozottan említtetik, hogy a magyar kamatnélküli jegyek jelzett kibocsátása nem akar az o. n. bank irányában alkalmazott ellenséges rendszabály lenni, s azért a magyar pénzügyminiszter ily jegyeket nagymértékben nem fog kibocsátani, sem az osztrák nemzeti bank jegyeivel versenyezni nem akar és egész nyomatékkal igyekszik az osztrák bank jegyeinek hitelét fenntartani. Azon hirdetményből, mellyel a magyar pénzjegyek forgalomba bocsátása közhirré tétetett, világosan kitünik, hogy csak a forgalmi eszköz oly helyettesitéséről van szó, mely a forgalomban a kiegyenlités könnyitése végett helyettesiti az ezüst pénzt, mely a jelenlegi rejtekekből — a bizalom visszatértével — ismét előkerülend, hogy ennélfogva ezen helyettesitő forgalmi eszköznek (t. i. magyar pénzjegyeknek) ez utóbbi esetben a forgalomból való visszavonása céloztatik. Azonban az o. n. bank ily 1 és 2 frtos jegyek elkészitését már foganatba is vette akkor, midőn a magyar pénzügyminiszter terve napvilágot látott, azóta ezen jegyek már forgalomba is hozattak, és alig lehet csak részben eleget tenni azon igényeknek, melyek e tekintetben ily kis értékü jegyek iránt ugy Bécsben, mint a provinciákban felmerülnek; oly jelenség, mely a jelenlegi körülmények közt ezen intézkedés célszerüségét bizonyitja, és bizonyitja a bizalmat is, mellyel a közönség ily viszonyok közt is, ezen jegyek iránt viseltetik. Valamint a bank eddig is, és ismételten bizonyitékait adta önérdeknélküli készségének Magyarország kivánatainak és szükségleteinek lehetőleg eleget tenni, ugy örömmel lenne hajlandó a forgalomnak ily könnyitését az 1 és 2 frtos jegyek által Magyarországra nézve is eszközölni.“

Kéri tehát a bankigazgatóság, *„hasson az osztrák pénzügyminiszter erélyesen oda a magyar pénzügyminiszternél, hogy a 12 és fél milliónyi magyar jegyek kibocsátásától végleg elálljon*, s hogy a bankszabadalom idézett 14. §-a értelmében a bank jogai egész terjedelmükben megóvassanak és tiszteltessenek, hogy ennélfogva *bármi néven nevezendő kamatnélküli papir — mint nemes pénzt képviselő ér-*

ték — ki ne bocsátassék, hanem hogy a bankjegyek készitése és kibocsátásának joga, valamint eddig, ugy ezentul is, Magyarországon ép ugy, mint a monarchia többi részeiben, kizárólag az osztrák nemzeti bank részére tartassék fenn. Miután a bank érdekei a biradalom érdekeitől elválaszthatatlanok: a bank az osztrák pénzügyminiszterre bizza a magyar pénzügyminiszterrel, mindkét ország közös érdekeinek, s az egy fejedelem által összekapcsolt felelős miniszterek közti barátságos viszony szempontjából, megértetni, hogy *a legkisebb kathegóriáju bankjegyek is csak az osztrák nemzeti bank által bocsáthatók ki. Egyébiránt a bank* az osztrák pénzügyminiszter intentioinak vél megfelelni, midőn *kijelenti, hogy hajlandó 1 és 2 frtos jegyekben Magyarországnak a szükséglet mértéke szerint egy 12 és fél milliónyi kamatnélküli előleget adni, ha a kormány s a törvényhozási tényezők által biztosittatik, hogy szabadalmai tiszteletben fognak tartatni, és Magyarországban meg Erdélyben a bank jegyei mellett más papirospénz forgalomba bocsáttatni nem fog, és ha ily előlegnek megfelelő biztositékok nyujtatnak. . .*"

A nemzeti bank ezen emlékiratát az osztrák pénzügyminiszter *junius 14-én* egy átirat kiséretében küldte meg a külügyminiszter utján a magyar pénzügyminiszternek,[1]) s csaknem ugyanazon érvekkel lép sorompóba a magyar bankjegyek kibocsátása ellen, mint az osztrák nemzeti bank. Azzal az egy különbséggel talán, hogy a szabadalomnak a *király* által történt szentesitését nyomatékkal kiemeli.

Sajnálja, — irja többek közt — hogy a *bjegykibocsátás ügyében nem folytak előleges tárgyalások.* A bankjegyek bekövetkezendő versenye következtében a bank helyzete még jobban megnehezedik; jegyei vissza fognak küldetni.

„Ismeretes — folytatja tovább — mily nagy erőfeszitéssel igyekezett az osztrák kormány a pénzforgalmat a nagy (francia) háboruk bevégzése után visszavezetni az ezüstlábra. E cél elérésének egyik legfontosabb eszköze az

[1] 1848 junius 14. F. M. 1257.

osztrák nemzeti bank fenntartása és az, hogy ezen intézet a számára biztositott jogokat zavartalanul élvezhesse. Magyarországnak e tekintetben különválása ő felsége többi országaitól a jelen körülmények közt ki nem vihető a nélkül, hogy káros következményeket ne vonjon maga után a monarchia minden részére. A jelzett fontos cél által involvált feltételeknek megfelelőleg, szabadalommal ruházta fel a fejedelem a bankot és pedig nemcsak mint osztrák császár, hanem mint magyar király is. A legujabb politikai események s a magyarországi kormányrendszernek ebből folyt megváltozása e szabadalmakat azonnal nem érvénytelenithették, még kevésbbé semmisitették meg azon indokokat, melyeken azok alapulnak. A nemzeti bankra nézve lehetetlenség lenne jegyeinek hitelét és ez által a monarchia lakói vagyonának nagyobb részét, mely ezen jegyekből áll, vagy hitelüktől függ, teljes mértékben fenntartani, ha Magyarország pillanatnyi szükségletei szerint mindenkor, egy a bankprivilégiummal ellentétben álló papirpénz bocsátható ki."

„Nem szükséges fejtegetni, mily zavarok, rázkodások állnának be, ha a bankjegyek forgalmi értéke névértéküktől elválna s e tekintetben ép ugy szenvedne Magyarország, mint a többi tartományok. A magyar pénzügyekre nézve sem járna valami nagy előnnyel a szándékolt kibocsátás, mert több milliónyi ezüst beszerzéséről kell gondoskodni, s ha a létező forgalmi eszköz értékében változás áll be, ezt ép ugy megfogja sinyleni; de a kibocsátandó jegyek hátrányban lesznek a nemzeti bank jegyeivel szemben azért is, mert forgalmuk csak Magyarországra lesz szoritva, mig a nemzeti bank jegyei fizetési eszköz gyanánt nemcsak ott, hanem a többi tartományokban is elfogadtatnak. Mindebből foly, hogy *a rendes pénzviszonyok fenntartása, mely alapja a nyilvános hitelnek, biztositéka a kereskedelemnek és megélhetési módoknak, épen az követeli, hogy Magyarországon is minden elkerültessék mi az e célra fennálló intézmények megrázkódtatását vonhatná maga után.*"

„Ily körülmények közt rendkivüli pénzsegély elnyerésére a magyar kormányra nézve a legegyszerübb mód az

lenne, ha az osztrák nemzeti bankkal hasonló viszonyba lépne, mint a milly viszonyban ezen intézethez az osztrák pénzügyi kormány áll." Az osztrák nemzeti bank ajánlatát ismételten elfogadásra ajánlja, s inti a magyar kormányt, hogy a mennyiben a kereskedemi bankkal nem tudná felbontani szerződését, ne bocsásson ki semmi esetre se több jegyet, mint tervbe vétetett, mielőtt vele eziránt tárgyalna. A banknak egyébként fennmarad minden joga, hogy a magyar jegykibocsátás ellenében érdekeit megfelelően megvédelmezze.[1])

Kossuth sem a nemzeti bank emlékiratára, sem az osztrák pénzügyminiszter átiratára nem válaszolt. Ezt később sokan szemére vetették. Hibáztatható tényleg, hogy nem ragadta meg az alkalmat a téves értelmezések visszautasitására és a kétes államjogi kérdések tisztábahozására. Sajnálhatjuk azt is, hogy nem szerzett előleges meggyőződést osztrák kartársának a magyar bankjegyek ellen szándékolt eljárását illetőleg. De megállapithatjuk, hogy oly sértő volt a jegyzékek tartalma a nemzetre nézve, hogy a mennyiben eddig nem tett volna még meg mindent, most csakugyan teljes erélylyel föl kellett lépnie, s minden tudását latba kellett vetnie a támadás visszaverésére. Mert nem csekélység az, mit ez iratok tartalmaztak. „. . . *Az osztrák pénzügyministerium junius 14-én kelt nyilatkozata nem kevesebb volt, mint a magyar alkotmánynak, s az ország legujabban is biztositott kormányzati függetlenségének megtámadása* . . ." Igy nyilatkozik róla Horváth Mihály a negyvennyolcadiki kormány kultuszministere.[2] És joggal! — Ugy ir az osztrák kormány, mintha a nemzeti bank jegyeinek *Magyarországon való érvényessége* minden vitát kizárna, s szemet huny minden előtt, mi azok érvényessége vagy az ő érdeke ellen szól. Mikor a váltási nehézségek (és nem kis mértékben anyagi zavarok is) a magyar kormányt bankje-

[1] *Lukács Béla* fontosnak találja kiemelni azon körülményt, hogy az osztrák kormány tiltakozása a jegykibocsátás ellen erélyesség tekintetében mögötte marad a nemzeti bank tiltakozásainak, s inkább figyelmeztetés számba ment. Egyébként azonban azt állitja, hogy *„az osztrák pénzügyminiszter eljárása teljesen nélkülözte az őszinteséget, amint ez későbbi intézkedéseiből világosan kitünik"*.

[2] Magyarország függetlenségi harcának története. (Első kötet 169. lap.)

gyek kibocsátására *rákényszeritették,* akkor az osztrák kormány egyoldalulag, törvényességi szempontból vizsgálja a kérdést, megfeledkezve, vagy szemet hunyva azon tény előtt, hogy *az elengedhetetlen szükségletek kielégitése iránti érzék mindég erősebb, mint a formák betartására való hajlam.* Volt-e törvényes alapja az osztrák kormány fellépésének? — ez vitatható. A mikor a bank és az osztrák miniszter a magyar pénzjegyek kibocsátását *a szükségszerüség teréről a törvényesség terére igyekeztek terelni,* — irja Lukács Béla — akkor egy oly kényes térre szoritották a vitát, *„hol az igazság, a törvény és a jog megint nem állhatott az ő részükön.“* Figyelmen kivül hagyta ugyanis az osztrák miniszter, hogy az udvari pártnak minden arra irányzott törekvése, hogy az osztrák nemzeti bank pénzjegyei törvényesittessenek, hajótörést szenvedett a magyar törvényhozás ellenállásán, sőt 1802. óta nem egy izben tiltakozását is fejezte ki a nemzet képviselete az ellen, hogy az ország idegen fizetési eszközökkel elárasztassék. A bankjegy kibocsátási jog olyatén magyarázata tehát, a mint az az osztrák pénzügyminiszter átiratában foglaltatik, egyáltalában nem állhat meg, s ha e mellett még azt hangoztatja a minister, hogy a bank szabadalmát a fejedelem „nem csak mint osztrák császár, hanem mint magyar király is“ jóváhagyta, akkor megtámadja, az április 11-én szentesitett törvények legértékesebbikét. Azt, a mely szerint törvényesnek csak a független és felelős magyar mimiszter ellenjegyzésével ellátott királyi aláirás tekintetik . . . És hol van az 1841-ik évi bankszabadalom szentesitése alatt a magyar miniszter ellenjegyzése? Ha azonban az ellenjegyzésre vonatkozó törvényt ugy tekintjük, hogy az csak az ezután hozandó törvényekre vonatkozik, visszamenőleg pedig az ezen idő előtti törvények az irányadók, ugy akkor lapozzunk kissé jobban viszszafelé, s rátalálunk az 1811-i országgyülés határozatára, mely szerint a nemzet aranyon és ezüstön kivül más pénzt nem ismer el, s a forgalomban lévő osztrák pénzjegyekre nézve kimondatik, hogy annak elfogadása senkire sem kötelező. *„Chartaceae pecuniae acceptatio imperari non potest!“* . . . A mi pedig azt a kérdést illeti, volt-e egyáltalában joga a királynak a bankszabadalom engedélyezési jogát a saját részére fenntartani, ezeket irja *Lukács Béla:* „ . . . Valamint a papirpénz kibocsátása nem tartozott a

királyi regalék közé, ugy kétséget nem szenved, hogy a bankszabadalmak oly mérvbeni adományozása, mint az az Osztrák-nemzeti banknál történt, sem tartozhatik oda, mert ez esetben az összes magánhitelre feltetett közvetités a felségi jog köréhez tartoznék. De továbbá *Magyarország alkotmányos állam lévén: csak törvényei által és azok szellemében volt kormányozható;* a bank szabadalmai pedig Magyarországon törvény által nem biztositattak és sohasem ismertettek el; Magyarországon *az Osztrák-nemzeti bank jegyei egy magán intézet jegyeinek jellegével birtak* s a forgalomban elfogadtattak oly mérvben, a minő hitellel a bank mint magánintézet a közvélemény előtt birt . . .“

Az osztrák és magyar kormány között az ellentétek mind nagyobbá és elkeseredettebbé váltak s Kossuth, az osztrák pénzügyminiszter nem egy cselekedetében a csak most függetlenitett magyar pénzügyminiszterium hatáskörét megtámadva látván, s a mellett május 2-i átiratára feleletet vagy intézkedést hiába várván, végül is arra a meggyőződésre jutott, hogy a bajokon egyoldalulag, önállóan kell segiteni. És pedig gyorsan, mert a forgalomban mindinkább érezhetővé váló apró- és ércpénzhiány mind nagyobb zavart okozott, mit megszüntetni a biztonság, nyugalom és közrend érdekében is — sürgős szükségletté vált. — Midőn tehát a nyugtalanság és rendzavarás elfojtására vezető eszközökből kifogyott, s a mellett hiába keresett pénzforrást, mely a tornyosuló politikai veszedelmek közepette anyagi zavarából kisegitette volna, s a mellett a május 2-i közbelépésére hiába várta az osztrák nemzeti bank válaszát, vonakodva bár, de igénybe vette a nemzet vitatott jegykibocsátási jogát. E célból mindenek előtt felszólitotta a polgárságot egy nemzeti alap önkéntes adakozás utján való előteremtésére, majd midőn annak megindulása kielégitő, vagy legalább biztató eredménynyel kecsegtette, sietett a kereskedelmi bankkal április óta folyó tárgyalást befejezni, s szerződést kötni magyar bankjegyek kibocsátására. E célból a kidolgozott és többször megvitatott szerződés tárgyában minisztertanács tartatott. A miniszterium a pontozatokat elfogadhatóknak találta.

A kereskedelmi bank *május 15-én* foglalkozott először hivatalosan a kérdéssel, a mikor is az igazgatóság ülésén *Havas Jó-*

zsef, a bank alelnöke, bemutatta a szerződés mintáját. A pontozatokat egyhangulag jóváhagyta a bank igazgatósága, mit az alelnök Kossuthnak jelentvén, tőle azon értesitést nyerte, hogy a szerződés megkötésének a miniszterium részéről sem lesz semmi akadálya.

Ezen előzmények után *május 22-én* ujból összeült a bankigazgatóság s ekkor Havas referálása alapján tudomásul vették, hogy *Kossuth a szerződést szóbelileg jóváhagyta.* Végleg azonban még mindég nem intéztetett el az ügy. Kossuth választ várt a bankhoz intézett május 2-i átiratára. Talán hitte még, hogy sikerülni fog a nemzeti bankot a helyzet tarthatatlanságáról meggyőzni, s rábirni a felváltási szolgálat intenzivebb ellátására. Várt. Várta, hogy talán elmulik a közönségnek a bank iránt táplált bizalmatlansága s ez esetben, vagy pedig ha a banktól kielégitő választ kap, mégis elkerülhető az osztrák kormánynyal való végleges szakitást. Válaszra várt és várakozása nem is volt alapnélküli.

Az osztrák kormány nem nézhette tétlenül, hogy a magyar kormány függetleniti magát, a nemzeti bankot pedig nyugtalanitották azok a hirek, melyek a jegykibocsátással kapcsolatban napvilágot láttak, s melyek nem kevesebbet árultak el, mint hogy *a magyar bankjegy alapjának egy részét, az osztrák banktól felváltás utján elvonandó ezüst fogja képezni.* Az osztrák kormány félteni kezdte a magyar ügyekben eddig gyakorolt hatáskörét, a nemzeti bank pedig az ércalapját. Ez szülte a bank junius 8-i memorandumát, és az osztrák kormány junius 14-i átiratát, melyeket a magyar pénzügyminiszter junius 16-án már meg is kapott.

Kossuth ez iratok tartalmában és a nemzeti bank azon elhatározásában, hogy az ő általa tervbe vett 1 és 2 frtos bankjegyek kibocsátásában őt megelőzte, nemkevésbbé azonban a politikai helyzet elmérgesedésében is annak jelét látván, hogy a bankkal való további tárgyalások, s az osztrák kormánynyal való békés együttműködés kilátástalanokká váltak, *nyomban az osztrák pénzügyminiszter átiratának kézhezvétele után, junius 17-én,* a magyar kormány és a nádor, királyi helytartó jóváhagyása alapján *aláirta a kereskedelmi bankkal, a magyar bankjegyek kibocsátása iránt kötött* következő történelmi nevezetességü *szerződést,*

SZERZŐDÉS,

mely egyrészről a magyar álladalom nevében a pénzügyi miniszter, más részről a pesti magyar kereskedelmi részvényes bank társulat megbizásából annak igazgatósága közt kölcsönösen eszközlendő *bankjegyek kibocsátása végett köttetett.*

Először. A magyar status nevében a pénzügyi minister a pesti kereskedelmi banknál *valóságos aranyban és ezüstben öt milliom forintot teszen le, ezen alapon tizenkét és fél milliom forint fog bankjegyekben* mind statusnak, mind a banknak alább körülirt biztositása mellett *kibocsáttatni.*

Másodszor. Ezen arány az érczalap és bankjegyek közt oly változatlanul állapittatik meg, hogy a mennyiben az öt milliom csak részenként tétetik le, a bankjegyek kibocsátása is a mondott arányban szinte csak részenkint történik, s a pénzügyi minister kötelezi magát, hogy oly kibocsátást, mely az érintett arányt meghaladná, sem maga nem eszközöl, sem illyenre megegyezését nem adja, ugy hogy netalán ezen arány áthágása esetére akár a bankigazgatóságnak ahhoz járult tagjai, akár más személyek egyenkint s egymásért minden vagyonukkal felelősekké tétetnek.

Harmadszor. A letett arany és ezüstből a banknak akár kikölcsönöznie, akár más módon saját vagy a státus részére kiadnia semmi szin alatt nem szabad, hanem ahhoz csak azon esetben s azon mennyiségig engedtetik nyulnia, a midőn s mely mennyiségben az azok alapján kibocsátott jegyekből némelyek beváltás végett mutattatnak elő.

Negyedszer. Az arany vagy ezüstért beváltott jegyeket vagy ezek helyett másokat a bank ujólag teljességgel ki nem adhat mindaddig, mig az azokért kifizetett arany vagy ezüst ismét be nem foly, vagy a státus által be nem tétetik.

Ötödször. A bankjegyek készittetése, az egyes jegyek értékének, hogy t. i. egy, két vagy több forintot képviseljenek-e, megállapitása a pénzügyi minister rendelkezése alá tartozik, továbbá a készités költségei ugy szinte egyrészt netalán a hamisitás és utánzásból eredő baj és kár, más részt

a bankjegyeknek a forgásban elveszte vagy megsemmisülte után származó haszon is a statust illeti.

Hatodszor. Noha a bankjegyek készitésére szükséges minden müszer és készület a status költségén szereztetik, s tulajdona marad, mind a mellett mig a jelen szerződésből eredett viszony tart, azon készület a status és banknak külön és saját zárjaik alatt s kellő őrizettel ellátott helyen fog felállittatni és csak mind a két fél által külön megbizott felügyelők jelenlétében használtathatni oly módon, hogy a bankjegyeknek kellő mennyiségbeni elkészitése után mind két részről oly intézkedések tétessenek, hogy ugy az egyik, mint másik félnek valóságos és tettleges hozzájárulása nélkül további jegykészités semmikép ne eszközöltessék, sőt lehetetlenné tétessék.

Hetedszer. Mihelyst a bankjegyeknek közös akarattal meghatározott mennyisége elkészittetett, azon öszveget, mely a letett aranyat és ezüstöt képviseli, vagyis az egész öt milliomnyi alapon készitett 12 és fél milliom forintból az öt milliom jegyet a status a maga szükségei fedezésére forditatja, vagy átvéteti, négy milliom pedig a statusnak alább a kilencedik pontban körülirt további rendelkezése végett fentartatik.

Nyolczadszor. Egy milliom forint jegyekben a kereskedelemi banknak kamatnélküli kölcsön fejében adatik saját javára, hogy annak jövedelme őtet, mivel a status részéről a bankra bizandó müködések ennek mind hivatalnokai számát s fizetéseit tetemesen szaporitandják, mind pedig ujabb s terjedelmesebb szállást igénylendenek, e mellett ujonnan elvállalt munkálatait s kiterjesztett üzleteit némi károsodások is követhetik, — a szaporodott kezelési költségek s nagyobbodott felelősség és biztositási teher tekintetéből fedezze, illetőleg kártalanitsa; két és fél milliom forint pedig szinte jegyekben ugyan a banknak kamatos kölcsön fejében száztól hármas kamat fizetésének kötelezettsége mellett oly végből adatik, hogy mind ezen öszveg mind a föntebbi egy milliom segitségével a kereskedést, ipart és kereset egyéb ágait szabályszerüleg, elegendő biztositékok alapján

gyámolitsa s élénkitse azonban *csak oly rövid időre adandó ki kölcsönzések által, hogy a szükség esetében a bankjegyek beváltása akadályt ne szenvedjen.* Ezen 3 és ½ milliomnyi kölcsön biztositására a bank társulat minden vagyonát a status irányában ezennel leköti.

Kilenczedszer. Az öt milliomon felül még a status részére fentartott négy milliomról a status ugy a bank, mint a közönség irányában részint ezen egész pénzügyi munkálatért magára vállalt azon kötelezettségével kezeskedik, hogy azokat minden közpénztáraiba fizetéskint elfogadja, részint azon négy milliom akár egészben akár részben csak oly biztositék szerzése mellett adathatik ki, mely a beváltási kötelességgel járó bankjegyeket fedezni képes leend, s ily biztositás nélkül a nevezett öszvegnek kiadására a bank megegyezését nem adhatja s ellenkezőre őt kötelezni vagy kényszeriteni nem lehet.

Tizedszer. Ezen négy millióra nézve a status elvállalja a szavatosságot a bank irányában mind azon esetekben, mellyekben a bank jóllehet az álladalom által reáruházott dolgokban szabály és szerződés szerint jár el, azonban saját vétke s hibája nélkül vagy hatalmát felülmuló események miatt netalán veszélybe bonyolódott, s kárt vallott.

Tizenegyedszer. Köteles még a bank nem csak e szerződésből folyó viszonyaira nézve a statussal, külön könyveket és pénztárt tartani és kezelni, és igy külön számviteleket vezetvén, azokból időnkint, — sőt a pénzügyi minister minden kivánatára bár mikor — kimutatásokat terjeszteni elő, hanem a statusnak minden ezen kibocsátáson, s jelen szerződésen alapuló pénzbeli dolgait is akár egyes személyekkel, akár testületekkel, a mennyire a pénzügyi minister rendelendi, teljesiteni, kamatokat és visszafizetéseket elfogadni és mindezekről számolnia; végtére ha kivántatnék a teljes beváltást vagy törlesztési eljárást is elvállalni a nélkül, hogy azért valamely ujabb kedvezményt vagy ellátást követelhetne.

Tizenkettedszer. Mivel pedig a föntebbiek szerint a status közvetőleg a bankot mint részvény társulatot, közvetlen pedig a bankigazgatóságot nagy fontosságu pénzügyi

teendőkkel bizza meg, miknek kellő végrehajtása és kezelése iránt teljes belátást és biztositást kivánni a status tökéletesen jogositva van, ehez képest a status nevében a pénzügyi ministernek joga lesz, mig ezen szerződési kölcsönös viszony tart, a részvényes társulat által tovább is választandó 12 igazgatóhoz még külön 4 igazgatót saját választása szerint nevezni, kik a bank szabályszerü vezetésében és üzletei kezelésében a többi igazgatókkal egyenlő jogot és befolyást gyakorlandanak. Ezen kivül noha a kormányzó megválasztása, valamint dijazása is a bank társulat jogaihoz tartozandik, azonban a megválasztott kormányzó hivatalába csak ugy léphet s müködését érvényesen csak akkor kezdheti el, s folytathatja, ha választása az álladalom részéről a pénzügyi minister által is megerősittetik.

Tizenharmadszor. Egyébiránt a kereskedelmi bank azon alapalakját, miszerint ő részvényes társulat kifolyása, tovább is megtartván, és az eddigi csak törvény és saját szabályai által korlátolt függetlenségét megőrizvén, üzletét mennyire az a statussal kötött viszonyban nem alapszik, vagy arra nem vonatkozik, szabadon folytatandja, mihez képest tizenkét tagból álló igazgatóságát ezután is választja: a vizsgálók kinevezésébe befolyand; neki fog az igazgatóság akár köz- akár választmányi gyülésekben az üzlet és kezelésről számolni, s a nyereség hováforditása és miképeni felosztása iránt ő határozand.

Tizennegyedszer. Ha a 12 és fél milliom egészen kibocsátva s a banknak a fent kitett *3 és ½ milliom, használatára kölcsön kiadva leszen,* miután ezen öszveg a banknak a végett is adatik, hogy annak segitségével a kereskedést és ipart ápolja, éleszsze s általában a forgalmat élénkitse, *köteles lesz a bank külföldi pénzviszonyoknak s kamatlábnak is tekintetbe vétele mellett a mostani kamatlábat leebszállitani.*

Tizenötödször. Ha a magyar álladalom az ezen szerződésbeli öt milliomnyi alapon tul ujabb alapon is kivánna banjegyeket kibocsátani, a kereskedelmi bank az 1-ső és 2-ik pontban megállapitott vagy azt megközelitő arány szerint

a status kivánságát teljesiteni igérkezik; az avval járandó részletes kötelességei és terhei, valamint az ezek irányában neki adandó kedvezések is külön szerződés tárgyául szolgálandván.

Tizenhatodszor. Ha a pénzügyi minister időjártával más alapon az e szerződés folytán készitendő bankjegyektől különböző bankjegyeket bocsátana ki, s amazokat ezekkel átcserélni s beváltani rendelné, ezen esetben a kereskedelmi bank az ily módoni beváltást maga részéről is elősegitendi és az uj — neki átadandó bankjegyekért a régiebb bankjegyeket, azon öszvegre nézve is, mely neki kölcsön adatott, becserélni fogja.

Tizenhetedszer. Ha a status a kereskedelmi banknak kölcsön adott 3½ millió frtot visszavonni kénytelenittetnék, annak visszafizetésére a banknak öt évre terjedő határidőt fog adni oly módon, hogy minden fél év lefolytával az egésznek egy tizede törlesztessék, a kamat nélküli egy milliónak visszafizetése utoljára hagyatván.

Tizennyolczadszor. Ezen szerződés minden benne foglalt viszonyos kötelességekkel és kedvezményekkel megszünik akkor, midőn az annak alapján kibocsátott jegyek egész mennyisége beváltva és megsemmisitve leszen, következőleg a szóban levő jegyekre nézve a bank által elvállalt kezességnek minden szüksége és tárgya elenyészett.

Jelen szerződés két egyenlő példányban van aláirva, s mindenik félnek egy-egy példány kiadva.

Kelt Budapesten, Junius 17-én, 1848.

A pénzügyminister **Kossuth Lajos** mp.

Magyar kereskedelmi Bank nevében
Havas József Bank alelnöke mp. *Valero A.* Bank igazgató mp. *Liedemann Frigyes* Bank igazgató mp.

A magyar bankjegykibocsátás ezen alapvető szerződése következtében a kereskedelmi bank igazgatóságát ujonnan kellett szervezni, s ennek előkészitésére a bank *junius 29-én* tartott rendkivüli közgyülése, — mely a kormánynyal kötött szerződést vál-

tozatlanul elfogadta — egy bizottságot küldött ki. A bizottság nyomban elvégezte a reá bízott feladatot, s munkálatait az igazgatóságnak beterjesztvén, *julius 2-ára* ismét egybehivatott a közgyülés, mely a javaslatot elfogadta. Igy azok jogerőre emelkedtek. A bizottsági javaslat alapján a közgyülés *bankkormányzóvá Valero Antalt, helyettesévé pedig Fröhlich Fdigyest* választotta, kiket Kossuth — mint pénzügyminiszter — *julius 18-án* megerősitett állásukban, s melléjük rendelte bankigazgatói minőségben a miniszterium részéről *Manó István és Malvieux J. C.* bankárokat. *Valero Antal később lemondván, helyébe bankkormányzóul Fogarassy János* miniszteri tanácsos választatott. Ugyanekkor a még üresedésben volt két igazgatósági állásba *Wodianer Sámuel* miniszteri bankár és *Weinzierl Vincze,* a magyar kereskedelmi társaság igazgatója hivattak meg, kiket Kossuth részletesen körülirt, széleskörü felhatalmazással látott el. Kötelességükké tette az állam érdekeit a banknál képviselni és ellenőrizni. *A 3½ millió forint* kihelyezésénél kötelesek voltak az igazgatók szigoruan őrködni arra, hogy ez összeg *kizárólag mobil, kereskedelmi váltókba helyeztessék ki.* Betáblázás e tételeknél kizáratott *s a váltók leghosszabb lejárata 105 napban állapittatott meg.* Emellett felhatalmazta az igazgatókat arra, hogy vétójoguknál fogva felfüggesszék mindazon kölcsönök folyósitását, mely ellen bárminemü kifogásuk van, meghagyván, hogy az ily esetekről a pénzügyminiszternek 24 órán belül jelentés teendő.

Ezek a dolgok, s a szerződés pontjai bizonyságot tesznek arról, hogy a magyar bankjegyek kibocsátása a legszigorubb körültekintéssel intéztetett. Sehol semmi nyoma az elhamarkodottságnak, vagy felületességnek, ellenben a kereskedelem és forgalom javára tett kikötések látható bizonyitékai annak, hogy Kossuth szivén viselte az ország közgazdasági érdekeit, s hogy azoknak ápolására még az átalakulás válságos napjaiban is gondja volt. Nem kevésbé bizonyitják azonban e dolgok azt is, hogy Kossuth *az osztrák közigazgatásból átvett idegen hivatalnokokban hozzáértő, kitünő szakképzettségü munkaerőkre tett szert. Ezek az elemek juttatták később is számos sikeréhez.*

A jegynyomda felállitására s általában a bankjegyek előállitására ugy a kormány, mint a kereskedelmi bank, még a szer-

ződési tárgyalások folyamán megtett minden intézkedést, s a legnagyobb ügyszeretettel és buzgalommal látunk mindenkit a lépten-nyomon fel-fel bukkanó akadályok elháritása körül fáradozni. A technikai munkálatok szervezése közben az anyagi erők gyarapitását célozó mozgalmak is változatlan élénkséggel tovább folytak, ugy hogy a május 19-i felhivásra, *julius elejéig már egy fél millió forint gyült össze.* A kincstári utalványokra, melyek a kölcsönök fejében kiadattak a fél millióból (kerek szám) 200 ezer forint jut. Ezen utalványok, de különösen azon apróbb összegekről szóló ideiglenes elismervények — melyek Kossuth május 23-i rendeletének 6-ik pontja értelmében adattak ki — csakhamar közkézen forogtak. A közönség, s a kereskedők is — épen az aprópénz hiány miatt — szivesen fogadták azokat, s csakhamar valóságos forgalomképes pénzjegy lett belőlük. Hogy mennyire befészkelődtek a kincstári utalványok a forgalomba, azt a következő hirdetés is igazolja, mely még arról is tanuságot tesz, hogy az ország legbizalmatlanabb osztálya, a kereskedők is bizalommal viseltettek ez idő tájt Kossuth pénzügyi tervei iránt. A hirdetés a „*Kossuth Hirlapja*“ *julius 22-i* számában jelent meg, s igy szól:

> „Alólirt kereskedőház ezennel nyilvánitja, hogy valamint a tőle megveendő termesztményekért, ugy a termesztők által is legközelebbi pesti vásárra nekie teendő *fizetéseket, 5%₀ kamattal járó magyar kincstári utalványokban, és pedig egész értékükben készpénz gyanánt elfogadand.* Pesten, 1848-iki julius 16-án. **Wodianer és Fiai.**“

A magyar kincstári utalványokkal csaknem egyidejüleg kerültek forgalomba az Osztrák-nemzeti banknak ujonnan kibocsátott 1 és 2 frtos bankjegyei is, melyekről a banknak s a két kormánynak juniusi irataiban is emlités tétetik. Ezeket részint a forgalom könnyitése céljából, részint pedig azért hozta forgasba a bank, hogy a felváltás esetén érc helyett ezekkel fizethessen. A művelet sikerét — legalább Magyarországon — erősen leszállitotta az, hogy a kibocsátás nagyon magán viselte a magyar kormány ellen való tüntetés jellegét, mindenki előtt tudvalevő dolog lévén ugyanis a hirdetések nyomán, hogy a magyar kormány épen 1 és 2 frtosokat szándékozik kibocsátani, vagyis olyanokat, a

melyekkel — ugy vélte — nem fog versenyt támasztani az osztrák bank jegyeinek (miután a banknak 5 frtról szólott a legkisebb bankjegye). E körülményt kihasználták lapjaink s a kormányt csakugy, mint a közönséget erősen, — és hatással — izgatni kezdték az osztrák bankók ellen. „. . . . . A bécsi bank ismét kezünkbe bocsájtotta azt sem tudni kinek engedelmével uj papirpénzét, és a miniszterium ezt türi. Nem lehetne jogosan kérdeni, mi hát a magyar függetlenség? ha a bécsi bank uj papirpénzével eláraszhatja hazánkat!

Elöbb kapható a bécsi papirpénz, mint csak próbapéldányát láthatnók a magyar papirpénznek, pedig mi sok hazafiak sietnek annak biztos alapot nyujtani."[1]

A magyar lapoknak ilyen és ehhez hasonló izgatásai mellett azonban maga az Osztrák-nemzeti bank járult legtöbbel ahhoz, hogy uj kibocsátásu jegyei ne legyenek valami népszerüek hazánkban. Kihirdette ugyanis az uj fajta jegyek kiadásának közhirré tételével *egyidejüleg*, hogy a pénzváltást egy-egy személy részére csupán 25 frtig engedélyezi pénztárainál. Ennél sulyosabb taktikai hibát igazán keveset követett el a bank. Hónapok óta aligalig váltottak, a közönség tehát el lehetett volna még egy kis ideig azon *hivatalos* megerősités nélkül, hogy a bank csakugyan megszoritotta a felváltás lehetőségét. A hirdetés nem volt más, mint hivatalos megerősitése a közönség azon gyanujának, hogy a banknál bajok vannak. Ily körülmények közt érthető, hogy a nagyhangu boulevard lapok izgatása hatással járt s a silány nyomásu bankók itt is, ott is visszautasitásra találtak. E körülmény kereskedőinknek, kik legelébb jutottak azok birtokába, nem kis gondot okozott, s nyomban azok első megjelenése és kedvezőtlen fogadtatása után együttes ülésen egy „Figyelmeztetés" közhirré tételét határozták el, melyben tudtul adják a közönségnek, hogy az ő bizalmuk az osztrák bankjegyek iránt „csonkulatlan", s tovább is teljes értékben elfogadják azokat. Hirdetésük a „Pesti Hirlap" *május 28-i* számában jelent meg, igy:

„A bécsi nemzeti bank az ausztriai miniszterium jóváhagyása mellett „Bécsi ujság" 142. sz. május 21-ről kö-

[1] „Március Tizenötödike" 1848 junius 2-án.

vetkező intézkedéseket nyilvánitott: 1. Hogy a bank pénztárainál a *pénzváltás* a kisebb közlekedésre s egyesek számára ideiglenesen *25 pfrtra szorittassék.* 2. Hogy a kiegyenlitések könnyitésére 1 és 2 pftos bankjegyeket adand ki. Ezekre nézve alólirt kereskedői testületek azon meggyőződésüket nyilvánitják: hogy a banknak azon intézkedését, csak oly óvakodásnak tartják, melly a bankjegyek értékét nem csonkitván, a közlekedési kiegyenlitéseket könnyiti. Ezen nézetek nyomán 1848 ápril 26-án közhirré tétetett figyelmeztetésünkre is hivatkozva, s ismételve nyilvánitjuk, hogy *azon ausztriai bankjegyek iránti bizalmunk csonkulatlan,* s e szerint megbizóinkat értesitjük:

1. Hogy lejárt tartozásaik fizetésére, még akkor is, ha a váltókban egyenesen ezüst pénz — 3 huszas egy frtra — van kikötve. kényelmök szerint vagy ezüst pénzt, vagy ausztriai bankjegyeket küldhetnek, minthogy ezen utóbbiakat egész értékükben elfogadjuk.

2. Hasonlóan elfogadjuk az ausztriai bankjegyeket teljes értékükben s minden vonakodás nélkül mindazon árukért, mellyek nálunk megrendeltettek vagy megvétettek.

Reméljük, hogy honunk további kereskedő testületei e példánkat követendik. A kereskedés s ipar teljes pangása csak igy lévén elhárithható. A pesti kereskedői testületnek vegyes üléséből. Pesten május 25-én 1848. *A kir. szab. nagykereskedői testület nevében:* Valeró J. A., Kunewalder Ján. Józs., Burgmann Károly kiküldöttek. Malvieux C. J., Liedemann Frigyes J. J. biztosok; Wodianer és fia, Kanitz M. L. s fia, Halbauer János György, Lackenbacher testvérek, Boscovitz Manó s fia. *A polgári szab. kereskedői testület nevében:* Aigner Fer. elnök, Barabás Ant. P. alelnök; Glatz József, Heinrich A. s fiai, Mannó István, Schopper I. G., Fröhlich Frigyes, Vogel Lajos, Schön s Pscherer K. — *Az izraelita kereskedői testület nevében:* Spitzer Gerson, Kern Jakab, Fleischl Dániel, Goldberger Sámuel s fiai, Hirschler Leon, Engländer H. s társa."

A hirdetés egyáltalában nem hozta meg a remélt hatást, minek oka — mint emlitettük — főleg a felváltás nehézségeiben talál magyarázatra. Az uj kibocsátatású osztrák bankjegyek osztoztak a régiek sorában, s aki kényszerüségből elfogadta, sietett valami módon hamarosan tuladni rajtuk.[1]) A bank helyzete pedig napról-napra rosszabbodott, s nemsokára még szükebb határok közé volt kénytelen a felváltást szoritani, minek hatása a bankjegyek árának ingadozásában — a disagióban — mind jobban mutatkozott.

Mind ezeket figyelembe véve junius közepén a helyzet képét a következőkben rajzolhatjuk meg: A magyar pénzügyminiszter azon fáradozása, hogy a váltási nehézségeket megszüntesse, a lakosságnak szünni nem akaró bizalmatlansága s az osztrák nemzeti bank szükös viszonyai miatt, nem kevésbé azonban azért is, mert a bank — különösen a heves magyar agitátio következtében — vonakodott kockára tenni érckészletét, meghiusult. A bankjegyek felváltása napról-napra hiányosabban eszközöltetett minek következménye a bankjegyek iránt táplált bizalmatlanság fokozódása és a váltópénztárak mind gyakoribb megostromlása lett. Gazdasági téren teljes fennakadás, politikai téren pedig a legnagyobb zürzavar. — A magyar állampénztár teljesen kiürült! Az osztrák és a magyar kormány teljesen ellentétes álláspontra helyezkednek, minek következtében felbomlik közöttük az a jó viszony, mely a békés együttmüködésnek első alapfeltétele, s az ellentétek végre is ugy kiélesednek, hogy a magyar kormány rákényszerül az ellenállás szervezésére. . . . . . *Junius közepére* — a fentiek igazolják — jobban, mint bármikor, *előtérbe lépett a pénzkérdés.* Segiteni kellett a váltási nehézségeken s tőkét kellett szerezni az állami kiadások fedezésére, különösen a nemzetőrség felfegyverzésére. Gyors cselekvén vált szükségessé, nehogy az államgépezet az önállósitás legelső heteiben megakadjon, s a kivivott függetlenség veszélybe kerüljön. Az Osztrák-nemzeti bank tehetetlensége s a vészterhes politikai helyzet következtében elodázhatatlan szükséggé vált az ellenállás szervezése. Az állampénztár teljesen ki lévén merülve, s a szervezéssel járó kiadások fedezésére — de még a váltási ne-

[1] „Szemünk láttára 2—3 huszas veszteséggel akarta egy zsidó jegyét beváltani egy mészárostól, s célt még sem ért . . .“ Közlöny 21. szám junius.

hézségek enyhitésére is — sehonnan sem kerülvén alap, a pénzügyminiszternek végül is nem maradt a tőke beszerzésére más mód hátra, mint kamatlan pénzjegyek kibocsátása utján megnyitni a nemzeti erő egyik forrását.

A kereskedelmi bankkal junius 17-én kötött szerződést, a magyar állam ujonnan való berendezkedése közben támadt politikai és pénzügyi zavarok hozták létre.

HARMADIK FEJEZET.

1.

„Megadjuk!"

A magyar kormány helyzete mindjárt azon első nap óta, hogy az ország igazgatását átvette, rendkivül sulyos volt. Minden vágy, mely évtizedek óta teljesitetlenül maradt, most felszabadulván az idegen uralom nyomása alól, egy azon időben rohanta meg a miniszteriumot s kielégitést követelt. Ezernyi ellentétes érdek állta minden lépésnek utját, s a járatlanság és tapasztalatlanság, mellyel a még szervezetlen miniszterium az ügyeket intézte, nemcsak a szomszéd államban, de a belföldön is csakhamar számos ellenséget szerzett az uj irányzatnak. A követválasztások is nagy mozgalmat idéztek elő az országban, s megállapithatjuk, hogy *junius végére a megujhodás és ujjáalakulás minden válsága és zavara rászállt a nemzetre.*

. . . Lázas érdeklődéssel várta mindenki az országgyülés kezdetét, melynek ünnepélyes megnyitását a Felség *István főhercegre* bizta, kit egy *junius 26-án* kelt rendeletében *az ország nádorává nevezett ki,* felruházván őt a királyi hatalom minden jogainak kipviseletével.

Juilus 5-ével elérkezett a várvavárt nap: *az országgyülés megnyitása,* mely országos ünnepségek keretében, lélekemelő pompában folyt le . . . A pártok, melyek szemben fognak egymással állni, ugy nagyjában már kialakultak s a vezetők is ismeretesek valának. Az a népszerüség, mely Kossuth személyét körülvette, eleve őt állitotta előtérbe. Ellene vajmi keveset, nélküle semmit sem lehetett végezni. Kossuth tudatában volt hatalmának s a képviselőház irányitását mindjárt az első napon magához ra-

gadta. *„Kossuth Hirlapja“* cimen julius 1-én lapot inditott, s a megalakulás napján e lapjában körülvonalazza azon elveket, melyek őt nyilvános pályáján vezérlik és vezérelni fogják“ . . . Én becsületes békét akrok — irja — s mivel ezt akarom, *okvetlenül szükségesnek tartom, hogy nagyszerü harcra készüljünk* mindenek előtt. Ha készülünk, nem fogunk megtámadtatni, ha nem készülünk megtámadtatunk. A gyöngének békéje kegyelemtől függ. Az erős, békéje biztositékát önmagában hordja. Alvótól, habár óriás is, senki sem fél. *Az erőssel alkudoznak; a gyöngének parancsolnak.* Készületlenség több mint gyengeség. Készületlenség bizonyos halál! . . .“ Élethalál harcra való felkészülésre bátoritja a nemzetet. Bámulatos, eddig soha sem látott fényben állitja a nemzet elé a jövendő képét, s a nemzeti erő nagyságát, hatalmát. És szavaiban is, irásaiban legragyogóbbak mindenha azon részek, melyekben a nemzethez, a nemzet erejéről beszél. Bizott ebben az erőben, s hitte, hogy csodát müvelhet: hogy ujjá teremtheti a századok óta elmaradt Magyarországot. Bizott a lelkesedésben, mely szavai nyomán a lelkekre ült, s hitte, hogy e lelkesedés felhasználásával az anyagit ép ugy, mint a fegyveres erőt is kiteremtheti. „Ha kérdeztek, birom-é fedezni a kiadást? csak azt fontoltam meg, melyik ut-mód jobb, melyik célszerübb, de feleletem mindég az vala: „csak rajta! rajta!! *A haza védelmére van pénz, lesz pénz.* Nem hagy el a nemzet, s ha elhagyna teremtünk az egekből, s ha az ég elhagy, a pokolból is!“[1]

A lelkesedés mely Kossuthot elfogta, ráragadt a lelkekre és az áldozatkészségnek nem lőn határa. Sem a nép közt, sem a parlamentben, melynek a megalakulása első napjától tényleges vezérévé vált.

A képviselőház első napjai az alakulás formaságai közt tel-

[1] Szószerint a Kossuth Hirlapja julius 1-i legelső számának vezércikkéből. Ezt az idézetet többféleképen variálva tényleg több alkalommal használta a pozsonyi diétán, s egyik ilyen felszólalását igy adja vissza Chownitz (történetének I. kötet 190. lapján) „. . . . unser ganzes Kriegsvolk ist ein Volk ohne Hände und Füsse, so lange wir kein *Geld* haben. Unsere Sensen, Musketen und Kanonen werden uns nicht befreien, wenn wir keine Pulver kaufen und die Soldaten nicht bezahlen können; übrigens bin ich nicht der Mann, di Rolle eines papenen Hanswursten zu spielen — *ich bin Ungarns Financminister und werde das Geld nötigenfalls beim Teufel holen*“.

tek el, mi julius 10-én az elnök és alelnök megválasztásával végződött. Az első tárgy a királyi megnyitóbeszédre adandó válaszfelirat vitája lett volna, de heves harc után Kossuthnak julius 10-én sikerült keresztülvinni, hogy a válaszfeliratot megelőzőleg ő a haza védelme iránt terjeszthessen elő javaslatot.

Julius 11-én, midőn halványan, betegen, két barátjának támogatása mellett Kossuth a Házba érkezett, általános érdeklődés és hosszas éljenzés fogadta. A szószéken alig birt állani, s látható volt rajta, amint palástolni igyekszik testi fájdalmait. „... Ugy érzem magamat, mintha Isten kezembe adta volna a tárogatót, — ugymond, — mely felkiáltja a halottakat, hogy ha vétkesek, vagy gyengék örök halálba visszasülyedjenek; ha pedig van bennük életerő, örökre ébredjenek. Önöknek Uraim! Isten kezükbe adta a mai határozattal, melyet inditványomra hozandnak határozni e nemzet élete, e nemzet halála felett . . ."

Ezután általános és mindjobban fokozódó érdeklődés mellett egymásután ismerteti a felföldi helyzetet, a horvát pártütést, a szerb lázadást, valamint az aldunai tartományok állapotát. Majd rátér Ausztriához viszonyunk ismertetésére és röviden a francia- és a németbirodalomhoz való viszonyunkat ecseteli. Mind, mind ez csak arról győzi meg őt, hogy „ . . . *nagygyá nőhető veszély vonul össze hazánk láthatárán, s annak elháritására önmagunkban kell az erőt keresnünk mindenekfelett* . . ." Ezért egy nagyszerü határozat kimondására hivja fel a képviselőket:

„Mondják ki Önök azt, hogy azon rendkivüli körülményeket, melyeknél fogva a hongyülés rendkivülileg is egybehivatott, méltó tekintetbe vevén a nemzet, el van határozva koronájának, szabadságának, önállóságának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni és hogy e tekintetben oly alkut, a melly a nemzetnek önállását, szabadságát legkevésbbé is sérthetné, senkitől, semmi áron el nem fogad, hanem minden méltányos kivánatokat akárki irányában is örökké teljesiteni kész. *Hogy pedig ezen komoly határozatát valósitsa, miszerint becsületes békét eszközölhessen ha lehet, vagy* **győzelmes harcot vivhasson, ha kell,** *felhatalmazza a kormányt arra, hogy az ország disponibilis haderejét 200.000 főre emelhesse*, s e végett első percben 40.000 embert mindjárt kiállithasson, a többit pedig ugy és a szerint, amint a nemzet oltal-

mára, a nemzet becsületének szüksége kivánni fogja. *200.000 embernek kiállitása, fegyverreli ellátása, s évi tartása 42 millió forintba,* 40 ezer emberé pedig 8—10 millió frtba *kerül.* Én Uraim! elő fogom e háznak majd a következő napokban terjeszteni, midőn ez inditványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, financiális tervemet, most előre kijelentvén: miként eszem ágában sincs a nemzettől kivánni, hogy 42 milliónyi adót fizessen, hanem ugy gondolom, hogy *annyi adót viseljen, amennyit elbir, s ha ez a szükségelt költségeket nem fedezhetné:* **hitellel kell a hiányt pótolnunk** . . .

Amennyiben a hadi erőnek kiállitására, melly a körülmények szerint szükséges leend, a kivetendett adók elegendők nem lennének: **felhatalmazást kérek arra,** *hogy hitel nyitassék a kormány számára azon határig, mellyet a képviselők kiszabandanak; s azon határig* **vagy kölcsön, vagy papirospénz kibocsátása, vagy más financiális munkálat által segitsen az ország szükségein.** — Ezek inditványaim.

Uraim! én azon véleményben vagyok, hogy a határozattól, mellyet a ház inditványomra hozand, a nemzetnek jövendője függ, nemcsak, hanem nagy részben függ azon módtól is, miszerint a ház e határozatot hozandja. És ez az egyik ok, uraim, miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitatkozásaiba meriteni. *Azt hiszem, hogy midőn egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de magában minden fenyegetés visszaverésére akaratot s erőt is érez, akkor a haza megmentésének kérdését semmi kérdéstől nem szabad felfüggeszteni.* Ma mi vagyunk a nemzet miniszterei, holnap mások lehetnek — ez mindegy — A miniszterium változhatik, de neked maradnod kell, óh hazám! S a nemzetnek ezen miniszteriummal, vagy másikkal meg kell a hazát mentenie; de hogy akár ez a miniszterium, akár másik megmenthesse: a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért, minden balmagyarázatok kikerülése végett egyenesen, ünnepélyesen kinyilatkoztatom, hogy midőn azt kérem, adja meg a képviselőház a 200 ezer főnyi katonát, s az erre szükséges pénzerőt . . .

Kossuth nem folytathatta tovább beszédét. *Nyári* felkelt s az ünnepélyes csendben jobbját esküre emelve mondá: *„megadjuk!“* és a képviselők határtalan lelkesedéssel keltek fel mindnyájan he-

lyeikről, s a lelkesedés legzajosabb kitörése közt kiálták: *megadjuk!* S felemelevén kezüket, esküdni látszának, hogy a hazát meg fogják menteni. A lelkesedés kitörése után nagyszerü csend állott be, a lélegzet is megszüntnek lenni látszott, ekkor a szónok, kinek roncsolt testi erejét a lélek mindeddig fenntartotta, keresztbe vonta mellén karjait s könnyes szemekkel mélyen hajlott meg a ház előtt, imigy folytatván beszédét:[1]

„Uraim! mondani akartam még, ne vegyék e kérdést a ministerium részéről olyannak, mintha maga iránt bizalmat kivánna szavaztatni. — Nem! A hazának megmentését akarta megszavaztatni; — kérni akartam még önöket, uraim, hogy ha van valahol a hazában egy sajgó kebel, mely orvoslásra, ha van egy kivánság, mely kielégitésre vár: — szenvedjen még egy kissé e sajgó kebel, s várjon még egy kissé e kivánság. Ne függesszük fel ezektől azt, hogy a hazát megmentsük . . . Ezt akartam még kérni uraim; de önök felállottak mint *egy* férfiu, s én leborulok a nemzet nagysága előtt, s csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafiuságot tapasztaltam a megajánlásban: — s Magyarországot a poklok kapui sem döntendik meg." (Óriási lelkesedés s hosszu éljenzés.)

Kossuth diadala tökéletes volt. Egy hang sem emelkedett inditványa ellen, hanem a hon védelmére szükséges 200 ezer katona és az annak kiállitására szükséges 42 millió forintnyi hitel a kormánynak rendelkezésére bocsáttatott. Igaz, hogy sok kétkedő akadt, kit a kérdés nagyon is foglalkoztatott, hogy honnét fog az a 42 millió frt előkerülni, de a Kossuth energiájába vetett bizalom oly általánossá lőn, hogy a kétkedők alig-alig mertek nyiltan felszólalni.

Az első felelős miniszterium pénzügyi javaslata *általánosságban* elfogadtatott, s az elfogadás módja Kossuth legnagyobb parlamenti sikerét képezi. Ezután a ház a válaszfelirat szövegének vitatására tért át, mely 10 napig tartott. Közben *a költségvetés részletes megvitatásának módozatai is megállapittattak.* A képviselőház *julius 19-i* ülésén ugyanis Kossuth jelenti, hogy a válaszfelirat tárgyalása után a jövedelem kimutatását és a költségvetés

[1] Ez a közbeszurt ismertetés a „Kossuth Hirlapja" 1848 julius 13-i számából iratott ki szószerint.

tervét terjeszti elő, melyre vonatkozólag kéri a ház határozatát, hogy vajjon a tervet maga a ház vizsgálja-e meg, vagy pedig egy bizottságra bizza. A többség a költségvetést osztályonként kivánta tárgyalni, s annak előterjesztését egy kilenc tagu választmányra bizta. A bizottmány azonnal megkezdte müködését, de a képviselők rengeteg munkával lévén elhalmozva, *Kubinyi Ferencznek,* a bizottmány előadójának inditványára a Ház augusztus 7-én négy napra felfüggesztette tárgyalásait, hogy ez alatt az osztályok feldolgozhassák az anyagot. Az ujból összeült Ház előbb a hadszervezési és ujoncjavaslatokat tárgyalta le, s azután áttért a budget és adótörvény vitájára.

Mig a Ház a legsürgősebb törvények megalkotásával volt elfoglalva, az alatt a kibocsátandó bankjegyek alapjára országszerte folyt az adakozás, mely julius közepére kb. 600 ezer frttal gyarapitotta a hazai pénztárt. A gyüjtés, a mint emlitettük, részben ajándék, részben kölcsön utján történt. A kölcsön fejében 5%-os kincstári utalványok adattak ki, melyeknek elhelyezhetésére Kossuth minden eszközt felhasznált. A sajtót csak ugy, mint a személyes rábeszélést. Julius végén arra gondolt, hogy egy 25—30 millió frtos sorsjegy kölcsön utján fogja fedezni a kiadásokat, s s célból megbizta Duschek államtitkárt, hogy a tervezet elkészitésére szólitsa fel Wodianer miniszteri bankárt. Duschek a megbizatásnak eleget tett, miről a következő irat tanuskodik:

> *1848 juli 28. P. M. 1426. „A magyar álladalmi kormánynak szándéka egy 25—30 millió pengő forintnyi kölcsönt felvenni.* Én ezt kamatozó álladalmi lotteria által oly módon szándékozom létrehozni, hogy a 250 frtról kibocsátandó sorsjegyek 50 frtra osztható 5 részkötelezvényekben állittassanak ki, évenkénti 4 százalékkal kamatoztassanak és 2 százalékos törlesztési alappal a nyeremények évenkénti sorshuzás által törlesztessenek, felszólitom Önt, hogy ezen alapon részletes tervezetet dolgozzon ki, s terjesszen előmbe. Az ausztriai pénzügyminiszterium utján kilátás nyittatott nekem az ausztriai nemzeti bank igazgatóságának azon hajlandóságaira, miszerint a magyar pénzügyek részére 12—15 milliónyi kölcsönnek oly feltétel alatti megadására készkednék, ha Magyarország arra kötelezendi magát,

hogy a jelenlegi bankváltság tartamára bankjegyeket kibocsátani nem fog. Én az 1 és 2 frtos bjegyek kibocsátását az ezüstpénz alapján 1: 2½-hozi arányban már elhatároztam, és ezen határozatomtól egyáltalán el nem állhatok, *a körülmények sürgetősége kénytelenit arra is, hogy nagyobb értékü bankjegyeket is más alapon bocsássak ki, és az előmunkálatok e végre már folyamatban is vannak.* Hajlandó vagyok mindazonáltal ezen utóbbi szabálylyal az *ausztriai bank iránti tekintetből* azon esetre felhagyni, ha részéről nékem a szükséges pénzbeli segedelem megadatik, és arra kötelezni magamat, hogy mindaddig nagyobb értékü bankjegyeket ki ne bocsáthassak, mig az ausztriai nemzeti banktól nyerendő kölcsönt le nem törlesztjük. Felhatalmazom Önt, hogy ezen alapzaton az ausztriai bankigazgatósággal alkudozásokra léphessen."

Ez a felhatalmazás azonban Wodianernak egyáltalában át nem adatott, s csupán mint fogalmazvány maradt fenn a pénzügyminiszterium iratai közt. A fogalmazványt Kossuth teljesen átformálta, s oda módositotta, hogy Wodianer felhatalmaztatik a nemzeti bankkal való tárgyalásra, a junius 8-i levélben felajánlott kölcsön ügyében, melyet, ha a bank kedvező feltételek mellett engedélyezne, a pénzügyminiszter hajlandó volna elfogadni. Wodianer a megbizatásnak eleget tett, de a nemzeti bankkal való tárgyalása eredménytelenül végződött.

A Wodianernek adott megbizatással egyidejüleg felhivást intézett Kossuth az ország 4 leggazdagabb földbirtokosához is, felkérvén őket, hogy az 5%-os kincstári utalványból vegyenek át személyenként 500—500 ezer frtot. A felszólitott mágnások: *Ferdinand* szász koburg gothai herceg, *Pallavicini* Alfonz őrgróf, *Sina György* és *Diettrich József* bárók voltak, s a hozzájuk intézett felhivás igy szólt:

„A fennforgó körülmények rendkivüli költségeket igényelnek, melyeket a magyar álladalmi kincstár eddigi rendes jövedelmei nem fedezhetnek. Az épen most együtt lévő országgyülés nagylelküleg megszavazta ugyan a megkivántató pénzmennyiséget, de az erre megnyitandó jövedelmi források hasznositása időt kiván, ennél fogva kötelességemben

áll időközben is az álladalom szükségleteiről gondoskodni. E végre *a kincstári utalványok kibocsátását intéztem el*, melyek ötös száztólival félévenként előzőleg kamatoznak. Jóllehet Magyarország honpolgárai a legdicsőbb buzgalommal serénykednek a hazának ez uton tehetségök szerint segedelmet nyujtani, de állásom kötelessége hozza magával, hogy ezen lassanként szaporodó gyüjtelék bizonytalanságának a közállomány szükségeinek fedezését ki ne tegyem, s azért elhatároztam magamat némi nagyobb összeg kamatos magyar kincstári utalványok eladását vagy leszámitolását (escomte) eszközölni, mit annál bizonyosabban tehetek, minthogy ezen kincstári utalványoknak már csak 6 hónap alatt is, annál inkább egy év alatt beváltására a magyar álladalmi kincstárt tökéletes biztossággal kötelezhetem. Magyarország örömmel veszi, hogy . . . . (cim) . . . . nagybirtokosai sorában számlálhatja, s bizton számit tapasztalt hazaszeretetére is: bátor vagyok annak okáért ezen indulatára hivatkozni, midőn *szerencsém van a haza nevében felkérni, hogy az országot körülbelül egy fél millió kölcsönnel, fél vagy egész évre, félévenként előre számitandó 5%o kamatra, akár kamatos kincstár utalványok, akár különös álladalmi kötelezvények átvétele mellett segiteni sziveskedjék.*"

Kossuth azonban csalódott; hiába számitott „bizton" a „tapasztalt honszeretetre." Mind a négy felszólitás eredménytelen maradt, s az adakozók és kölcsönzők ezután is, csak ugy mint eddig, legnagyobb részt a nép fiai közül kerültek ki.

A napi sajtó mind gyakrabban foglalkozott a bankjegykibocsátás, és ezzel kapcsolatban a kincstári utalványok ügyével, s ez utóbbinak terjesztése érdekében nem egyszer oly érvekkel léptek elő — nagyrészt Kossuth sugalmazása nyomán, melyek mindenre inkább alkalmasak lehettek, mint a már nyomás alatt álló magyar bankjegyek hitelének emelésére. *A kormányzásban való tapasztalatlanság kirivó módon nyilatkozik Kossuth több felszólalásában és irásában, midőn a kincstári utalványoknak propagandát igyekszik csinálni.* „A bankjegyekre rá van irva, mi szerint pénzre bármikor beváltatnak — *szóval; — de azért be nem váltathatik* — irja két lapban is egyszerre — mert a bankban

soha sincs, s nem is lehet annyi ezüstpénz, mint a mennyi bankjegy van forgásban . . . A kincstár-utalványra ellenben nem az van irva, hogy akármikor pénzül beváltatik, hanem ki van tüzve a határidő (3—6—9—12 hónap) midőn *bizonyosan* beváltatik. . . . Valóságos kábaság volna az 50 vagy 100 frtos kamatos kincstári utalványt többre nem becsülni, mint az 50 vagy 100 frtos kamatlan bankjegyet . . ."[1]

Valljuk meg, hogy lehetett volna a kincstári utalványok népszerüsitése érdekében ügyesebben is érvelni. Szerencsétlen gondolat volt közvetlen a magyar bankjegyek forgalomba bocsátása küszöbén arra példálódzgatni, hogy a kétfajta hitelpapiros közül a bankjegy a rosszabb. Kossuthot azonban a pillanatnyi anyagi zavar hajtotta legjobban, s megragadott minden eszközt és módot a költségek előteremtésére. Mint a hogy megmondta: még a pokolt is segitségül hivja! A bankjegyek alatt egyébként itt az osztrák bank jegyei érttettek, a melyre még néhány éles megjegyzés is foglaltatik a jelzett közleményekben. Kossuth e kirohanásokat az osztrák bankjegyek ellen különösen a feletti elkeseredésében intézte, hogy osztrák kollegája egy *julius 7-én 2593. F. M. számu rendeletével az osztrák álladalmi pénztárakat eltiltotta a kibocsátandó magyar pénzjegyek elfogadásától,* s pedig a nélkül, hogy e tényről a magyar pénzügyminisztert akár csak értesitette volna is. Kossuth csakhamar értesült a dolgokról s érthető, ha nem valami nagy megnyugvással fogadta annak hirét. Ez a rendelet ugyanis eleve kizárta a lehetőségét annak, hogy a magyar pénzjegyek akár Ausztriában, akár a külföldön forgalmi kiegyenlitő eszközül használtassanak, vagy jogosaknak elismertessenek. A magyar kormányt akkor, mikor ugy Ausztriában, mint a külföldön rengeteg katonai s egyéb felszerelést rendelt s ezekért rövid lejáratu fizetési kötelezettséget vállalt magára, valóban alig érhette ennél kellemetlenebb gáncsvetés. Az osztrák pénzügyminiszter azonban nem találta elégnek — ugy látszik — csupán az örökös tartományokat elzárni a magyar pénzjegyek elől, hanem igyekezett Horvátországot is hasonló eljárásra birni. Erre irányuló törekvése nem is maradt sikertelen, és Lentulaj Imre báni helytartó aláirásával csakhamar megjelent egy *Zágrábban julius*

[1] Pesti Hirlap és Kossuth Hirlapja julius 20-án.

29-éről keltezett rendelet, mely a mellett, hogy kitiltja Horvátországból a még forgalomba sem hozott magyar bankjegyeket, nyiltan proklamálja a pártütést is, a mennyiben a magyar kormánynyal szemben *„a mi magas kormányunk"*, — a cs. kir. kormány fenhatósága alá tartozónak vallja magát."[1]) . . . . Köztudomásra hozatik — ugymond — hogy egy darab idő óta uj, ugy nevezett magyar bankócédulák is jöttek napfényre, s hogy vannak egyes emberek, kik merészkednek ezen bankócédulákat a nép között terjeszteni. Miután Horvát- és Tótországokban csak a bécsi bankócédulák s egyéb bécsi hitel- s cs. kir. status papirok birnak teljes érvénynyel, *az ugynevezett magyar bankócédulák pedig a mi tartományunkban valami becsre semmi igényt nem tarthatnak; figyelmeztetik ennélfogva mindenki, hogy ilyetén magyar bankóczédulák és más, a magyar ministerium által kibocsátandó papirok vételétől óvadokjék, és átalánfogva minden oly papirokat, melyeknek a mi magas kormányunk semmi becset nem tulajdonit, magától eltávolitson.*"

Azon körülmény, hogy e hirdetés egy héttel előbb publikáltatott semmint a magyar bankjegyek forgalomba bocsáttattak volna, világos bizonyitéka annak, hogy megrendelésre bocsáttatott ki. Az a lojalitás pedig, melylyel „a mi magas kormányunk"-ról, a cs. kir. kormányról beszél a rendelet, elárulja azt is, hogy kinek közbelépésére történt annak kibocsátása.

Kossuth határtalanul sértőnek találta azt az eljárást, melylyel az osztrák pénzügyminiszter az ő pénzügyi terveinek megvalósitását lehetetlenné igyekezett tenni, és elháritani nem tudván a támadást, sem pedig meggátolni annak érvényre emelkedését, elhatározta, hogy visszatorlással fog élni.

Elhatározása nemsokára tetté változott, s ezzel a békés érintkezés utolsó fonalát is elszakitotta. Mielőtt azonban vissza-

[1] A rendelet eleje az érckivitel meggátlására vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza. Ezüst huszasokat és tallérokat csak 100 frtig szabad a határon kivinni. Azon utasnál kinél több ezüst van, a többlet bankjegyre beváltandó s *„az utas egész illedelemmel utra bocsátandó"*. Akik falvakon s városokban az ércpénzt összevásárolják üzérkedési célból, azok „uzsorásokul tekintendők és törvényszék elé állitandók . . ." Ezután következik a fenti rész.

torló intézkedéseit ismertetnők, vessünk egy pillantást visszafelé, s lássuk mit tett Kossuth arra, hogy a május 23-i felhivásában jelzett hat héten belül az uj magyar pénzjegyek forgalomba jöhessenek.

2.

A bankjegy-nyomda.

Midőn Kossuth ugy az osztrák kormány, mint a Nemzeti bank állásfoglalásából meggyőződött, hogy a katasztrófával fenyegető váltási nehézségeken és állami pénztárakban mutatkozó hiányokon máskép, mint magyar pénzjegyek kibocsátásával segiteni lehetetlen, sürgősen megtett minden intézkedést egy állami, illetve bankjegynyomda felállitására és szervezésére.

A bankjegyek előállitásának ügye nem épen kis gondot okozott Kossuthnak. Nyomdaiparunk a cenzura évszázados béklyóinak nyomása alatt alig-alig fejlődhetett, s oly visszamaradt állapotban volt, hogy a meglévő nyomdák közül egyik sem lett volna képes azon követelményeknek, melyeket a pénzjegyek előállitása egy nyomdára ró, megfelelni. Legkiválóbb hazai nyomdánk ez időben a Landerer és Heckenast cég nyomdája volt. Szellemi vezetője: *Landerer Lajos;* — elsőrangu szakember és nyomdász-dinastia leszármazottja. Több külföldi utat tett szakmája fejlődésének megismerésére s tapasztalatait itthon mindég nyomban érvényesitette. Ő hozta hazánkba az első ólommetsző gépet, valamint az első Columbián sajtót, s már 1833 óta alkalmazta az akkori időkben divatos congréve és guilloche szines nyomtatást. Stereotypiát is szerelt fel, melyhez nagyobb részt a külföldről behozott elsőrangu munkásokat alkalmazott. A Landerer-nyomda csinos termékei nagyobbára kielégitették a hazai igényeket, azonban még sem volt annyira kifejlesztett vállalat, hogy a bankjegyek előállitását reá lehetett volna bizni; minden egyébtől eltekintve, már csak azért sem, mert egy bankjegynyomdának szigoru ellenőrzés alatt kell állania, s épen ezért abban csak szigoruan megválogatott munkásokat szabad alkalmazni.

Elkerülhetetlenné vált egy állami nyomda felállitása, mely a bankjegyek előállitásán felül a kormány részére szükséges tömérdek nyomtatvány és hirlap-szükséglet fedezésére is alkalmatos. És ha a Landerer-féle nyomda nem is volt ezen célra igénybe vehető, viszont a fellálitandó bankjegy- iletve államnyomda szervezése és vezetésére Landerer Lajosnál kiválóbb és alkalmasabb egyént alig lehetett volna találni. Kossuth már május közepe táján tárgyalásokat folytatott vele ez ügyben, s megállapodás jövén közöttük létre, csakhamar kinevezte Landerert a szervezés alatt álló nyomda vezetőjévé.

Landerer Lajos nyomban hozzálátott feladatának megoldásához. Kineveztette ügyvezető igazgatóvá *Conlegner Károly* reáliskolai tanárt, kivel ezután együtt vezette a szervezés munkáját. Vésnöknek alkalmazta *Wachtler Fülöp* és *Classohn A.* jóhirü fővárosi mestereket; a litografiai osztály vezetője lett *Grimm Vince*, főszedő *Malatini Antal.* A nyomó osztályban főintéző és gépmester lett *Urschitz Jakab*, gépmester pedig *Máyer Lipót.* Az öntő és stereotypáló osztály *Ockenfusz Oszkár* vezető személyében elsőrangu szakértőt nyert. A rajzok és minták készitése egy európai hirességü magyar müvészre: *Tyroler Józsefre* bizatott. Landerer minden osztályhoz megfelelő számu munkást is alkalmazott, kiket nagyobbára a külföldről kellett behozatni, miután ilynemü munkák végzésére eddig alkalom nem kinálkozván hazánkban, munkás is alig akadt a belföldiek közt, kik egyébként is némethoni illetőségüek voltak nagyrészben.

Március 15-én a cenzura megszünvén, egyik magyar lap a másik után keletkezett. A hirlapok számának ilyetén hirtelen emelkedése a nyomdaiparnak is jelentékeny lendületet adott, minek következtében nyomdászsegédekben állandóan jelentékeny hiány volt. Nem kicsik voltak tehát azon akadályok, melyeket Landerernek a nyomda üzembehelyezése előtt el kellett háritania, és azok a nehézségek, melyekkel meg kellett küzdenie. Az adott viszonyok között valóban tán csak Landerer — kinek igen nagy volt a nyomdászsegédek között az ismeretsége s a tekintélye — volt képes a feladatot sikeresen megoldani.

A személyzeti ügyek elintézésén felül még egy igen nehéz dolgot kellett Landerernek elvégeznie: a nyomdai gépeket és fel-

szereléseket, valamint a papirost beszerezni. A belföldön nem volt egyetlen gyár sem, melynél csak egyetlen gépet is rendelhetett volna, s csupán *Vankó Dánieltől*, a hengermalom gépészétől volt képes néhány, Vankó által szerkesztett és előállitott vassajtót beszerezni. Egyébként mindent a külföldről kellett beszerezni, ami a legnagyobb sietséggel meg is történt.

A bankjegynyomdában Landerer *három gyorssajtót* állittatott fel, melyek egyikét Londonból hozatta, a másik kettőt pedig Bécsből. Felállittatott továbbá *20 könyvnyomdai és 15 kőnyomdai vassajtót, valamint több segédgépet*, melyek a betüöntéshez, stereotypáláshoz, galvanizáláshoz és guillochirozáshoz voltak szükségesek. Mindezek nagyrészt Angliából rendeltettek s valamenynyiök a legfinomabb anyagból s a legujabb modell alapján készült. Általában megállapitható, hogy a jegynyomda felszerelése — mint az a későbbi viszontagságos időkben fényesen beigazolódott — minden követelménynek teljes mértékben megfelelt.

A bankjegynyomda műhelyei és műtermei részére a Károly-kaszárnya gránátos-utcai komloképületének egy része jelöltetett ki, mely nagy sietséggel nyomban átalakittatott. Május végére már néhány gép is megérkezett s a többiek szállitása és felállitása is oly gyorsan megtörtént, hogy *junius végén a nyomda csaknem összes gépeivel szolgáltatásképes helyzetben volt.* Ekkorra már a személyzet is megérkezett, s a nyomda ügyrendje is megállapittatott. Az ügyvezetés, miután csaknem az egész személyzet németországi volt, német nyelven történt, s a munkarendi szabályzat is német nyelven adatott ki. Érdekes dolog, s érdemes e helyen megrögziteni, hogy *a szabadságharc ezen egyik legfőbb segédeszköze* (mely arról is nevezetes, hogy az utolsó percig pompásan müködött) *német nyelven, s németek által igazgattatott.*

Az ügyrend,[1] melyet alkalmaztatása előtt minden munkásnak alá kellett irni, 14 szakaszból áll, s forditásban igy szól:

1. §. A munkások az intézetbe történő felvételük előtt az előirt esküt letenni tartoznak.

[1] Az ügyrendből egyetlen példány ismeretes, s az a debreceni muzeum tulajdonában van. Eredetileg *Fritsch József* a bankjegynyomda egykori munkásának tulajdonát képezte, ki később, midőn a Debreceni városi nyomda vezetőjévé lett, a városi muzeumnak ajándékozta a szabadságharc ezen érdekes dokumentumát.

2. §. A munkaidő reggeli 7 órától déli 12 óráig, délután 2 órától esti 7 óráig tart.

3. §. Minden munkás, vasár- és ünnepnapok kivételével ½7 órakor reggel és ½2 órakor délután tartozik a munkahelyiség előcsarnokában megjelenni. Szükség esetén vasár- és ünnepnapokon is kötelesek a munkások dolgozni, mely rendkivüli munkáért kettős napi keresetben részesülnek.

4. §. Egy fél óra későbbjövés esetén az illető bebocsátást nyer ugyan a munkatermekbe, de félnapi keresetének levonásával büntettetik; még később érkezők arra a napra egyáltalában kirekesztetnek a munkából és napi keresetük elvesztésén kivül még két napi keresetnek levonásával birságoltatnak.

5. §. A munka megkezdése előtt a munkások a ruhatárban tartoznak az e célra kirendelt hivatalnokok előtt felső ruháikat levetni és az előirt dolgozóruhában a munkába állani.

6. §. A munkahelyiségekben csendesen kell viselkedniök a munkásoknak és kiutalt helyeiket el nem hagyni, különösen nem szabad más munkaosztályokba ellátogatni és más osztályok munkásaival társalogni.

7. §. Minden munkás tartozik a legnagyobb tisztaságra ügyelni és ugy a rá bizott gépeket és munkaeszközöket, mint dolgozóhelyét tisztán és rendben tartani.

8. §. A munkaidő lejárata előtt nem szabad senkinek az intézetet elhagyni. A munka bevégzése déli 12 órakor és esti 7 órakor házi csengetyüvel jeleztetik, a mikor is a munkások a hivatalnokok felügyelete mellett a ruhatárban átöltözködnek.

9. §. A munkások kötelesek magukat nemcsak a jövés és menésnél, hanem az intézeti főbiztos vagy technikai igazgató rendeletére akármikor átmotoztatni engedni.

10. §. Az az egyén, kinél megmotozáskor üres fehér papiros találtatik, elveszti alkalmazását és gyanus volta miatt átadatik a továbi büntető eljárásnak.

11. §. Ha valamely, a bankjegyek előállitásánál foglalkoztatott egyénre rábizonyul, hogy akár kész, akár félig kész bankjegyeket, értékpapirokat, vagy a bankjegyek előállitásához szükségeltető anyagot vagy munkaeszközt elidegenitett, ugy az illető azzal a büntetéssel sujtatik, mely a bankjegyek hamisitására van előirva.

12. §. Az a munkás, ki más valakinél kötelességellenes eljárást vagy gyanus magaviseletet vesz észre, köteles erről azonnal jelentést tenni, ellenkező esetben az illető mint bünrészes, szintén büntető eljárás alá esik.

13. §. Az intézetben végleges minőségben felfogadott munkások három havi felmondási idő mellett bocsáttathatnak el. Abban az esetben azonban, ha valamely munkás illető szakmájában hasznavehetetlennek bizonyul, az intézetből 14 napi felmondással is elbocsáttathatik. Ha pedig valamely alkalmazott a jelen szabályrendelet ellen vét, vagy más rendetlenséget követ el, ugy az illető rögtön is elbocsátható.

14. §. A befolyt birságpénzek jótékony célokra fognak fordittatni.'

Ez volt az ügyrend.

Munkaközben az előirás értelmében kék zubbonyt és kék nadrágot viseltek a munkások, de az utcára menve kardot öltöttek, mert erre engedélyök volt. Karddal járni a márciusi napok óta egyáltalában divatban volt; akadtak azonban a nyomdászok között olyanok is, kik ezt nemcsak parádéra akarták használni, hanem a nyomdászat mellett lelkesedésükben nemzetőri szolgálatot is vállaltak. Volt olyan is, ki a táborba is szállt, otthagyván foglalkozását. A nyomdászlegényekben mutatkozó jelentékeny hiány miatt azonban eltiltották őket a táborba szállástól és midőn a tilalom dacára is akadtak, akik *megszöktek, hogy csak harcolhasanak a magyarság ügyéért*, nyilt rendeletben mentették fel őket „minden bármiféle szolgálattételtől", miután a bankjegyek előállitásánál egy-egy ember fontosabb szolgálatot tehetett, mint a harctéren. A rendelet, melynek eredete örök időkön át dicséretére fog válni a nyomdászoknak a *Közlöny október 2-iki számában* jelent meg s igy szól:

R E N D E L E T.

Meghagyatik minden illető polgári és katonai hatóságnak, hogy *a papirpénz készitésében* és az országos főfizető hivatalban *müködő egyének*, minden bármiféle szolgálattételtől ezennel és egyátalján felszabaditottaknak ismertessenek és menten hagyassanak és a *táborba se mehessenek*.

Miniszterelnök ur jelen nem létében a honvédelmi bizottság üléséből

Budapest, október 1-én 1848.

Pálffy János vál. tag.
Sembery Imre bizottmányi tag.

„A munkások rendes heti fizetése — irja Firtinger[1] — husz magyar forintból állott mely kereset a sürün előfordult különórázás következtében jelentékenyen megbővült".

A bankjegy készitéséhez alkalmas papir Landerer ajánlatára a Neusiedeli papirgyárból rendeltetett rizsmánként 20 frtért. A „*Reform*" erősen támadja Kossuthot (junius 18-án) a miatt, hogy külföldi papirt rendelt a magyar bankókhoz, holott a hermaneci papirgyár is képes lett volna megfelelőt szállitani, s ajánlott is olyant 5 frtért rizsmánként. Kossuth ez irányban védelemre nem szorul; a nagy árkülönbség is mutatja, hogy egészen más fajta papirosról volt szó, mint a milyent a hermaneci ajánlhatott.E papir külön e célra készült, s mint az 5 frtosok hivatalos leirásában áll (Közlöny 1848. szeptember 7.) „ha feleresztett salétromsavval megnedvesittetik, azonnal megfeketekszik. E feketeség idővel elmulik ugyan, de a papir megtartja eredeti tulajdonságát annyira, hogy ha ugyanazon hely utóbb ismét salétromsavval megnedvesittetik, ujólag fekete leend."

A bankjegynyomda felállitásának költségeiről az 1848 ápril. 11-től junius 30-ig terjedő időszakra vonatkozó számadások közt találjuk az első feljegyzést. „*Előlegezések*" között áll ugyanis „*Magyar bankjegyek készitése*" cimén elszámolva *4415.— frt. kiadás.*

A nemzeti kormány első budgejét Kossuth Lajos a képviselő-

[1] „50 esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmultjából" Irta: Firtinger Károly. Budapest 1900. A bankjegynyomda szervezéséről szóló fenti ismertetés nagyrészt ezen munka alapján történt.

ház *augusztus 24-iki* ülésén mutatta be. A bankjegynyomda felállitásának költségei, az eredeti javaslatban az 1849-ik év első felét terhelik, s ezen célra *300 ezer forint irányoztatott elő.* Ezen összeg azonban nem használtatott fel egészen. Az 1849. január 5-től augusztus közepéig terjedő pénztári számadásokban a *„Rendkivüli és hadi kiadások"* rovata alatt találjuk az elszámolást. E szerint: *„Pénzjegyek készitési költsége"* 188.858.20 forint.
Adjuk ezen összeghez az 1848 április-juniusi
számadásokban kimutatott tételt: . . . 4.415.— „
Az igy előálló . . . . 193.273.20 forintnyi
összeg az, mely az 1848/49-iki bankjegynyomda kiadásainak költségeit feltünteti.Tehát kevesebb mint 200 ezer forintjába került Magyarországnak azon mühely berendezése és egy éven át való üzembentartása, melyről az általános — és talán nem is tulzó — vélemény az volt, hogy „a forradalom oly óriási kifejlődése mindenek felett . . ."[1] csak, e bankógyár segitségével volt lehetséges. És ha ezen véleményt teljes egészében nem is fogadhatjuk el, tényként megállapithatjuk, hogy a bankónyomda az üzembehelyezés első napjától kezdve rendkivül fontos szerepet játszott a magyar kormány kezében, az 1849-ik évben pedig csaknem kizárólagos forrása lőn a tőkeszerzésnek, s igy közvetve a harc folytatásának. Kossuth, ki a háboru éltető lelke volt, mindenkor a legnagyobb gondot forditotta a nyomdára, mert tudta, hogy a mig az háboritatlanul müködik, addig anyagi gondoktól a kormánynak nincs mit tartania. „ . . . Addig mig a pénzben nem volt hiány, nem volt hiány semmiben sem; azért Kossuth legfőbb figyelmének tárgya mindig a bankjegy-nyomda volt és az is maradt . . ."[2]

3.

A „vöröshasu bankó" megjelenése.

A bankjegynyomda julius eleje óta minden gépével teljes üzemben volt, s a munka oly gyorsan haladt előre, hogy a pénz-

[1] „Presse" Wien, 1849 november 18-án.
Chauwnitz, II. kötet 182-ik lap.

ügyminiszter már *augusztus 5-én elegendő készlet felett rendelkezett ahhoz, hogy elrendelhesse a 2 forintos bankjegyek forgalomba hozatalát.* E nevezetes lépést a *Közlöny augusztus 6-i* számában közzétett következő rendelet vezette be:

A pénzügyi minisztertől.

Ő cs. kir. fensége főherceg *István* nádor kir. helytartó kegyes jóváhagyásával az ország pénzügyminisztere 5 millió ezüstpénz alapján tökéletesen biztos fedezet mellett 12 és fél millió pengő forint erejéig, egy és két forintos magyar pénzjegyek kibocsátását vevén munkába, *miszerint a közforgalomban tapasztalt ezüstpénz hiány ezen jegyek által is pótoltassék:* — az ország közönsége ezennel következőkről értesittetik:

1. A két forintos magyar pénzjegyek ezennel forgalomba tétetnek.

2. Ezen két forintos pénzjegyek ismertető leirása alább olvasható.

3. Ezennel rendeltetik: hogy ezen jegyek minden középénztárakban, akár adó, akár más bármely fizetéseknél, névszerinti teljes értékükben, két ezüst forint gyanánt (egy forintra három huszast számlálva) elfogadtassanak.

4. Ezen jegyeknek ezüstpénzrei beváltására a magyar kereskedelmi bank, a vele kötött szerződés nyomán a közállomány által elegendő ezüstpénzzel ellátatott ugyan, mivel azonban az ausztriai nemzeti bank hazánkban is nagy mennyiségben forgásban lévő bankjegyeinek ezüstpénzrei beváltását ez idő szerint akként szoritotta meg, hogy egy személynek egyszerre csak 5 frtos bankjegy beváltását engedné meg: mivel továbbá ennek következtében a pénzügyminiszter némellyeknek azon szándékárul értesült, hogy az ausztriai bankjegyekért magyar bankjegyeket cserélni s ezeket nagyobb mennyiségre ezüstrei beváltás végett mindjárt kezdetben bemutatni és igy az ausztriai bankjegyeknek ezüstpénzrei felváltását a magyar pénzjegyek fedezésére rendelt ezüstpénzzel eszközölni szándékoznak.

Nehogy tehát némi kisérletek által saját pénzjegyeink ezüst alapja rosszakaratulag csökkentessék: közhirré tetetik, hogy az ezennel forgalomba tett két forintos magyar pénzjegyek a pesti magyar kereskedelmi banknál ezüstpénzre akármikor felváltatnak ugyan; *ameddig azonban a bécsi bankjegyek beváltása iránti megszoritás tart; a beváltás itt is egy-egy személynél egyszerre csak egy két forintos pénzjegyre szorittatik.*

Kelt Budapesten, augusztus 5-én 1848.

(Ezután következik a 2 ftos magyar bankjegy részletes ismertetése.)

A rendelet szerint a közpénztárakra kiterjesztetik a kényszerfolyam, mig a magánforgalomban senki sem köteles az uj pénzt elfogadni. A váltásra vonatkozó azon megszoritás, hogy személyenként csak egy drb 2 frtos erejéig történik a beváltás, részint visszatorlás, részint óvatosság céljából történt. Az osztrák nemzeti bank ugyanis, pénztárainak tulerős megrohanása és az osztrák kormány által történt igénybevétele miatt kimerülvén, előbb 25, később 5 frtra szállitotta le az egy személynek kiszolgáltatandó ezüstöt. Erre vonatkozik a rendelet visszatorló része. Az azonban, hogy egyesek olyatén szándékáról értesült a miniszter, miszerint az osztrák bankjegyeket magyar bankjegyekkel szándékoznak kicserélni, s azt ezüstre felváltani, egyáltalában nem vonatkozhatik az Osztrák-nemzeti bankra. Ez a törekvés egy egészen természetes folyamat következménye, és előidézője nem más, mint az ezüstnek magas árfolyama. Bécsben az ezüst ágioja 10%-ot is meghaladott. *Természetes folyamat, hogy a pénz oda vándorol, a hol magasabb a keletje, s igy mi sem természetesebb, minthogy a magyar ezüst is, ha a beváltás megszoritás nélkül történt volna, rövid időn belül eltünt volna a kereskedelmi bank pénztáraiból.* Nem cselvetés és nem csalás következtében, hanem egészen természetes uton és módon. Ebből azonban az következik, hogy a magyar pénzügyminiszter joggal félthette az ezüstkincset, s a megszoritás, mit a felváltásra vonatkozólag tett, indokolt volt.

Az augusztus 5-i rendelet alapján megállapithatjuk, hogy az első magyar bankjegy nem a készfizetések elméletének jegyében jelent meg. A kibocsátás oka és a felváltás és beváltásnak a

forgalomba hozatala napján való megszoritása szerves összefüggésben állanak egymással.

A bankjegyek felváltását korlátozó rendelkezést csakhamar másik két tiltó rendelet is követte. Ugyanis az osztrák pénzügyminiszter julius 7-én kelt 2593. F. M. számu azon rendeletére, mellyel a magyar pénzjegyek elfogadásától eltiltotta az osztrák álladalmi pénztárakat a nélkül, hogy a magyar minisztériumot csak értesitette volna, Kossuth *augusztus 10-én* visszatorlással élt. A Közlönyben megjelent rendeletében mondja[1] „. . . kénytelenitve látom magamat az ausztriai nemzeti bank által legközelebb kibocsátott 1 és 2 frtos bankjegyek elfogadásától a magyar központi pénztárakat szinte eltiltani."

Ugyanezen napon *„Az ezüstpénz kivitele ügyében"* a következő rendeletet bocsátotta ki:

„Tapasztaltatván, hogy mióta a bécsi piacon az ezüstpénz bécsi bankjegyekért — több százalék vesztességgel — nagyban összevásároltatik; hazánkban is akadnak nyerészkedők, kik — nem tekintve — az országbani pénzszükét, a bécsi bankjegyek felváltásának nehézségeit, a forgalomnak ebből eredő felakadását, s a népben innen származható nyugtalanságot, az ezüstpénzt nagyban összevásárolják s az ausztriai tartományokba, különösen Bécsbe kiküldözgetik: holott ha Bécsben fizetéseik vannak, azokat bécsi bankjegyekkel teljesithetik.

Ámbár ugyan a fenforgó viszonyoknál, különösen azon tekinteténél fogva, hogy hazánkban a bécsi bankjegyek nagy mennyiségben vannak forgalomban, az ezüstpénznek ausztriábai kivitele egészen el nem tiltathatik:

Mindazonáltal, az ezen körülménynyeli visszaélést eltürni annál kevésbbé lehetne, minthogy az ezüstben szükséget szenvedő pénzforgalomnak nyerészkedés vágyából — ily módon történő csökkenése, az ország több vidékein már is nyugtalanságra s a közcsend és béke megzavarására vezetett.

Annálfogva rendelem, amint következik:

[1] 64. szám 1848 augusztus 12-én, 1640. P. M.

1. Az ezüst és arany kivitele — azon tartományokba, mellyek nem az ausztriai birodalomhoz tartoznak, valamint eddig, ugy jövendőre is, ezen rendelet visszahivásáig — tilalmaztatik.

2. Az ausztriai birodalomra nézve a rendes forgalom ugyan nem gátoltatik, de ha valaki magával az ausztriai határvámvonalon át 500 pftnál nagyobb mennyiségü ezüstpénzt akarna kivinni, vagy pedig hordókban s göngyölökben (miként ez a gőzhajókon s gyorskocsiknál gyakran tapasztaltatik) nagyobb mennyiségü ezüstpénzt akarna kiszállitani, *ez csak azon esetben engedtetik meg, ha bebizonyitja, hogy az ezüstpénzt nem árueladási nyerészkedésből akarja kiszállitani.* Mit, ha világosan be nem bizonyitana, *az ezüstpénz le fog tartóztatni, s helyette a tulajdonos — névszerinti értékben — ugyanannyi* **bécsi bankjegyekkel fog elláttatni,** s ekként tökéletesen kármentesitvén, a lefoglalt ezüstpénz az ország kincstárába fog beszolgáltatni.

Ezen rendelet a szokott kereskedelmi forgalomra akadályozólag már csak azért sem hatván, mivel az ausztriai birodalomban s különösen Bécsben, minden fizetési kötelezettségek, valamint eddig bécsi bankjegyekben teljesittettek, ugy jövendőben is teljesittethetnek. Az ország 30-adi. posta- és szállitóhivatalai, ezen rendeletnek — mely egyes előfordult esetekben már ekként foganatba is vétetett — szoros végrehajtására, személyes felelősség terhe alatt köteleztetnek."

Kelt Pesten, augusztus 10-én, 1848.

Kossuth Lajos
pénzügyminister.

A lapok általában helyeslőleg vették tudomásul a pénzügyminiszter rendeleteit. Az 1 és 2 frtos osztrák bankjegyek kitiltásáról pl. azt irja a Kossuth Hirlapja[1] „. . . Az egész dolog a körül forog, hogy a bécsi urak ellenséges szemmel néznek minden lépést, mely pénzviszonyainknak s kereskedésünknek függetlenitésére van irányozva . . . A magyar pénzügyminister tehát a köz-

[1] 37. szám augusztus 12.

kivánattal találkozott, midőn a mai Közlönyben hivatalosan közrebocsátott rendeleténél fogva az ujdon kibocsátott egy és két frtos német bankjegyeknek közpénztárainkbani elfogadását eltiltotta . . .“

Hosszasabban s az elkeseredés hangján foglalkozik azután a lap a másik rendelet szülőokaival, s erről *„az ezüst- és aranykereskedők“* cimen többek közt igy ir:

„Furcsa időket élünk. Az ausztriai bank, mely bankjegyei kibocsátását ezüstpénz alapon, s akármikori felváltás feltételeire fektette, e percben tizszer annyi bankjegyet tart forgásban, mint mennyi ezüstpénz alap van. Mit csinál tehát? Ön maga depreciálja saját bankjegyeit, s *kéz alatt összevásároltatja az ezüstöt, adván 106, sőt 108 frt bankjegyeit is száz forint ezüstért.* — És mi lett ennek következése? az, hogy nálunk is akadnak olly minden hazafiasságból kivetközött emberek, kik ezen nyomorult *6—8 papiros* nyereségért: mely maholnap zsebökben el fog olvadni mint buborék, *összevásárolják az ezüstöt, aranyat s hordószámra küldik Bécsbe* **áru gyanánt;** mig *nálunk, akinek 5 frtos bankjegye van, alig képes egy font hust venni, mert nem tudja felváltani* . . . Mi tehát hivatkozunk a közerkölcsiség érzetére, felhivunk mindenkit, ne hagyja magát a nyomoru haszonlesés indulatától olly tettekre ragadtatni, melyek ha meg nem szünnek, rázkódtatást idézendnek elé, melly rázkódtatásnak ők, a haszonlesők, kiknek e szó „közbéke s nyugalom“ üres szó, kik a zavarosban szeretnek halászni, fognának lenni kétségtelenül legelső áldozatai.“

E közleményben foglaltakra vonatkozólag csupán a már fentebb elmondottakat ismételhetjük: a nemes érc csakugy, mint minden más *áru,* oda vándorol, ahol jobban megfizetik. Ez 1848-ban is igazság volt! A közlemény azonban agitatorikus célból iratott, s ezért is, meg az adott viszonyok következtében is, egészen más nézőpontból vizsgálandó.

Kossuth visszatorló rendeleteivel egyidejüleg a Magyar kereskedelmi bankot is utasitja (1769. P. M.), hogy a pénztáraihoz kerülő osztrák 1 és 2 frtosokat kisebb (5 és 10 frtos) osztrák, vagy 2 frtos magyar bankjegyekkel cserélje ki, nehogy torlódás álljon

elő a forgalomban. A bank ezt falragaszok utján hozta a közönség tudomására. Hasonló módon való beváltásra és eljárásra kapott utasitást a budai harmincadhivatal is. A fővárosi hatóság részére ugy rendeltetett, hogy a nála bemutatott osztrák apró bankjegyek magyar 2 frtos bankjegyekre cseréltessenek ki.

Nehogy ezen intézkedésekkel a bankjegyek iránti bizalmatlanság fokoztassék, s a közrend megzavartassék, *szükségesnek látta Kossuth a hirlapok utján tudatni, miszerint a 10-i rendeletek által az osztrák bankó korántsem válik értéktelenné.* „. . . ezennel minden hatóságok felszólittatnak, ismerjék kötelességüknek a népet felvilágositani, *hogy ezen tilalom a magánforgalomra ki nem terjed, s hogy a kereskedővilágban az folyvást teljes értékben elfogadtatik* . . ."[1] A népszenvedély mérséklésére és a hangulat megnyugtatására annyival is inkább szükség volt, mert a magyar kormánynak is elsőrangu érdeke volt az osztrák bankjegyek értékét lehetőleg teljes egészében fenntartani. A közrend érdeke is azt követelte, de meg a külföldi szállitókat a fegyverekért, gépekért stb.-ért csak osztrák bankóval lehetett kifizetni. A kormány ellenségei részéről számtalanszor hangoztatott e miatt azon vád, hogy a magyar kormány csupán azért inditott harcot az osztrák bankó ellen, hogy annak értékét a belföldön kisebbitvén, olcsó áron szerezhesse meg. Mondanunk sem kell, hogy e kétélü fegyver használata távol állott a kormánytól.

Az augusztus 10-i rendeletek csupán visszatorló jellegüek voltak.

Kossuth augusztus 10-i rendeletei után a jóviszony végleg felbomlott a két pénzügyminiszter között, s ha érintkeztek is még egymással, átirataik hangja nagyon hideg és kimért. Kossuthban volt annyi előzékenység, hogy eljárásáról értesitette az osztrák pénzügyminisztert. Átirt a külügyminiszterhez, (P. M. 1437. 1848 augusztus 15.) s kéri őt, hogy augusztus 10-i rendeletének okait magyarázza meg osztrák kollégájának. Kéri, hogy jelentse ki nevében, miszerint nagyon fog örülni, ha az osztrák pénzügyminiszter visszavonja a magyar bankjegyek kizárására vonatkozó rendeletét, s ez esetben ő is nyomban megszünteti visszatorló intézkedéseit.

[1] Pesti Hirlap 137. 1848 augusztus 18.

„Tessék egyszersmind sajnálatomat kijelenteni aziránt, — irja a külügyminiszterhez — hogy az ezüstpénzek Ausztriábani eladás végett nagy mennyiségbeni kivitelét korlátozni kénytelen valék. Senki sem örvendene jobban, mint én, ha Bécsben oly intézkedések nem történnének, melyek miatt a csend és nyugalom fenntartásának kötelessége ily lépésekre kényszerit. De miután a bécsi bank jegyeinek ezüstrei beváltását 5 ftra szoritotta, s nálunk még csak ezt sem teljesitette, másrészről ellenben *az ezüstöt tetemes agioval összevásároltatta, s igy saját bankjegyeinek értékét devalválta,* mig mi azokat teljes értékükben folyvást elfogadtuk, ezen aggasztó operátiok következtében az ezüstpénz hazánkban annyira eltünt a forgalomból, hogy az ország több vidékein már nyugtalanságok is támadának a miatt, mert sem a katonák bankjegyekben kiadott zsoldjaikat apróbb kiadásoknál nem használhatják, sem a nép élelmi vásárlásokat kicsinyben nem tehet, bár bankjegye legyen, sem kenyeret, sem sót, sem hust nem vehet. Jól tudom, hogy a bécsi bank ezen intézkedéseit az elkerülhetetlen szükséggel motiválja, de épen ezért *méltányosnak kell az ausztriai miniszteriumnak azon kénytelenségét is elismernie, melyre a bécsi bank intézkedései minket kényszeritettek.* Méltóztassék hercegségednek e tekintetben is oda nyilatkozni, hogy mihelyt a bécsi bank, jegyeinek felváltását legalább 50 frtra emelendi, s ezáltal az ezüstpénznek hazánkból Bécsbe folytonos kiszivárgását elháritandja, én is azonnal sietni fogok az ezüstpénz kiviteli szabadságának korlátozását megszüntetni, s **az egy fejedelmet uraló, de törvényes önállásu országok közti kereskedelmi forgalom akadéktalan menetébeni fenntartására örömest nyujtandok segédkezet.“**

Kossuth ezen átiratára az osztrák pénzügyminiszter feltünő sietséggel válaszolt[1] s mindenek előtt ama vád alól igyekezett tisztázni magát, hogy nem értesitette volna Kossuthot az 1 és 2 frtosok kibocsátásáról. Azt feleli erre, hogy az értesités benne volt már azon átiratban, melyben tiltakozott a magyar bankjegyek ki-

[1] F. M. 4118. augusztus 28-án, 1848.

bocsátása ellen. „ . . . Ezen jegyzékemre azonban válasz nem jött, s a magyar pénzügyminiszter a nélkül, hogy arra tekintettel lett volna, jegyeinek kibocsátását foganatba vette. Az kétségtelen tény, hogy általam a magyar pénzügyminiszter már előre értesitve volt, hogy *nem tekinthetem magam feljogositottnak arra, hogy az Ő Felsége által adományozott bankprivilégiummal ellenkezőleg cselekedjem,* érvényben hagyván pénzforgalmi eszköz gyanánt a magyar jegyeket. Midőn tehát két alárendelt hivatalos közeg kérdésére azt válaszoltam, hogy *a magyar jegyek elfogadása a bankszabadalommal nem egyeztethető össze:* teljesen feleslegesnek tekintettem erről a magyar pénzügyminisztert értesiteni. Tilalomra egyébiránt nem volt szükség, *ily általános tiltó rendelet nem is ment ki, miután ellenkezőleg, arra, hogy ezen papirpénznek forgalmi érték tulajdonittathassék, külön engedély lett volna szükséges,* egy ily engedély pedig — még akkor is, ha a bankszabadalom nem léteznék, a magyar hatóság által kérelmezendő lett volna. De a magyar pénzügyminiszter szükségtelennek tartá ily *kivánsággal járulni hozzám, nem lephette meg az, hogy a mit maga nem kért, nem is történt meg.*"

Azt irja továbbá az osztrák pénzügyminiszter, hogy az eltiltás nem lehet ellenséges irányzatu, mert hiszen olyan papirról van szó mely a bank szabadalma értelmében Magyarországon sem érvényes. Szintugy e statutum értelmében érvénytelen a magyar pézügyminiszternek az ezüstkiviteli tilalomra vonatkozó rendelete is. Ő tehát fenntartja tilalmát továbbra is. Az ezüst összevásárlásra vonatkozólag megjegyzi, hogy azt nem folytatja tilos határok közt. A külföldön nagy áldozatok árán vásárol, de Magyarországon csak „*a körülmények által parancsolt határok közt.*" Miután tehát már kezdetben is helytelen felfogásból indult ki a magyar miniszter, kéri az érckiviteli tilalom beszüntetését.

Erre az átiratra Kossuth egyáltalában nem válaszolt, az események már előbb is oly fordulatot vettek, hogy időpazarló elméleti fejtegetésekre nem maradt idő.

Fegyverkezés és pénzszerzés! E két dolog foglalta most le Kossuthot teljesen, s amint mindjárt látni fogjuk, az elsőt rövid uton el is intézte papirpénz kibocsátás utján.

Azok a hirlapi közlemények, melyek a kibocsátott és kibo-

csátandó papirpénzek érdekében irattak nagyrészt az eldugott ezüstpénz ismét való forgalomba bocsátása érdekében is agitálnak. „... A bank (osztrák bank) többé ezüstpénzt veszteséggel nem vásárol, mert immár ezüstpénznek szükében nincs, sőt remélni lehet, hogy néhány nap alatt bankjegyeinek ezüstrei felváltását 5 frtról 50—100 frtra emelendi ... *nincs tehát semmi ok többé a bankjegyek értékét félteni,* vagy az ezüstpénzt gyümölcstelenül a forgalomból visszatartani ..."[1] irja Kossuth, s e közleményéből világosan kiemelkedik a tény, hogy mig az osztrák pénzügyminiszter vissza nem utasitotta az augusztus 15-i átiratában foglalt kéréseit, addig *meg volt győződve arról, hogy az ezüstkivitelt és a bankjegyek forgalmát tiltó rendeletek csakhamar kölcsönösen vissza fognak vonatni.* Arra azonban egy pillanatig sem gondolt, hogy a bankjegyek kiadását felfüggeszti csak azért, mert az osztrák pénzügyminiszter és a bank tiltakoztak ez ellen. Sőt, most, midőn az érckiszivárgás megakadályozásáról kellőképen gondoskodott, nyomban hozzálátott az augusztus 5-i rendeletében leirt 2 frtos bankjegyeknek forgalomba hozatalához. E célból *augusztus 13-án* átadatott a Magyar kereskedelmi banknak, jegyfedezet céljaira.

60 ezer drb aranyat á 4 ft 30 kr. . .	270.000 pft.
ezüst huszasokban	230.000 „
Összesen	500.000 pft.

és ugyanezen napon átvett a kormány a banktól: *60 ezer drb 2 frtos* magyar bankjegyben *120.000 forintot.*

Ezen össszeggel kezdte meg a kormány másnap, *augusztus 14-én* a magyar bankjegyek forgalomba hozatalát.

---

[1] Kossuth Hirlapja augusztus 18.

NEGYEDIK FEJEZET.

A pénzjegykibocsátási törvények parlamenti tárgyalása.

Azon nap — *augusztus 14-ike,* — melyen az első magyar bankjegy megjelent a forgalomban, örökké nevezetes marad az 1848-iki szabadságharc történetében. Először történt e napon, hogy az udvari párt *nyiltan* fellépett, s gáncsot próbált vetni a magyar kormánynak. Az udvar ugyanis, melyet készületlenül értek a szabadságmozgalmak, április 11-én — a körülmények kényszeritő hatása alatt — szentesitette ugyan a márciusi törvényeket, de azok komoly végrehajtására egy pillanatig sem gonodolt. A szentesités nem volt egyébre való, mint hogy Bécsben és Pesten biztositsák a nyugalmat annyira, hogy e helyeken nélkülözhetővé váljék a katonaság, és igy teljes erővel lehessen az olasz mozgalmakat elnyomni s a németországi békét helyreállitani. A szentesités nem volt őszinte, s az udvari párt csak a szétforgácsolt és lekötött erők felszabadulását várta, s minden jel arra mutatott, hogy mihelyt ez megtörténik, összes erejével megfogja kisérleni a régi állapotok visszaállitását. A nemzetiségeknek egy központból intézett fellázitása nyilvánvalóvá tette, hogy mi készül az ország ellen.

A helyzetnek ilyetén felismerése fegyverkezésre és (a fegyverkezés céljából) anyagi erők gyüjtésére és előteremtésére késztették a magyar kormányt. Most tehát ugy állt a helyzet, hogy mig részünkről minden eszköz felhasználtatott az ország olyan helyzetbe hozatalára, hogy egy esetleges támadás ne találjon készületlenül bennünket, addig az udvari párt minden erőfeszitéssel azon volt, hogy egyrészt a nemzet belbékéjét feldulja, másrészt, hogy teljes hadi erejére támaszkodva léphessen fel ellenünk követelései-

nek érvényesitéseire. Csakhamar elérkezett az idő, midőn ezt nyiltan tehette: Radeczky győzelmei folytán Olaszországgal biztosittatott a béke, a frankfurti gyülésen teljesen kielégitően alakultak a viszonyok, s Bécsben is teljesen helyreállt a nyugalom. A reaktio fellélegzett és — viribus unitis — Magyarországra vetette magát. Törekvéseik céljaira Jellassichban hüséges eszközre találtak, ki felsőbb támogatástól biztatva, fegyvercsörtetve és immár minden álarcot elvetve, kezdte követelni a március előtti állapotok visszaállitását: *a magyar pénzügy, hadügy és külügynek az osztrák miniszteriumokba való visszacsatolását* . . .

Augusztus elejére ott állottunk, hogy nemcsak a horvátok, hanem az összes nemzetiségek is fellázadtak és harcot inditottak a magyar kormány ellen. A pártütés romboló tüze lobogott az egész hazán, s lekötötte a kormány egész erejét. Az üdvös és nélkülözhetetlen reformok előkészitéséről, illetve megvalósitásáról szó sem lehetett; a tornyosuló vészszel szemben az állami létet kellett mindenek előtt biztositani. Ezen célból sürgette volt Kossuth mindjárt a Ház megalakulása után, hogy a hon védelmére 200 ezer katona kiállitása és azok felszerelésére és a legnélkülözhetetlenebb kiadások fedezésére 42 milliónyi hitel szavaztassék meg. A mint mindez megtörtént, nyomban megkezdte a határozatok végrehajtását: *fegyvereket rendelt és* — **pénzt nyomatott!**

Az udvari párt, mely most már teljes erejében érezte magát, nem nézhette tovább nyugodtan az ellene folyó készülődést. Meggátolandó tehát a julius 11-iki határozat törvényerőre emelkedését, eltökélte a beteg és gyenge uralkodót rávenni arra, hogy magának tartsa fenn minden magyar törvény szentesitését. Jól tudták, hogy ha az uralkodót hatalmukban tartják, akkor csupán az fog törvényerőre emelkedni, mihez ők is beleegyezésüket adják. Ravasz fondorlatokkal az uralkodó szive már előbb is elhidegittetett a nemzettől, most pedig, midőn a hon védelmére hozott törvények szentesitésére került a sor, azon *a napon, melyen az első magyar 2 forintos bankjegy megjelent a forgalomban,* — augusztus 14-én — egy felsőbb királyi kézirattal elvétetett István főhercegtől a nádori méltóság, s az ezzel egyidejüleg (1848 junius 26-án) nyert azon felhatalmazás, hogy a törvényeket a király nevében szentesitheti. E naptól kezdve tehát Bécsbe, illetve az uralkodó elé kellett vinni

minden törvényt szentesités végett, s végrehajthatóvá — ugy, hogy a törvényesség minden kellékének megfeleljen, — csak akkor vált, ha az uralkodó környezete — az udvari párt — megadta hozzá beleegyezését. Mert a királyi szentesités V. Ferdinand alatt nem jelentett egyebet, mint az — udvari pártnak (melynek kezében az uralkodó csak épen eszköz volt) beleegyezését az előterjesztett javaslathoz.

A nádori méltóságnak a magyar érzelmü István főhercegtől való elvétele rendkivül leverőleg hatott a kedélyekre. Nagyban fokozta még a közvélemény elkeseredését, hogy a nádori méltóság megszüntetésével egyidejüleg, *szeptember 17-ére elrendeltetett az országgyülés ülésszakának berekesztése is,* a mivel nem más szándékoltatott eléretni, mint az, hogy a képviselőháznak e rövid idő alatt még csak alkalma se lehessen a honvédelmi és pénzügyi javaslatokat letárgyalni, s törvényt alkotni: *magyar hadseregről és — magyar papirpénzről.*

A nemzetiségi vidékeken lezajló események, valamint azon bánatot és elkeseredést hozó királyi kéziratok, melyek a magyar bankjegy forgalomba hozatalának első napján intéztettek a nemzethez, szomoru helyzetének teljes megismerésére vezették a magyar kormányt. Ha eddig halaszthatónak tünt fel valaki előtt, most elkerülhetetlen és sürgős szükségnek ismerte mindenki: *hadsereget és pénzt teremteni!* . . . Akár a pokolból is, honnét végső szükség esetére Kossuth megigérte, hogy előteremti. Hadsereget, hogy a fegyveres lázadásra (s egy esetleges fegyveres támadásra) fegyverrel felelhessen a nemzet, s pénzt, hogy a hadsereg felszerelésének és fenntartásának költségei fedezhetők legyenek . . . *Azon a napon tehát* (augusztus 14-én) *midőn a magyar bankjegy forgalomba hozatott, elkerülhetetlen szükséggé vált a bankjegykibocsátást — államjegyek kibocsátásával folytatni* . . . Ehhez természetesen törvényes felhatalmazásra volt a pénzügyminiszternek szüksége, s szüksége volt a budget zavartalan és (a körülmények miatt) mielőbbi letárgyalására és elfogadására. A fegyveres erő megajánlását augusztus 16—23-ig tárgyalta és intézte el a Ház, s aztán nyomban hozzálátott Kossuth pénzügyi javaslatának elintézéséhez, mi rövidesen meg is történt.

Az udvari párt tehát, mely időt sem akart engedni a tár-

gyalásra, ez egyben rosszul számitott. Az *államjegyekről* mégis törvényt hozott a Ház!

A költségvetési javaslat részletes vitája augusztus 24-én kezdődött. 23-án Kossuth bejelentette, hogy másnap benyujtja pénzügyi javaslatát, s inditványt tett annak mikénti tárgyalására. Az ország költségei — ugymond — kimondhatatlanul megszaporodtak, s a szükséges költség fedezése végett rendkivüli eszközökhöz kénytelen nyulni. Kéri, hogy „. . . a pénzügyminiszternek hitel nyittassék és felhatalmaztassék, hogy vagy kölcsön utján vagy kamatlan papirok kibocsátásával vagy mind a kettőt használva a szükségek fedezéséről gondoskodjék . . . Megvallom, hogy a világ Európában nem ugy áll, hogy nagy áldozat nélkül kölcsönökhöz folyamodnunk lehetne, hanem *biztos alapokra fektetett és az ország becsületszava által garantirozott kamatlan papirosok inkább segithetnek a bajon.*" Az igy kibocsátandó pénzek azonban más természetüek, mint az 1 és 2 frtosok, melyek bizonytalan ideig maradnak forgalomban. A javaslatba hozott pénzjegyek „. . . . a törlesztés bázisára vannak alapitva, s ez évenként történik meg; tehát dátumnak kell lenni azokon, hogy az ember tudja, micsoda időtől számittatik a törlesztés. Azonban magam a dátumot meg nem határozhatom . . ." Kéri tehát a Házat, hogy az osztályokat utasitsa, hogy még ma este vegyék birálat alá a javaslatot, a központi bizottmány pedig tárgyalja le holnap az ülés előtt; a Házat pedig kéri, hogy a törlesztés elvére vonatkozó pontot a többi szakaszok előtt vegye tárgyalás alá, hogy ily módon 1 vagy legkésőbb 2 nap alatt kezében legyen a felhatalmazás.

A Ház Kossuth javaslata értelmében határozott.

Ez nap este — augusztus 23-án — az osztályok tényleg összeültek, s Kossuth itt beterjesztette javaslatát, melynek részleteiről eddig sekinek sem szólott. „Senki valami csattanósat nem várt" — irja a Március Tizenötödike (aug. 24-én). Annál nagyobb volt a meglepetés a javaslat részleteinek hallatára, s alkalmat szolgáltatott a legelkeseredettebb kifakadásokra. A jobb oldal — élén Kovács Lajossal — hevesen tiltakozott a javaslat ellen s meggátolni igyekezett annak tárgyalását, vagy legalább azt, hogy a javaslat felől azonnal határozat hozassék. Kossuth pártja

azonban tulsulyban volt, s bár a jelenlevő miniszterek Kossuthot magára hagyták javaslatával, ez mégis elfogadtatott a tárgyalás alapjául. Szavazás előtt a jobboldaliak zajos tüntetés közt elhagyták a termet.[1]

Viharos előzmények után került tehát a fontos javaslat másnap a Ház asztalára, és annak dacára, hogy a képviselők érdeklődését a délvidékről érkező vészes hirek teljes mértékben lekötötték,[2] hosszas és helyenként elkeseredett vita fejlődött ki a tárgyalás során. Kossuth több izben felszólalt, s beszédeiben a pénzügyi helyzetnek hü tükrét tárta a Ház elé, mely azzal honorálta népszerü miniszterének fáradozását, hogy javaslatának szakaszonkénti tárgyalását még ez napon befejezte, felhatalmazván őt a bankjegyek kibocsátására. Ezen eredmény már-már kétséges volt, s Kossuth is belenyugodni látszék, hogy javaslata részletes és beható birálat alá vétessék, midőn egy váratlan körülmény javára billenté a Háznak már-már megállapodott véleményét. *Pap János* követ ugyanis a papirpénz kibocsátása ellen emelt szót s azt állitotta, hogy az csak az eladósodott arisztokratiának fog használni; Pap János az adó emelését inditványozza inkább.

Pap rendkivül érdekes — és valóban jóslatszerü — beszédjére Kossuth azonnal válaszolt, s maró gunynyal semmisitette meg érveit, azzal fejezvén be beszédjét, hogy: „ha nagy adó kivetésével megtudja menteni a hazát, s ez jobb a papirosnál, tessék az adót be is szedni! . . . S ha képviselő ur erre képesnek érzi magát, *holnap szolgálhatok a pénzügyminiszteri tárcával!*" — A Ház tapsolt e kijelentésre . . . s Kossuthnak nyert ügye volt.

E mindenkép nevezetes — augusztus 24-i — ülés *Román Ferenc* beregi követ felszólalásával kezdődött: „. . . miután az ércpénznek a forgalombóli kiesése mindenkire, de leginkább az aprópénzt nem nélkülöző szegény néposztályra igen terhelőleg hatna, — ugymond — *az ércpénznek a hazából való kivitele és egyeseknéli összehalmozása ellen törvény utján történjék intézkedés.*" Azután a bankjegykibocsátás ügyére tért át a szónok és kéri, „ha az országnak jelen kincsforrásai a hazai hitel megszi-

[1] A „Március Tizenötödike" augusztus 24-i vezércikke nyomán.

[2] „Március Tizenötödike" megjegyzése augusztus 26-án.

lárditására elegendőknek nem találtatnak, *a könnyen nélkülözhető arany és ezüst fényüzési cikkeknek, vagy azok egy részének a haza részére leendő átadására törvényhozás utján tétessék intézkedés.*"

Ezen, Beregmegye nevében benyujtott petitióra azonnal válaszolt

Kossuth: „Amennyire felfoghattam egyszeri hallásra a követ ur előterjesztett kérelmét, — ugymond — az arany- és ezüstpénznek az országbóli kivitele tárgyában, arra nézve kötelességemnek érzem az alkalmat arra használni, hogy a háznak számot adjak arról, mit tettem eddig e tekintetben. Mindenekelőtt kénytelen vagyok kijelenteni azon meggyőződésemet, miképen én általában véve az ezüstpénz kivitelének tilalmát, célszerü statusgazdászati intézkedésnek nem tartom. *Minden olly intézkedés, melly a kereskedésnek szabad forgalmát rendkivül gátolja, csak jutalmat nyujt a csempészetnek,* mellynek ezer meg ezer utjai vannak, s ha legényt legény mellé állitunk is a határszélekre, azt megakadályozni lehetetlen. Mindamellett nem tagadom, vannak s lehetnek egyes körülmények, midőn bármit javasoljon is a tudomány, a percnek kénytelensége praktikus lépéseket igényel. Mielőtt a magyar miniszterium megalakittatott volna, a még akkori bécsi udvari kamara elhatározta az ezüst- és aranypénz kivitelének tilalmát a birodalom mindazon tartományaiból, mellyek a közös vámvonalba vannak foglalva, és amint törvény által Magyarországnak önálló kormánya megalakult, megkeresést intézett hozzám avégett, hogy Magyarországra nézve hasonlót cselekedném, és ez a bécsi kamara által akkor csak egy hónapra levén téve, ez után ismételten hosszabb időre kiterjesztetett. Kezdetben mindjárt kinyilatkoztattam azon meggyőződésemet, hogy én ezt célszerü intézkedésnek nem tartom, de miután Ausztriára nézve be van hozva, elkerülhetetlen kénytelenségnek látom részünkről is megtenni a tilalmat a külföldre nézve; és pedig azért, mert ha ez nem történik, az ausztriai birodalomból pedig meg van tiltva a kivitel, meg fog történni, hogy a magyarországi kereskedés külföldi adósságait ezüsttel fogja fizetni, mivel az illyen tilalom a forgásban levő papirospénz értékére nézve kedvetlenül s elnyomólag hat s azon következést vonja maga után, hogy amely ország megtiltja

az ércpénznek kivitelét, annak pénzjegyeit csak veszteséggel fogadják el külföldön. Tehát Magyarországból minden adósság külföldre ezüstpénzben lett volna fizetendő. De még az a következése is lett volna annak, hogy mivel a pesti kereskedés eddig sokkal nagyobb függésben állott a bécsi kereskedő-piactól — mert alig volt egyéb, mint tőzsére a bécsi kereskedésnek — mondom, nagyobb függésben állott, mint óhajtom, hogy jövőre álljon, mert *óhajtom, hogy önálló lábon álljon ezután, s erre céloztam, mikor kettős és egyes jegyek kibocsátásával a pesti kereskedelmi banknak alkalmat kívántam nyujtani arra, hogy önálló lábon álljon, s itthon az országban nyerhesse meg azon segitséget, mely neki szükséges;* — mondom, a tilalom meg nem tételének az is lett volna következése, hogy mivel sok pesti kereskedő adós a bécsi kereskedőnek, a bécsi kereskedő azon fizetést, melylyel külföldre tartozik, a pesti kereskedőnél rendelte volna meg a külföldre és igy a bécsiek ebbeli adósságai Magyarország által, magyar ezüstpénzzel fizettettek volna. Azonban valamint Ausztria az ezüstpénznek Ausztriából Magyarországba behozatalát el nem tiltotta, ugy nem éreztem magamat hivatva azon szempontból sem, mert *három hónapon által alig vesződtem egy dologgal többet, mint azzal, hogy a bécsi miniszteriumot és a bécsi bankot sürgessem és arra birjam, hogy minél több ezüstöt küldjön az országba a bankjegyek beváltására,* melyre nagy szüksége volt a népnek, mert csökkenni kezdett volna a papirosok kelete, ha azokat beváltani nem lehet. Meg kell vallanom, hogy *körülbelül 8 millió frt értéket küldött a bécsi bank a pénzjegyek beváltására.* Ha tehát megtiltottam volna Ausztriába az ezüstpénz kivitelét, ők is megtartották volna, és ennek káros következményei lehettek volna mindnyájunkra nézve, mert a bécsi bankjegyek csaknem egyedüli eszközét képezik Magyarországban a forgalomnak, és ami azoknak hitelét csökkenti, a saját — zsebünkben levő pénz — repraesentansnak értékét csökkenti. Igy mentek a dolgok hónapokon által, annyira megfogyott már a bécsi bank alapját tevő ezüstpénz, hogy a kibocsátott bankjegyek oly arányban állottak a raktárakban levő ezüsthöz, mint 10: 1-hez. Ennek következése lett, hogy a bécsi bank mindent elkövetett ezüstöt szerezni magának, hogy emelhesse bankjegyeinek hitelét. Megkisértette az ezüstpénzszerzést először Angliában, hol

a kamatláb alacsonyan áll, s ezüstpénz nagymértékben van, de mivel a bécsi bankjegyek csökkentek, a pénzfolyam ára annyira felrugott Londonban, hogy 100 forint ezüstpénzért 125 frtot kellett bankjegyekben adni, vagyis *25 %-kal drágábban voltunk kénytelenek fizetni azt, amit vettünk. Nem azért, mert a megvásárlott szerek drágábbak voltak, hanem azért, mert a pénzfolyam drága Londonban.* Ezt drágának tapasztalván a bécsi bank, — nem financiális hitelességgel mondom ezt, hanem mint ollyan dolgot, mellyet a kereskedői piac általában tud, — ugy gondolta a bécsi bank, hogy az országban saját jegyeinek depretiátiójával venné is meg az ezüstöt, mégis olcsóbban kapná itten, mint ha Angliában 25 %-et ad érte. Ennek következtében a bécsi bankjegyek Ausztriában cursust kaptak, 100 forint ezüstért eleinte 101 frtot adtak bankóban s ez felment 108 frtig. Ennek következése volt, hogy a banknak ezen viszonyai sok ember által Magyarországban visszaélésre használtattak fel, t. i. a *nyerészkedési vágytól vezéreltetve Magyarországból sürüen küldötték Bécsbe az ezüstpénzt.* Én a pénz kivitele tilalmának nehézségeit s bonyolult viszonyait érezvén, iparkodtam egyes speciális intézkedésekkel segiteni a bajon. A pénzváltó házakat figyelmeztettem, sőt akadtak kereskedő házak is, mellyek a bajnak enyhitésére azon áldozatot hozták, hogy maguk vettek néhány % veszteséggel ezüstöt és azt alpari értékben a kormánynak átaladták. De mindez nem használt. *Erdélyből, Brassó és Szeben vidékéről hordókban kezdték küldeni az ezüstöt Ausztriába s annyira kezdette a nép érezni az ezüstpénz hiányát s annak a forgalomra visszahatását, hogy ha egypár huszast látott az utcán számittatni az emberek között, már csoportozni kezdett, s azt kérdezte, mit csinálnak vele.* Én tehát kénytelennek éreztem magamat, a tilalmat Ausztriára nézve ideiglenesen behozni, mindazonáltal olyan megszoritásokkal, melyek a kereskedés rendes forgalmát véleményem szerint minden megháboritástól megóvják, annál inkább, mert ha valakinek Bécsben fizetni valója van, azt bankjegyekben szintugy megteheti, mint ezüstpénzben, s a bécsi miniszterium törvény erejével biró kormányrendeletet bocsátott ki még annak idejében, mely által meg van parancsolva, hogy a váltóbeli adósságok fizetésénél, habár azok ezüstben volnának is kötelezve, a bankjegyeket ki-ki elfogadni tartozzék.

Illy óvatosság mellett tehát oda szorintottam a tilalmat, hogy ha valaki hordókban, vagy nagyobb göngyölökben vinne ki ezüstpénzt Ausztriába, tartozzék kibizonyitani, „hogy a kereskedési rendes üzlet végett küldetik ki Ausztriába, s ha valaki ezt kibizonyitani nem tudná, arra nézve nem a pénznek elfogását rendeltem, hanem kinyilatkoztattam, hogy a statuskincstárba az ezüst letétessék és helyette bankjegyek adassanak. Igy áll ma is az intézkedés s megvallom, hogy a sajtószabadság jótékonyságát és áldását az emberi nemre nézve nagyobb kincsnek tartom, mintsem hogy e mellett fennakadnék a sajtószabadsággali visszaéléseken, mert minden emberi institutiónak megvannak fény- és gyarló oldalai, s nekünk arra kell tekinteni, hogy ha több a fény-, mint az árnyékoldala valamely institutiónak, akkor azon institutiót tartsuk meg. De megbotránkoztam azon, hogy azon körülmény, mellyre az ausztriai kormánynak és banknak tette kényszeritett, a bécsi sajtó által Ausztria érdekében a Magyarország és ausztriai közti gyülölet terjesztésére felhasználtatik, hogy különösen engemet utonállónak, rablónak neveznek, anélkül, hogy az ausztriai miniszterium, mely a fejedelem egységénél fogva a köztünk lévő kapcsot fenntartani köteles, hivatva érezné magát e tekintetben lépést tenni, s minden további rágalmazásokat megszüntetni. De kétségtelenül engem meggyőződésemben semmi illyen megszólások háboritani nem fognak. Hanem kötelességem előterjeszteni, hogy a dolog igy áll, azt tevén még hozzá, hogy azon alkalommal, midőn a tilalmat Ausztriára nézve is kiterjesztettem azon arany és ezüstre nézve, amelly speculatió végett vitetik ki, *az ausztriai minisztebiumnak tudtul adtam, hogy igen örülni fogok, ha nekem alkalom adatik a tilalmat megszüntetni; fogom pedig alkalmul venni azon pillanatot, mellyben a bank részéről meg leszünk nyugtatva, hogy a bécsi bank elegendő ezüsttel van ellátva, miszerint ne lehessen tartani attól, hogy maga ad impulsust az ezüstpénznek összevásárlására. Amely percben látni fogom, hogy nincsen mesterkélt kiszivárogtatása az ezüstpénznek Magyarországból, azonnal meg fogom a tilalmat szüntetni.* Ezt kijelentettem, de ők minden körülményeket kizsákmányolnak: nincsen hazudság, nincsen rágalom, mit fel ne használnának, hogy az egyetértés Magyarország és Ausztria között megzavartassék, s hogy azon gyülölet, melylyel

a reactió viseltetik magyar dolgaink iránt, átvihesse magát a nép érzelmeibe, amitől hiszem, hogy az igazság s az ausztriai népnek józan értelme megőriz minket. Igy pl. a Brassóból érkezett pénzre nézve kihirdették, micsoda szörnyüség az, hogy azon ezüstpénzt, amely transitó küldetik Magyarországon által, a pénzügyminiszter lefoglaltatja és haszontalan magyar bankjegyeket ad helyette. Először reménylem, hogy a magyar bankjegyek nem oly haszontalanok, mint az ausztriaiak, mert szilárdabb alapon állanak. De az sem áll, hogy a Brassóból érkezett pénz transitó-pénz volt, mert kijelentem, hogy fonák és hibás lépésnek tartanám, ha valamely transitót megakadályoztatnánk, pl. ha Oláhországból Lipcsébe küldetik valamely szállitmány. De a kérdéses esetben egyenesen Szebenből és Brassóból szólott a küldemény Bécsre, s a transitót nem tudták bebizonyitani. Szeretik hiresztelni, hogy Magyarországnak nem lesz kereskedése, ha a transitóval is igy bánunk, de amint mondom, a biléták egyenesen Bécsre szólottak. Az ezüstpénz kivitelének tilalmára nézve, ha a Ház bővebb intézkedést lát szükségesnek, ahhoz fogom magamat tartani."

Román Ferenc második javaslata Kossuth inditványára a miniszterium elé utaltatott megfontolás végett.

Közvetlen ezután beterjesztette Kossuth az 1848-ik év második és az 1849-ik év első felére szóló költségvetését és javaslatát, s ezekben 61 milliónyi papirpénz kibocsátására kéri a pénzügyminisztert utasitani. Miután „az annak rendje szerint alkotott törvény nyujtja a legbiztosabb bazist, adja a legnagyobb hitelt, s az által az operációnak is a legnagyobb biztositékot", s miután ugy véli, hogy a rendes tárgyalás két hétig is eltarthat, kéri, hogy miután ez idő alatt fedezni kell a kiadásokat, határozattal hatalmaztassék fel előleg is 6, esetleg 10 milliónyi papirpénz kibocsátására. Jobban szeretné azonban ennél, ha a költségvetésnek ideiglenes félretételével a pénzjegyek kibocsátására vonatkozó törvény azonnal megalkottanék, mert a határozatnál nagyobb értéke van a törvénynek.

Kossuth beszéde után a *központi választmány* véleménye olvastatott fel, melyben az foglaltatik, hogy a bizottmány jobbnak látná — Kossuthtal ellentétben — ha a hitelnyujtási törvényjavaslat a budgettől nem különválasztva tárgyaltatnék, s inditvá-

nyozzák, hogy azon rövid időre, mig a javaslat letárgyaltatik, 3 millió forintnyi bankjegy kibocsátására adjon a Ház a pénzügyminiszternek felhatalmazást.

Kossuthot a középponti bizottmány véleménye nem elégitette ki „. . . Nem tudván — ugymond — meddig fog tartani az 1848-diki és az 1849-i budgetnek, valamint a hozzá mellékelt sok törvényjavaslatnak tárgyalása, hogy ha nem leszek oly szerencsés a tisztelt háznak e részbeni megegyezését kinyerhetni, hogy t. i. ezen tárgyalásoknál nem hagyjuk magunkat annyira lefoglaltatni valamelly legtökéletesebb rendszer részleteinek mindjárt mostani megállapitásával, mire alkalmasint sem elég adatunk, sem jelen körülmények közt elég időnk nem lesz, — ha általában a fő elvek helyeseltetnének, vagy másokat állit fel a törvényhozás: *akkor várjunk az időtől és tapasztalástól, de minden aprólékos részletekkel ne hagyjuk magunkat igen lefoglaltatni.* Ha ezen nézetem nem talál helyeslésre, akkor nem tudom, meddig fog tartani ezen ügynek tárgyalása; azért kérem a tisztelt Házat, hogy a *3 milliót,* — mert nem tudja az ember, minő körülmények jönnek közbe, — *valamivel fellebb emelni méltóztassék.* Ez volna első kérésem, mihez még azt teszem hozzá, miként ezt nem értem a már kibocsátott 2 és kibocsátás alatt lévő 1 forintos bankjegyekre, melyek ezüstpénzre vannak alapitva, hanem értem azon kamatlan papirospénzre, melynek kibocsátása végett a törvényhozás intézkedésére van szükségem, s *mely pénzjegyek 5-ös, 10-es, 50-es, 100-as és 1000-esekből fognak állani.*

Második alázatos kérésem az, hogy ezen felhatalmazásnál valamivel többet méltóztassanak kijelenteni a határozatban, mert a papirospénznek értéke, vagyis inkább forgalmi elfogadása függ azon hiteltől, mellyel a közvéleményben találkozik, ezen hitel pedig függ azon garantiától, amellyel annak értéke a törvényhozás által biztosittatik. Következőleg kérném alázatosan, méltóztatnának annyit kimondani, hogy ezen kamatlan pénzjegyeknek teljes névszerinti értékét a közállomány minden mostani és jövendő közjövedelmeivel biztositja, hogy ezek minden országos és közpénztárakban teljes névszerinti értékü ezüstpénz helyett elfogadtassanak. (Közhelyeslés.)

Harmadszor az 1 és 2 frtos jegyek kibocsátásánál minden

esetre szükségesnek tartottam a hamisitás és utánzás büntetését a bankjegyre kitenni. A büntetés iránt értekeztem igazságügy-miniszter urral, s véleménye szerint a törvényhozás különös intézkedése nélkül nem lehet a pénzjegy hamisitásra nagyobb büntetést szabni, mint a váltóhamisitási büntetés maximumát, mi 8 év; kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy ezen büntetést a mostan kibocsátandó bankjegyekre kevésnek tartom, minek káros következményei lehetnek, mert az illy dolgokra nézve, minő a váltó és pénzek hamisitása, olly bizonyos solidaritás van az európai törvényhozásokba, melyre ha valaki nem ügyel, annak teszi ki magát, hogy minden bankjegy hamisitó ide csődül az országba. Poroszországban és Ausztriában nem csinálnak annyi hamis bankjegyet, mint Magyarországon; épen e napokban is volt szerencsém egy egész ilyen mühelyt felkaparitani, mely nagy mennyiségben készitett 5-ös jegyeket, mert a törvény eziránt positive nem rendelkezvén, az ilyen vétkesek ellen mindég notae pert kezdtünk, de mivel nem volt pénz, nem lehetett őket ráhuzni, következőleg a büntetés mindég kevesebbre esett ki, mint Poroszországban és Ausztriában és eddigi törvényeinkkel a bankjegy hamisitókat inkább alliciáltuk Magyarországba, azért kérem a tisztelt Házat, hogy addig is, mig a törvényhozás e részben intézkedik, hatalmazzon fel arra, hogy a kibocsátandó bankjegyek hamisitóira és utáncsinálóira 15 évi kemény büntetést tehessen ki. (Közhelyeslés.)

Kossuth után *Bezerédj László* szólalt fel. A határozat csak a Házat kötelezi, a törvény pedig az egész országot; azért ***ha a bankjegyeket szilárd alapra akarjuk fektetni, nem határozat, hanem törvény által kell behozni.*** Gyökeresen, alaposan kell megvitatni ezen dolgot, s ezen vitatás által megszerezni a szükséges hitelt.

Pap János egy értelemben van Bezerédjvel.

Ágoston e törvényjavaslatot rögtön kivánja tárgyaltatni, mivel nem akarja, hogy a hitel csak egy pillanatig is veszélyezve legyen. Magunkhoz legtöbb bizodalmunk lehet, azért bankjegy, nem pedig a kölcsön mellett nyilatkozik.

Sebestyén Ignácz. Az ilyen papirospénz, tudjuk mily kényes tárgy és mily veszedelmes; tudjuk mily csiklandós financiális operáció ez; tudjuk a történetből, de vannak sok élők, kik erre

tanuságot adhatnának. Nem akarom azon szerencsétlenségeket lerajzolni, melyek ebből támadtak, mert tudom, hogy Önök azokat ugy kárhoztatják, mint megérdemlik. Azonban, ha a financminiszter ezt elkerülhetetlenül szükségesnek tartja, nem bánom, határozzanak, s hozzanak törvényt, de kivánom, kellő óvatossággal az egész nemzet erejére alapitva. Különben a következés az lesz, hogy azoknak hitele azonnal csökken, s a legnagyobb uzsoráknak tárt kaput nyitunk; ezek pedig annyival veszedelmesebbek, mennyivel bizonyosabb, hogy az innen eredő következések nem az egész polgárságot, hanem egyeseket tesznek tönkre és szeretncsétlenné. Nem bánom, ha szükséges, vétessék ezen törvény azonnal tárgyalás alá mindazon biztositékokkal, melyek előadattak, t. i., hogy a kibocsátandó bankjegyek minden fizetéseknél készpénz gyanánt elfogadtatnak. Kivánom, hogy elhatároztassék annak módja is, mikép fognak ezen pénzek amortizáltatni. Ez komoly tárgy, s megfontolást igényel. Emlékezzenek Voltaire szavaira: „Az ember szive megakad, s keze reszket, ha meggondolja azon szerencsétlenségeket, melyek a törvény méhéből eredtek."

Kossuth Lajos: Én, mint kijelentettem, igen nagy köszönettel fogadom, ha tárgyalni méltóztatnak (felkiáltások: *tárgyaljunk!)* Mi az óvatosságot illeti, azt gondolom, talán senki sincs köztünk, ki e részben intést várjon, mert az óvatosság szükségét mindnyájan érezzük. S épen, mert mindnyájan érezzük, talán nem a legjobb modor mindjárt az első pertractátio alkalmával az ellenkezőt feltenni. ***Én azt gondolom,*** **hogy el kell az időnek következni, mikor a csere eszköz nem nehéz forgásu és nehéz vitelü ércpénzben, hanem oly biztositékokban fog állani, melyek szinte annyit, vagy többet nyomjanak.**[1] S ha e részben a visszaélés, mint mindennemü visszaélések bajt okoz, egyáltalában nem lehet belőle következtetni azt ,hogy ne éljünk vele ugy, mint az okosság a közjólétre nézve kivánja s magával hozza. És miért voltak azon szerencsétlenségek? Azért, mert *Vallisnak, Zichynek és Stadionnak, kik 1790 óta manipulálták ezen dolgokat, kezeik soha sem voltak megkötve;* kiadtak egy programmot, hogy 30 mil-

[1] Kossuth Lajos bölcs előrelátását a valuta-politikában semmisem jellemezheti jobban, mint ez a néhány felületesen odavetett szó. E néhány szóban ugyanis bennfoglaltatik a legmodernebb bankjegyfedezeti módszer.

liónál többet nem fognak kibocsátani, s kibocsátottak 1200 milliót. Itt a ház megszabja: eddig szabad, s ezentul nem! S ha a pénzügyminiszter azontul bocsátna ki, fejét kellene venni, mert megérdemelné. S ha egy része pénzalapra, másrésze pedig a nemzet minden javadalmaivali biztositásra fektettetik, azt gondolom, ez olyan alap, hol visszaéléseket emlegetni nem is lehet, de nem is tanácsos. — Én tehát nagy köszönettel veszem, ha a ház ezen törvényjavaslatot tárgyalni méltóztatik, s azt gondolom, lehet a budget nélkül is tárgyalni. Fölveszik pl. a C ·/. alatti törvényjavaslat[1] bevezető szakaszát, s mennyiben ott az mondatik: „amenynyiben a jelen törvényhozás által 1849-re megállapitott költségvetést a kijelölt közjövedelmek nem fedeznék“, azt tegyük helyébe: „amennyiben a jelen törvényhozás által 1849-re *megállapitandó* költségvetést . . . stb.“ igy lehetne rajta segiteni, s akkor magam is kérem, 30—40 millió körül méltóztassék határozni. (Felkiáltások: Jól van! Tárgyaljunk!)

Lónyai Gábor. A papirospénznek csak akkor lesz hitele, ha kellő óvatossággal kezeltetik; azért nem kiszakasztva a többi közül, hanem azzal együtt kivánja tárgyaltatni. Ha elég nem lesz, ismét kérhet a jövő hónapra 3 millióra felhatalmazást.

Raisz Szilárd. A pénzügyminisztert vagy törvény, vagy határozat által felhatalmazni kivánja a kibocsátásra. A kibocsátandó bankjegyek alapjául nem akarja a kincstári javak jövedelmét érteni.

Kossuth Lajos. Csak azon egy szót mondom ki, hogy ha az elveszett urbériségekért adandó kárpótlásnak a nemzet becsületében nagyobb alapja nem volna, mint pusztán a kincstári javak jövedelmeiben, akkor nagyon vékony lábon állana.

Lónyai Menyhért. Az ily pénzügyi munkálatra törvényes felhatalmazás szükséges. A szabályok értelmében elsőbb osztályokban, aztán bizottmányban kell tárgyalni. A többség elhatározá, hogy ezen törvénycikk mindjárt tárgyalás alá vétessék.

Perczel Móric. Kivánja, hogy ezen tárgy már a kormány szorgalmazása következtében is azonnal felvétessék s §-onként tárgyaltassék. (Zaj és pisszegés, mire a szónok megjegyzé, hogy:

[1] „Jövedelmi s költségvetés 1849-re és adóterv“.

„holmi haszontalan gyermeki pisszegésekre" semmit sem ad. E nyilatkozat után csak akkor csendesedett le az ingerült zaj, mikor az elnök, méltósága fenntartására figyelmezteté a Házat.)

Szalpek. Mondja ki a Ház, hogy az ilyeneket türni nem lehet, vagy mondja ki, hogy Perczelnek mindent szabad, másnak pedig semmit.

Bónis nyugodtabb tanácskozást ajánl.

Zeyk szerint törvényjavaslatot nem lehet tárgyalás alá venni, mig az az osztályokon s középponti bizottmányon keresztül nem ment.

Teleki László legkisebb időt sem akarván vesztegetni; a rögtöni tárgyalást kivánja.

Kossuth Lajos: A hitelnyitásra és a kamatlan pénzjegyek kibocsátására vonatkozó törvényjavaslatot két szakaszban terjesztém elő. Egyik fele vonatkozván az 1848. évi budgetre, a másik az 1849-dikire. Azon véleményben voltam, hogy az osztályok tárgyalván a dolgot, összefogják egyeztetni ezen törvényjavaslatokat azon körülménynyel, miszerint rendkivülileg esedeztem a háznak ezen törvényjavaslat felvétele iránt; azonban minthogy a középponti bizottmány határozatot kiván alkotni, az nem történt meg s most ez idő alatt is megkisértettem — módositását ezen törvényjavaslatnak szerkeszteni, miszerint már most azt gondolnám, hogy a dolgot legkönnyebben elvégezni lehetne s ez ily formán állana: *„tövényjavaslat az ország közszükségeinek fedezése végetti hitelnyujtásra.* (Felolvassa a törvényjavaslatot.)

Pap János „. . . Papirospénz kibocsátása minden financiális operatiók közt a legkönnyebb mechanice véve, mert a papiros engedelmes s mindenféle számokat elfogad; de minél könnyebb mechanice, annál veszedelmesebb a következményekben, mert *a statust végnélküli bonyodalmakban sodorja s elnyeli sok ezer családok szerencséjét.* A kamat nélkül forgásba tett papirospénz hitelének egyetlen egy kulcsa van csak, t. i. az aránylag elégséges arany- és ezüstalap. Az assignáták is kevés idő alatt minden értéküket elvesztették, s miért? Csak azért, mivel az ércalap hiányzott, s mivel a forgásba tett assignáták mennyisége nem volt arányban a megcsökkent kereskedés mellett megkevesedett közforgalmi tárgyaknak mennyiségével . . . Mi, uraim! a terv szerint kibocsá-

tandó papirospénznek koránt sem vagyunk képesek annyi biztositékot nyujtani, mint volt a francia assignátáknak.[1] Nekünk álladalmi javaink nincsenek, mert ami kevés van, az már más célokra le van kötve; . . . ha mégis a francia nagyszerü drámát akarnók utánozni, alkalmasint annak csak paródiáját játszanók el. Továbbá előttünk áll friss emlékezetben az ausztriai monarchia által a mult század végén s e század elején kibocsátott ó-bankóknak, — anticipátionális és beváltó céduláknak — szomoru példája . . .

Mi sors várakozik az általunk forgásba teendő papirospénzre? Minden jóstehetség nélkül könnyü megjövendelni. *Ennek egyedüli alapja lesz a nemzeti becsület, mely nagy dolog ugyan, de mivel kézzel megfogni nem lehet, maga a nemzet pedig egy láthatatlan egész s annak egyes tagjai könnyen kibeszélhetik magukat, a mindennapi forgalomban hitelt biztositani nem képes a kibocsátandó papirospénzünknek. Előre látható tehát, hogyha mindjárt eleinte lesz is kevés hitele annyira amennyire, a közadó kifizethető leszen, de alig kerül bele fél év s e hitel tetemesen csökkenni fog,* **egy év mulva pedig minden becsét el fogja vesziteni.** Igy tehát a tervezett financiális operatio a statuson nem segit, ellenben azt, a legnagyobb zavarokba bonyolitja; egyesek szerencséjét pedig egy tátongó örvény szélére állitja."

Első következése lesz „a tőkepénzes osztálynak tönkrejutása", „. . . *az eladósodott arisztokratiának legnagyobb szolgálatot fogunk tenni, a tervezett papirospénz kibocsátásával, mert könnyü móddal fog menekülni roppant adósságaitól, amint e század első negyedében már egyszer menekült és gyarapodott a tőkepénzes osztály romlásával.*"

„Alig félszázad alatt másodszor fogják tehát e tőkepénzesek, a középosztálynak e szorgalmas és takarékos része, azon szomoru nótát járni, mely őket koldusbotra juttatja; *elsepertetnek az árváknak és özvegyeknek vagyonaik.* **Semmivé lesznek minden alapitványok, tönkre jutnak a takarékpénztárak, melyekbe a nép ezrei arcok verejtékével fillérenként gyüjtögetett forintjaikat gyümölcsözés végett teljes bizalommal betették. Meg-**

[1] Ezeknek alapját az állami ingatlanok, a papság vagyona, továbbá az emigransok elkobzott ingatlan javai képezték, mely utóbbiak Franciaország területének csaknem egyharmad részét alkották.

rendül a köz- és magánhitel, melyet évek hosszu sora alig lesz képes helyreállitani.[1] *Ily operatio, melyet sok ezerek könnyhullatásai kisérendnek, üdvöt és áldást a hazára nem araszthat:* s én azért ellene vagyok, s legfellebb, hogy a jövő hónap szükségén segithessünk, 3 millió kibocsátásában egyezek meg."

Fedezni azonban kell a kiadásokat, s szónok is érzi a helyzet nehézségét. Kölcsönt a külföldön nem kaphatunk. „Kövessük tehát a takarékos házigazdának példáját, ki nem a kiadásokhoz méri a bevételeket, hanem megforditva."

„Igy tegyünk mi is uraim! elsőbben igyekezzünk bevételeinket amennyire csak lehet szaporitani. Ezt véleményem szerint most leginkább, sőt ugyszólván egyedül a direkt adó növelése által vélném elérhetőnek . . . *A legsulyosabb közadó sem oly terhes, mint a tervezett papirospénz kibocsátása,* mert az egyiránt nyom mindenkit tehetsége arányához képest, *ez* pedig *a nemzetnek egyik osztályát egészen tönkre teszi, midőn a másik osztály nemcsak nem érzi sulyát, de mellette szemlátomást gyarapodik.* Másodszor: kiadásunkba hozzuk be a lehető legnagyobb gazdálkodást; harmadszor: sorozzuk szükségünket. Első szükség a hazát megmenteni, hogy azon földet, mellyen állunk, magunkénak nevezhessük. Legelső szükség tehát a katonaság ellátása. Ezután jönnek a közigazgatás nélkülözhetetlen költségei, többi mind maradhat boldogabb időre, mert **elébb kell e hazát megmenteni, azután tenni széppé és virágzóvá.** *Hogy pedig e hazát rövid idő alatt széppé és virágzóvá is tehessük s e végre nagyobb direct és indirect adókat megbirhassuk, egy* **nagyszerü nemzeti bankról volna több mondanivalóm,** de sem türelem, sem figyelem a házban, azért többet nem szólok s máskorra halasztom eziránti észrevételeimet."

Kossuth Lajos. Keveset akarok szólani, és csak azért, mert a sajtó türelmesebb, mint a hallgató. Az előttem szóllott követ urtól mindazok után, miket elbeszélt az assignáták borzasztó korából, az özvegyeke és árvák megrontásáról, a katonai requisitióról és a többi, azt vártam, hogy beszédét ezzel fogja bevégezni: „Kossuth nem tud hozzá, majd átveszem én a finánc tárcát! Majd megmentem én a hazát papirospénz kibocsátása nélkül!" De ő nem ezzel

[1] Betüszerint bekövetkeztek, bár nem azon okból, mire Pap János gondolt.

végzi beszédét, s nem mondá, mit kelljen csinálni. Nehogy erős legyek, miután azok felemlitése után a direct adót hozta fel, nem mondom meg, hogy a követ ur beszédére mit érdemelne . . . (Zajos tetszés.) hanem csak azt mondom, mikép nem csodálkoznám: hogyha Magyarország ezen vészes perceiben, midőn más választás nincsen, mint vagy rendkivüli erőfeszitéssel megtartani a hazát, megmenteni annak visszaszerzett szabadságát és önállóságát, vagy pedig a bécsi miniszterium előtt meghajolva feladni a nemzet önálló létét azon percben. Ha a bécsi sajtó egy bizonyos szinezetü organumában olvastam volna ehhez hasonlót, nem csodálkoznám, de itt és pedig egy feltétel alatt, az alatt t. i., hogy a követ ur nem fejezte be azzal beszédét, hogy mikép kell megmenteni a hazát papirospénz kibocsátása nélkül, mellynél *ha valaki tud jobb módot, azt két kézzel fogom megragadni, s ha képesnek érzi magát s nehéz percekben a pénzügyi tárcát más alapra fektetett operatioval kezelni, leborulva fogom üdvözölni,* s örömest átadom kezébe tárcámat. Hanem aki azt mondja, vessünk ki direct adót, ki felemliti, hogy az aristokrátia vagyonának egy századrészét már felajánlotta, — tehát tudja a követ ur, ki az assignáták históriáját tanulta, s még sem emlitette, *hogy az assignáták azért váltak veszélyesekké, mert kibocsátásukban nem tartatott meg a határ, hanem kibocsáttattak in infinitum.* **S mindamellett mégis sikerük volt, mert csakugyan meg lőn mentve a haza!** A követ ur mindezeket mellőzve, direct adóra utal azon példánál fogva, hogy az aristokratia minő áldozatot hozott, hogy vagyonának egyszázadrészét felajánlotta s jövedelmeinek 16 percentjét. Tudja-e követ ur, hogy mennyi volt ezen áldozat? Én tudom! Az körülbelül a mostani pénzérték szerint 4 millió 800 ezer forint. Nekünk pedig 42 millióra van szükségünk.

Méltóztassék financminiszter lenni, és *ha nagy adó kivetésével meg tudja menteni a hazát, s ez jobb a papirosnál, tessék az adót be is szedni,* s a katonát fizetni requisitio nélkül. *S ha a követ ur* istenével és lelkiismeretével számot vetve, *erre képesnek érzi magát, holnap* **szolgálhatok a pénzügyminiszteri tárcával!** (Helyeslés.)

Elnök. A törvényjavaslat általános tárgyalása befejeztetvén, átmehetünk a §§-onkénti tárgyalásra, s szavazás által fogjuk eldönteni az egyes pontokat.

Kossuth Lajos. Nehogy az mondassék, hogy ily nehéz kérdésben, mert talán holnapig a követ urnak, ki azon kifejezéseket tette, talán sikerül más uj terveket felfedezni a költségek kiállitására nézve, s akkor örömest fogok előtte meghajolni — ne mondják, hogy a ház meglepetik, csak azt kérem, mindja ki a ház, vallion az általam benyujtott törvényjavaslatot elfogadja-e tanácskozás alapjául? Ha igen, ugy azt holnap is, vagy a legközelebbi ülésben tárgyalhatja. (Felkiáltások: *még ma elfogadjuk* **az egészet!**)

Elnök: Kivánja-e miniszter ur, hogy holnapra halasztassék a tárgyalás?

Kossuth: Én nem kivánom. (Felkiáltások: *mindjárt vegyük fel!)*

A törvényjavaslat szakaszonként tárgyalása aztán egész simán folyt és közhelyesléssel **az egész** *elfogadtatott.* A szakaszonkénti tárgyalás folyamán Kossuth ismételten felszólalt s többek közt igy nyilatkozott:

„A Ház megnyugtatására azon észrevételt teszem, hogy ezen összegtől megijedni ne méltóztassanak, mert abban semmi jövedelem felvéve nincs, különösen semmi direct adó nincs 1849-re felvéve. Méltóztassanak meggyőződve lenni, a Ház bizonyosan nem fog nagyobb költségeket megszavazni, mint amennyit — ki az országnak pénzügyeit kezelem — legszükségesebbnek látok. *Ha 1849-ben háboru nem lesz, jóval kevesebbre lesz szükségünk;* ha 100 millió lenne is megajánlva, *a legnagyobb garantia abban van, hogy abból csak annyit szabad felhasználni, amennyire a közszükségleteket a megállapitott jövedelmek fedezni képesek nem lennének. Ezen összeg kétségkivül le fog szálittathatni 30 millióig is.* (Helyeslés.)

Ezzel az ülésnek vége volt.[1]

Kossuthnak tehát sikerült az államjegy kibocsátási törvény azonnali elfogadását keresztülvinni.

A képviselőház, a rendkivüli időre való tekintettel rendkivüli módon hozta meg törvényeit is.[2]

A magyar államjegyek kibocsátására vonatkozó törvény megalkotása a nemzetiségek lázadásának és az udvari párt nyilt

[1] A Kossuth Hirlapja nyomán.

[2] Lukács Béla megállapitása.

támadásának hatása alatt történt. Keletkezésüket e szerint (ellentétben az 1 és 2 forintosok kibocsátásával) *nem a forgalom szüksége, hanem a nemzet életösztöne szülte.*

A magyar államjegyek kibocsátása a nemzeti önvédelem egyik eszköze volt.

Csak az államjegyek kibocsátására vonatkozó törvény elintézése után került sorra — 28-án — a budget vitája, mely a képviselőknél ugyan e napon be is fejeztetett.

Kossuth a budget általános vitája során több izben felszólalt. Csaknem minden szónok megjegyzésére azonnal válaszolt. A központi választmány az 1 és 2 forintosoknak nagyobb névértékü bankjegyekkel való kicserélését inditványozza.

Kossuth Lajos erre válaszolva, megjegyzi, hogy a választmány maga is óvatosan közbeszurta azt, hogy: *mihelyt a körülmények okszerüen megengedik.* Ez nagy latitude, de kijelentem, mikép értem én ezen javaslatot. Jelenleg, mint minden zavaros időben, olyan országba, hol papirospénz van, megszükült az ezüstpénz; szükséges volt tehát numerariust adni, s olyan eszközről gondoskodni, mely pótolja az ezüstpénz hiányát. Én tehát megfeszitettem minden erőt, hogy minél több rézpénzt is készittessek. A huszasokkal bajos most a dolog, de majd azok is előkerülnek. *Mihelyt az ezüstpénz megjelenik a forgalomban, tanácsosnak vélem, hogy az 1 és 2 forintos jegyek kivonassanak a forgalomból.* A kamatos kincstári utalványokra azon megjegyzésem van, miszerint tökéletesen igaz, hogy minden financmunkálat iránt a törvényhozó testnek kell határozni. Csak e parancsoló kénytelenség vihetett arra, s a körülmények is igazolták, hogy *ha egyrészről nem nyultam volna a kincstári utalványokhoz, másrészről pedig a kisebb bankjegyek készitéséhez, két hónap óta nem tudom mit csinálna a status.* Igy legalább fel nem akadtunk. Tehát az elvben, — ami itt kimondatik — egyetértve, óhajtanám ha *méltóztatnék a Ház a kincstári utalványokra nézve az elvet is elfogadni, hogy a közpénztárak, nevezetesen az adófizetésénél azokat készpénz gyanánt elfogadni tartozzanak.* Természetesen az utalványok hátán kiszámitott kamatok leszámitása mellett; p. o. ha valaki felvette az utalványt s az öt percentes kamatot is fél évre, s egy hónap mulva fizet vele, öt hónapi kamatot nem tarthat meg, s az neki leszámittatik.

Irinyi József a kormánynak a kereskedelmi bankkal való viszonya iránt intéz kérdést, melyre válaszolva *Kossuth* kifejti, hogy miért tartotta szükségesnek a kibocsátott 12 és fél millió ft. bankjegy egy részét a kereskedelmi banknak, egy másik részét pedig vállalatoknak kikölcsönözni. *Az ipar felvirágoztatása és a kereskedelem élénkitése lebegett szeme előtt.* Érdekes volt különben, hogy miként nyilatkozott ez alkalommal a bank és az állam közti viszonyról: „. . . Azon nézetben vagyok, hogy — ameddig befolyásom lesz Magyarország ügyeibe — **a banknak nem akarom azon hatalmat adni kezébe, hogy ő szabályozza Magyarország pénzügyeit; őt csak eszközül, s mintegy tisztviselőül akarom használni hizonyos határok között.** *Ez okból nem ő bocsátja ki a pénzt, hanem csak kezeli bizonyos jutalomért . . .*" E kijelentésével tanuságot szolgáltatott Kossuth arról, hogy mily mélyen behatolt a jegybankok szervezetének tanulmányozásába.

A képviselőház határozatai után a költségvetés a *főrendiház elé került*, mely azt mindjárt másnap, *augusztus 29-én* szakaszonként tárgyalás alá vette. A törvényjavaslatot maga *Kossuth Lajos* okolta meg. Vázolta a helyzetet, s az adózás módozatait, s kimutatta a várható bevételeket. A kibocsátandó magyar bankjegyeket feltétlenül bizonyos pénznek hiszi, mert a nemzet kezeskedik értök: „Ha papirospénzről beszélünk — ugymond — bizonyos elfogultságot érzünk a multaknak emlékénél fogva. Eszünkbe jutnak a francia assignáták s az ausztriai fekete bankók. De miért vesztették ezek hitelöket? Miért bonyolitották a magánviszonyokat annyi keserves állapotokba? Mert nem ismertek határt, hanem szaporitották in infinitum, a szükséghez képest. Nekünk, — istennek hála — annyira legalább alkotmányos kormányunk van, hogy ilyesmi ellen az ország biztositva van. Mert szeretném azon financministert látni, ki az ország által neki megadott hatalmon tul egy hajszálnyira menni merészelne. S ha magam is volnék az, saját fejemet legördülve szeretném látni onnan, hol áll, és akárki legyen a financminister, ki az elébe szabott határozaton tul menni merészelne. Mihelyt megtartatik az arány, nincs veszély, mert nem lesz depretiátio. Most az országban 40—50 millió bécsi bankjegy circulál és 10 millió frt ezüstpénz. Tegyünk hozzá 90 millió[1]

[1] 61 millió a szükségek fedezésére, 15 millió az alapitandó hitelintézet részére, 15 millió az urbér veszteségek fedezésére, összesen 91 millió frt.

kibocsátandó bankjegyeket, az mindösze csak 150 milliót tesz. És igy minden fejre 9½ forint esik. Nincs Európában ország, hol csak ennyi esnék minden fejre. Angliában 40 frt és még Svájzban és Portugáliában is, mellyek kis országok, minden fejre egy pár forinttal több esik. És aztán miért van nálunk uzsora? miért nyög a birtokos osztály? miért nem emelkedik a földmivelés és ipar? miért van függőben a kereskedés annyira, hogy *ha Bécs megvonja a pesti piactól creditjét, itt rakásra hullanak a kereskedők, mint őszkor a legyek?* Ezen segitve van, mert ha a forgó pénz kevés, adjon a törvényhozás több forgó pénzt; ha nem ezüstöt is, de ollyan értéknek legyen képviselője, mellynek repräsentátióját forgó pénzzé tenni a status-oekonomia kifejlettebb fokához tartozik. Azt hiszem, ugy fogja magát e nemzet, ha a veszélyeken tul lesz, érezni, mintha leszállana valamely nehéz suly melléről, és szabadabban fog lélekzeni. Ezek az indokok.

Megvallom, érzem, hogy ritka tünemény a budget tárgyalása alatt, sőt a nélkül, hogy az tárgyaltatnék, pénzügyministernek 61 millió hitelt szavazni. Nem is kivánom, hogy ez rendszabályul szolgáljon jövőre. De azon percben vagyunk, hogy *2 és 1 frtos jegyekkel nem segithetünk a szükségen, kölcsönt pedig nem eszközölhetünk. Kell tehát más bankjegyeket kibocsátani.* De ezt nem lehet tenni a törvényhozás felhatalmazása nélkül. Az 1 és 2 frtosokra nézve el merhettem vállalni a felelősséget, mert ezen jegyeknek alapjuk van, t. i. az ezüstpénz. De a 61 millióra nézve azt nem tehettem, mert itten az alap a törvény s azon szó, hogy érettök kezeskedik a nemzet minden közjövedelmeivel, s megparancsolja, hogy azok minden közpénztáraknál elfogadtassanak. Ezt pedig tenni kell, mert különben nem tudom fedezni a közszükségeket. Ezen okból nem személyem iránti rendkivüli bizalom kivánatából terjesztem elő ezen törvényt, s annak kérem tulajdonitani az előterjesztést a tisztelt felsőháznál, mert *nem tudok másképen segiteni, ha csak nem ajánl valaki néhány millió kölcsönt.* Azért kérem a tisztelt Házat, méltóztassék ezen intézkedéshez hozzájárulni, hozzátevén azt, hogy megelégedtem volna azzal is, hogy ne legyen a hitel azon számra kiterjesztve, melly az 1848- és 1849-diki budgetnek resultátuma, hanem csak annyira, a mennyire egy pár hónapra lesz szükség. De a képviselőház ugy gondolkodott, hogy jobb

lesz egyszeri bajjal keresztülesni, mint majd későbben kétszeres fárdtsággal talán. Ezen ok vezérelte a képviselőházat, hogy mikor egy pár havi ellátást kértem, 61 milliót szavazott meg, de ugy, hogy csak annyit legyen szabad használni, mennyiben az ország megállapitandó közszükségeire a megállapitandó közjövedelmek elégségesek nem volnának. Ebben van a garantia minden visszaélés ellen, és azért kérem a tisztelt Házat, méltóztassék a kormányzás nehéz gondjait kegyes hozzájárulásával támogatni."

Kossuth beszédét élénk helyesléssel fogadta a felsőház, s a javaslathoz egyetlen szónok sem kivánt szóllani. Igy az elnök jelentette, hogy *a törvényjavaslat egyhangulag elfogadtatott.*

A felsőház határozata révén a 61 millió frtnyi államjegy kibocsátására a törvényhozás felhatalmazása megadatott, s a törvény szentesités végett nemsokára Bécsbe vitetett a király elé. Mielőtt a küldöttség eljárásának eredményéről és a közben lefolyt politikai eseményekről beszámolnánk, lássuk legfőbb vonásaiban az 1848/49-i költségvetést, melynek eredményeként jelentkezett a 61 millió forintnyi bankjegy kibocsátásának szüksége.

ÖTÖDIK FEJEZET.

1.

Költségvetés és jövedelmi kimutatás az 1848. év második és az 1849. év első felére és a hiteltörvények.

Az aug. 24-én előterjesztett budgetjavaslatból három irányban nyerünk felvilágositást.

1. Kimutatja a pénzügykezelést a mult országgyüléstől augusztus közepéig;

2. kimutatja az 1848-ik évi jövedelmeket és a fedezendő költségeket s a mennyiben ezek nem fedeztetnének, a rendkivüli költségek fedezésére javaslatot tesz;

3. pénzügyvetést (budgetet) állit fel az 1849-ik évre, s azzal egybekötve, a közös teherviselés alapjára fektetett adórendszertervet, terjeszt elő.

Ezek szerint az előterjesztés is 3 részre oszlik:

a) Országos pénzügykezelési kimutatás 1848 ápril 11. — junius 30-ig.

b) Jövedelmi kimutatás és költségvetés 1848. julius 1. — december 31-ig.

c) Jövedelmi kimutatás és költségvetés 1849-re és adóterv.

A) országos pénzügykezelési kimutatás 1848. ápril 11. — junius 30-ig.

Ápril 11-én találtatott az összes hazai pénztárakban *506.015 frt. 24²/₄ kr.* Ez összegből kezdte meg az első felelős magyar kormány a tornyosuló kiadások fedezését. Ez összeghez később egy kevés adó is járult, de kiadásainak nagyobb részét a hitelmüveletekből nyert összegből fedezte.

Junius végi készpénzállomány *frt. 519.670.40¾.*

A kimutatások után az előterjesztés bejelenti és megokolja a kamatos kincstári utalványok és a bankjegyek kibocsátásának okait és körülményeit, valamint ismerteti a Magyar kereskedelemi bankkal kötött szerződést is. Beszámol továbbá az osztrák kormány tiltakozásáról és eljárásáról a magyar bankjegyek kibocsátását illetőleg és részletesen megokolja a magyar kormány állásfoglalását az Osztrák-nemzeti bankkal és az osztrák kormánynyal szemben.

B) Jövedelmi kimutatás és költségvetés 1848. julius 1. — december 31-ig.

Az 1848. második felére a hiány 16 millióban állapittatott meg. A pénzügyminiszter kéri a törvényhozást, hogy ez összeg határáig hitelt nyisson *olyformán, hogy a mennyiben a jövedelmek a költséget nem fedezik,* a hiányt vagy kölcsön, vagy papirospénz által fedezhesse. „. . . *A kölcsön — bár kamattal jár — a papirospénznél célszerübb,* mert nem okoz a pénzforgalomban oly fluctuatiot, minőnek a papirospénz kitéve lehet" — ugymond, s egy esetleges kölcsön alapjául a sójövedelem lekötését ajánlja. Előre kijelenti azonban, hogy kölcsönt most nem remél szerezhetni, s legfellebb azt hiszi, hogy az Osztrák-nemzeti bank fog erre nézve valami ajánlattal fellépni. Kérdi a Házat, hogy az Osztrák-nemzeti banktól elfogadhat-é kölcsönt oly feltétel alatt, hogy a magyar kormány a kölcsön visszafizetéséig kötelezi magát 5-ös és nagyobb bankókat ki nem bocsátani?" . . . Ha ezt a képviselők nem látnák tanácsosnak, vagy más kölcsön eszközölhető nem volna, nincs más mód, mint előlegezési pénzjegyek (Antizipations-Scheine) kibocsátása, mellyeknek biztositására kettőt szükséges kijelenteni:

1. hogy minden közpénztárakban ezüst gyanánt elfogadtatnak;

2. hogy teljes névszerinti értékükben beváltásukért az álladalom minden jövedelmeivel kezeskedik és hogy azokat évenkénti részletekben el fogja törleszteni. Törlesztésére a pénzügyminister *évenként 2 millió frtot* vél előterjeszthetőnek."

E terv javaslatba tételére leginkább az inditja, mivel ***minden kölcsön vagy fináncmunkálat, melynek célja készpénzt sze-***

rezni, a jelen körülmények közt bizonytalan és **több időbe kerül, mint a mennyit a veszélybe forgó haza várni enged.** Mert szeptember vége előtt sem tetemes adót behajtani, sem uj kutfőből meriteni nem lehet, holott épen a *legközelebbi 2 hónap alatt van rendkivüli erőkifejtésre szükségünk.* Ez erőfejtés hazánk épségének, nemzetünk önállásának és szabadságának kérdése lévén, a *pénzügyminiszter előlegezési pénzjegyek kibocsátására* kér fölhatalmazást.

Az adózást tárgyazó több törvényjavaslat után következik a:

TÖRVÉNYJAVASLAT

az ország folyó félévi közszükségeinek fedezése végetti hitel nyitásáról.

„A mennyiben a jelen törvényhozás által megállapitott költségvetést, a kijelölt közjövedelmek valóságos behajtása nem fedezné, az ország folyó félévi közszükségeinek fedezésére, az ország kincstára számára *16,000.000 pft.* erejéig hitel nyittatik. Ennek következtében:

1. §. Az ország pénzügyministere felhatalmaztatik a hiányt a kijelölt határig, a szükséghez képest, vagy kölcsön utján, vagy kamatlan pénzjegyek kibocsátásával, vagy pedig a két módot egyesitve fedezni.

2. *§.* Kölcsön esetében a pénzügyminister a törvényes kamatlábat tekintetbe venni, egyszersmind arra is ügyelni köteleztetik, hogy a kölcsön ne örökös kamatfizetés, hanem törlesztés alapján köttessék.

3. §. Pénzjegyek kibocsátása esetére pedig rendeltetik, hogy azok minden országos és más közpénztárakban, teljes névszerinti értékökben ezüstpénz helyett elfogadtassanak; s az ország azoknak teljes névszerinti értéköket a közállomány minden mostani s jövőbeli közjövedelmeivel biztositja.

4. §. Az ország, a pénzügyminister által ezen törvény értelmében elvállalandó kötelezettséget az ország kötelezettségének ismeri és nyilatkoztatja, s annak teljesitéseért minden közjövedelmeivel általában és szükség esetére egyes, különösen kijelölendő közjövedelmi ágakkal is kezeskedik.

5. *§.* A mennyiben az országnak kül és bel ellenség elleni megóvása azon 40 ezer gyalog- és 10 ezer lovas-katona-

ságnak kiállitásán kivül, mely már a költségvetésben benfoglaltatik, már a folyó félévben még bővebb fegyveres katonai erőnek kiállitását parancsolná, — az erre megkivántatott költségeknek azon aránybani fedezése végett, mint ez az első 40 ezer gyalog és 10 ezer lovas kiállitására a hadügyminiszteri költségvetésben megállapitva van, a pénzügyminister a fentebbi hitelnek hasonló aránybani növelésére is felhatalmaztatik.

6. §. Ha tehát akár ezen körülménynél fogva, akár különben is a kölcsönkötés viszonyai következtében a pénzügyminister 16 millió pftnál nagyobb, de 30 millió pftot semmi esetben nem haladható pénzügyi munkálatba bocsátkoznék, arra ugyan felhatalmaztatik, azon kikötéssel mindazonáltal, hogy ezen hitelből többet valósággal ne használhasson, mint a mennyi a megállapitott költségvetésnek közjövedelme általi nem fedezhetése miatt elkerülhetetlenül szükség leend.

7. §. Ezen törvény végrehajtásával a pénzügyminister bizatik meg, ki arról a törvényhozás legközelebbi ülésének számot adni köteleztetik.

C) Jövedelmi kimutatás és költségvetés 1849. első felére.

Ezen harmadik részben benn vannak az 1848-ból származó átmeneti tételek s az egész költségvetésnek összefoglalása. E szerint a fedezendő hiány:

1848-ban	16 millió frt.
1849-ben	45 millió frt.
Összesen:	61 millió frt.

Ez azonban azon legrosszabb esetre való számitás, ha oly háborunk lesz, mely az 1849-ben is végig tartana. Mennyit fognak ebből a javaslott adónemek fedezni, az még bizonytalan; Kossuth szerint 21 millióra lehet számitani, és ezen esetben a hiány 40 millióra rugna. Mivel azonban bizonyosan nem tudhatni, hogy mennyi lesz a bevétel, kénytelen a pénzügyminiszter az egész hiány fedezésére hitelt kérni, s e célból a következő törvényjavaslatot terjeszti elő:

TÖRVÉNYJAVASLAT

az ország 1849-dik évi közszükségeinek fedezése végetti hitelnyujtásról.

A mennyiben a jelen törvényhozás által 1849-re megállapitott költségvetést a kijelölt közjövedelmek nem fedezendr ék; az ország 1849-dik évi közszükségeinek fedezése végett az ország kincstára számára 45 millió pft. erejéig hitel nyittatik.

Ennek következtében:

1. §. Az ország pénzügyministere felhatalmaztatik azon 16 millió pfton felül, melynek az 1848-diki második félévi szükséglet tekintetéből kölcsön utján vagy kamatlan pénzjegyek kibocsátásával fedezésével a T. t.-cz. által már felhatalmaztatott, még 45 millió pft. erejéig kölcsönt venni vagy kamatlan papirospénzt kibocsátani.

2. §. Ezen felhatalmazást azonban a kijelölt határig csak azon mértékben leszen szabad használnia, amennyiben a közjövedelmek a megállapitott költségvetést nem fedezendnék.

3. §. Mindazon feltételek és biztositékok, melyek az 1848-ra szánt 16 millió pftnyi hitelre nézve a T. t.-czikkben ugy a kölcsön, mint pénzjegykibocsátás iránt megállapittattak, ezen 45 millióra is világosan kiterjesztetnek.

4. §. Különösen a kibocsátandó kamatlan pénzjegyekre nézve rendeltetik, hogy azoknak teljes névszerinti értéküket a közállomány minden mostani s jövendőbeli közjövedelmeivel ezennel biztositván, azok minden országos és közpénztárakban teljes névszerinti értékben, ezüstpénz helyett elfogadtassanak. Ezenkivül:

5. §. A közállomány ezennel azt is biztositja, hogy a jelen és a T. t. cz. alapján kibocsátandó magyar kamatlan pénzjegyek *1852-dik esztendőtől kezdve minden évben legalább 3 millió pft erejéig elfognak törlesztetni*; kivevén mindazonáltal azon esetet, hogy ha a kibocsátandó pénzjegyek egész összegének forgalomba hagyása a közjólétre nézve jótékonynak és kivánatosnak mutatkoznék; miről a törvényhozás fog annak idején határozni.

6. §. Annyi azonban ezen esetre is már most eleve meghatároztatik: hogy törlesztésnek csak azon esetben leend szabad vagy meg nem kezdetnie, vagy évenkénti rendes folytatásának felfüggesztetnie, ha időközben az ország kincstára elegendő ezüstpénzzel leszen ellátva, miszerint az ország pénzügyministere elrendelhesse, hogy a forgásban maradandó pénzjegyek, az előmutató kivánságára az ország pénztárainál akár mikor ezüstpénzre felváltassanak. Mig ez meg nem történhetik, addig az 5. §-ban elrendelt törlesztésnek rendes folytatásáért a közállomány ezennel kezeskedik.

7. §. A pénzügyminister ezen törvény végrehajtásával megbizatik, ki ezen pénzügymunkálat állásáról s eredményéről a törvényhozásnak évről-évre nyilt számadást adni köteles leend.

Rövid foglalatban az egész költségvetés a következő képet mutatja:

1848. juli 1. — december 31-ig remélhető összes bevétel	10,126.730 frt.
1848. juli 1. — december 31-ig remélhető összes kiadás	28,845.507 frt.
hiány az 1848. évre	**18,718.777 frt.**

a 28.8 millió forintnyi kiadásból a hadügyre jut . . 16.5 millió ft.
a közmunkák ellátására 2.7 millió ft.

Ez utóbbi kiadás azonban Kossuth szerint későbbre volna halasztható, s akkor marad fedezendő hiány *1848-ra*		**16** millió ft.
1849 első felében várható bevétel .	16,359.053 ft.	
1849 első felében várható *kiadás* . .	*62,222.363* „ [1]	
fedezendő hiány tehát *1849-ben* . .	*45,863.310 ft.*	
fedezendő hiány tehát 1849-ben kerekszám . . .		**45** millió ft.
vagyis az összes fedezendő hiány		**61** millió ft.

[1] **Ebből hadi költségekre: 42,547.757. ft.**

Ezen 61 millió ftnyi hitelnek megszavazását a pénzügyminiszter a legrosszabb eshetőségre való előkészülésre kéri, de jelzi egyben, hogy a hitelintézet felállitásához még 15 milió ftra s urbériségek kárpótlása céljából szintén 15 millió ftra leend szüksége. Ha ezen kölcsönök szintén államjegyek kibocsátása utján szereztetnének be, akkor az összes magyar államjegyek forgalma körülbelül 90 millió forintra rugna. Egyelőre azonban csupán a már szükségessé vált 61 millió ft fedezéséről hozatott törvény.

Kossuth nagyterjedelmü javaslatáról, s előterjesztéseiről *Lukács Béla* ezt irja: „. . . politikai eszméinek diadalát korántsem tette attól függővé, vajjon elbirja-é azt az országos kincstár vagy sem. Ő a körülményeket ugy vette, amint voltak, s miután ezek rendkivüliek voltak, rendkivüliek valának pénzügyi műveletei is“[1]

Lukácsnak e birálata csak részben állhat meg. Tény, hogy a rendkivüli eseményekre való tekintettel rendkivüli eszközöket is alkalmazott, de költség és jövedelmi kimutatásaiban *minduntalan nyomára akadunk azon gondos mérlegelésnek, melynek előirányzata minden egyes tételét alávetette*, s a felsőház augusztus 29-i ülésén mondott beszédjéből világosan kitetszik, hogy Kossuthban felmerült azon kétely is, vajjon nem terheli-e tul a nemzetet az államjegyek kibocsátásával, s megnyugodni csak akkor tudott, midőn pontos számitás utján megállapitotta, hogy a felhatalmazás teljes igénybevétele esetén is Magyarország még mindég a legkevésbbé megterhelt állam marad Európában — a papirpénz forgalmat illetőleg. A bank- és államjegyek kibocsátása ügyében tartott számos beszédjéből azt is megállapithatjuk, hogy a jegykibocsátást illetőleg mélyreható tanulmányokat végzett s eszméi jelentékenyen közelebb állanak a mai modern bankrendszerhez, mint a korabeli felfogáshoz.

A pénzügyi javaslat elfogadásából, valamint a 61 millió ftos hitel megszavazása, és az államjegyek kibocsátására való képviselőházi felhatalmazásból az udvari párt meggyőződhetett, hogy a nemzet el van határozva alkotmányának, s szabadságának védelméért fegyverhez nyulni. Benne volt-e ez az ő számitásaikban vagy kivül esett-e azon?! . . . Meddő kérdés, amelyre ezidő szerint, nincs felelet. Tény azonban, hogy a párt minden lehetőt elkövetett

[1] Az 1848/49-i Pénzügy. Irta Lukács Béla. Pest, Athenaeum 1871.

arra nézve, hogy sem az államjegyek kibocsátására vonatkozó, sem az ujoncok megajánlásáról szóló törvény királyi szentesitést ne nyerhessenek. Ily módon vélték meggátolni a nemzet szervezkedését. E célból történt a nádori méltóság megvonása István főhercegtől augusztus 14-én, és e célból történt az ülésszak berekesztésének szeptember 17-ére való elrendelése. Különösen ez utóbbinak az is volt a célja, hogy *idő se legyen a budgetjavaslat letárgyalására*. Ezen tervük azonban Kossuth működésén hajótörést szenvedett, amennyiben *augusztus 26-án megadatott a felhatalmazás* — külön törvény formájában — *az államjegyek kibocsátására.*

2.

Actió és reactió.

A magyar kormány első nagyfontosságu törvényével szemben az ellenállás terére lépett az udvari párt. Mig ugyanis a küldöttség, mely a törvényeket szentesités végett Bécsbe vitte, küldetésében eljárt volna, a király, egy István főherceghez intézett leiratához csatolva, augusztus 31-én az osztrák miniszterium egy emlékiratát juttatta a magyar kormány kezeihez, mely a pragmatica sanctiora támaszkodva elvitatja a magyar kormánynak a had-, a kül- és a pénzügyek önálló intézéséhez való jogát.

Az emlékirat különösen az önálló pénzügyi igazgatás jogosságát vitatja, s azt mondja, hogy a magyar kormánynak minden más intézkedései közt legaggasztóbbak azon intézkedései valának, *„melyek a közhitelt, s a monarchiának pénz- és bankügyét érdekelték*. A magyar financminiszter, az osztrák nemzeti bank szabadalmai ellenére, 12 és fél millió tulajdon papirpénzt bocsát ki . . . Az osztrák német tartományokba egyszerre 500 forint ezüstpénznél nagyobb összegnek kivitele megtiltatott . . .“ Aztán terjedelmes fejtegetések után felteszi azon kérdéseket, vajjon e dolgok összehangzásban állanak-e a pragmatica sanctióval, vajjon hasznosak-e ezek az összes birodalomra, s vajjon *„volt-é a fejedelemnek joga ezen engedményeket az összes birodalom egyes részének adni? . . .“*

És végül is arra az eredményre jut, hogy „. . . a Császárságot, a monarchia egy részének egyoldalu határozata által szétszaggatni vagy elkülönözni nem szabad, . . . és . . . **mindenáron szükség, a magyar kormánynak 1848-iki mártius ólta felvett intézkedéseit az összes monarchia szükségei ugy a pragmatica sanctio értelme és szavai szerint megváltoztatni . . .**“ [1]

Ime nyilt kétségbevonása, hogy léteznék egy önálló magyar pénzügyminiszter! S nyilt tagadása, hogy a magyar nemzetnek joga volna a pénzjegyek kibocsátásához! *Kétségbevonatik a 12 és fél milliónyi bankjegy kibocsátásához való jog!* Remélhető-e hát, hogy a 61 milliónyi államjegy kibocsátását, — ami éppen az udvari párt támadásának visszaverésére való felkészülés céljából határoztatott el, — szentesitésével el fogja látni és jóvá fogja hagyni a király? Vagy remélhető-e ezek után, hogy ebbe belenyugszik az a párt, mely a király háta megett az ügyeket intézte? Az emlékirat vétele után e tekintetben sem Kossuth, sem senki más, kételyt nem táplálhatott.

Az augusztus 31-i emlékirat (minden egyéb mellett) nem más, mint az udvari pártnak a magyar államjegyek kibocsátása ellen való első tiltakozása.

Az emlékirat ugy a miniszterek, mint a képviselők között a legnagyobb visszatetszést szülte. Tagadásba látták venni mindazt az eredményt, mit az április 11-i szentesités biztositott.

Semmi kétség többé fenn nem maradhatott aziránt, hogy a hiteltörvényeket a király nem fogja szentesiteni.

Az izgatottság, melyet a délvidéki események, s Jellasichnak 3 hét óta tartó nyilt készülődése és szervezkedése a támadásra egyre növelt, most tetőpontra hágott . . .

Szeptember 4-én a képviselőház határozatából egy 100 tagu küldöttség indult Bécsbe, hogy nagyobb sulyt adjon a Deák Ferenc vezetésével utra kelt azon küldöttségnek, mely a király elé volt járulandó, a törvények szentesitésének kieszközléséért.

Nagy viszontagságok és többszöri sikertelen kisérlet után

[1] A *„Legfelsőbb Manifestumok“* 1849-i hivatalos kiadásának forditása. Történetiróink a magyar kormány forditását alkalmazzák, amely azonban ittott eltérést mutat. Magam részéről ezt — a hivatalos — szöveget tartom irányadónak már csak azért is, mert ők a legjobban tudják, hogy mit óhajtottak kifejezni egynémely szavaikkal.

végre szeptember 8-án megjelenhetett a küldöttség néhány tagja a király előtt. Az udvari párt által megcenzurázott és megrövidített miniszteri előterjesztésre a király csupán néhány szóval válaszolt: *„A törvényjavaslatokat meg fogom vizsgálni . . .“*

Ennyi volt, s ez volt az egész válasz.

Az államjegyek iránti törvény szentesitésének kérdése e válaszszal eldőlt!

Mialatt a küldöttség Bécsben járt, itthon serényen folyt a készülődés *Jellasich tervbe vett támadásának visszaverésére.* Kossuth, **hogy a szüséges tőkét előteremtse,** a képviselőház által megalkotott törvényekre támaszkodva, *szeptember 6-án elrendelte az 5 ftos államjegyek forgalomba hozatalát,* s e célból a következő rendeletet bocsátotta ki:

A pénzügyi ministertől.

„A törvényhozás határozata következtében az ország közönsége ezennel következőkről értesittetik.

1. Az 5 forintos magyar pénzjegyek ezennel forgalomba tétetnek.

2. Ezennel rendeltetik, hogy ezen pénzjegyek minden közpénztárakban, akár adó, akár más bármely fizetéseknél, névszerinti teljes értékükben öt ezüst forint gyanánt (egy forintra 3 huszast számlálva) elfogadtassanak.

3. Ezen pénzjegyeknek értékét a magyar álladalom minden javaival biztositván, elfogadásukra nézve a magánosoknak semmi aggodalma nem lehet.

4. Ezen 5 forintos pénzjegyeknek ismertetésére szolgál, azoknak alább olvasható leirása.“

Budapest, september 6-án, 1848.

Ez volt első magyar államjegy, s kibocsátásuk oly sürgősen történt, hogy a nyomda nem lévén reá elkészülve, a már kibocsáttatni szándékolt 1 forintos bankjegyek clichéi használtattak fel az 5 forintosok nyomása céljaira, mig *az 1 frtos bankjegyek kibocsátása ennek következtében későbbre halasztatott.*

Kossuth, amint látjuk, be sem várta a törvény királyi szentesitését, hanem egyoldalulag intézkedett. Később — szeptember 14-én — megokolta a képviselőházban ezen eljárását, s pedig az-

zal, hogy *a papirpénzkibocsátás „. . . nem olyan dolog, amit szentesiteni, hanem olyan dolog, amit a királynak meg kell köszönni, hogy a ház adja;* mert a király nevében kormányoz a miniszter és annak nevében kéri a házat, hogy adja meg neki a szükséges eszközöket . . .“ [1] Kétségtelen, hogy itt Kossuth tullépte a törvényesség szigoruan vett keretét, de másrészt az is igaz, hogy a halaszthatatlanná vált kiadások fedezésére csak a papirpénz kibocsátása utján vált képessé. Valószinü, hogy a kibocsátással néhány napot várt volna még, ha a törvények szentesitését remélheti vala; azonban az augusztus 31-i emlékirat semmi kétséget sem hagyott fenn azok sorsa iránt. Emellett a szentesitést kérő küldöttségnek a király előtt való megjelenését az udvari párt oly sokáig huzta, halasztotta, mignem *a Horvátország felől fenyegető vészszel szemben egyéb nem maradt hátra, mint megkezdeni az államjegyek kibocsátását.*

A Deák Ferenc és Batthyány vezetése alatt Bécsben járt küldöttség, az eredménytelen királyi kihallgatás után nyomban viszszaindult Budapestre, hová szeptember 10-én megérkezvén, azonnal miniszteri tanácskozásra ültek össze. A tanács határozataként a miniszterium még e napon beadta lemondását, mit a nádor ugyanezen napon tudomásul vett, tudatva, hogy mig az uj kormány kineveztetnék, kezébe veszi a kormányhatalmat. Levele, melyben elhatározását tudatja, a Ház *szeptember 11-i* ülésén olvastatott fel, s általános visszatetszést szült, hogy ellenjegyezve nem volt. Ennek következtében azt a képviselőház, mint alkotmányellenes iratot, tudomásul nem vette, s a főherceget erről tudatni rendelte. Egyben a közigazgatást vezetni azon időn át, mig egy uj felelős miniszterium kineveztetnék, egy bizottmány rendeltetett a főherceg mellé.

Mig a küldöttség, mely a Ház ezen határozatait a főherceg tudomására hozni eljárt, a képviselőházban tovább folyt a tanácskozás és éppen az államjegyekre vonatkozólag érdekes határozat hozatott. Kossuth ugyanis tudván, hogy a hiteltörvények szentesitésének megtagadása következtében sokan — köztük Batthyány is — azon véleményen vannak, hogy ily körülmények közt nem szabad az államjegyeket kibocsátani, felhasználta

[1] Lásd alantabb, a 14-i ülés ismertetésénél.

Batthyány távollétét, s *a Házzal kimondatta, miszerint az 5 frtosok kibocsátást a Ház helyesli.*

„A törvényhozásnak — mondá nagyszabásu beszéde során — oly eszközökhöz kell nyulni, mely a nemzetnek lelkesülését biztositsa . . . Hetek előtt kijelentettem, miként tekintetbe vevén azt, hogy az országban még uj jövedelmi források nyitva nincsenek, a régiek pedig kiapadtak; adót viszontagság korában csaknem senki sem fizet; a kincstári javak alig jövedelmeznek valamit; a pénztárak egy része a pártütők által elraboltatott; a sófogyasztás fogy; a harmincad Európának izgalmas állapotánál fogva keveset hoz be. Ellenben a költségek uj seregeknek állitása és ezer és ezer szükségek által annyira szaporodtak, hogy csak a folyó september hónapban is közel 4 millió forintot tesznek, mig ellenben a kiszámitható rendes jövedelem, ha mind bejönne is, alig tenne többet 200 ezer forintnál; — felszólitottam a képviselőházat, hogy ezen körülmények tekintetbe vételével, nehogy a statusgépezet s az ország védelme megakadjon, intézkedjék arról, hogy hitel legyen nyitva a pénzügyminiszter számára papirpénz kibocsátása végett, mely a törvényhozás határozatánál fogva minden közpénztárnál készpénz gyanánt elfogadtassék és melynek névszerinti értékét a nemzet becsületére mostani és jövendő minden jövedelmeire garantirozza. És a képviselőház ezen előadást annyira motiválta, és a körülményeket oly szorgosaknak találta, hogy nem is várva a budget tárgyalását, elhatározta a financminiszter számára 61 millió hitelnek megnyitását; és ezen állapodásban a proponált törvényjavaslat minden cikkében a felsőház is egyértelmüleg osztozott. Ő felsége a király julius 2-án összehiván az országgyülést, ezen rendkivüli összehivásnak okául adta, hogy az ország védelme, a lázitás, pártütés — mely pártütést főtámaszképen támogatja azon férfiu, kit ő felsége september 4-én loyalis hü alattvalójának mondott — mondom, összehivta az országgyülést, hogy az ország védelméről, katonaállitásról és pénzügyről gondoskodjék. A törvényhozás gondoskodott, s ő felsége most azt mondja, hogy meg fogja gondolni, hogy ezen törvényeket sanctionálja-e vagy sem. *Az ország gépezete, ha határozat nem jönne közbe, a legközelebbi órákban meg fog akadni, mert jövedelmek nem lévén, a közszükségek nem fedezhetők. Én kérem a Házat, parancsolja meg a pénz-*

ügyminiszternek, hogy a már készittetni elkezdett ötös bankjegyeket használja a status költségeinek fedezésére.“

A beszéd általános helyesléssel találkozván, Kossuth felhasználja a kedvező hangulatot, arra is, hogy az államjegykibocsátást maga a Ház sanctionálja.

„. . . E napokban — ugymond — a Közlönyben egy rendeletet bocsátottam közre, mely rendelet által tudtul adom, hogy az 5 frtos bankjegyek a törvényhozótest határozata nyomán kibocsáttatnak. *Kérem a Házat, hozzon határozatot, mely ezen rendeletemet helyesli, heybenhagyja, s a törvényhozótest részéről is megerősiti.“* (Mindnyájan felállanak: Elfogadjuk! Halljuk a végzést!)

Elnök: „Az ország jelen körülményeiben az 5 frtos bankjegyeknek kibocsátását rögtön eszközlésbe veheti a pénzügyminister.“

Kossuth azonban az elnöki végzéssel még be nem érte, hanem erre támaszkodva, másnap — szeptember 12-én — kimondatta a képviselőházzal *„a pénzügyekre nézve“* a következő határozatot:

> *„Addig is, mig az ország szükségeinek fedezése végetti hitelnyitás iránt alkotott törvényczikk ő felsége által szentesittetnék, a pénzügyministernek, a Közlöny 90-ik számában közrebocsátott azon rendeletet, miszerint az 5 frtos pénzjegyeknek kibocsátását elhatározá, ezennel helyeseltetik; s a törvényjavaslat értelmében az ország minden közjövedelmeivel biztositván, azoknak minden közpénztárakban ezüst gyanánt való elfogadását elrendeli.“*

Szeptember 14-én Madarász Lászlónak egy interpellációjára felelve, rendkivül érdekes nyilatkozatokat tesz Kossuth az államjegyek kibocsátásáról: „. . . *nincs igazsága annak, ki azt gondolja, hogy ez csak törvényentuli lépés is.* Ez általában egy neme az ugynevezett *subsidiumoknak*, mert ezen név alatt ismeri a parlamentáris élet a hitelnyitást és adófelajánlásokat. Ez nem olyan dolog, amit szentesiteni kell, hanem olyan dolog, mit a királynak meg kell köszönni, hogy a Ház adja, mert a király nevében kormányoz a minister és annak nevében kéri a Házat, hogy adja meg neki a szükséges eszközöket. *Ez nem olyan dolog, melyen a királynak, a helyett, hogy megköszönné, hogy a nemzet kormányzási eszközöket ád, még szentesiteni is kellene.* Mint a kétforintos

bankók kibocsátásában mertem magamra vállalni a felelősséget, mert azoknak hitele a letett ezüstön alapszik, ugy szinte akkor is merhetem azt tenni, midőn a Ház határozata hozzájárul, hogy az ezüstalap helyett az országnak minden közjövedelmeit nyujtja fedezési alapul. *Ennek kibocsátása nem ollyan dolog, a mellynek törvénytől kellene függeni. Ez hatalmában van a nemzetnek épen ugy, mint a pénzügyministernek,* ha nincs pénze, bizonyos kötelezvénynyel anticipálná az 1850-dik évi sójövedelmet. *Itt hát törvényentuliság sem forog fenn.*"

Kossuth tévedése az államjegy kibocsátási törvény szentesitését illetőleg nyilvánvaló. Ha a szentesités nem lett volna szükséges, akkor törvény helyett csak házhatározatot hozatott volna (azt is csak esetleg). Másrészt, *ha a szentesités szükségét Kossuth maga is nem érezte volna, akkor nem is kerültek volna a hiteltörvények szentesités céljából a király elé.* Szeptember elején azonban ott állott az ország, hogy csupán államjegykibocsátás volt a tőkeszerzés egyedüli módja. S mikor a nemzet élete és halála felett kellett dönteni, nem volt lehetséges többé a törvények minden *betüjét* betartani.

A képviselőház azon határozataival, melyek az államjegyek kibocsátását helyeslik, Kossuth egyrészt saját eljárását akarta fedezni, másrészt *a forgalomba kerülő papirpénzek hitelét akarta emelni, illetve biztositani.* Ez utóbbira annyival is inkább szükséges volt, mert nemcsak az államjegyek, hanem a 2 frtos magyar bankjegyek elfogadása ellen is, széles körben heves agitátio folyt. A bünös aknamunka továbbterjedésének megakadályozása céljából *szeptember 12-én* a Közlönyben közhirré tétetett egy belügyminiszteri rendelet, mely *a bankjegyek elfogadása ellen izgatókat rögtönitélő biróság elé állitani utasitja.*

A rendelet igy szól:

„Értésemre esett, hogy némelly bujtogatók a budapesti lakosságot a kétforintos magyar bankjegyek elfogadásától elrettenteni igyekeznek.

A kormány határozatából kibocsátott magyar bankjegyek értéke letétezett — a kormány és bank őrzése alatt lévő ezüstön, és a nemzet biztositó hitelén alapszik; minden köz-

és magánpénztárnál elfogadtatnak; s a magyar kereskedelmi banknál ezüstre bármikor beválthatók.

A bujtogatás tehát csak a pénzforgalom, a kereset, de főleg a közhitel csökkentésére, és több más merényletek kapcsolatában, Budapest példás közrendének megzavarására intéztetik.

Ennél fogva Budapest lakosainak ezennel tudtára adom: miszerint *azok, kik az emlitett bankjegyek elfogadása ellen bujtogatnak, mint a közhitelnek és a közrendnek legveszedelmesebb ellenei, a rögtönitélő biróság elébe állitatni*, és annak szabályai szerint megfenyittetni határoztattak.

Minden polgár egyszersmind tiszte e hazának; midőn ezt szolgálja, önmagát biztositja; ezért köteles mindenki a bünöst a hatóságnak bejelenteni, és a törvények teljes szigorbani alkalmazását követelni."

Budapest, sept. 10-én, 1848.

Belügyminister
Szemere Bertalan.

Szeptember 15-étől kezdve a képviselőház az urbéri veszteségek megváltásáról szóló törvényjavaslatot tárgyalta. Kossuth azon kisebb követeléseket, melyek a kétezer frtot tul nem haladják, készpénzben óhajtja megváltani. *Erre a célra kbelül 15 millió frtra volna szükség, mely összeget államjegyek kibocsátása utján inditványozza beszerezni*, ugy azonban, hogy e 15 millió frt a 61 millióban — a mennyire a hiteltörvény felhatalmazása szól — bennfoglaltassék. „Magyarországnak és Erdélynek jövedelmi adói 20—25 millióra fel fognak menni; következve 61 millióból ennyivel kevesebbet kell kibocsátani . . ." s az igy felszabaduló összegből kitelik majd — a meghatározott kereten belül — a szükségelt 15 millió frt.

Kossuth törvényjavaslata, melyet *„mint egyszerü magánpolgár"* nyujtott be, *szeptember 16-án* tárgyaltatott általánosságban, s el is fogadtatott. A 19 §-ból álló törvényjavaslatnak 11-ik és 17-ik §-a intézkedik a hitelnyujtásról. E két szakasz igy szól:

11. §. „A pénzügyminister (e célra) felhatalmaztatik 15 millió összegig kamatlan állományu kisebb értékjegyeket használni."

17. §. „Megjegyeztetik mindazonáltal, hogy a kamatlan pénzjegyeknek e végett s a 11. §-ban kijelölt czélra használata csak akkint engedtetik meg, hogy a kamatlan pénzjegyek kibocsátásában azon *61 millió frton tul haladni semmi esetben se legyen szabad*, mely összegre a pénzügyministernek a T. t.-czikkben hitel nyittatott, de melynek fedezésére kamatlan pénzjegyek kibocsátása csak annyiban engedtetik, a mennyiben a közjövedelmek a közszükségleteket nem fedeznék."

Szeptember 18-án e törvényt szakaszonkénti tárgyalás után a képviselőház végleg elfogadta. *Megállapitotta tehát a törvény, hogy az államjegyek forgalma a 61 millió frtot tul nem haladhatja.*

Kossuthnak eredetileg más volt a szándéka. Ő azt tervezte, — s ezt a felsőház augusztus 29-i ülésén ki is nyilatkoztatta, — hogy a 61 millió frton *felül* 15 milliónyi államjegy az urbéri veszteségek megváltására, és még 15 millió a hitelintézet felállitásának céljából bocsáttassék ki; vagyis eredetileg *91 millióra tervezte az államjegyek forgalmát.* Hogy tervén módositott, az valószinüleg a sokak által kifejezett azon aggodalomra vezethető vissza, hogy az államjegyek tulszaporitásával pénzügyi zavarokba sodortatik az állam.

Mialatt a képviselőház a hiteltörvényeket és a budgetjavaslatot tárgyalta, a politikai élet terén rendkivül fontos események kötötték le a figyelmet. *Szeptember 13-án hire kelt a fővárosban, hogy Jellasich átlépte Horvátország határát, s hadaival utban van Pest felé.*

A hir, mely rendkivül felizgatta a kedélyeket, valónak bizonyult. S igaznak bizonyult az is, hogy megmozdultak a felvidéken Hurbán bandái, valamint délen a szerbek és oláhok is . . . *Mind nyilvánvalóbbá lőn, hogy a támadás tervszerüen, s egy központból intéztetik.* A nemzet azonban bámulatos energiát fejtett ki az önvédelem szervezésében, s *az előnyomuló ellenség csakhamar szemben találta magát hadainkkal, melyeket az államjegyek*

kibocsátása következtében még idejekorán sikerült kiállitani és felszerelni. Épen e miatt azonban igen kellemetlenül hatott Bécsben az államjegyek kibocsátásának ügye, s ezt nemsokára tudtul is adták a nemzet képviselőinek.

Szeptember 8-án, — a hiteltörvények szentesités végett való előterjesztésekor — azt a választ adta a király, hogy meg fogja vizsgálni, vajjon az előterjesztett törvények szentesithetők-e? Már egy héttel később, — szeptember 15-én — egy István főherceghez a miniszterium kinevezése ügyében küldött leiratában azt is mondja a király, hogy az országgyülés „oly határozatokat hozott, melyek sem Magyarország érdekeinek, sem pedig a Magyarország és Ausztria közt törvényesen fenálló összeköttetés fentartásának meg nem felelnek. *Söt a képviselöház szeptember 11-én elhagyta a törvényes tért, midőn a ministeriumot az 5 ftos bankjegyek kibocsátására, a nélkül, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslat szentesitését bevárta volna, felhatalmazta.*"

E legfelsőbb leirat azonban még korántsem jelentette a törvények szentesitésének határozott megtagadását, bár minden kétséget kizárólag meg volt belőle állapitható a visszautasitás ténye.

Jellasich seregének a főváros felé való közeledtével végre elérkezettnek látta az udvari párt az időt a hitel- és egyéb törvények visszautasitására. A „*Wiener Zeitung*" szeptember 28-i számában egy *Schönbrunnban szeptember 22-én* kelt legfelsőbb manifestum látott napvilágot. „*Magyarországi népeimhez!*" szól a király, s tiltakozik a magyar kormány eljárása és viselkedése ellen. A hiteltörvényeket pedig nem szentesitheti, mert:

„ . . . *kötelességem,* melyet hün követni erősen elhatároztam, *egy oly financmunkálattól helybenhagyásomat megtagadni, mely az országot sok milliónyi alapnélküli papirospénz elözönlésével fenyegeti* és a pénz- és kereskedési forgalmat több évekig megzavarná. Egy ily szabálynak könnyelmü megerősitése, alattvalóimnak romlását idézné elő, és a tapasztalás tanuságának megbocsáthatatlan elnézését bizonyitaná . . ."

A végzet különös kegyéből, a király e bánatot hozó leiratával fegyvereink diadalának hire együtt érkezett: Jellasich serege Su-

korónál szeptember 29-én tönkreveretett s két tábornokával, mintegy 10 ezer katonája is elfogatott. A felvidéken pedig — a lázadás főfészkei, — Brezova és Miava bevétettek s Hurbán bandája az országból kiüzetett.

Örömmámor fogta el a kebleket.

. . . A *„vörös hasu bankó“* megtette hatását!

HATODIK FEJEZET.

„Lázadókkal nem tárgyalok! Feltétlen meghódolás!“

A sukorói fegyvertény fontosságát nem méltányolja eléggé a magyar történetirás. Pedig a szabadságharc alatt vivott számtalan ütközet közt nincs egy sem, mely jelentőségben eléje volna állitható a honvédség eme legelső diadalának.

Jellasich Pest ellen vonult, s célja a *főváros* elfoglalása volt. Az udvari párt, melynek Jellasich csupán végrehajtó eszköze volt, ugy gondolkozott, hogy a fővárosnak katonai uralom alá hajtásával csirájában elfojt minden szabadságmozgalmat, s megvalósithatja régi álmát: a *magyar államiság teljes megszüntetését,* az ország feldarabolását és a részeknek az egységes összbirodalomba való beolvasztását. Jellasich veresége egyenlőre halomra döntötte mindezen számitást. Pedig tervszerüen megtettek e célra minden intézkedést. *Szeptember 25-én* a fenyegető belháboru elnyomása céljából a legszélesebbkörü felhatalmazásokkal ellátva Pestre küldetett *gróf Lamberg* altábornagy. Lamberg — táskájában az iratokkal — türelmetlenül várta Jellasich érkezését, midőn *szeptember 29-én* a feldühödt pestiek a Lánchidfőnél felkoncolták. Zsebében számos fontos irat közt egy, az országgyülést feloszlató leiratot is találtak, melyben a király az „. . . országgyülésnek minden nem szentesitett határozatait és rendeleteit törvényteleneknek és erőtleneknek . . .“ nyilvánitja. Vagyis — ami ezzel egyértelmü — eltiltja a hadállitásra és az államjegykibocsátásra vonatkozó törvények végrehajtását. Azonban ez irat csak magánuton került a Ház elé, s amikorról keltezve volt — *október 3-án* — már Jellasich megveretett, s egy „Flankenbewegung“-gal az osztrák szélek felé menekült szétszórt hadseregével, melynek *hátvédjét — mintegy*

10 ezer embert — október 6-án *Perczel tábornok Ozora mellett elfogta.* Jellasich főhadserege szökés utján kisiklott ugyan a köréje font gyürüből, viszont azonban *a főváros megszabadult egyelőre a fenyegető veszélytől.* Három hónap mulva ugyan elérte e szomoru sors, akkor azonban már a nemzeti kormány többé-kevésbbé felkészülve, nem éppen jelentéktelen haderőre támaszkodva állott az önkényuralommal szemben. A hadgyüjtés és szervezkedés, valamint a nagyszámu fegyverek megrendelése épen a következő néhány hét alatt folyt legserényebben. *A sukrói ütközet szerencsés kimenetele, nemcsak, hogy egyelőre megmentette a fővárost, hanem azon lelkesedés, mely a fegyvertény nyomán támadt, a kormánynak magadta az erőgyüjtés lehetőségét.* Kétségtelen, hogy *ha Jellasich szeptemberben elfoglalja a fővárost, ezzel egy csapásra hatalmába keritette csaknem az egész országot.* Három hónappal később azonban a főváros elfoglalása korántsem birt többé azzal a jelentőséggel, mint amilyent az osztrák hadvezetőség ettől várt. A sukrói ütközet *időveszteséget* okozott a támadónak, s ez időveszteség egy egészen uj helyzet elé állitotta a császári hadsereget. Hogy ezt az uj helyzetet az udvari párt, s annak hadvezérei fel nem ismerték, annak birálata nem ezen keretbe való, de tényként megállapithatjuk, hogy a sukrói csata volt az, mely a nemzeti kormányt megmentette a korai megsemmisittetéstől. Ha ez megtörténik, csirájában elfojtatott volna minden szabadságmozgalom, mert az ország még teljesen készületlenül állott a nagy harcra. Elfojtatott volna a nemzeti mozgalom s rabláncra került volna az ország, Jellasich lábaihoz! Nagyon kétes, hogy maradt volna-e még ezután is elég életerő a nemzetben arra, hogy valamikor még egyszer fegyverre keljen? A sukrói ütközetnek éppen az adja meg a jelentőségét, hogy e válságos időben lehetővé tette a nagy küzdelemre való felkészülést.

Azon a napon, midőn Ozoránál Perczel elfogta a horvát hadak hátvédjét — október 6-án — a bécsi nép is megkisérelte lerázni az önkényuralom rabláncait, s a reaktió egyik vezéralakját, Latour minisztert elfogták, agyonverték és egy lámpavasra huzták.

A pesti események s Jellasich csufos veresége, valamint a császárváros népének forradalma a legnagyobb mértékben meg-

döhbentették az udvari pártot. Latour kivégzése alig 100 lépésnyire történt a császári vár kapujától, s a felfordulás oly általánossá vált, hogy az uralkodó jónak látta hüséges császárvárosát a leggyorsabban, s a legkisebb zajjal elhagyni. Kiséretével Olmützbe vonult, melynek erőditvényei közt biztonságban hitte életét. Ferdinánd innét *október 16-án* egy „Népeimhez“ intézett proklamátióban tudtul adja egész birodalma minden lakójának, hogy a forradalom leverésével megbizta kedves rokonát: herceg Windischgrätz Alfrédet, kinek e célra az Olaszországban lekötött és Radetzky tábornok vezérlete alatt álló hadak kivételével a birodalom összes haderejét rendelkezésre bocsátja és annak fővezérévé kinevezi. Néhány nappal később pedig — október 20-án — ugyancsak olmützi táborából, egy ujolagos proklamátióban császári szavával hivja fel a népet, hogy forduljon el attól a „*pártos felekezet*“-től, mely arra tör, hogy „*az ország javára a koronának fenntartott jogokat megröviditse* . . .“, s mely az országgyülésen „*a pénzbeli állapotra nézve olyan törvényjavallatot fogadott el, melynek végrehajtása, az általa szándékban vett mértéktelen papirospénz kibocsájtása miatt, szükségképen előbbi esztendők szomoru pénzzavarjait és következéseit maga után huzta volna* . . .“

Windischgrätz néhány nap alatt leverte a bécsi forradalmat és Schwechát mellett a Bécs felszabaditására indult magyar seregeket is visszavonulásra kényszeritette. Midőn a császárváros nyugalmát biztositva látta, nyomban megkezdte hadmüveleteit Magyarország ellen. Ennek bevezetésére *november 6-án* egy legfelsőbb parancs tudtul adja a népnek, hogy „*a magyar pártütés levivására*“ *Windischgrätz utnak indittatik.* Engedelmességet parancsol a rendelet minden hatóságnak és polgárnak és hivatkozással az *október 3-iki* császári rendeletre (melyet Lamberg zsebében találtak, de amely természetesen nem foganatosittatott), törvénytelennek minősittetik a magyar papirpénz kibocsátása, s ennélfogva rendeltetik, hogy „minden további kibocsájtása a papirospénznek mindjárt szünjön meg . . .“ A legfelsőbb parancs egyben Windischgrätzet is utasitja, hogy e rendeletnek fegyveres erővel szerezzen Magyarországon érvényességet.

A magyar kormány csakhamar értesült azon merényletről, mely ellene készül, s mely a nemzet létalapját volt megsemmisitendő.

Az országgyülés mindenekelőtt egy *„Magyarország népeihez“* intézett szózattal felelt az olmützi leiratokra, részletesen felsorolván a március óta történteket, az olmützi iratokat *„mint különben is miniszteri ellenjegyzés nélkül kelteket és általában isten és ember igazságával ellenkezőket törvényteleneknek nyilatkoztatja . . .“* [1] Egyben megtétettek a szükséges harcászati intézkedések is arra, hogy *Windischgrätz* támadása visszaveressék. Windischgrätz azonban nem indult főhaderejével azonnal a főváros ellen, hanem — igen ügyesen — előbb az ország belsejében és a széleken lévő császári seregekkel országszerte hadműveleteket végeztetett, és igyekezett a maga számára biztositani a legfontosabb harcászati pontokat. Szervezetlen és hiányos csapatainkkal szemben ez elég gyorsan és elég könnyen is sikerült és november közepére már Simunics tábornok urává vált a Vág egész völgyének, Puchner tábornok pedig a csucsai szoros kivételével Erdély egész területéről kiüzte a magyar seregeket. A délvidéken nemkevésbbé szomoruan állottak ügyeink.

Mig a magyar seregek Windischgrätz hadainak méltó fogadtatására készültek, egy nagyjelentőségü esemény vonta magára az egész közvélemény figyelmét: *V. Ferdinánd december 2-án, Ferencz József főherceg javára leköszönt trónjáról.*

Az uj császár mindjárt első proklamátiójával megerősitette a november 6-iki császári rendeletet.

A trónváltozást, miután az a nemzet hozzájárulása nélkül történt, alkotmányellenessége miatt nem vette tudomásul a képviselőház, mely a végveszély e napjaiban csaknem teljesen egy párttá alakulva munkálkodott a haza megmentésén. A schweháti ütközet óta különösen nagy arányokban folyt a seregek szervezése, melynek költségeit csaknem kizárólag a jegynyomda szállitmányai fedezték.

Emlitettük, hogy a horvát betörés hirének vétele után a hadgyüjtés költségeinek leggyorsabban való előteremtése céljából a pénzügyminiszter előterjesztésére a képviselőház elrendelte, hogy 5 forintos államjegyek hozassanak forgalomba. A bankjegynyomda ekkor hirtelenében az egyforintosoknak már elkészült kliséit használta fel az 5 forintosok nyomásának céljaira. Időközben elké-

[1] Kelt Budapesten, november 29-én, 1848.

szültek az egyforintosok uj klisei is és most már gyorsan forgalomba került ez a szürkés-barna uj bankó is, melyre csakugy, mint a 2 forintosokra, rá volt nyomva, hogy: „minden közpénztárnál elfogadtatik és a Magyar Kereskedelmi Bank által akármikor ezüstpénzre felváltatik." Kibocsátásuk *október 6-án* kelt következő pénzügyminiszteri rendelet alapján történt: „Hivatkozással a Közlöny f. é. 58-ik lapjában és f. é. auguszus 5-én kelt p. ü. miniszteri rendeletre, melynélfogva az egy- és kétforintos magyar pénzjegyek kibocsátása országszerte kihirdettetett, az ország közönsége ezennel értesittetik:

miszerint az egyforintos magyar pénzjegyek is ezennel forgalomba tétetnek . . ."[1]

A tőkében való ama nagy hiány, mely részint az állami közigazgatás megnövekedett szükségletei révén, részint egy egész hadsereg felszerelésének elodázhatlanul sürgős beszerzése következtében állott elő, de különösen azon körülmény, hogy hirtelenében igen jelentékeny összegek kiutalására volt szükség, s ennek ellenében a bankjegynyomda az apró (1, 2 és 5 frtos) pénzjegyekből — bár nagy mennyiséget, de — csak igen kicsiny összegeket volt képes naponta szállitani, már korábban megérlelték Kossuthban ama gondolatot, hogy amint a kontinens minden más államában forgalomban volt, ugy ő is nyomat Magyarország részére 100 és 1000 frtos pénzjegyeket.

Ez elhatározásához — mint minden nagyobb pénzügyi müveletéhez — kikérte a Ház jóváhagyását is. Az *október 15-i ülésen* a hadsereg ügyében hozott több rendbeli határozat után *Perényi László* elnök jelenti, hogy „miután a nagyobb pénzjegyek sajtója is elkészült, méltóztassanak határozatot hozni, hogy a nagyobb bankjegyek is forgásba jőjjenek." Ezen célból a következő inditványt teszi:

„Az ország közszükségeinek fedezése, valamint a pénzforgalom könnyebbitése végett:

A nemzeti képviselőház a pénzjegyek kibocsátása iránt a felsőház hozzájárultával hozott határozat nyomán *az öt forintos bankjegyeken kivül nagyobb összegü pénzjegyek kibocsátását s*

[1] Közlöny 120. szám, 1848 október 8-án.

azoknak az ország kötelezettsége mellett minden országos és más közpénztárakban *teljes névszerinti értékükben ezüst pénz helyett leendő elfogadását elrendeli*, a végrehajtásra a honvédelmi bizottmányt felhatalmazza és e határozatát hozzájárulás végett a felsőházzal közli" — (elfogadjuk!) Kik elfogadják, méltóztassanak felállni (mindnyájan felállnak) . . .

Ily módon 1848 október 15-én Kossuth a Ház egyhangu elhatározásával felhatalmazást nyert a nagyobb pénzjegyek kibocsátására is. *Az 1000 forintosokból még csak a klisé sem került soha elő*, s igy bizonytalan, hogy vajjon készitett-e ezekből *Tyroler* — a szabadságharc hires rézmetszője — rajzokat és terveket. Annál hamarább elkészültek azonban a 100 forintos államjegyek klisései, melyek azonnal használatba vétettek és október közepétől kezdve egészen a szabadságharc végéig (amikor csak működésben volt a nyomda) állandóan gyártattak. A 100 forintosok külsején lehetetlen azonnal észre nem venni, hogy nagy sietséggel készültek. Az 5 és a 2 frtosok igazán művészi kiállitása mellett határozottan szegényesen néz ki egyszinü (fekete) nyomásával, melynek rajza is több hiányosságot mutat. A keret diszes, de a tér, melyet bezár, a sötét kerethez képest ürességével és világosságával az első pillanatra is felismerni engedi, hogy eredetileg valószinüleg szinesre — alighanem piros alapra — terveztetett, s csupán a sürgős szükséglet következtében maradt ily egyszerü.

A 100 forintos államjegyek egy *október 22-én*[1] kelt, *„a pénzügyminiszterségtől"* aláirt rendelet alapján hozattak forgalomba. A rendelet *„a törvényhozás határozatá"-ra* hivatkozik, tudatván, hogy:

1. a százforintos magyar pénzjegyek legközelebbben forgalomba fognak tétetni,

2. ezennel rendeltetik: hogy ezen pénzjegyek minden közpénztárakban, akár adó, akár más bármely fizetéseknél névszerinti teljes értékükben, száz ezüst forint gyanánt (egy forintra három huszast számlálva) elfogadtassanak,

3. *ezen pénzjegyeknek értékét a magyar álladalom minden javaival biztositván elfogadásukra nézve a magánosoknak semmi aggódalma sem lehet . . ."*

[1] Közlöny 142. szám, 1848 október 30.

Egyben elrendeltetik, hogy „. . . . addig is, mig az országban több váltóhivatalok fölállitva lesznek, a Budán lévő beváltóhivatal, mely jelenleg az ausztriai nemzeti banknak ügyeit is gondviseli, a fennemlitett fölváltással bizatott meg.“

December közepén, midőn Windischgrätz csapatai átlépték a magyar határt, a magyar bankjegyekből 2 csoport, a magyar államjegyekből pedig 4 csoport volt forgalomban. Bankjegyekből az egy- és kétforintosok, államjegyekből 5 és 100 frtosok, valamint 50 és 100 frtos kamatozó kincstári utalványok. Sőt ez utóbbiból különböző összegekről kiállitott részutalványok is kerültek forgalomba.

A jegykibocsátás tényét az udvari párt minden egyes esetben, ha erre alkalom kinálkozott, felvette a nemzeti kormány bünjegyzékébe. Olybá tüntették fel a dolgot kiáltványaikban és emlékirataikban, (sőt később a vádpontok közt is) mint „egy bünös *párt* merényletét“, mely a korona jogait igyekszik csorbitani.

Hogy az udvari párt ellenállás nélkül nem volt hajlandó kiengedni kezéből hatalmának egyetlen feltételét sem, ez könnyen érthető. Utóvégre a világtörténet egyetlen olyan példát sem mutathat fel, melyben egy *hatalom*, a számára biztositott előjogokról *önként és ellenérték nélkül* lemondott volna.

Föltehető volt-e ily körülmények közt az udvari pártról, hogy szótlanul és ölbetett kézzel fogják türni azon kötelékek szétszaggatását, melyeknek létezése vagyont, hatalmat, befolyást biztositott részükre?! . . . Semmi esetre sem! Sőt! . . . *A jegykibocsátás ténye kedvező alkalomként kinálkozott annak bizonyitására, hogy a nemzeti kormány az uralkodótól való elszakadásra törekszik,* amennyiben önkényesen, egyoldalu és rosszakaratu törvénymagyarázat alapján hatáskörének túllépésével, **átvette a felségjogok gyakorlását.**

Az udvari pártnak szüksége volt indokokra, melyekkel a fegyveres beavatkozás elkerülhetetlenségét az egész világ előtt feltárja. E célra legalkalmasabb módnak bizonyult *a nemzeti ellentállást pártütésnek minősiteni.* Széltiben-hosszában elárasztották tehát az országot plakátokkal s *„Magyarország népeihez“* szólva. felszólitottak mindenkit. hogy forduljon el a felforgatóktól, *„Kos-*

suth Lajos pártütő és cinkosai"-tól, kik „*Magyarországot roppant számu papirospénzzel elárasztották*[1] . . ."

Amikor azonban e kiáltvány kifüggesztetett, már mi sem állott távolabb a nemzeti kormánytól, mint az udvari párt törvénymagyarázatainak figyelembe vétele. Sokkal nagyobb gondja volt már ekkor a nemzeti kormánynak arra, hogy a fenyegető vésszel szemben biztonságba helyezze bankjegynyomdáját, mint arra, hogy vajjon szabad-e azt egyáltalában működésben tartania. Két fegyveres hatalom ellenségként állt már ekkor szemben, kik egymás kifogásaira többé egyáltalában nem ügyeltek.

A magyar pénzjegyek forgalma azon egyre tartó kibocsátás következtében, mely a nemzeti kormány tőkehiánya miatt elkerülhetetlenné vált, napról-napra emelkedett. A közönség elég kedvezően fogadta az uj bankókat, melyek (különösen a kétforintosok) a folytonos váltási nehézségek miatt régen érzett hiány pótlói gyanánt jelentkeztek.

Eleinte csupán mint a forgalom nélkülözhetetlen csereeszközeit fogadta mindenki el, Jellasich támadásának és a Roth—Filippovich-féle seregek foglyul ejtése után azonban már lelkesedésből is, országszerte teljes értékben elfogadásra találtak. A győzelem napjai megnyitották az utat számukra még a kétkedők erszényeihez is. November óta azonban lehetetlen volt a magyar pénzjegyektől való bizonyos tartózkodást észre nem venni. A schwecháti csata s a kedvezőtlen hirek, mik fegyvereinkről azóta szárnyra keltek, továbbá Windischgrätz megbizatása, de nem kevésbbé a pénzjegyeknek hirtelen nagy arányokat öltött szaporulata, oly jelenségek, mik egyenként is alkalmasak voltak a magyar ügy diadalába s igy közvetve a magyar pénzjegyek értékébe vetett hitet megrenditeni. S nemsokára ujból jelentkeztek azon tünetek, melyek az államjogrend vagy az államháztartás egyensulyának megbomlását eddig mindig nyomon követték: a bank- és államjegyeket nem fogadják el teljes értékben, az ércpénzt pedig kivonják a forgalomból s eldugják, elrejtik. Ezeknek természetes következményeként, mind kisebb és kisebb lesz a forgalomban lévő ércpénz mennyisége, ami nemsokára váltási nehézségekhez, pénzje-

[1] Windischgrätz proklamációja Győrből, 1848 december 29-én.

gyekkel és ércpénzekkel való üzérkedéshez, a kereskedési forgalom fennakadásához és végül — zavargásokhoz vezet.

A vészről és pusztulásról szóló hirek hatása alatt a bizalom megrendült s csakhamar veszitett értékéből a magyar pénzjegy. És ismét jelentkeztek azok a tünetek, melyek sorrendben első előidézői voltak a bankókibocsátásnak: a *váltási nehézségek*.[1] Csakhamar nyomon követte ezt az ércpénzekkel való üzérkedés is, mely a belső zavarok növekedésével lépést tartva, igen nagy arányokat kezdett ölteni. E körülmény arra inditotta a pénzügyminisztert, hogy az augusztusban kiadott ércpénz kiviteli tilalmának szigoru alkalmazására felhivja az összes határszéli hatóságok figyelmét. E célra a „Közlöny Hivatalos lap“ december 14-iki számában a következő rendelet hirdettetett ki:

„A Közlöny folyó évi augusztus 12-iki 64-ik számában megjelent az arany és ezüstnek kivitelét tiltó s illetőleg korlátozó pénzügyminiszteri rendelet, *az országos honvédelmi bizottmány rendeletéből* ezennel megujittatik, s annak szigoru foganatba vétele minden posta- és harmincadhivatalnoknak szoros felelet terhe alatt mulaszthatatlan kötelességül tétetik.“

Ezen rendeletet megelőzőleg december 11-én még egy rendelet került ki a pénzügyminisztériumból e tárgyban. Élelmes üzérek ugyanis az ércpénzkivitelt tiltó rendeletet megkisérelték kijátszani. Az ezüst s az aranypénzt beolvasztották, s mint hulladék nemes fémet „ipari termék“ cimen csempészték át a határon kis csomagokban. Néhány esetben ez sikerült is, de a vámőrök csakha-

[1] A nemzeti kormány uralomra jutása, illetve a magyar pénzjegyek első kibocsátása egyáltalán nem tudta egészen megszüntetni a váltási nehézségeket. Egy jegyzőkönyv tanusága szerint a főváros területén, (tehát ott, ahol a pénzjegy kibocsátás történt) szeptember elején még mindig nehéz volt aprópénzhez jutni, s ez ellen hiábavalónak bizonyult minden felszólamlás. Ime a jegyzőkönyv: „In betrefft des von Seite des löbl. Handelsstandes Schritte einzuleiten wären, damit im 30-igst Amte kleine Münzen wirklich eingevechselt werden könnte, wird von Seite der h. Repräsentanten als überflüssig erachtet, indem bein 30-igst Amte kleine Münzen so lange diese vorhanden, gerne verwechtelt wurden“. Repräsentanten Versammlung des bürg. Handelsstandes Pröses: Aigner Franz I. Vorsteher am 7. September, 1848. (A budapesti kereskedelmi testület levéltárában talál jegyzőkönyv.)

mar rájöttek a manipulációra és akkor a pénzügyminiszter kiadta a következő rendeletet:

13185. P. M. 304. b. *Közlöny* december 11. 1848. 184. sz.

Pénzügyminisztériumi rendelet az arany s ezüst hulladékkali (Gekraetz) kereskedés tárgyában.

„Hogy az arany s ezüst hulladékkali kereskedésben tapasztalt csempészkedések megszüntessenek, ezennel rendeltetik:

1. Minden kézműves, iparos vagy gyárnok, ki üzlete folytatására nemes fémeket szükségel, az üzlete folytán meggyüjtött arany vagy ezüsttartalmu hulladékokat, a selmeci főbánya grófság vagy a nagybányai főfelügyelőség, vagy végre a zalathnai igazgatóságnál benyujtandó kérelem folytán, az emlitett főhivatalok egyike vagy másikától megnevezendő ezüstkohónál a beváltási szabályok szerint akadály nélkül beválthatja, csupán arra köteleztetvén, hogy jogszerü üzletéről, az illető helyhatóságtól hiteles bizonyitványt mutasson elő.

2. Ha ezen bizonyitvány hitelessége felől alapos kétség támadna, az illető hivatal kötelessége leendő erről magának szorosabb meggyőződést szerezni.

3. Ha az illető iparosok illy hulladékokat akár ezeknek csekély volta, akár a kohó távolsága miatt nem maguk akarnának beváltani, azokat ugynevezett gyüjtővásárlóknak is eladhatják; ezt azonban csak ugy, és akkor tehetik, ha a vásárló ez iránt a pénzügyminiszterségtől felhatalmazó levelet képes előmutatni. Innen önként következik, hogy

4. *minden, aki arany s ezüsthulladékokat szándékozik összevásárolni, köteles ebbeli engedelemért a pénzügyminiszteriumhoz folyamodni, és folyamodványához állásáról, vagyonáról, s gyanutlan hiréről hiteles bizonyitványokat csatolni.*

5. *A hulladékok igaz uton történt összevásárlását, az eladók által aláirt oklevelekkel, és ha e vásárlás külföldön történt, behozatali vámjegyzékkel kötelesek a gyüjtők bebizonyitani.* Ezen bizonyitványokban a vásárlott anyag sulyán

kivül az eladási hely és időnek is tisztán ki kell téve lenni. Önként értetődvén, hogy a bizonyitványokban kitett és a kohóknál talált sulyok között lényeges különbségnek helye nem lehet.

6. A kohótisztségek utasittatnak, eféle anyagokat valamint ezelőtt, ugy ezután is, előbb az illető helyeken (bányatörvényszéknél s kémdében) megvizsgáltatni és csak e vizsgálás eredménye után s szerint eszközölni a beváltást."

Az érckivitel által okozott forgalmi nehézségek és zavarok nagyságát igen érdekesen illusztrálja nehány közlemény, mely a pénzügyminiszter rendeletével egyidejüleg jelent meg s a kiviteli tilalom mellett még több erélyes rendszabály alkalmazását is sürgetik. Követelik, hogy

„Pest városa lakói közül azon *gyávák*, kik az ércpénzt elvonják a forgalomtól . . . érdemük szerint megfenyittessenek."[1]

Számos ilyen és ehhez hasonló felszólalásból kétséget kizáró módon megállapithatjuk, hogy 1848 december végére ismét előbbi méreteiben fellépett a „bankó-krizis."

Beköszöntött azonban december végére más válság is: *az állam válsága.*

December 30-án Jellasich csatát nyert Moórnál Perczel felett s e csatavasztéssel a nemzeti kormány a legsulyosabb helyzetbe került. Szét volt tagolva a honvéd sereg s azonkivül — bár a sukorói csata óta jelentékenyen fejlesztetett, — még mindig nem volt elég számos és eléggé felfegyverzett ahhoz, hogy az egyesült osztrák hadakkal, a siker reményében felvehesse a harcot.

A moóri csata után Pest nem volt többé tartható . . .

A nemzeti kormány kénytelen volt menekülni!

December 31-én, egy éjfélig tartó ülésen hozott határozattal, a törvényhozás székhelye áttétetett Debrecenbe, hová az állam elhordható javai s iratai nyomban (sőt már december 30-án) utnak indittattak.

[1] Kossuth Hirlapja, 1848 december 24-én (a fővárosi ujdonságok rovatában).

1849 január 5-én Windischgrätz herceg *„egy hiv és vitéz sereg élén“* [1] kardcsapás nélkül megszállotta az ország fővárosát, melyből „a lázadók csoportjai, miután tetemes csapásokat szenvedtek, — megfutamodtak . . .“ A győztes hadvezér siet kijelenteni, hogy „a lázadókat“, kik „az oly gazdagon megáldott országot a *többnyire törvénytelen* papirpénzzeli elárasztással tönkre juttatni igyekeztek, — és ezen törvénytelen eljárásukat, a bankjegyek sajtóját magukkal elvivén, bőszültségükben még folytatni is szándékolják . . .“, a legkiméletlenebb szigorusággal üldözendi.“ [2]

Windischgrätz azon hitben élt, hogy a főváros elvesztésével a nemzeti kormány teljesen elvesztette lába alól a talajt s hogy a főváros megszállását a legrövidebb idő alatt nyomon fogja követni az egész ország meghódolása. Elbizakodottságában minden mértékről megfeledkezett, s a magyar kormány békeköveteinek ajánlatára csak gunyos visszautasitással felelt:

„Lázadókkal nem tárgyalok. Feltétlen meghódolás!“

. . . Rövid időn belül sajnosan kellett tapasztalnia, hogy mennyire csalódott számitásaiban. De akkor már késő volt. Az első tavaszi szellő nyomán fegyverre keltek az ujjá szervezett és megháromszorozódott magyar seregek, s a „feltétlen meghódolás“ büszke lovagját s annak utódját Tiszán, Dunán áthajtották és seregeit a felvidékről, Erdélyből és a délvidékről egyaránt kiverték.

1849 májusára ismét magyar uralom alá került az egész ország.

---

[1] Január 7-én kelt „Proclamatio“-jának bevezető sorai.
[2] Az előbbi kiáltvány folytatása.

HETEDIK FEJEZET.

Az 1849-ik évi téli hadjárat.

Az 1849. év első napja minden időkön át emlékezetes marad Debrecen történetében. E napon Debrecen az ország fővárosává lett. A Moórnál vivott csatában ugyanis eldőlt Budapest sorsa, melyet a nemzeti kormány kardcsapás nélkül átengedett a császári seregeknek. Csak Sylveszter éjjelén vált ugyan törvényes határozattá, hogy a kormány Debrecenbe vonul, de Kossuth rendeletére az ország ingó vagyonának csomagolása, sőt elszállitása már 29-én megkezdődött. A bankjegy-nyomdát, mely „a forradalom oly óriási kifejlődésének főeszköze volt" (Presse Wien 1849 nov. 18.) december 30-án teljesen szétszedték a pesti Károly-kaszárnyában, — ahol felállitva volt — s csupán 2 gép maradt vissza, melyek még éjjel-nappal gyártották a magyar pénzjegyeket, hogy egyrészt hiányt ne szenvedjen a kormány, másrészt, hogy az időből el ne veszszen felhasználatlanul egy perc sem. Január 3-án végre megérkezett a rendelet, hogy az utolsó két gép is elszállitandó s másnap, január 4-én hajnalban, gyékényekbe, faszekrényekbe, bőröndökbe s egyéb ideiglenes csomagokba burkolva, a pályaháznál [1] indulásra készen állott a vasut az utolsó gépekkel. E szállitmánynyal a legutolsó vonatok egyike ment, mert e napon elhagyta a fővárost az utolsó honvédcsapat is. Másnap már a császári seregek bevonultak Budára s a bécsi hivatalos lap jelenthette a nagy diadalt: Buda vára bevéve! De megjegyezte azt is, hogy: „Kossuth nem felejtette el kedves instrumentumát, a bankjegy-sajtót is magával vinni . . ." (Wiener Zeitung 1849 január 5.)

[1] Az akkori pályaház a jelenlegi nyugati pályaudvar helyén állott.

Egyetlen vasutvonalunk akkor még csak Budapesttől-Szolnokig terjedett. Szolnokig tehát csak eljutott a sok gép meg fegyver, ott azonban szekerekre kellett átrakni s ugy vinni lefelé Debrecennek. Szolnoktól kezdve borzasztó fáradalmakat kellett a nyomdaszemélyzetnek kiállani. Csikorgó hideg volt. Az utak kőkeményre fagyva és a hó magasan állott. A munkások nagyrésze csak könnyedén volt felöltözve, mert a nagy sietség s a nagy ruhakereslet következtében nem szerezhettek bundát maguknak. Élelemmel szintén nem tudták magukat ellátni s mindezek mellett még gyalog voltak kénytelenek a szekereket követni, mert ha nem mozognak, egy óra alatt jéggé fagytak volna a dermesztő hidegben. Fáradtan, átfázva haladtak előre végtelen lassusággal, egyik faluról a másikra — térdig érő hóban. S hogy néztek ki ezek az utbaeső falvak?! . . . Minden, ami ehető volt, elették az átvonuló hatóságok és csapatok. Mikor az utolsó nyomógép utasai ide-oda bekopogtattak egy kis élelemért, alig kaphattak egy falatnyi maradék-kenyeret s egy-két sültkrumplit.

Két napi szakadatlan gyalogolás után, a végletekig kimerülten érkeztek meg szállitmányaikkal a nyomdászok Debrecenbe, hol a kormány megjelenése a legnagyobb zavart idézte elő. A csendes város egyszerre az ország központjává lőn. A lakosok száma megháromszorozódott. Természetesen a lakások és élelmiszerek árai is hallatlanul emelkedtek a nagy kereslet következtében. Debrecenben a szállitmányokat előbb a nagytemplom előtti hatalmas — akkor Szabadság-tér nevezetü — téren rakták le a szekerekről. Ott „. . . hevert a sok láda és hordó, banksajtó, vertpénz, fegyver, gyutacs, hadfelszerelési gyár gépei össze-vissza . . .“ [1] és még január közepén is, „. . . miből egészen kibontakozni később sem birt, a leggyönyörübb chaosz uralkodott. Csak egyben, de a legszükségesebben kezdett rend mutatkozni s ez a papirpénzgyár volt, melyet a hozzáértő s fáradhatatlan financügyi status-titkár, Duschek már az első napokban felállitott, gyártván benne s gyártmányát naponkint szaporitván . . .“ [2]

A bankjegy-nyomdát a református kollegium termeiben állitották fel. Az iskolai előadásokat persze azonnal beszüntették

[1] Sztankó leirása.

[2] Mészáros Lázár emlékiratai II. kötet, 2. lap.

(egyébként az ujévi vakáció még tartott.) Az oratóriumban tartották az országgyülést, mig a többi helyiségek mind a jegynyomda céljaira használtattak. A helyiségek ezen igénybevételéért a kollégium 8000 forintot kapott a kormánytól, mely összeget 1849 junius hó 7-én az ottani harmincadhivataltól fel is vette a főiskolai házipénztár. A bankjegysajtó felállitási munkálatai nyomban a megérkezés után megkezdődtek s azon kitartásért, szakértelemért és odaadásért, melylyel Duschek államtitkár e munkálatokat vezette, mindenki, ki az idők eseményének szemtanuja volt, elismeréssel adózik. Kár azonban, hogy az elismerés szavain kivül egyebet alig találunk leirásainkban, ugy, hogy a nyomda vándorlásairól, működéséről, valamint azon nehézségekről, melylyel ez járt, nagyon nehéz hü képet festeni.

Debrecenben a kormány tagjai, de különösen Kossuth, rendkivül türelmetlenkedtek a képviselők elmaradása miatt. Eltelt csaknem egy hét, mig annyi képviselő érkezett, hogy határozatképes Ház volt összehivható. Végre mégis összegyültek annyian, hogy *1849 január 9-én* megtarthatták az első képviselőházi ülést . . .

Az ősi kollégium oratóriumának bolthajtásos, öreg falai közt orgonának ájtatos melódiája helyett elnöki csengő hangjai rezegtették a levegőt. S a hely, hol eddig csak békéről prédikáltak és ájtatos fohászokat zengtek, most egy forradalmi parlament gyülhelyévé lőn, honnét háboru intéztetik.

Az első ülés igen szomoru látványt nyujtott. Alig 150 képviselő volt együtt. A hangulat levert, elkeseredett. A jövő bizonytalansága izgatta a kedélyeket. Az anyagi gond is sulyosan nehezedett a kormányra. A nyomda, bár sikerült gyorsan felállitani, mégsem müködött az olyan szaporán, mint Pesten. Aztán az apró és az ércpénz hiánya is mindinkább érezhetővé vált. Apróbb dolgokért egyáltalában nem tudtak az emberek fizetni. Kossuth ezért még Pesten elhatározta, hogy váltópénz helyett apró névértékü kincstári utalványokat — *30 és 15 krajcárosokat* — nyomat. Mindjárt az első ülésen, *január 9-én* be is jelentette ezt a Háznak, s kérte annak hozzájárulását.

„A nervus rerum gerendarum, — mondá Kossuth, — a pénz, erre nézve azon határozatok nyomán, miket az országgyülés

meghozott, történt gondoskodás, hogy fennakadás ne legyen, hanem már Pesten tapasztalható volt az apró pénznek nagy hiánya s ezen fogyatkozást különösen a nép az apró forgalomban nehezen érzi. Ki kell mondanom, hogy a nép, ha azt gondolná, miként ezen körülmény az ország állapotjának valamely rossz állására mutat, vagy hogy a kormány nem tesz mindent, mit e részben tenni kell, nagyon tévedne. Ez a dolgok természetében fekszik. A história mutatja, hogy valahányszor az országban háboru volt, az ércpénz a forgalomból eltünt, legyen bár a háboru győzelmektől kisérve, vagy veszteségtől követve, az mindegy, az ércpénzt az emberek el szokták tenni, s csak a békés, nyugalmas korban szokott ez ismét megjelenni. Ez tehát sem rossz állapotra nem mutat, sem a kormány nem mulasztott el e részben semmit is, mert ha millió számra verethetnénk is a huszasokat minden nap, az mind eltünnék. Nem mondom, hogy magam is nem estem volna e gyarlóságba, hogy eltettem volna az ércpénzt, és ha nem tettem el, csak azért nem tettem, mert valóban nincs mit eltenni; ebből nagy fogyatkozás van a mindennapi forgalomban, tehát bátor volnék a háznak becses *engedményét kérni* arra nézve, *hogy 30 és 15 p. kros kincstári utalványokat legyen szabad készittetnem*, melyek pótolják az aprópénz hiányát. Tudósitom egyszersmind a házat, miképpen magyar feliratu rézpénz, és kisebb 12 és 6 kros ezüstpénzeknek veretése iránt is intézkedett a kormány. Erészben nem kértem előleges engedelmet, mert nem volt rá szükség, hanem ami a kincstári utalványokat illeti, arra nézve bátor vagyok engedelmet kérni."

A képviselőház az engedélyt megadta s Kossuth azonnal intézkedett azoknak forgalomba hozatala iránt. Az utalványok már Pesten elkészültek s csupán a szövegnyomás hiányzott róluk, ami igen gyorsan el volt végezhető. *Január 21-én* a 30 krosok forgalomba tételét a következő rendelet tudatta:[1]

835. p. ü. *Rendelet.*

Az ezüstpénznek bünös eldugása s ez által a napi pénzforgalomban előidézett akadályok a kormánynak kötelességül tevék arról gondoskodni, hogy e bajon lehetőleg segitve legyen.

[1] Közlöny 1849 január 23.

A kormány e végből oly intézkedést tett, hogy nemcsak az eddig forgalomban volt váltópénznek 1 pengő krajcáros rézpénz és pedig magyar köriratali veretéssel nagyobb kiterjedést engedett, hanem, hogy ezen kivül még nagyobb értékü váltópénz is verettessék és pedig 3 pengő krajcáros rézből, 3 egy krajcáros sulyu, továbbá 6 pengő krajcáros ezüstből.

Hogy pedig ezen váltópénzek veretése a háboru változó esetei által fenn ne akadjon, a kormány továbbá ugy intézkedett: hogy a körmöci pénzverdei gépek egy részét tiszavidéki biztos helyre áttétetvén, ott is a pénzverde azonnal müködjék.

Minthogy azonban az ércváltópénz készitése sok időt kiván, mely alatt a napi pénzforgalomra szükséges mennyiség nem egy hamar lenne kiállitható, a pénzforgalmon nehézkedő akadályok pedig rögtönös intézkedést sürgetőleg igényelnek, a kormány elhatározá: **ideiglen** ***30 és 15 pengő krajcár értékü kincstári utalványokat*** eképen ***kibocsájtani:***

1-ször. Ezen *kincstári utalványok egyedül ideiglenes pénzváltási eszközül szolgáljanak;* s ennélfogva körözésbe csak addig hagyassanak, mig az eddig elterjedt ezüstpénz ismét rendes forgalomba jövend, és ezen felül az ország a napi forgalomra szükséges ércváltópénz mennyiséggel ellátva leend, mikoron a 30 és 15 pengő krajcáros magyar kincstári utalványok saját teljes értékökben az álladalom által ismét visszaváltatni fognak.

2-szor. Hogy azok minden kincstári pénztárnál magyar pénzjegyért beváltassanak; azonban magánfeleknek teendő kincstári fizetmények azokkal csak saját kivánatukra tétethessenek; ellenben ezen kincstári utalványok minden középénztáraknál ugy adóban, mint egyéb bármi fizetmények gyanánt, teljes értékökben 30 s illetőleg 15 pengő krajcárban, két 30 krajcáros s illetőleg négy 15 kros utalványt egy forintra, vagyis 3 ezüst huszasra számitva elfogadtassanak.

3-szor. Hogy az álladalom ezen utalványok teljes értékét szintugy, mint a forgalomban lévő magyar 5 és 100

forintos pénzjegyeket, minden közjavadalmaival biztositja; miért is a magánfeleknek azok elfogadása miatt semmiféle aggodalmuk nem lehet.

4-szer. Hogy azok utánzói és hamisitói ugyanazon büntetésnek alávetve legyenek, mely egyéb nyilvános hiteljegyek hamisitására törvényszerüleg szabatott.

Az országos honvédelmi bizottmány rendeletéből, az országgyülés helybenhagyásával tehát jelenleg előlegesen a 30 krajcáros utalványok tétetnek forgalomba, s azok megismertetésére következő leirásuk közzététetik, ugyanis:

a 30 pengő krajcáros kincstári jegyek fehér papirra nyomtatvák,

alakjuk 3″, 9‴ hosszu, 2″, 8‴ széles.

Előlapjuk szürke szinü kőnyomat, sima vonal körzettel. A vonalok közt arabesk épitmények, s fölül egy öblös paizs, melyre fekete *30* szám van nyomva; két oldalán egy gyöngyökkel körzött tojásdad alak fehér *30* számmal; alul magyar egyszerü cimer látható. A szegélyen belül hullámzatos alap, melyen világos hullámzatu *30* szám tünik fel. A hullámzatos alapon feketén nyomtatva van következő tartalom:

„Kincstári utalvány harminc pengő krajcárra, mely két darabját egy forintba számitva, a kincstári pénztáraknál magyar pénzjegyek iránt mindenkor beválthatók, s minden közpénztáraknál fizetés gyanánt elfogadtatik. Budán, 1849-iki január 1-én. Az országos honvédelmi bizottmány rendeletéből. Aláirva a kincstári főpénztárnok Völgyi Ferenc által."

Hátlapján ónnyomatu körzetben a pénzjegy hamisitói elleni büntetés öt nyelven nyomtatva olvasható.

A 15 pengő krajcáros kincstári utalványok ismertető leirásuk következni fog."

Debrecen, január 21-én, 1849.

Az országos honvédelmi bizottmány rendeletéből

A pénzügyminiszterium.

E rendeletet *február 4-én* 1357. p. ü. alatt (Közlöny február 6-án) nyomon követte egy ujabb rendelet, mellyel a 15 krajcáros utalványok kibocsátása rendeltetett el.

A felváltó pénztáraknál állandó volt a kereslet az apró utalványok iránt, ami legjobban bizonyitja, hogy mily égető szükséget elégitettek ki.

Az aprópénz hiánya miatt okozott zavar egyébként a császári seregek által megszállott Pesten, valamint az örökös tartományok ipari központjain is igen nagy mérveket kezdett ölteni s nem is volt ritkaság, hogy 12—15 % ágiót fizettek az aprópénzért[1] Megesett, hogy *egyes jelentékenyebb cégek* — nem is szólva a városokról és várakról — a szükségen másként segiteni nem tudván, *magánutalványokat állitottak ki* 20—25 kr. pengő pénzről. De megtörtént az is, hogy ezeket a magánutalványokat még több darabra is vágták, hogy kisebb összegek kiegyenlitésére használhassák.[2] A mi különösen a bankjegyek eldarabolását illeti, ez oly méreteket öltött, hogy már alig akadt a forgalomban egész darab, vagy ha igen, akkor is nagyobb részt 4 és 8 darabból voltak összeragasztva. Sokszor egész a felismerhetetlenségig összevagdalták őket. A bankjegyek szétvagdalása részben nem is közszükség folytán, hanem üzérkedésből történt. Az Osztrák-nemzeti bank ugyanis egyes kereskedőket megbizott azzal, hogy a bankjegy-részeket vásárolják össze és cseréljék ki a bankpénztárnál egészekre. Közbenjárásukért a bank bizonyos provisiót fizetett, s ezért jutalékát növelendő, némely kereskedő megtette, hogy az egész bankjegyeket is darabokra vagdalta, s azonnal össze is ragasztotta.[3] Ez az eljárás arra inditotta a kereskedelmi bankot, hogy a magyar bankjegyek feldarabolását egyáltalában megtiltsa, ami a következő hirdetés utján adatott a közönség tudomására:

Hirdetés

A Pesti magyar kereskedelmi bank részéről.[4]

Mivel a fennálló szokás, mely szerint az osztrák 1 és 2 ftos bankjegyek részenként, fél és negyed darabokban köz-

[1] Pesther Zeitung 1849 február 20.

[2] Pesther Zeitung febr. 21. 1849.

[3] Pesther Zeitung január 25. 1849.

[4] „Figyelmező" 1849. február 21.

forgalomba tétetnek, a közönséget a magyar 1 és 2 ftos bankjegyekre nézve is hasonló eljárásra birhatná: ennélfogva a helybeli bank mindenkit kártól megóvandó, célszerünek találja közzétenni, hogy fél vagy negyed darabokra szakasztott magyar 1 és 2 frtos pénzjegyeket — miután ezeken a netaláni hamisitás sem ismertethetik meg — pénztárainál sem elfogadni, sem felváltani nem fog.

Pesten, febr. 17-én, 1842.

b. Podmaniczky László
bank-igazgató.

Egy héttel a kereskedelmi bank ezen hirdetésének megjelenése után Windischgrätz herceg aláirásával ellátva egy proklamátio hirdettetett ki, mely a magyar pénzjegyek történetében fordulópontot képez. Mielőtt azonban e rendeletet ismertetnők, s birálat alá vennők, vessünk egy pillantást Pestre s azon vidékekre, melyek a császári seregek uralma alá kerültek.

A császári seregek nyomban a magyar hadak kivonulása után megszállották Pestet, melynek lakói a legnagyobb nyugtalansággal néztek a bekövetkezendő események elé. A sokféle hir, mely a magára hagyott lakosság közt kerengett, óráról-órára fokozta az izgalmakat. Különösen megdöbbenést keltett az a hir, hogy Windischgrätz nem fogja törvényesnek elismerni a magyar pénzjegyeket, s hogy eltiltva azok forgalmát, ezzel halálos csapást mér az ország és különösen Budapest lakosságának gazdaságára. A magyar pénzjegyek ugyanis minden izgatás és üzérkedés dacára is csaknem kizárólagos fizetési eszközeivé váltak a lakosságnak. S pedig elég kézenfekvő okból. A válságos időben mindég megujuló azon jelenség, hogy *a rosszabb pénz kinyomja a jobbikat a forgalomból,* most is megismétlődött. Az ország összes kereskedőinek Bécs és általában Ausztria iránti tartozásai osztrák bankjegyekben lévén fizetendők, de maga a magyar kormány is osztrák bankókkal lévén kénytelen óriási beszerzésének számláit kiegyenliteni, hamar magukhoz vonták és rövid idől belül az ország határán kivülre származtatták az Osztrák-nemzeti banknak igen nagymennyiségü jegyeit. *A külföldre szivárgott osztrák bankjegyek helyét pedig elfoglalták a magyar pénzjegyek*, melyek miután a kereskedő másmilyet nem kaphatott portékájáért, csakhamar köz-

keletüvé váltak. A kormány és a kereskedők állandó kereslete némileg helyreállitotta az osztrák bankjegyek erősen ingadozó árfolyamát, a magyar pénzjegyeknek pedig nyugodt keletet biztositott a nemzeti lelkesedés. A schwecháti csatáig ugy állott tényleg a helyzet, hogy a magyar pénzjegyek csaknem az egész országban teljes értékben elfogadtattak, az osztrák bankjegyek pedig 4—8 % (tehát aránylag igen alacsony) ráfizetéssel. A schwecháti csata után s a rákövetkező események hatása alatt egyelőre csupán annyiban változott a helyzet, hogy a magyar pénzjegyek árfolyamot kaptak. Helylyel-közzel 3—5 %-ra rugott a diságió. De azért továbbra is megmaradtak fizetési eszköznek. Hogy Pest megszállása után a magyar pénzjegyeknek azonnal valami óriási áresése következett volna be, vagy hogy az osztrák bankjegyek diságiója sülyedt volna, az egyáltalában nem mondható, mert hiszen az osztrák bankjegyeket továbbra is csak ráfizetés ellenében fogadták el s e mellett a magyar pénzjegyek is forogtak még tovább is. Tény azonban, hogy ott, *ahol az osztrák csapatok lettek urrá, ott a magyar pénzjegyek értéke jelentékeny veszteséget szenvedett.* Bizonytalanná vált a helyzet, s azok az intézkedések, melyek Windischgrätz rendeletére foganatosittattak vagy az ő rendeletei értelmében tétettek, mindenre inkább voltak alkalmasak, mint arra, hogy a magyar pénzjegyek birtokosának aggodalmait eloszlassák.

A nemzeti ügy végleges diadalába vetett hitnek erős csökkenése és Windischgrätznek a magyar pénzjegyek irányában elfoglalandó álláspontjának bizonytalansága okozták a magyar pénzjegyek árfolyamának esését. Különösen azonban az utóbbi. Amint ugyanis Windischgrätz betette lábát a fővárosba, legelső intézkedéseiből azonnal nyilvánvalóvá lett, hogy valami rendeletet tartogat tarsolyában a magyar pénzjegyek ellen. Kétségtelennek látszik, hogy e tekintetben kész tervei lehettek, mint ahogy kész tervei voltak a nemzeti ellenállás leverésére is. *Kényszeritő körülmények meggátolták azonban a megállapitott terv végrehajtásában.* Bevonulása után tanusitott erélye, majd a kilátásba helyezett szigoru intézkedések foganatositásának mind későbbre való halasztása, aztán ismét enyhitése, visszavonása, módositása, elejtése és ismét való foganatositása, vagyis *ingadozó eljárása*, megannyi bizonyitékai annak, hogy alaposan elszámitotta magát.

Az udvari párt a magyar pénzjegyekben látta a nemzeti ellenállás leghatalmasabb támaszát, legerősebb fegyverét. Ki kell tehát e fegyvert az ellenállás szervezőinek kezéből csavarni, s akkor a „mozgalom“ tüstént megszünik . . . Ez volt az udvari párt álláspontja, s az 1848 október 3-i és 20-i, a november 6-i és a december 2-i császári rendeletek megannyi figyelmeztető-jelként állanak előttünk arra, hogy a magyar pénzjegyek törvényességét az uralkodó nem fogja elismerni soha. Windischgrätz herceg is, *december 29-én* Győrött kelt kiáltványában (melyben Kossuthot „törvényen kivülinek és földönfutónak“ nyilvánitja), a megbotránkozás hangján rója legelső bünül, hogy

„. . . *Kossuth Lajos pártütő és cinkosai Magyarországot roppant számu papirospénzzel elárasztották* . . .“

Valószinü volt tehát, hogy Windischgrätz — az udvari párt ütőkalapácsa — *ha csak teheti*, nem fog sokáig késlekedni tervének végrehajtásával.

Egyelőre azonban nem igen sokat tehetett. Bár nem egyezett meg szándokaival, de várnia kellett a kilátásba helyezett szigoru szabályok alkalmazásával. Mint ahogy néha széles, jól rendezett országuton egy észre nem vett kavicson felfordul a legerősebb szekér, ugy a legnagyobb hatalom számitásait is néha kicsufolja vagy épen semmivé teszi egy figyelemre sem méltatott, egészen mellékesnek képzelt körülmény. Windischgrätzet is egy jelentéktelennek látszó dolog tartóztatta vissza nagy horderejü elhatározásának — a magyar pénzjegyek érvénytelenné nyilvánitásának — foganatositásától.

Ez alkalommal a *pénzjegyválság* volt az a kavics, melyen Windischgrätz szekere felfordult. A vertpénz teljesen eltünt a forgalomból, s ritkaságszámba ment még a rézpénz is; az Osztrák nemzeti bank jegyeinek forgalma pedig a már emlitett körülmények miatt a legalacsonyabb fokra hágott Magyarországon. A közönség kezén csakugy mint a köz- és magánpénztárakban alig volt más, mint magyar pénzjegy. Windischgrätz arra számitván, hogy anyagi szükségleteit kivetendő sarcokkal és hadi adókkal fedezheti, igen gyenge állományu pénztárral indult utnak Pest felé. A fővárosba való bevonulása után egyszerre meglepetéssel kellett tapasztalnia, hogy sem itt, sem másegyebütt, hová csapatai eddig el-

jutottak, pénzből mást, mint magyar jegyeket nem kaphat. Kényszerüségből tehát, de *elfogadta a magyar pénzjegyeket*, sőt királyi biztosai utján közhirré tétette, hogy azokat egyelőre minden cs. kir. központár is elfogadja. Ime egy ilyen

Hirdetmény:

„Miután a magyar pénzjegyek érvényessége iránt általjában, de különösen az egyes és kettősek iránt — a mindennapi forgalomhoz nagyon szükségelt kisebb pénznemüek érezhető hiánya miatt — aggódalom gerjedt: herceg Windischgrätz Alfréd tábornagy urtól legközelebb vett utasitás folytán közhirré tétetik, hogy addig is, mig a nagyobb pénzjegyek eránt felsőbb helyen rendelkezés történhetend, *az egyes és kettős magyar pénzjegyek telljes értékükben minden cs. kir. központárakban is elfogadtatnak.*"

Győrött, január 8-án 1848.

gróf Zichy Bódog, kir. biztos.

. . . . Igy történt aztán, hogy a császári seregek csakugy, mint akár a magyar seregek — ott túl a tiszai vonalon, meg a felvidéken — valamint mindkét hadsereg *belföldi* szállitói is, csaknem kizárólag magyar pénzjegyekben kapták illetményeiket és fizetéseiket. Ha azonban Windischgrätznek nem volt még egyelőre elég hatalma ahhoz, hogy semmisnek nyilvánitsa a magyar pénzjegyeket, s kényszerüségből elfogadta, sőt fel is használta azokat, azért intézkedéseivel világosan elárulta, hogy a meglevő helyzetet csak átmenetinek tekinti, s a magyar pénzjegyek jogállását, mihelyt csak teheti, az októberi és novemberi legfelsőbb leiratok szellemében fogja értelmezni.

Windischgrätznek a bankó- és bankügyekben (az ő előterjesztésére királyi biztossá kinevezett) *Havas József* volt a legfőbb tanácsadója. Ugy látszik egyébként, hogy Havas Józsefnek igen széleskörü felhatalmazása volt a pénzjegykérdés intézésére.

Havas a magyar pénzjegyek ellen foganatositott első intézkedéséhez a nemzeti kormánynak egy mulasztásából meritett alapot. A magyar kormány ugyanis azon nézetből indulván ki, hogy a Kereskedelmi Banknál *letétbe helyezett*, nemzeti közadakozásból származó bankjegyalap, mig a bank szekrényeiben van, *magán-*

tulajdont képez, ezt a (több mint egy és fél milliót kitevő) ***ércalapot a Debrecenbe való levonulás alkalmával Pesten hagyta***, s annak megőrzését továbbra is a bankra bizta. Hogy ez kinek az inditványára történt igy, vagy hogy nem-e épen a Kereskedelmi Bank akadékoskodása gátolta meg az ércalap elszállitását (ami épen nem látszik kizártnak) azt ma már alig-alig lehet megállapitani. Tény csupán az marad, hogy a minisztérium az ércalapot minden megokolás nélkül Pesten hagyta, s ezzel a nemzeti lelkesedés eredményét ellenállás nélkül átengedte az előnyomuló ellenséges hadvezérnek. Látszatra ugyan ugy tünik fel, mintha a magyar kormányt ezen elhatározásában azon meggyőződés vezette volna, hogy Windischgrätz, ha meggyőződik arról, hogy a bankjegyek fedezete Pesten van, kénytelen lesz respektálni a magántulajdont és igy nem fog okot találni a magyar pénzjegyek érvénytelenitésére, azonban kétségtelen, hogy e határozat meghozatalánál más olyan szempontoknak is számitásba kellett vétetnie, melyeket egyelőre lehetetlen felderiteni.

Az ércalapnak Pesten való visszahagyása a bankjegykibocsátás egész ügyének még ma is a leghomályosabb részletét képezi. Világosságot hozni ebbe talán csupán a késő jövő fog.

Az ércalap visszamaradásáról Windischgrätznek nyomban jelentést tettek, s a győztes hadvezér alighanem igen megörülhetett, mikor tudomására jutott, hogy ellenfele oly rohanva menekült előle, hogy még a vagyonát is itthagyta. Sietett is hamar rátenni kezét a vagyonra. Havas utján magához rendelte a kereskedelmi bank pénztárainak kulcsait, mit megkapván, azonnal ***visszaadta*** azokat az átadóknak, ***s megbizta a bankot, hogy a magyar pénzjegyek alapját őrizzék továbbra is.*** Az ő rendeletére!

Ez *január 7-én* történt. Másnap — január 8-án Havas ismét átir a bankhoz, s felszólitja az igazgatóságot, hogy a jegykibocsátás állásáról tegyen haladéktalanul jelentést. Ez meg is történt azonnal, s a jelentésből fogalmat alkothatott magának Havas a pénzkibocsátás *körülbelüli* állásáról. Megtudta, hogy a kereskedelmi bank ellenőrzése alatt mennyi pénzjegy hozatott forgalomba december végéig, s megtudta, hogy mennyit tesz ki a banknál letétbe őrzött ércfedezet. Egyebet aztán — legalább egyelőre — nem is tudhatott meg, mert arról, hogy a magyar kormány mennyit

bocsátott forgalomba az *államjegyekből*, a bank nem tudott biztos felvilágositást adni, miután erre vonatkozólag nem voltak birtokában megbizható adatok. Várakoznia kellett tehát Havasnak, mig megszerzi valahogy ezeket.

Ezalatt, — mint a fentiekből is látszik — a magyar pénzjegyek, nyomott kurzussal bár, de forgalomba voltak Pesten is. Bécsben egy kissé meglepődtek az emberek azon, hogy a magyar pénzjegyek megsemmisitése oly sokáig késik. Ők azt hitték, hogy Windischgrätznek legelső dolga lesz kimondani, hogy a magyar pénzjegyek érvénytelenek, s amikor e rendszabállyal csak nem tudott előállni a *győztes* hadvezér, ámulva kérdezik a jó bécsiek, hogy: „. . . . mit csinálnak a magyar banknótával? Cirkulál-e egész becsébe a Kossuth emléke? melyre én, midőn sokan azt a hibát találták benne, hogy évszám nincs rajta, azt mondám, nem is szükség; rajta van Kossuth neve és ez annyit tesz, hogy: *1848;* pedig én hibáztam, mert még 1849-ben is szaporitja vele a szegény haza romlását."[1]

. . . . A császári seregek első berendezéseinek munkálatai — ugy látszik — nagyon lefoglalhatták a hadvezetőséget, mert egyelőre megszünt a kereskedelmi bank zaklatása. De csak rövid időre, mert már *január 21-én* Windischgrätz utasitására Havas ***megtiltotta a kereskedelmi banknak az egy- és kétforintos bankjegyek ércre való beváltását.*** Vagyis, — ami ezzel egyértelmü:

e napon Windischgrätz zár alá vétette a jegyfedezetet!

Mi volt ezzel Windischgrätz célja? Vajjon az-e, hogy az osztrák bankjegyek értékét emelje? Az-e, hogy a magyar bankó árát leszállitsa? Vagy az-e, hogy zsákmányát növelje? . . . Majd meglátjuk később. De hogy akkor még Windischgrätz maga hirdette, hogy a bankjegyek nem fognak érvénytelenittetni, azt kimutathatjuk félhivatalos lapja, a „Figyelmező" január 23-iki számának egy hiradásából, melyben az *illetékes körök* biztositanak mindenkit, hogy: „. . . a kormány a baj elenyésztésében is, ha azt a szükség ugy hozza magával, ***nem a jegyek kimondott törvénytelensége, hanem az azokat*** (a bankjegyeket) ***biró nép tulajdonának épségben fentartása vezérlendi.***"

[1] Részlet egy január 13-án Bécsben kelt levélből. Megjelent a „Figyelő"-ben 1849 febr. 25-én.

Kár, örökös kár, hogy e biztatások nem váltak valóra!

Mint mindig, mikor egy nemzet a bizonytalanság lejtőjére kerül, ugy most is a legkülönfélébb hirek keltek szárnyra az eljövendők felől. A pénzjegyek sorsa felől is a legkülönfélébb hireket terjesztették. Voltak, akik biztosra vették, a nemzeti kormány öszszes kötelezettségeinek, igy tehát az összes pénzjegyek érvényességének megtagadását. Voltak azonban kik ebben egyáltalában nem hittek. A legtöbben mégis azt tartották valószinünek, hogy csak az államjegyek, vagyis 5, 10 és 100 frtosok fognak megsemmisittetni. Ez a vélemény pedig tartotta magát még akkor is, midőn Windischgrätz rendeletére közzététetett, hogy: „. . . . A magyar pénzügyi zavarok iránt elhatározó rendelet leérkeztéig — *a forgásban lévö nagyobb névértékü magyar bankjegyek is ideiglenes fizetési eszközül szolgálhatnak.*“[1]

Ezek az engedmények, melyeknek tulajdonkép az volt szülő oka, hogy Windischgrätzet kisegitsék pénzügyi zavaraiból, mellékesen még egy más célt is szolgáltak, melyről alantabb még bővebben szólani fogunk. Térjünk azonban vissza egyelőre Havas József január 21-i átiratára, melyben a magyar bankjegyek beváltását megtiltotta a kereskedelmi banknak.

Havas József ezen átiratában a fentiek mellett még erős szemrehányással is illeti a bankot, amiért ez részt vesz a debreceni kormány jegykibocsátási müveleteiben. Egyben meg is tiltja, hogy a bank továbbra is folytassa ebbeli ténykedését. A kereskedelmi bank nyomban visszautasitja e vádat, s válaszában azzal védekezik, hogy tisztviselője, Libaschinszky, csak az 1 és 2 frtos bankjegyek kibocsátását ellenőrzi. Tény azonban, hogy Kossuth felszólitására és a bank megbizásából *Libaschinszky az összes pénzjegyek kibocsátását ellenőrizte.* Erről ugy látszik Havasnak is tudomása lehetett, mert a kereskedelmi bank mosakodását nem fogadta el, hanem *január 25-én* ismét ráir a bankigazgatóságra, hogy Libaschinszkyt parancsolják *azonnal* vissza Debrecenből — hová a magyar kormányt egy kissé megkésve követte.

Ezt az „azonnal“-t könnyebb volt Havasnak kimondani, mint a kereskedelmi banknak megtenni. A Tiszáig ért a császári seregek hatalma. Túl a Tiszán a magyar kormány parancsolt.

[1] „Figyelmező“ 1849 január 31-én.

Hogy juttasson hát el a kereskedelmi bank egy osztrák parancsot a magyar főhadi táborba?! . . . Egyelőre hiábavaló volt Havas József erélyes parancsa (melyeket ez a polgárember ugy osztogatott, mint valami hadvezér). Debrecenbe ugyan eljuthatott volna a követ, de vissza aligha.

Idő kellett ahhoz, hogy a mindenkép (különösen pénzügyileg) bajba került kereskedelmi bank teljesithesse a királyi biztos rendeletét.

A „Figyelmező“ január 31-i hiradásának azon megjegyzéséből, hogy a magyar pénzjegyek .... Windischgrätz hercegnek ő cs. kir. felségéhez intézett javaslatára . . .“ ideiglenesen továbbra is forgalomba maradhatnak, megtudjuk, hogy a főhadvezér felterjesztéssel élt a pénzjegyek ügyében a királyhoz. Valószinü, hogy a saját pénzügyeiről referált, s tudatta, hogy a magyar pénzjegyek azonnali megsemmisitése az osztrák csapatok ellátását egyelőre talán még jobban megnehezitené, mint a magyar seregek ellátását. E föltevés mellett azonban egy positiv adatot is szolgáltat e hiradás. Azt, hogy a nagyobb magyar pénzjegyek (az államjegyek) csak „ideiglenesen“ terveztetnek meghagyatni kiegyenlitési eszköznek. Ez a hiradás ugyan még nem zárta ki annak lehetőségét, hogy — mikép egyesek hiresztelték — *a magyar pénzjegyek osztrák bankjegyekre fognak kicseréltetni*, de tény, hogy e megjegyzés sokakban nyugtalanságot keltett s alkalmul szolgálván lehetőségek elképzelésére, előmozditotta mindenféle kombinátió keletkezését, bankóüzérkedést, (alacsony áron összevásárolni, drágán eladni) és . . . a magyar pénzjegyek elértéktelenedését. Szóval Windischgrätz ilyetén megnyugtatásai a bizonytalanság érzetét csak még jobban fokozták.

Windischgrätzről egyáltalában nem lehet állitani, hogy a sajtónak nem lett volna barátja. Sőt! A baj csupán az, hogy egyoldaluan szerette. A nyomógépet beállitotta saját harci eszközei sorába s annyi szabadságot adott a szerkesztőknek, amennyit csak kivántak arra, hogy — dicshimnuszokat zengjenek ő róla. De az ellenvéleményt nem türte el. Terveit, szándékait jóelőre kikürtöltette sajtója utján, s ugy látszik nem is nagyon bántotta, hogy — ami rendszerint bekövetkezett — meg kellett másitania, vagy épen elejtenie terveit. Amolyan régiszabásu, *született* hadvezér volt, aki

béke idején kétségtelenül imponálni tudott szines hadseregével — a nyárspolgároknak. Serege csak a pesti „purgerek"-nek imponált. Sajtójával is csupán ezekre tudott ráijeszteni. S amilyen rossz volt a serege, olyan volt a sajtója is. Szájaskodó, nyelvelő, személyeskedő. Kofasajtó . . . De mivel az épkézláb emberek nagy része követte a kormányt Debrecenbe, s Pesten csupán a „spisz" maradt, ezek a sugalmazott, s nagyrészt durva hangu és kiméletlenül személyeskedő közlemények nem maradtak minden hatás nélkül a tömegre. S e hatás legelőbb is a pénzjegyek árfolyamában jutott kifejezésre. Mert a pénzjegyek ügye volt az, melyet a legszorgalmasabban bolygatott az abszolut uralom sajtója. Alig mulik el nap, hogy ne irnának a magyar bankóról. Izgattak ellene. Hol izléstelen élcelődés, hol meg epés fejtegetés formájában, de mindig nagy igyekezettel azon, hogy a bizonytalanságot növeljék, a bankók hitelét rontsák, s hogy mindezt ugy tüntessék fel, mint egy bűnös párt működésének eredményét, mely rombadöntené talán az egész világot is, ha annak okozóit ki nem irtja a föld szinéről a legnemesebb hadvezér — herceg Windischgrätz Alfréd.

Az absolutizmus sajtójának napról-napra dudált, már egyhanguvá lenni kezdő nótája az volt, hogy a *bankjegysajtó a magyar kormány legerősebb fegyvere.* Ugy vélték, hogy a nemzeti ellenállás nyomban megszünik, ha ezt a fegyvert kicsavarják a rebellisek kezéből. Szentül hitték és hirdették, hogy *egyetlen rendelet*, mely az összes magyar pénzjegyeket érvényteleneknek és értékteleneknek nyilvánitaná, *elegendő lenne arra, hogy ezt a csodatevő fegyvert semmitérővé varázsolja a felkelők részére.* A vezető hangot a „Wiener Zeitung" — osztrák hivatalos lap — 1849 január 5-i száma adja meg, mely sajnálattal konstatálja, hogy „Kossuth nem felejtette el kedvenc instrumentumát, a bankjegysajtót magával vinni Debrecenbe . . ."

Ime igy szól egy *„hivatalos lap"* közleménye anno 1849! Csodálkozhatunk-e aztán, ha a „Figyelmező", mely csak félhivatalos volt, egy oktávval magasabban ütötte meg a hangot? ... . . . A papirospénznek bősége ott (Debrecenben) iszonyu lehet. Mert nemcsak az innen *elcsempészett* 20 ezer ivnyi 5 és 100 forintos banknóta elfogyott már, hanem ott is oly szorgalmasan folytatták a pénzcsinálást, hogy végre még azon papirosból is kifogy-

tak, amire ama jegyeket kellett nyomtatni. Most már 30 krajcárosokat nyomtatnak közönséges papirra, s ezeket bizonyosan addig fogják nyomtatni, amig a debreceni, nagyváradi és más vidéki boltokban arra való papirost kaphatnak. Szegény magyar! lesz mit visszaváltson még hetvenedik unokádnak is."[1]

Február 10-én, midőn a hercegi hadvezér tehetetlensége a magyar seregekkel szemben kezdett nyilvánvalóvá lenni, a német nyelvü hivatalos lap, a *„Pesther Zeitung"* egy sugalmazott cikkben erélyes intézkedések megtételét sürgeti a magyar pénzjegyek ellen. „. . . . Nehogy végül koldusbotra jussunk, minden jó hazafinak oda kell hatni, hogy a lázadóknak, kik innét az államjelvényeken kivül több mint 20 ezer iv bankópapirost elvittek, *minél kevesebb ideje maradjon a bankjegykészités folytatására. Mert ez nem egyéb, mint az ország hü fiainak kárára elkövetett nyilt lopás* . . . . tehát nemcsak a hazafiaknak, hanem egyáltalában minden egyes embernek legközelebbi érdeke, hogy a bankógyártók eszközei a lehető leggyorsabban kézrekerittessenek, mert ha ez még tovább folytattatik, megeshetik, hogy az állam politikai és pénzügyi érdeke oly rendszabályok igénybevételét követelheti, mely bár a lázadókat egy csapásra megsemmisitené, de sok ártatlan és becsületes ember kárát és nyomorát is vonná maga után . . . ."

Ez kétségtelenül hivatalos hang, s minden bizonynyal Windischgrätznek, vagy táborkarának megbizásából iratott. Ez a közlemény volt *az első fenyegetés, mely a bankjegyek megsemmisitéséről szólott*, s kiérzik belőle az a fojtott keserüség, hogy sem a Tiszavonalon tul jutni, sem pedig a felvidéki császári csapatokkal együtt müködni nem tud. Öblös ágyuitól a honvédek meg nem ijedvén, a sajtó utján próbált ujra és ujra szerencsét. A fenti közlemény után alig mulik el egy hét, már *Bécsből* intéztet a Kossuth-bankók ellen heves kirohanást. A mai napig kibocsátott jegyek öszszegét — véli az emlitett közlemény — nem lehet pontosan megállapitani. „. . . Annál megbizhatóbb — autentikus forrásból meritett — adatokat vagyunk képesek közölni a magyar bankók azon mennyiségéről, melyek *december 31-ig forgalomba tétettek.* Nevezetesen ez ideig a pesti bank ellenőrzése mellett gyártatott és kibocsáttatott:

[1] „Figyelmező" 1849 február 5. (Mit csinálnak Debrecenben?)

1	frtos	bankjegyből	670.220 frt
2	„	„	3,107.000 „
5	„	„	11,206.000 „
100	„	„	8,758.000 „

Összesen tehát 23,741.220 frt magyar papirpénz."[1]

A kormány — irja a lap — oly gyorsan, mint csak lehet, szerezzen biztos tudomást a forgalomba hozott bankjegyek menynyiségéről. „Egy pillanatot sem szabad veszteni, mert minden napi késedelmezés egy millió forintnyi papirpénzzel többet jelenthet, a magyar bankók elismerésének elvére és a beváltás módozataira nézve — akár egész, akár csak részleges beváltás mondassék is ki, — gyorsan tisztába kell jönni, mihelyt egyszer azon mennyiség, amelyről szó van, pontosan megállapittatott. Ezen célból a kormány részéről a forgalomban lévő magyar bankókra peremptóriukus időponttal egy ellenőrzési bélyeg alkalmazása volna elrendelendő, és egyben ezen rendelkezés célja is tudomásul adandó, hogy t. i. ezáltal a bankjegyek érvényességének elismerése a kormányhatározat által remélhető. Ily módon megállapitható lenne a forgalomban lévő bankjegyek mennyisége és egyrészt a bankótulajdonosok némileg megnyugtattatnának, másrészt a nemzet a *magyar bankjegyek további elfogadása tekintetében nagyon óvatossá tételnék*."

Egyidejüleg a vidéki jóérzelmü sajtóban is megkezdődött a hangulatkeltés. „A „Temesvárer Wochen-Blatt" február 3-án vezércikkben hosszasan foglalkozik a bankjegykérdéssel: azt irja többek közt:

„Az osztrák papirpénz jó, mert van alapja. Hol azonban az alap, hol van a jelzálog, amelyre a magyar papirpénz alapittatott? Sehol máshol, mint a nagy varázsló radomantadba vetett vak bizalomban, aki, amit nem szerezhet meg az égből, a pokolból is megszerezni — megigérte." — „A mi hazánk nem Magyarország, hanem az osztrák császárság . . . Mit tehet a mostani császár-király? Megadhatja-e a szentesitést egy olyan papirnak, amelynek kiadá-

[1] E tudósitás azon közleményből meritette az adatokat, melyeket a kereskedelmi bank Havasnak január 8-án beszolgáltatott. Ez is csak megerősiti azon feltevésünket, hogy a Lloyd közleménye hivatalos sugalmazásra történt.

sát az elődje megtiltotta és melynek törvényellenes kiadása által mindkét kamarának összes tagjai hazaárulás vétkébe estek? Szentesitse, vagy szentesitheti-e az összeesküvést? *Akkor holnap az ügynek egy másik vezére jöhet egy rézlappal s vele pénzt és forradalmat csinálhat, mert a pénze hitelre fog találni a mostani forradalmi pénz hitelesitésének reményében!* . . . Ezt azonban nem teheti az osztrák parlament beleegyezése nélkül, amely pedig bizonyosan nem fog ahhoz hozájárulni, hogy az osztrák államadósságok forradalmi papirossal szaporittassanak . . . *A forradalom csak azáltal hatalmasodott el, hogy pénzforrás, — korlátlan pénzforrás felett rendelkezett,* miután nem volt semmi sem oly drága, hogy ne fizethették volna meg, és meg ne vehették volna . . . *a forradalom erejét és kiterjedését kevésbbé köszönheti Kossuthnak, mint inkább pénzeszközeinek* . . ."

Az egész közlemény hangja és eszmemenete azonos a kormány egyéb sugalmazott cikkeivel. Származásának helye tehát kétségtelen.

„Die Revolution ist nur so mächtig geworden, weil sie Geldmittel, unbeschränkte Geldmittel besass . . .", ezek csaknem szószerint benne vannak a bécsi és pesti közleményekben is.

Ezek, s az ehhez hasonló közlemények természetesen fokozzák a nyugtalanságot, s általánossá válik az igyekezet, szabadulni a magyar bankóktól. Magyarországon persze még mindig közkézen forog, mert itt még az ellenállók hatalma alatt jelentékeny terület áll, de Ausztriában, hol pedig szintén kezdett forgalomba jönni, a nyugtalanitó hirek nyomán sietve igyekszik mindenki végleg megszabadulni a bizonytalanná vált értéktől. S igy esik, hogy az osztrák lakosok kezei közt lévő magyar pénzjegyek *megkezdik visszavándorló utjukat a magyar hazába.* És visszakerülnek — elég gyorsan — a künn is rokonszenvvel fogadott magyar papirok, bár akadtak elegen olyanok is, kik az egész akciónak, (már mint a magyar pénzjegyek értéktelenitésének) ellene voltak, s Ausztria gyárosaira veszélyesnek tartották Magyarország gazdasági tönkretételét. „Az egész nemzet nem tétethetik felelőssé a bankjegygyártó fractióért (irja a Figyelmező)[1] meg különben is a keres-

[1] 1849 február 24-én.

kedőkre nézve, kik Bécscsel stb. viszonyban és csak magyar bankóval vannak ellátva, káros hatással lenne e rendszabály . . .“ Az ily józan hang azonban nagyon ritka volt. Sőt éppen a Figyelmezőben jelentek meg a magyar pénzjegyek ellen a legkiméletlenebb támadások, melyek közül nem épen legerősebb hangu az, mely a „Pusztitók“ cim alatt február 20-án látott e lapban napvilágot.

„A bankócsinálás már rég feltaláltatott. Más nemzetek e mesterséget, ollykor a jövő rovására, a jelen nemzedék meggazdagitására használák. Nekünk jutott a szerencsétlenség, e mesterséget, mihelyt hatalmunkba kerithettük, arra használni, hogy a haza jelen boldogsága feldulassék és e boldogtalan jelennek még a jövő is martalékul dobassék oda. A magyar bankócsinálók Magyarország jövendőjének nagyon rossz ágyat vetettek, és ha a király kegyelme s a nemzet gyors elhatározása: a pártütők ügyét megtagadni, nekik menhelyet nem adni s ezáltal *a hamis pénzcsinálásra* képtelenné tenni, — rajtunk nem segit; ugy olly jövőnek nézhetünk elibe, melynek nyomasztóság tekintetében a multban aligha van példája. Lelkiismeretlen emberek, kiknek maguknak nem lévén vagyonuk, a másét nem kimélik s a közvagyont oly res mulliusnak tekintik, melyből egy garas ára papirra nyomtatott 800 pftér annyi értéket cserélhetnek, *ezen nyilvános rablási eljárás* által lassan papirrá változtatják az ország egész mozgó értékét s ha — mint szükséges következés — egy catastropha jő: akkor *minden érték, mit annyi befirkált rongy képviselt, semmivé lesz.*

Igy rontatik meg nemcsak a jelen, hanem a jövő is egy századig . . .“

Ez a közlemény február 20-án jelent meg. Ugy látszik, e napon már hirt is kaptak a Kossuth-bankók jövendő sorsáról, mert a következő napon, február 21-én az *„el nem ismerés kimondásáról“* beszél a Figyelmező, s nagyon érdekes, hogy miként tör ki belőlük a sajnálkozás a felett, hogy a magyar bankót Ausztriából még mindig nem sikerült végleg kiszoritani:

[1]„. . . anarchia volt ezen politikai vészmadarak kedvenc eleme, melyből a legkövérebb darabokat tudják elkaparitani. Különösen mióta tapasztalásból megtanulták, milly könnyen lehet, mig minden mások szinte koldusbotra jutnak, a pénzt csináló sajtó szorgalmas kezelése által végtelenül meggazdagodni, ha ezen sajtó szüntelen határtalan számu papirpénzt teremt elő 5 és 100 frtos *jegyekben és rosszul alkalmazott szelidségből semmi sem történik, a forradalmi erő ezen kimerithetetlen kutfejének az el nem ismerés kimondása általi morális bedugására (!)* Ezen *minden részről ajánlott egyszerü eljárás* elhanyagolásának káros következménye, a pártütők ellentállása meghosszabbitásán kivül már abban is mutatkozik, hogy a magyar papirpénz folyama Bécsben jelenleg 4 %-re emelkedett, mig okt. 6-a előtt azt 36 % veszteséggel is csak nehezen lehetett osztrák bankjegyekkel becserélni, csak igy történhetett az, hogy Pulszky mindjárt Párisba érkezése után egy 300 ezer pftnyi hitellevelet realizálhatott, melyet lehetetlen volt más tőkével megszerezni, mint amelly a Kossuth-Duschek-féle nyomdából került."

Föntebb már emlitettük, hogy Windischgrätzet a bankjegyeket illető terveinek keresztülvitelében nagyon gátolta az aprópénz hiánya. A nagyobb összegről szóló bankóknak szokásos eldarabolása veszélyes is volt, meg aztán alig is használt valami sokat. Az ércpénz pedig csaknem teljesen eltünt a forgalomból.

Ugylátszik azonban, hogy január óta sikerült megfelelő mennyiségü aprópénzzel ellátni a forgalmat. Hozzáláthatott tehát elhatározásának megvalósitásához, melyre annyiszor s annyi helyről kapott nógatást. Gyászos elhatározásának végrehajtására egyébként a bosszu is vezette. Ő, és vele együtt az udvari párt meg voltak győződve, hogy a főváros bevételével teljesen legyőzték a nemzeti ellenállást és ezután már csak egész rövid idő kérdése lehet a „föltétlen meghódolás." Fájdalmukra azonban csakhamar az ellenkezőről győződtek meg: az ellenállás a kemény tél dacára napról-napra intenzivebbé vált s kezdetlegesen felszerelt csa-

[1] Eredetileg a bécsi „Lloyd" vezércikke volt. Ettől vette át és közölte magyarul a Figyelmező febr. 21-én.

patainknak mind több és több állásból sikerült kiszoritani a császári hadakat. A császári „*alter ego*“ haragja rettenetes lőn. Szentül hitte, hogy ezt a boszorkányságot csak a bankjegysajtóval varázsolhatják elő. Elhatározta tehát kicsavarni e hatalmas fegyvert a nemzeti kormány kezéből . . . S ekkor kiadta a következő rendeletet:

Proklamatio.

A Debrecenbe menekült pártütők az országnak már egyébként is oly igen megzavart viszonyait mindinkább bonyolitani meg nem szünvén, a már engedelem s jog nélkül kibocsátott bankjegyeken kivül *30 és 15 krajcáros jegyeket is adának ki,* melyek már forgalomban is mutatkoznak. Ezen papirpénz főképen a szegényebb és különben is majd minden kereset nélkül szükölködő kézmüvesek és földmivelők kezébe került, kiket a kártól megőrizni mindenek előtt szükséges. Azért előleg *addig is, mig a magyar bankjegyek iránt rendelkezés fog tételni, ezen egészen törvénytelen 30 és 15 krajcáros jegyeket érvény s értéktelennek nyilvánitom,* s elfogadásukat mind a közpénztárakban, mind a magánforgalomban ezennel eltiltom. Kelt budai tábori főhadi szállásomon febr. 23-án, 1849.

Herceg Windischgrätz Alfréd s. k.,
császári királyi Tábornagy.

Windischgrätz herceg ezen rendeletével a magyar pénzjegyek történetében egy uj fejezet kezdetéhez jutottunk. Mielőtt azonban annak ismertetését megkezdenők, vessünk egy pillantást azon mühelybe, a honnét e bankók kikerültek: a „*Kossuth-Duschek-féle mühely*“-be, mint a hogy a császáriak nevezték, a „*bankógyár*“-ba, mint a hogy a debreceni benszülöttek hivták.

A bankógyár rendes müködése elé az első időben igen sok akadály gördült. Legtöbb baj a gépek elhelyezésével és felállitásával volt. Végre azonban ezzel is elkészültek. Ekkor meg a személyzettel akadt minden lépten-nyomon teendő. Kevés volt a nyomdász. Sőt a betü és a gép is kevés volt. (Mert nemcsak bankónyomda volt ez, hanem egyuttal *államnyomda* is, a hol a közigazgatás csaknem minden nyomtatványát és ráadásul még a hivatalos lapot is nyomták.)

Nagy segitségére volt a kormánynak a sajtó körüli bajok enyhitésében a debreceni városi nyomda, mely a vidéki nyomdák közt talán a legelső s a legjobban felszerelt volt ez időben. Igénybe is vette azt a kormány azonnal. Mégis a jutalom azt volt, hogy a február 28-iki képviselőházi ülésen Záborszky képviselő erős támadást intézett a debreceni városi nyomda ellen. A sulyos vádakra *„a városi nyomda müvezetősége“* indittatva érzi magát a nyilvánosság elé lépni önvédelmével s a „Közlöny“ március 3-iki számában kijelenti, hogy: „ . . . habár a kormány és az országgyülés ide költözése után — részint a miatt, mert Bem tábornok rendelkezése alá egy sajtót, négy mázsa betüt és négy segédet adtunk; részint a miatt, mert még a mult május havában — korunk szükségeit megértve — pesti gépész, Vankó Jánosnál rendelt s el is készült *gyors- és más sajtónk az egyetemi- és banknyomda számára lefoglaltattak* s e miatt azokat mai napig is nélkülöznünk kell, — habár eddig a kormány rendeleteit csak nagy megszoritások mellett végezhettük is — most már, miután nyomdánk elegendő segédekkel el van látva, többet és könnyebben végezhetünk . . .“

A nyomda körül felmerült nehézségek eloszlatásában Duschek államtitkárnak segitségére volt Kossuth is, ki a személyzet előtt csak oly népszerü volt, mint a polgárság előtt s a nyomdában való többszöri megjelenésével az éjjel-nappal dolgozó munkások szolgálatkészségét a végsőkig fokozta. Minden látogatása alkalmával volt a nyomdászszemélyzethez egy-egy barátságos szava s lekötelező udvariassággal kinálta ilyenkor a legutolsó legényt is finom szivarokkal (Firtinger Károly: 50 év . . .) Egy napon, midőn ismételten benézett a nyomdába, valóságos hősökként ünnepelte a személyzetet. „ . . . Önöktől függ most — mondá — a haza sorsa! Pénz nélkül egyetlen hétig sem birnánk magunkat fenntartani. *Az önök önfeláldozó munkássága teszi részünkre lehetővé a győzelmet!* A haza sohasem fogja elfeledni, mily fontos szolgálatokat tettek önök a legválságosabb időben neki és a nemzetnek . . .“ („egy öreg nyomdász“ visszaemlékezései a Nyomdászok Lapjában.) Persze az ily szavak s a leereszkedő nyájasság felvillanyozták még a kimerülteket s a csüggedőket is, kik a legnagyobb erőmegfeszitéssel dolgoztak éjjel-nappal egyaránt. Ennek az erőmegfeszitésnek köszönhető, hogy a pénzjegyek előteremtésében valami jelentékenyebb zavar nem állott be e napokban.

Windischgrätz herceg és táborkara eleinte szentül hitték, hogy a főváros elfoglalásával be van fejezve a nagy harc. Nem ismerték a nemzet szivós életerejét s nem hitték, hogy a magyar kormány kivergődhessék abból a nagy zavarból, melybe az 1848-ik év utolsó napján került. A nyomdáról tudta Windischgrätz, hogy elszállitásához 200 szekér és tömérdek ló szükségeltetik s arról is hamar tudomást szerzett, hogy az egész nyomdát sikerült a Tisza-vonalon átvinni, kételkedett azonban abban, „. . . hogy egykönynyen müködésbe is fog léphetni . . “ (Pesther Zeitung 1849. január 23.) Később, mikor ő és vezérkara kiábrándultak tévhitükből s az ujjonnan Debrecenben nyomott 15 és 30 krajcáros váltócédulák először kerültek kezeikbe, kárörömmel állapitották meg, hogy a bankógyár „szorgalmas“ müködése folytán a gyártáshoz szükséges papiros immár elfogyott, ugy hogy az ujabb apróbb bankók már durvább papirosból készültek. (P. Zg. 1849. február 7.) E feltevésük — legalább részben — igaz is volt. A papiros tényleg fogytán volt s az apróbb bankók valóban a többitől eltérő papirra nyomattak. Ez azonban nem képezte akadályát a forgalomban való elterjedésüknek. Sőt! Amióta megjelentek, állandó volt a tolongás a felváltó pénztáraknál. Mindenki akart az apróbb bankókból, mely ily módon hamar közismertté vált az egész országban. Még ott is, hol a császári seregek parancsoltak . . . Szóval a bankógyárban mind nagyobb rend kezdett mutatkozni s lassanlassan elhallgattak azok a panaszok is, melyek a nyomda müködése ellen emeltettek.

Némi kedv és remény kezdett a képviselők soraiban éledni. A hadsereg mind nagyobbá és erősebbé vált. Az önfeláldozó lelkesedés táborba hajtotta az emberek ezreit s a gép, a jegynyomó gép kiteremtette az összegeket, melyek a felfegyverkezéshez és az ellátáshoz, szóval a hadviseléshez szükségeltettek . . . Ez a siker azonban végleg felbőszitette Windischgrätz herceget, ki végül is dühében a pesti kereskedelmi banknál letétbe helyezett ércalapot elkoboztatta s a magyar papirpénzeket érvényteleneknek nyilvánitotta. Mig ő személyesen eljárt, hogy ezen cselekedetéhez a királyi szentesitést elnyerje, — kelt szárnyra Bécsben a hir, hogy „Kossuth az ő magyar bankgyárát a készletben levő papirossal együtt 10, társulatba lépett zsidónak bérbe adta 2 millió forintért, mely-

nek egy nyolcad része aranyban és huszasokban, a maradvány pedig osztrák értékü bankjegyekben volt fizetendő s már meg is fizettetett . . .“ Mig az elkeseredett császári táborból az izgatott képzeletnek ily bolondgombái röpködtek világgá, addig a debreceni kollégium termeiben vigan zakatoltak a gépek. Három sajtó a 15 és 30 krajcárosokat, a többi gép meg a nagyobb pénzjegyeket ontotta. S Debrecenben e napokban a kormánynyal lejött személyzet közt legnépszerübbek a nyomda munkásai voltak. Azok az egyszerü kék zubbonyos — nagyobbrészt német — legények, kiknek munkája, „a pokolnak ezek a papirból készült bóditó szerei (Pesther Zeitung 1849. február 8.) lehetővé tették a hadak kiállitását, fenntartását, az osztrák seregek megtámadását s a tavaszi hadjárat dicsőséges megvivását.

. . . Május közepén máskor csak a csalogány csattogása hallatszik a magyar rónaság felett. Most ágyuk dörgése riasztja fel az ég madarát. Kemény csatákban ontja vérét a honvéd a hazáért. S mig Buda falán rést lő a bomba s az ágyugolyó, mig ezernyi ajk riadva üdvözli a várfokon kitüzött nemzeti lobogót, addig a kollégium laboratóriumában, tudós professzor Hatvany székéből a magyar pénzügyminiszter igazgatja a nyomda munkásságát. Hol egykor a tudós tanár boszorkány masinái ejtették bámulatba a tógátusokat, most nyomdafestékek keverése s a gép müködése van folyamatban. És zakatolnak a gépek, melyekről azonban most nem a jámbor civis, hanem száz osztrák generális hirdeti, hogy azok a gépek „ördögmasinák“ s a kollégium „boszorkánykonyha.“ Igazán boszorkánykonyha is volt! Mert boszorkányság nélkül elképzelhetetlen, — hogy hogyan volt lehetséges a tavaszi hadjáratot dicsőségesen megküzdeni . . . Debrecenből . . . A kollégiumból! . . . A tudós professzor Hatvany laboratóriumából! . . .

NYOLCADIK FEJEZET.

„Az egy és oszthatatlan ausztriai császárság." A józsefnapi vásár 1849-ben.

Windischgrätz február 23-i rendelete fordulópontot képez a magyar pénzjegyek történetében, amennyiben nemcsak végleg érvénytelenitette a 15 és 30 krajcáros váltócédulákat, hanem kétértelmü és nyugtalanitó kifejezéseivel kinos bizonytalanság elé állitotta a magyar pénzjegyek egyéb fajtáinak birtokosait is. *„Addig is,* mig a magyar bankjegyek iránt rendelkezés fog tétetni . ." Valóban ez az „addig is" épen elegendő volt ahhoz, hogy a lakosság egy részét visszatartsa a magyar pénzjegyek elfogadásától.

A „Figyelmező", mikor február 25-én leközli a rendeletet, vezércikkben foglalkozik a magyar ügyekkel. „Szeretnők látni — ugymond — melyik országot ne lehetne fölzenditeni a pénznek oly rögtönös bőségével, melyet nálunk Kossuth idézett elő — mint mondani szokta volt — a pokolból."

Windischgrätz február 23-i rendeletével egyidejüleg megindult mindenütt, a hol a császári hadak uralkodtak a hajsza a magyar pénzjegyek ellen. És pedig nemcsak Magyarországon, hanem az örökös tartományokban is. Egy nappal a herceg rendelete után *február 24-én* az osztrák pénzügyminiszterium a következő rendeletet bocsátotta ki:[1]

> „Az ausztriai nemzeti bank 1841. jul. 1-én kelt alapszabályainak 14. §-hoz képest, melynél fogva e bank, mig neki legkegyelmesebben engedélyezett kiváltsága tart, az

[1] E rendeletet a Pesther Zeitung február 27-i száma németül közölte; az itt közölt magyar szöveggel a Figyelmező március 4-i számában jelent meg.

egész ausztriai birodalom körében kizárólagos joggal bir bankjegyeket késziteni és kiadni — a miniszteri tanács határozata következtében nyilvánittatik, miszerint a magyar pártütő kormány forgalomba tette jegyeket a *magánforgalomban ép oly kevéssé szabad elfogadni, mint a közpénztáraknál,* hogy azoknak minden forgatása és fizetésekre forditása tiltatik, és hogy, *amennyiben ily bankjegyek forgalomban kapatnak, tulajdonosaiktól elvétetendők* és a legközelebbi tartomány-hercegségi pénztárnak adandók át, mely azokat haszonvehetetlenné tétel végett az állodalmi középponti pénztárhoz tartozik beküldeni."[1]

Az osztrák pénzügyminiszter, a mint e hirdetésből látjuk, ragaszkodott ama felfogáshoz, hogy az osztrák nemzeti banknak Magyarországon is kizárólagos szabadalma van bankpénzjegyek kibocsátására.

„. . . Az egész ausztriai birodalom"-ról beszél a hirdetés, és e birodalomba bekebelezi Magyarországot is. Ezen a cimen tagadja meg a magyar pénzjegyek érvényességét. Figyelembe sem veszik Magyarország alkotmányát, mely szerint ez ország csak saját törvényei szerint kormányozható. Pedig a magyar törvények soha és sehol el nem ismerték az összbirodalmat és azt, hogy az osztrák banknak kizárólagos szabadalma lenne Magyarországon papirpénzt forgalomba hozni. Ellenben számos alkalommal tiltakoztak az országgyülések az országnak idegen papirpénzzel való elárasztása ellen. Már 1807-ben kijelenti az országgyülés, hogy a hozzájárulása nélkül tett, s Magyarországra vonatkozó minden in-

[1] („Mit Rücksicht auf den §. 14. der Statuten der oesterr. Nationalbank v. 1. Juli 1841. zu folge dessen diese Bank während der Dauer des ihr allergnädigst verliehenen Privilegium in dem ganzen Umfange der oesterr. Monarchie das ausschliessende Recht besitzt Banknoten auszufertigen und auszugeben, wird in folge Beschlusses des Ministerrates erklärt, dass die von der ungar. Rebellenregierung im Umlauf gesetzten Banknoten im Verkehre eben so wenig wie bei den öffent. Kassen angenommen werden dürfen, dass jeder Umsatz derselben, und deren Anwendung zu Zahlungen untersagt ist, und dass soferne solche Banknoten in dem Verkehre betreten werden, dieselben dem Inhaber abzunehmen und an die nächste landesfürstliche Kasse abzuliefern sind, welche sie an die Staatscentralkasse zur Unbrauchbarmachung einzusenden hat.")

tézkedés érvénytelen. 1811-ben — *feleletül a hirhedt febr. 20-i pátensre* — ugyanily értelmü választ adnak, majd az 1812. április 8-i ülésen határozott formában kijelentik, hogy *aranyon és ezüstön kivül Magyarország más pénzt el nem ismer érvényesnek.* Tiltakozás történt tehát elégszer, amiből világosan látható, hogy a nemzet jogai fel nem adattak.

S ha a törvényeknek érvény eddig nem is volt szerezhető, ebből korántsem merithető jogcim arra, hogy azok jogossága kétségbevonassék. A nemzet erőinek kimerültsége volt az oka, hogy az osztrák bankó mindeddig egyedüli fizetési eszköz maradt a csekély mennyiségü ezüst mellett. Amikor tehát az osztrák minisztérium a bank szabadalmára és az „egész ausztriai birodalom"-ra hivatkozik, nyiltan tagadásba veszi Magyarország államiságát és élő törvényeit.

E törvények azonkivül azt sem ismerik el, hogy a pénzjegykibocsátás felségjog lenne, és az sem magyarázható ki belőlük, hogy az idevonatkozó törvényes határozatok *szentesitést igényelnének.* V. Ferdinád ugyan azt mondja az *1848 szept. 22-i* manifestumában, hogy „. . . . kötelességem, melyet hűn követni erősen elhatároztam, egy oly fináncmunkálattól helybenhagyásomat megtagadni, mely az országot sok millionyi alapnélküli papirospénz elözönlésével fenyegeti . . . ." — de hogy e „kötelességnek" nyilvánitott eljáráshoz joga is lett volna a királynak, arra törvényeinkben hiába keresnénk alapot. Kossuth Lajos e manifestum kelte előtt már egy héttel, *1848 szept. 14-én* megmondta a képviselőházban, hogy: „(a bankjegykibocsátás) egy neme az ugynevezett subsidiumoknak . . . . *Ez nem olyan dolog, amit szentesiteni kell, hanem olyan dolog, mit a királynak meg kell köszönni, hogy a Ház adja.* Mert a király nevében kormányoz a miniszter és annak nevében kéri a házat, hogy adja meg neki a szükséges eszközöket. Ez nem olyan dolog, melyen a királynak, ahelyett, hogy megköszönné, hogy a nemzet kormányzási eszközöket ád, még szentesiteni is kellene."

Jegyezzük meg e helyen az igazság kedvéért, hogy az a küldöttség, mely 1848 szeptember 8-án Bécsben megjelent a király előtt, *szentesités céljából terjesztette a felség elé a pénzügyeket illető azon törvényeket, melyek a bankjegykibocsájtásról is* intéz-

kedtek, s amelyeknek szentesitésre való el nem fogadását tudtul adja a szeptember 22-i manifestum. *Hogy azonban a magyar kormány a bankjegyek kibocsájtására csupán előzékenységből kért királyi szentesitést, azt legjobban az bizonyitja, hogy az 5 frtos bankjegyek már szeptember 6-án forgalomba hozattak.* Vagyis *az 5 frtosok; két nappal előbb bocsáttattak ki, mint annak a király által való jóváhagyása kieszközöltetni megkisértetett!*

Akár a február 23-i rendeletet, akár a február 24-i bécsi határozatot vesszük tehát, a hatalmat gyakorlók törvényes jogaira sehol sem találunk alapot. Azonban a rendeletek kiadása ez időben nem is törvényes jogon történt, hanem az erő hatalmánál fogva. Ezek a rendeletek bajonettekre támasztott bölcsőben születtek.

A február 24-i bécsi határozat jelentékenyen növelte az ország kárát, mert azt eredményezte, hogy *az Ausztriában forgalomban levő magyar pénzjegyek gyorsan visszaszivárogtak Magyarországba*, hol itt-ott nyomott kurzussal bár, de mégis érvényben voltak. Ily módon a későbbi *megsemmisités kizárólag Magyarországot sujtotta.* Hogy mennyire helyes azon véleményünk, melyet a 24-i bécsi határozat hatásáról alkottunk, azt a Figyelmező bécsi levelezőjének március 1-i soraiból is kiolvashatjuk:[1]

> „Tudandja kegyed, hogy a magyar banknóta forgása tegnap[2] itt meg lett tiltva, mi természetes; de mi a gutát fognak vele tenni? Ugy látszik, *most az a cél, hogy a többi tartományokba folyását akadályozzák . . . .*“

Ez a cél csaknem teljes mértékben el is éretett. A magyar bankókon, ha veszteséggel is, de sietett minden osztrák túladni. Az erőszakolt eladás, illetve osztrák bankóra való kicserélés jelentékeny és nyiltan üzött uzsorára vezetett. Akadtak, akik a kinált magyar pénzjegyeket osztrák bankóra beváltották s azokat a határon átcsempészve, a magyar táborban értékesitették, s pedig leginkább oly módon, hogy az ott forgásban lévő osztrák bankókkal kicserélték. Ez a nagy váltási forgalom, melyet a magyar bankjegyek visszavándorlása okozott, oly nyomasztólag hatott az árfolyamra, hogy Windischgrätznek vagy az ő helyettesének en-

[1] A március 9-i 41-ik számban áll.

[2] Ez csak a kihirdetés időpontja, mert a határozat febr. 24-én hozatott és a hiv. lap 26-i számában jelent meg.

gedelmével március 2-án, azon zavarok elháritása céljából, melyet az árfolyamvesztesség az *osztrák* táborban okozott — mert hiszen nekik is kizárólagos fizetési eszközük volt a magyar pénzjegy — megjelent a következő

Hirdetés.

„Miután a közönségben azon hir terjedett el, hogy a magyar bankjegyek kurzusa Ausztriában megszüntettetik s azok elkoboztatnak, azért megnyugtatásul ezennel közhirré tétetik, hogy ilyen megszüntetés vagy elkobzása a magyar bankjegyeknek a *magánforgalomban* Magyarországra nézve nem alkalmaztatik.

Budán, mártius 2-án 1849.

a cs. kir. hadi főkormánytól.

E hirdetés, mely kétszinüen és zavarosan csak „*hir*"-nek nevezi az ausztriai megsemmisitést elrendelő határozatot, alig nyugtathatott meg valakit. A Pester Zeitung ugyan azt irja március 4-én, hogy: „. . . . a társadalom minden osztályában megnyugvást keltett" — a hirdetés, de egy lélekzetre „a magyar bankjegyeknek osztrák bankókra való *átváltásánál üzött gyalázatos percentuzsoráról*" (Percentwucher) is beszél; igy aztán elképzelhető, hogy milyen nagy lehetett az a megnyugvás, melyet ez a nyakatekert fogalmazvány keltett.

A bizonytalanság érzetét, (ha még egyáltalában lehetett) csak fokozta Havasnak azon nyilvánosságra került *március 1-i* rendelete, hogy a bank az *ércfedezetet szállitsa át Budára a kamarai hivatalba.* A bank kénytelen volt engedelmeskedni s *március 5-én* megkezdvén az átszállitást, *6-án* be is fejezte azt. Összesen átszállittatott *1,695.718 frt és 48 kr.* A pénztár felnyitására szolgáló 4 kulcsból ekkor kettő a banknak adatott, kettő pedig Eötvös Pál kamarai hivatali pénztárnoknál maradt, mely előbbi kettő később szintén Windischgrätz birtokába került.

Windischgrätz ily módon március 6-án karmai közé kaparintotta azt az ércfedezetet, melynek alapján az első magyar bankjegyek kibocsáttattak, s melyet a nemzet lángoló lelkesedéssel rakott a haza oltárára.

Végzetes cselekedete — mellyel magánvagyonra tette kezét — előre megállapitott programm alapján történt.

Windischgrätz még február havában megjelent Olmützben az uralkodó előtt, s jelentette, hogy fegyverei „*Magyarhonban diadalmasan előhaladtak* . . .“ ugy, hogy a „lázadás“ nemsokára teljesen el fog nyomatni. Ez a jelentés az udvarnál érthető örömet keltett. Hiszen nem jelentett ez kevesebbet, mint hogy a bécsi forradalom után most már a magyar ellenállás is leveretett, s hogy a császári seregek *fegyveres hatalommal* korlátlan urrá lettek az egész birodalomban.

Rég vártak ez időre! Sok harcot megvivtak érte. Elérkezett a régi álom megvalósitásának — „*az egy és oszthatlan ausztriai császárság*“ — megvalósitásának pillanata . . . . *Március 4-én* közzététetett egy, az osztrák minisztérium által ellenjegyzett legfelsőbb manifestum, mely az egységes Ausztriát proklamálja, s *március 6-án* közzététetett a „*Birodalmi alkotmány*“ is, mely minden előbbi határt megszüntetve, *Magyarországot s annak alkatrészeit bekebelezi az összmonarchiába.* Magyarország tehát ezután csak koronatartomány, mely a többivel egyetemben alkotja a „*szabad, önálló, oszthatlan és felbonthatlan alkotmányos ausztriai örökös monarchiát*“, melynek Bécs a fővárosa, melyben „minden népfaj egyenjogu“, s melyben „a pénzverési jog a császár nevében gyakoroltatik.“ Kimondja egyben a miniszteri tanács, hogy nem fogja engedni soha, hogy azon közegek részéről, kik a hatalom gyakorlásával megbizattak, a kötelességök teljesitésében kétkedés vagy ingadozás mutatkozzék,“ sőt megparancsolja mindannyinak, hogy kötelességöket „*erélyesen és elszántan teljesitsék.*“[1]

Ezekkel a rendeletekkel és felhatalmazásokkal érkezett vissza Windischgrätz Olmützből február végén, s az „erélyes és elszánt“ intézkedések foganatositását — amint láttuk — legelőbb a kereskedelmi bankon kezdte meg, melynek pénztáraiból magához vitetni rendelte a bankjegyfedezetet. Amikor ez megtörtént, késlekedés nélkül *kijelentette, hogy a magyar államjegyeket teljesen érvénytelennek tekinti, a bankjegyeket pedig ki fogja cserélni osztrák bankjegyekkel.*

[1] Szószerint a 6-án kihirdetett „Birodalmi alkotmányból.“

Gyászos következményü rendelete igy szól:

„Ö felségétől a rendnek Magyarországbani helyreállitásával megbizva lévén, mindazon intézkedéseket megtettem, melyek legalkalmasabbaknak látszottak. Ezeknek választásában a legnagyobb kiméletnek helyt adtam.

Ezen tekintetből indulván ki, s azon reménységben, miszerint a szerencsétlen lázadásnak vége gyorsabban bekövetkezend, a törvénytelen magyar papirpénzt a folyamatból azonnal kizárni nem akartam, azonban kitünt, hogy ez a lázadásnak fősegédeszköze. Miután továbbá távollétemben tudtom nélkül egy pártütő kormány által folyamatba tett törvénytelen pénzjegyeket illető hirdetmény tétetett közre, mely tegnap felhatalmazás nélkül kiragasztatott, kénytelennek érzem magamat véghatározatilag kijelenteni, hogy a mai naptól kezdve a magyar 5 és 100 frtos jegyek semmi féle köz és országos pénztárakban el nem fogadtatnak, valamint ellenben ezekből minden fizetések osztrák bankjegyekkel s pengő pénzzel eszközöltetnek.

A magyar 1 és 2 frtos bankjegyek pedig, melyek érczalappal birnak, rövid időn cs. osztrák jegyekkel be fognak váltatni, s az ebbeni eljárásnak módja, valamint a beváltásnak helye is tudtul fog adatni, ezek tehát addig folyamatban maradnak“.

Kelt Budán, főhadiszállásomon márc. 8. 1849.

Hg. Windischgraetz Alfréd cs. k. tábornagy.

Ime a bosszu gyilkos munkája! . . .

Bevallja, hogy azt remélte, miszerint az ellenállás hamarabb véget érend. Ám miután az ellenállást legyőzni nem tudta, miután nem volt képes a nemzet kezéből kicsavarni a fegyvert, mérgezett nyilakhoz nyul, s alattomosan támad.

Hadvezér, egy egész nemzet sorsára kiható rendeletet talán még soha sem indokolt oly gyengén, s oly szerencsétlenül, mint Windischgrätz. Milliónyi ártatlant koldusbotra juttatni oly indokolással, hogy *„távollétében“* és *„felhatalmazás nélkül“ kiragasz-*

tatott Pesten egy „pénzjegyeket illető hirdetmény!“ . . . . Ilyen példát aligha találhatunk hadvezérek cselekedetei közt. Ha kardjára csap, s hatalmára hivatkozva elrendeli a pénzjegyek megsemmisitését, azt meg tudnók érteni. Hisz utóvégre háboru volt, s a háboru megengedhetővé tesz olyant, mit rendes viszonyok közt lehetetlen el nem itélni. Egy dolog azonban még háboruban is megengedhetetlen, s ez az, hogy: *nagy elhatározást nevetséges érvekkel indokolni nem szabad!* Aki ez ellen vét, elveszíti sulyát kifelé és befelé egyaránt. Hiveit nem tudja lelkesiteni, ellenségeit nem tudja félelemre tanitani . . . . Ingadozóvá s kapkodóvá lesz lépten-nyomon. Ez volt a sorsa Windischgrätznek is.

A március 8-i rendelet egyébként alig kelthetett már nagyobb nyugtalanságot, mert hetek, s különösen febr. 23-a óta nyilvánvaló volt a diktátor szándéka. Végveszedelmet azonban ekkor, még nem jelentett a rendelet, mert egyrészt csak a közpénztárakra szólt, s a magánforgalomra nem intézkedett, másrészt a magyar kormány eréllyel vezette Debrecenből az ország ügyeit, s ha az osztrákok által elfoglalt területen megszünt is általános érvényességgel birni a magyar államjegy, viszont az ország egy részében csaknem kizárólagos fizetési eszközül használtatott.

A rendelet legvégzetesebb következménye az volt, hogy az ércfedezet végérvényesen elveszett az országra nézve. Mit annyi ezeren oly lángoló lelkesedéssel tettek a haza oltárára, azt Windischgrätz egy rendeletével elkobozta! Kegyesen meghagyta még az 1 és 2 frtosokat a forgalomban, de jelzi, hogy azok „rövid időn cs. osztrák jegyekkel be fognak váltatni.“ Ez az idő is csakhamar elkövetkezett és március 12-én kiadhatta a következő rendeletet:

„A magyar egy- és kétforintos bankjegyek f. hó 8-dikán költ rendeletemben emlitett hasonnemü austriai bankjegyekérti felváltása *négy millió pft. erejéig történendik*, és ennek eszközlése végett következő intézkedések tétettek:

A fenérintett magyar bankjegyek közvetlen leváltása történik: Pesten az ottani kir. *30-ad* és sóhivatalnál, valamint a magyar kereskedelmi banknál; Budán a kir. *30-ad* hivatalnál és különösen ezen célra ott egy időre felállitott beváltó pénztárnál f. hó 19-től bezárólag 24-ig, délelőtt 9 órától fogva 12-ig, délután pedig 2 órától kezdve 5-ig. Po-

zsonyban a kir. 30-ad és sóhivatalnál; Győrött szinte a kir. 30-ad és sóhivatalnál; végre Sopronyban az egyesült só- és 30-ad hivatalnál, az ott történendő *kihirdetés napjától számitandó 6 nap alatt.*

Egyébiránt a nagyszombati, nádszegi, szeredi, vágujhelyi, chinoráni, zsolnai, puchói, csaczai, thurdosini, rózsahegyi, hradeki, szucsáni, verebélyi, miskolczi, hatvani, egri, szolnoki, kézsmárki, iglói, bártfai, sóvári, kassai, pécsi, mohácsi, dunaföldvári, barcsi, kanizsai, veszprémi, dömölki, körmendi, dunavecsei, ipolysági, selmeczi és gácsi sóhivatalok, nemkülönben a beszterczei bánya-pénztárai fel vannak hatalmazva ezen rendelvény az illető királyi biztos által eszközlendő hirdetésének napjától számitandó 8 nap alatt a kérdéses magyar jegyeket átvenni, erről az átadónak a cs. kir. austriai nemzeti bank Budán létező fiókpénztárára szóló utalványt előnyomott papiron kiadni; mely aztán az ezen czélra Budán különösen felállitott beváltó-hivatal által *a cs. k. austriai nemzeti bank hasonnemü jegyeiért bezárólag f. é. ápril hó utóljáig be fog váltatni.*

A közvetlen beváltásra kitüzött 6 és nyolcz napi határidő lejártával egy- és kétforintos magyar bankjegyek elfogadása *nemcsak a közpénztárnál eltiltatik, hanem azok a forgalomból is egészen kizáratnak, mihez képest akkor azokat még a magánforgalomban sem lesz szabad fizetési eszköz gyanánt használni.*

Miután egyébiránt a cs. kir. ausztriai nemzeti bank budai fiókpénztárára kiadott utalványok az előmutatóra szólnak, azok f. é. ápril végéig mint fizető eszköz használhatók ugyan, mindazáltal mindenkinek érdeke magával hozandja, abbeli utalványainak értékesitéséről jó eleve gondoskodni.“

Kelt budai főhadiszállásomon *mart. 12. 1849.*

Hg. Windischgrätz Alfréd s. k., cs. k. tábornagy.

Ezek a rendeletek kiadatásuk után azonnal megküldettek a császári seregek uralma alatt álló városoknak és törvényhatóságoknak, melyeknek királyi biztosai nyomban kihirdették azokat. Álljon itt két ilyen királyi biztosi rendelet a sokból, melyek közül

az egyik az napon függesztetett ki Pesten, amelyre Kossuth a fővárosból való kivonulása alkalmával a visszaérkezését igérte: *március 15-én.* — Ime a két rendelet:

I. Nyilt rendelet.

Pestmegye és a Jász-kun kerületek tisztviselő uraihoz.

„Mily rendelkezés tétetett a magyar egy- és kétfrtos bankjegyek austriai bankjegyekérti felváltása iránt, az közlött rendeletből látható.

És nehogy valamely község bármikor azzal panaszkodhassék, mintha a rendelkezés tudtára nem jutott volna, Tisztviselő urak minden egyes községnek annak közhirré tételét tanusitó bizonyitványát nékem beküldjék.

Pesten, március 15-én, *1849.*

Babarczy Antal s. k.,
Pestmegye és a Jászkun kerület kir. biztosa stb.

II. Hirdetmény.

Herczeg Windischgrätz Alfréd urnak folyó évi Mártius 12-én budai főhadiszállásán a magyar 1 és 2 forintos bankjegyek beváltása érdemében kibocsájtott rendelete következtében ezennel közhirré tétetik: hogy Győr város és megyére nézve a beváltás a győri só- és harminczadi hivataloknál, folyó hó 26-ától kezdve bezárólag Ápril 1-ső napjáig fog eszközöltetni.

Győr, Mártius 18-án, *1849.*

Gróf Zichy Bódog,
királyi biztos.

Windischgrätz március 12-i rendelete jelentékeny zavarokat okozott a forgalomban. Akinek csak volt, sietett bankjegyét beváltani. A beváltásra kiszabott határidő azonban csekély volt, s csupán a főváros lakosai értesülhettek idejekorán a dologról, mert a vidéken egyáltalában nem siettek a rendelet kihirdetésével. Igy történt aztán, hogy ápril 30-áig, midőn Windischgrätz kimondotta a végső leszámolást — alig 400 ezer frtnyi 1 és 2 frtos bankó váltatott be. Ami ezenfelül még forgalomban volt, az az üzérke-

dők utján gyorsan a Tiszántulra került, hol természetesen érvényben maradtak.

A forgalomból való *teljes* eltiltás a márc. 12-i rendelet szerint csupán az 1 és 2 frtosokra vonatkozott, mig az 5 és 100 frtosokat, melyekből a márc. 8-i rendelet intézkedik, csupán a „köz- és országos pénztárak“ forgalmából tiltattak ki. Magánforgalomban tehát megmaradtak a nagyobb pénzjegyek, — bár nyomott árfolyamon, — és annak dacára, hogy itt-ott azt magyarázták, hogy a rendeletnek azon alig érthető szavai, hogy: „*valamint ellenben ezekből minden fizetések osztrák bankjegyekkel* s pengő pénzzel eszközöltetnek“ — ugy értelmezendők, hogy a nagyobb magyar bankók elfogadása végleg eltiltatott. Látni fogjuk, hogy a rendelet kiadásakor maga a hadvezetőség is igy értelmezte azt, de a visszamagyarázás utját nem akarván elvágni, oly nyakatekerten fogalmazta meg rendeletét, hogy azon senki sem tudott eligazodni. Biztosan a március 8-i rendeletből csupán azt lehetett megállapitani, hogy a közpénztáraknak tilos a magyar államjegyeket elfogadni. A magánforgalomra nézve azonban általános volt a zavar, amiből a bankóüzérkedők jelentékeny hasznot csináltak maguknak. Többszöri kérdezősködésre Windischgrätz egy március 21-én kelt hirdetéssel felel, melyben azt mondja, hogy:

> „. . . a magyar 5 és 100 ftos pénzjegyek törvényes értéktelenségéről *minden kétséget elháritandó* f. h. 8-ról kelt rendeletem folytán, ezennel tudtul adom: *hogy senki sem köteleztethetik fizetéseknél magyar pénzjegyeket elfogadni.!*“

Ezen igazodjék aztán el valaki! Az ember ámulni kénytelen. „Törvényesen értéktelen“ ugyan a magyar pénzjegy, de elfogadására „senki sem köteleztetik!“ *Érvénytelen ugyan, de aki akarja, elfogadhatja.* Ez foglaltatik ebben a rendeletben; vagyis az ellenkezője annak, amit a 8-i rendelet (melynek tilalmára később hivatkoznak) parancsol.

Kétszinübb bujkálást, gyengébb ingadozást ennél hiába keresnénk!

A császári kormány lapjai csipős megjegyzésekkel füszerezik azon zavarokat, melyeket a rendelet idézett elő. E közleményeket az a kellemetlen hang uralja, mely az agent provokateurök

sajátja volt ebben az időben. Lássunk néhányat az epésebbek közül:

I. „Egy kunszentmiklósi dühös Kossuthianus boltos és debreceni kém megjárta. Összeszedte ugyanis a Kiskunságban az ausztriai bankjegyeket, amennyit csak kaphatott és bejött Pestre, hogy Kossuthokért beváltsa, sikerült is neki a spekuláció; a bécsiekért kapott 4 % agiót. Örömmel vitte viszsza a 100-as Kossuthokat, de minap hallván, hogy „kutya van a kertben", visszajött, s majdhogy a menkő agyon nem csapta, mikor Kossuthjait 20 % ráadással akarták elvenni. Most már őrzi papiroskincsét s várja, hogy Kossuth visszajőjjön és beváltsa ezüsttel!"[1]

II. „Több pesti uzsorás és a mellett lelkes demokrata az ötös és százasok iránt kiadott rendeleten guta-ütésig meghökkenvén, egy jóslói hirben álló vén zsidó asszonyhoz tanácsért folyamodtak: mitévők legyenek a felhalmozott papirpénzzel? A héber Pythiától a következő választ nyerték: *„Sie sind aus Lumpen gemacht, sie sollen zu ihres gleichen wiederkehren."* Három órai tanácskozás után a rejtélyes válasz meg lőn fejtve, és ennek következtében már most folyamodni akarnak, hogy az ötös és százas banknótáknak Debrecenbe és a többi vidékekre — hol a honvészi bizottmány uralkodik — történendő szabad szállitása kivételkép megengedtessék. — . . . Az oraculum e felelete nyomán *az ötösök és százasok engros Debrecen felé sétáltak.* Evvel teljesedésbe ment Kossuthnak a debreceniek gazdasága iránti jóslata . . . Az örvendezők roppant többsége mellett mégis találkoztak némelyek, kik a papirpénztől kissé idegenkedni kezdtek. Ez Kossuthnak tudomására érvén, nyomban „felvilágositó" népgyülést tartott, melyben Csernátoni — mint a banknóták martyrja, ily formán szónokolt: Atyámfiai! Mire van az embernek szüksége? Erre a nagy tömeg egyhanguan azt felelte: Fehér kenyérre, disznóhusra, kerti borra és bőrös nadrágra! — Igazság, atyámfiai. Már most mondják meg, lehet-e mindezeket aranyból vagy ezüstből csinálni? „Nem." Hát banknótából? „Szinte nem", volt a felelet. No már most kérdem: mi különbség van tehát

[1] Figyelmező 1849 márc. 11. „Hirfüzér".

az arany, ezüst és bankó között? „Semmi", hangzott a nagy tömegben. — Ugy van; kedves atyámfiai! Ugy hiszem, nyugodtan mehetnek haza; és az, aki kegyelmeteknek mást mond, az hazaáruló! — „Hazaáruló!", kiáltozott a *felvilágosodott nép* és vidor képpel hazament. — *Debrecen, te nagyra vagy hivatva!*" [1]

III. „A napokban szegedi zsidók érkeztek Pestre osztrák bankjegyeikkel, Kossuth-bankjegyekért beváltandók. Ezek beszélik, miszerint Szegeden és mindenütt, ahol Kossuth urasága tart, lepedőnyi proklamátiók hirdeték a bécsi bank bukását, mely esemény folytán a honvédelmi bizottmány, hogy a közönséget károsodástól megkimélje, megajánlotta az osztrák bankjegyeknek magyarokkali beváltását. Mint mondják, e csel oly szépen sikerült, hogy mintegy 2 milliónyi osztrák bankjegy gyült be. Még 5 %-t is engedtek az emberek, csakhogy a német bankjegytől szabaduljanak. Kossuthnak ez operációval, — ha csakugyan igaz — az lehetett a szándéka, hogy a bécsi bankot egyszerre rohanhassa meg a nevezetes összeg kifizetésével s bukását idézze elő, — vagy pedig el akarta magát látni pénzalappal, külföldi áruk: mint bőr, posztó, fegyver stb. vásárlására. — Nem is kell mondanunk, hogy a szegedi zsidók beváltási szándékukkal felhagytak.

IV. Szombaton az egész város tele volt a hirrel, hogy a bécsi bank már csütörtök óta fizetését megszüntette. Ennek következtében Krausz p. ü. miniszter lemondott volna. E hir folytán sokan a magyar ötösöknek ujolag forgalomba tételét remélették és bizonyosnak álliták, miszerint már 11 órakor plakát fog kiragasztatni. De biz az egész nap elmult és plakát mégsem jelent meg. Sőt azóta sem. Nem győz az ember eléggé csodálkozni, hogy ily hirek azonnal hitelre találnak! Az egészben egy szó igaz sem volt. Mindamellett is ugy mondják, hogy szombaton estve a százasok már csak 20 száztóli az ötösök pedig csak 10 száztóli veszteséggel szedettek zsidók által. Tegnap a vásárban is történtek fizetések magyar ötösökkel. Mi ugyan magunk szemeivel semmit sem láttunk." [2]

[1] Figyelmező március 13. „Csöngettyü".
[2] Figyelmező, 1849 március 20.

V. Számtalan zsidó most kétszer oly hamar gazdagszik, mint minden más körülmények között. Igy például: szerteszét járnak s betekintenek a kereskedőkhöz, kérdezvén: nincs-e százas Kossuth-papirosuk, mert ők 95-ért beváltanák. Ha az ember rögtön szaván fogja némelyiket, nem tudna beváltani csak egy ötöst is. Azonban ezen mesterkedésnek sikerült a Kossuthjegyeket forgásba hozni, s nem is egyéb célja az egésznek, minthogy az előbb 20—25 % disagióval beszedett 100-as és 5-ösökön most, ha sok bolond találkoznék, 10—15 % ágióval tuladni.[1]

Az az összevisszaság, mely a pénzjegyeket illetőleg Windischgrätz rendeletei nyomán keletkezett, nemcsak közvetlenül, de közvetve is rendkivül káros hatásu volt. Az értékek ingadozása mindenkor feltartóztatólag hat az iparra, mert kiszámithatatlan esélyek elé állitja a vállalkozót s a pénzjegyekben beállott értékingadozás tényleg csakhamar érezhetővé vált e téren is. Wirkner Louis kassai bőrgyáros pl. egyszerüen beszüntette az évenkint 500—600 ezer forintot forgalmazó gyárának üzemét, sőt az eladásokat is beszüntette, nehogy magyar bankókat kelljen elfogadnia, mit egyébként előfordult alkalmakkor meg is tagadott.[2] A gyárüzem és az eladások megszüntével természetesen egyszerre felszökött a bőrnek anélkül is magas ára. Igy volt ez más iparcikkekkel, sőt élelmiszerekkel is. A hus ára februárban fontonként 10—15 kr.-ért méretett, március közepe felé pedig ugyancsak fontonként 25 o. é. krajcárért, mi néhány nap mulva 30 o. é. krajcárra emeltetett.[3]

A bankjegyek árfolyamának ilyetén ingadozása közben az arany és ezüst csaknem teljesen eltünt a forgalomból. A kinek csak módjában állott, elrejtette, elásta. Mentül ritkábbá vált az ércpénz, annál jobban emelkedett az ára. Már február elején is általános a panasz,[4] hogy a papirpénzek árfolyama egyre esik, s az arany és ezüstpénz ára mindjobban emelkedik. A mint ilyenkor minden alkalommal megtörténik, a bank pénztárát erősen megrohanták, mely ezért is, de meg helyzeténél fogva is nem tu-

[1] Figyelmező, 1849 március 29.
[2] Közlöny május 2. 1849.
[3] Pesther Zeitung 929. márc. 15. 1849.
[4] Pesther Zeitung 896. szám 1849 febr. 4.

dott eleget tenni a közönség kivánatainak. Ennek folyománya az lett, hogy a közönség soraiban az a hir kelt szárnyra, hogy a bank megbukott és a bankjegyek birtokosaira ugyanazon szomoru sors vár, a mi a század második évtizedében kétszer is előfordult már, hogy t. i. leszállitják a bankjegyek értékét. Természetes, hogy e szállongó (és nem egészen alap nélküli) hirek lenyomták az osztrák bankó árát is, mi a mindennapi fogyasztási cikkek feltünő áremelkedésében mutatkozik legfeltünőbben, melyeket olykor-olykor gazdájuk inkább el sem adott, hogysem érettök ausztriai bankót elfogadjon.[1] A külországi határvárosokban, hol a szomszédos forgalom révén szokásos a bankóknak kölcsönös elfogadása, csaknem teljesen megszünt egy időben az osztrák pénzjegyek csereértéke, s ha mégis elfogadták, jó ideig alig adtak valamivel többet érte névértékének felénél. Sulyosan nehezedett ez a körülmény azon erdélyrészi, különösen Nagyszeben vidéki románokra, kik e zavaros napokban a hazát elhagyták, s Romániában telepedtek le. Tőkéiket csaknem kizárólag osztrák bankókban vitték magokkal, melyen nagyon sokat veszitettek, miután a bankók értéke ugy állott, hogy egy 10 frtosért nem adtak többet 6 frtnál.[2]

A szállongó hirek, s az ezek nyomán támadt izgatottság, mely az osztrák bankjegyek értékének ily jelentékeny csökkenését vonták magok után, végül is arra inditotta a bankvezetőséget, hogy a közönséget lehetőleg megnyugtassa. Nyilvánosságra hozta tehát a bank febr. 27-i kimutatását, melyet a „Figyelmező“ azon megjegyzés kiséretében tett közzé (márc. 20-án), hogy ebből a kimutatásból „meggyőződhetik a közönség, hogy mindazok a hirek, melyek a bécsi bankról utóbbi napokban terjesztettek, *merőben alaptalanok.*“ A másnapi számban tényleg megjelent a kimutatás, melyből ez a *„merő alaptalanság“* ugy világlik ki, hogy **32**,572.055 frt 24 kr. ércpénzzel szemben **231**,507.357 frt — bankjegyforgalom áll. A kimutatás tehát nem okozhatott egyáltalában megnyugvást, s az árfolyamok javitását sem idézhette elő. Volt azonban egy körülmény, mely jelentékeny befolyással volt azok árának emelkedésére. És pedig az, hogy a magyar bankókat a külföldön alig-alig fogadták el. A délvidékkel szomszédos államok-

[1] Közlöny 133. szám 1849.

[2] Közlöny 88. szám 1849. („Hirek“)

ban és egy időben Törökországban is volt némi kis keletje, sőt a mint emlitők, Ausztriában rövid ideig teljes értékben elfogadtatott, de a tulajdonképeni külföldön Magyarországot évszázadok óta csupán a Habsburgok egyik tartományaként ismerték, s pénzeinket, melynek kibocsátását az uralkodó, kivel nyilt háboruban állottunk, törvénytelennek nyilvánitotta, a háboru végleges eldőlte előtt vonakodtak elfogadni. A magyar kormány tehát, mely a hadfelszereléshez szükséges dolgok egy részét Ausztriából, továbbá Német-, Angol- és Franciaországból hozatta, de meg diplomáciai ügyekben is jelentékeny összegeket költött a külföldön, fizetéseit kénytelen volt vagy ércpénzben, vagy a külföldön mindenütt ismert osztrák bankókban teljesiteni. Az osztrák bankókat tehát kénytelen volt a magyar kormány a sajátjaiért becserélni, hogy szükségletét kielégithesse. Ezáltal az osztrák bankjegyek forgalma mindjobban meggyérült hazánkban.

Hozzájárult ehhez azonban még egy körülmény. Az t. i., hogy Pestnek a császáriak által történt megszállása után, a harc kitörése nyomán fennakadt kereskedelem és ipar némi lendületet vett, mely bár a régi mederbe vissza nem tért, mégis mind több és több szállitmány érkezett Ausztriából.[1] E szállitmányok természetesen osztrák bankókban voltak fizetendők, mert hiszen *a fizetési hely Ausztria volt.* — Növekedett tehát az osztrák bankók iránti kereslet és — ezt már a természetes áralakulat eredményezi — a növekedett keresletet a bankjegyek árfolyamának aránylagos emelkedése nyomon követte.

Windischgrätznek a magyar pénzjegyek érvénytelenitése körüli késlekedése a magyar kormánynak határozottan hasznára vált. Akkor ugyanis, midőn a magyar kormány Debrecenbe költözött, egyidőre teljesen el volt zárva a külföldtől. Azt a számos hadfelszerelési eszközt, mely nélkül a harcot tovább folytatni, vagy legalább is ujabb csapatokat felszerelni teljes lehetetlenség lett volna, a külföldről behozni e zárlat következtében lehetetlen volt. A határon mindent elfogtak volna, mint ahogy néhány küldeménynyel tényleg megesett. *Az osztrák hadak által megszállt területről azonban jól megfizetett árak ellenében lehetett egy ideig átcsempészni felszerelési cikkeket.* Ezekért a kormány, mig a haj-

[1] Pesther Zeitung 1849 január 20.

sza a magyar pénzjegyek ellen meg nem indult, nagyobbrészt ilyenekkel fizetett. Ha az érvénytelenités előbb történik meg, kétségtelen, hogy a magyar kormány igen kinos helyzetbe került volna . . .

A józsefnapi vásár — mely Pesten mindég óriási forgalmat szokott előidézni, — 1849-ben teljesen balul ütött ki. Elmaradtak a vásárlók, elmaradtak a fizetők és elmaradtak nagyrészt a kirakodások és felhajtások is. A tiszántuli részek és a felvidék el voltak zárva a közlekedéstől, s a főváros és e részek közöttt (a csempészetet kivéve) teljesen szünetelt a forgalom. A Pest környékén tanyázó idegen katonaság szinte nem volt valami hivogató hatással a környékbeliekre. Meg aztán a hadi állapot elvont csaknem minden vásárra vihető dolgot a forgalomtól, sőt elvonta magának a vásáros népnek egy részét is. Azt t. i., a melyik elment — katonának. Egyébként minek is mentek volna a vásárba? Eladni? Venni? Fizetni? . . . *Hiszen a nép megtakaritott, vagy kölcsönbe szerzett tőkéje csaknem kizárólag magyar pénzjegyekből állott,* ezzel pedig *Pesten* József-napkor már nem lehetett egykönnyen fizetni . . .

Néptelen maradt tehát a vásár.

Hogy egy néptelen vásár mit jelentett ebben az időben a kereskedőkre és iparosokra, azt talán csak akkor érthetjük meg, ha elgondoljuk, hogy az adóslevelek, kötelezvények, *váltók, mind-mind a vásári napon voltak esedékesek.* Nem igen állitottak ki váltót másképen, mint ugy, hogy: „fizetendő (pl.) a józsefnapi vásáron, 1849-ben."

Néptelen volt a vásár, elmaradt hát a kötelezettségek teljesitése is. Nem fizették ki a váltóikat az adósok, s . . . a *pesti kereskedőség fizetési zavarok elé jutott* . . .

Mert József-napkor Pesten *„nem járt"* a Kossuth bankó! . .

A pesti kereskedelmi testületek a vásár sikertelenségének hatása alatt *március 20-án* egy együttes folyamodványnyal fordultak Windischgrätz herceghez, s arra kérték őt, hogy a szomoru helyzetre való tekintettel rendeljen el — hatalmánál fogva — tartozásaikra egy hat hetes moratoriumot. Történelmi becsü kérvényüket érdemes teljes egészében ideiktatni. Igy szól a kérvény:

Herczegi Fenség!
Legkegyelmesebb Tábornagy Ur!

A cs. kir. szabad. Osztrák nemzeti bank jegyei Magyarország kereskedelmi forgalmából több hónap óta csaknem teljesen eltüntek, miután egyrészt az összes magyar kereskedők osztrák bankjegyekben egyenlitették ki Bécsben fennálló tartozásaikat (ugy, hogy az osztrák bankjegyekben való nagyobb kereslet következtében a magyar pénzjegyek ezekkel szemben árban visszaestek, még pedig oly időben, mikor még — legalább itt ez országban — mindenütt teljes értékben elfogadtattak) és ennek következtében az osztrák bankjegyek kiszivárogtak az országból, másrészt azonban már régóta csaknem semmi áru sem vitetett ki a Monarchia többi országába vagy külföldre és ezek következtében a pénzbeözönlés egyéb forrásai bedugultak, — végül azonban minden fizetés is, melyet akár a vevők, akár a nyilvános és országos pénztárak teljesitettek, egészen a legujabb időkig csak magyar pénzjegyekben történtek, mely utóbbi körülmény által ezek iránt a bizalom is kitünően biztosittatott. Igy történt, hogy még azon kereskedők nagyobb része is, kik kedvező vagyoni viszonyaik, vagy üzleteik természeténél fogva kötelezettségeiket teljesiteni még tudták volna, képtelenek fizetéseiket a követelt valutában teljesiteni.

Még rosszabbul megy az itteni kereskedelmi testület azon osztályának, mely az osztrák gyárak és a vidéki magyar kereskedők közötti forgalmat közvetiti, mert ezeknek üzletei egy év óta csaknem gyógyithatatlan sebet kaptak (fast unheilbare Wunden erlitten“). Mikor ugyanis mult év márciusában kitört a mozgalom, még a legóvatosabb kereskedők sem számolhattak annak lehető következményeivel, az akkori vásár (József napi vásár) üzletei már meg voltak kötve és jelentékeny összegek kihiteleztettek, melyeknek lebonyolitása (visszafizetése) a szokások szerint az 1848-iki János napi vásárra volt várható. Azonban az akkor már annyira zavart viszonyok miatt *alig egy negyed része jelent meg a vevőknek és az itteni kereskedők adósai nem teljesitették kötelességüket* (nem fizettek). A *Lipót napi vásáron*

még kevesebben jelentek meg, és a jelen József napi vásáron egyáltalában senki.

A pesti kereskedők ezek következtében egy negyed részét sem incassálták annak, amit egy év előtt kihiteleztek; — ennek ellenében azon segitségük, melyet mindmáig a készpénzüzlet, bárha csupán a detail forgalomban (mert hiszen kézmüárukban való nagy comptant üzletek itt a nélkül is lehetetlenek) nyujtott, a magyar pénzjegyek értéktelenné válása következtében megsemmisült és még a vásári forgalomhoz mérten is kicsinek nevezhető azon mennyiség, mely levélbeli megrendelés utján Magyarország legkülönfélébb részeiben találhatott vevőre, akadályozva van részint az oly gyakran megzavart közlekedés következtében általában, részint azon tilalom következtében, mely szerint valamely, még vissza nem hóditott vidékre nem szabad küldeményt — bármiféle legyen is az — utnak inditani. Ennek következtében *nincs közülünk senki sem abban a helyzetben, hogy e pillanatban kötelezettségeinek pontosan, vagy azon a módon, amint azt tőle követelhetik, megfelelhetne*, miután osztrák bankókat, még egész áruraktárak azonnali realizálásával is lehetetlen volna kapnia.

A pesti kereskedők tanujeleit szolgáltatták már annak, hogy mily szent előttük kötelezettségeik teljesitése, mert hiszen tekintet nélkül a kedvezőtlen időviszonyokra, mindeddig pontosan teljesitették fizetéseiket; — csak nagy áldozattal tehették pedig, miután az osztrák bankjegyeket veszteség árán kellett megszerezniök, és azt olyan időszakban, mikor a közlekedés nemcsak föl volt akadva, hanem életveszéllyel is össze volt kötve, részint személyesen, részint gazdagabb egyének utján Bécsbe szállitotta.

Joggal tarthatunk tehát — ugy hisszük — igényt az állam segitségére, és mi ezen segitséget egyelőre egy *moratoriumban* véljük találni; egy oly eszközben, mely alkalmasnak mutatkozik arra, hogy a pillanat kinos zavarait a legkiméletesebb módon enyhitse és amely Bécsben többször, talán még kevésbbé nyomós okokból is alkalmaztatott és már csak azáltal is üdvösnek, tehát alkalmasnak bizonyult, mi-

vel ezáltal sok fizetésképtelenségnek eleje vétetett, vagyis hitelező és adós kára egyaránt elkerültetett és hitel és kölcsönös bizalom fentartatott.

Bátorkodunk ezeknél fogva Herczegi Fenséged elé azon legalázatosabb kéréssel fordulni: sziveskedjék Fenséged az előterjesztett körülmények kegyes figyelembevételével elrendelni és a magas miniszteriumnál oda hatni, hogy a pesti kereskedőknek ugy a helyben, valamint a Bécsben fizetendő és márczius 15-től április 30-ig esedékes váltókra vonatkozólag egy hat hetes moratorium engedélyeztessék.

Herczegi Fenséged bölcseségétől és jótékonyságától kérésünk legkegyesebb engedélyezését várva, maradunk, magunkat Herczegi Fenséged kegyeibe legalázatosabban ajánlva, legmélyebb hódolattal.

Herczegi Fenséged

legalázatosabb szolgái

(3 aláirás)	(3 aláirás)	(3 aláirás)
a kir. magy. szabad. nagykereskedők testülete nevében.	**a kir. szabad. kereskedelmi testület nevében.**	**az izraelita kereskedelmi testület nevében.**

A kereskedői világ — a dolgos Magyarország — e napokbani helyzetét hüségesen tükrözi vissza e folyamodvány, melynek amikor *1849 március 22-én* a keresk. testületnek egy választmányi ülésén tartalmát felolvasták, már a következő válasz is megérkezett a hercegtől. *1536.* szám: *(Vom k. k. Comisär der Städte Pest-Ofen-Altofen*" felirás alatt *„An den hiesigen Handelsstandt!*" cimezéssel és *„dienstlich*" *megjelöléssel*, német nyelven):

„Ő fensége Windischgrätz tábornagy ur 1849. évi *március 18*-án kelt 1258/P. A. S. számu rendeletével a fennforgó pénz- és időviszonyokra való tekintettel indittatva érezte magát, a pesti kereskedők részére *helyben*, ezen év március közepétől április közepéig esedékes váltókötelezettségeikre egy *4 hetes moratoriumot* (fizetési halasztékot) engedélyezni, amiről Önök azon megjegyzéssel értesittetnek, hogy kérvényük, a bécsi piacon való hasonló kedvezmény elérhetése céljából, a cs. kir. igazságügyminiszterhez tétetett át."

Pesten, 1849 március 21-én. *Havas József*
kir. biztos.

A kért hat hetes moratóriumnak 4 hétre való leszállitása, de különösen az, hogy a bécsi esedékességre vonatkozólag nem kaptak kedvező választ, (Pesten nevezetesen nem volt semmi esedékesség, mert csaknem minden tartozás Bécsben volt fizetendő) nagyon lehangolhatta a pesti kereskedelmi testületeket, mert — eltérőleg a szokástól — ezuttal nem görbültek jegyzőkönyvileg hetedrét, hanem egyszerüen, minden köszönet nélkül odaiktatták a jegyzőkönyvbe: „Ezen rendelet körözvény utján tudomására hozandó minden kereskedelmi testületi tagnak."[1]

Néhány nap mulva — március 30-án — ujabb leirat érkezett a kereskedelmi testülethez, melyben tudomásukra hozza Havas, hogy a cs. kir. miniszterium megtagadta a testületeknek moratórium engedélyezése iránt benyujtott kérvényét.

A kereskedelmi testület március 22-i jegyzőkönyvének egy másik (5-ik) pontja azonban talán még érdekesebb bizonyságát szolgáltatja az akkori viszonyoknak. A gazdag kereskedelmi testület egy *fillér nélkül maradt, a magyar bankók forgalmának eltiltása következtében, s még a legszükségesebb kiadásokat sem voltak képesek megfizetni.* Erről szól a következő jegyzőkönyv:

„Aigner Ferencz ur, a budapesti kereskedelmi testület első elnöke jelenti, hogy a kereskedelmi testület egész készpénzállománya — és pedig 13 drb. százas és 6 drb. ötös — magyar bankjegyből áll, utasitást kér tehát arra vonatkokozólag, hogy mit csináljon a magyar bankjegyekkel és hogy a negyedévi kiadásokat, melyek osztrák értékben fizetendők, hogyan fedezze. — A mire elhatároztatott, hogy: a magyar bankókban fekvő érték egyelőre *„in natura"* fekve hagyassék, továbbá, hogy a negyedévi kiadások egy egyezer forintos (C. M.) kölcsönnel fedeztessenek. Ennélfogva Aigner Ferencz a keresk. testület első, Barabás A. P. második elnök és Schreiber Pál, a nagykereskedők testületének képviselője megbizatnak, hogy *aláirásuk ellenében* a budapesti kereskedelmi testület részére, az itteni banktól 3 hónapra 1000 pfrtot kölcsön vegyenek". [2]

[1] Lásd a keresk. testület jegyzőkönyvét 1849 március 22-ről 4. szám alatt.

[2] A kereskedelmi testület választmányi ülésének folytatólagos jegyzőkönyve 1849 **március 22-ről 5 D.** pont.

Az 1849. év március utolsó napjaiban uralkodott pénzviszonyokat és a forgalomnak azt a fennakadását, melyet a bankjegyválság okozott, a leghübben ezek és az ehhez hasonló esetek jellemzik. Ma már persze elképzelni is nehéz, hogy mit jelent egy devalvátió. Pedig a Kossuth-bankók forgalmon kivül helyezése sem volt más, mint a devalvatio egy neme.

Ez a devalvátio egyenlőre csak részleges volt, később azonban teljessé vált.

KILENCEDIK FEJEZET.

Windischgrätztől Paschkievicsig.

Windischgrätz kétértelmü rendeletei következtében a pénzjegyek árfolyama — mint láttuk — egyre ingadozóbbá vált. Sőt itt-ott kezdték azokat egyáltalában el nem fogadni. A császári hadvezetőségnek ugy látszik ez ellen nem is volt kifogása, mert hiszen eddig is csak azért türte meg a magyar bankók forgalmát, mert önmaga ellen cselekedett volna, ha már előbb kimondja azoknak érvénytelenségét. Ha azonban nem tette ezt eddig, annyival jobban buzgólkodott, hogy most már kijátszhassa ezt a kártyát is. Csak egy kis harctéri győzelemre vártak már. Mihelyt a harctéren csak némi sikert elértek, azonnal kilátásba helyezték az erélyesebb rendszabályok alkalmazását. A babér azonban egyre jobban késett. Sőt mintha megfordult volna a hadiszerencse! Harcvonaluk ugyan még csaknem a Tiszáig ért, de a honvédség egyre ujabb és ujabb területeket szerzett vissza.

A császári hadvezetőségnek rögeszméjévé vált, hogy a magyar csapatok előnyomulásának egyszeriben véget fog vetni, ha kihirdetik a magyar pénzjegyek értéktelenségét. Március 21-i rendeletében még csak azt mondja Windischgrätz, hogy *„senkisem kötelezthetik fizetéseknél magyar pénzjegyeket elfogadni"*, de már ugyane napon *lovag Adlerstein* a herceg bizalmasa hosszu cikket ir *„a bankjegykérdésről"*, [1] s a magyar pénzjegyek végleges és visszavonhatlan *megsemmisitéséről,* mint befejezett tényről ir. Ismétli azt a sokszor és a legkülönfélébb helyeken vitatott eszmét, hogy *a „forradalom" csupán a rendelkezésre álló korlátlan tőke-*

[1] Pesther Zeitung 934. szám, 1849 március 21.

erő segitségével válhatott oly hatalmassá. „Ennek következtében egy csapással az összes papirost érvénytelennek kellett nyilvánitani, hogy ez által a forradalmárok másnap reggel képtelenek legyenek csapataikat eltartani . . .“

Hangulatkeltés céljából egy mesével is megfűszerezi előadását Adlerstein lovag, azt irván, hogy mikor Kossuth hirül vette Windischgrätz herceg márc. 8-i rendeletét, a hirhozót lezáratta, és plakátokon hirdette, hogy az osztrák bank megbukott, ő azonban hajlandó az osztrák bankókat *fele értékben* magyar bankóval becserélni . . . ily módon — irja Adlerstein — igen sokat kárositott meg Kossuth, különösen az alsóbb néposztályból. Ezekből a vádakból természetesen egy szó sem igaz. A bank megbukásáról szóló hirek eredetét láttuk előbb, midőn kimutattuk, hogy a bank a váltási kötelezettségnek eleget tenni nem akart, de nem is tudhatott, mert nyolcszor annyi bankjegye forgott közkézen, mint a mennyi az ércalapja volt. A cikkben emlitett plakát is merő koholmány. Megjelent azonban egy hirecske a „*Közlöny*“ hivatalos lapban, (a magyar kormány lapjában) ugyanezen napon (márc. 21-én) mikor Adlerstein cikke iratott, mely a bankók ügyével foglalkozik. Ennek a hirecskének a hangja sajnálatosan durva. „*Windischgrätz herceg* — irja a lap — nemcsak az utonállás, hanem a zsebelés nemes industriáját is üzi, s tökéletesen *egy vonalon áll akármely vásári iparlovaggal*. Ő t. i. minden tisztviselőt magyar 100 frtos bankjegygyel fizetett ki, s másnap kihirdette, hogy e jegyeket többé nem fogadja el. *Ilyen gaz csinokat még a legelvetemültebb ember is pirulna elkövetni . . .*“

A háboruban ugyan nem nagyon szokták az eszközöket megválogatni, de ezt a hangot okunk van mégis sajnálni, mert épen *a hivatalos lap használta*. Egyébként a mikor e hirecske megjelent, akkor már napok óta közbeszéd tárgya volt Windischgrätz herceg rendelete, melyet kerülő utakon sikerült a magyar csapatok őrvonalán átcsempészni. Az az ingerültség, mely e hirek nyomán a lakosság soraiban keletkezett, erélyes fellépésre készitette a magyar kormányt, mely még *március 16-án* kiadta, s a „*Közlöny*“ 61-ik számában közzétette a következőket:

Rendelet a papirpénz iránt:

Kereng a hir, mikép az *ellenség* fővezére rendeletet bocsátott ki, hogy a magyar bankjegyeket az *austriai* császári kincstárakban nem fogadják el, és e hir után a pénz elfogadására nézve az uzsorások és kislelküek nehézségeket csinálnak.

Ennek folytában szükségesnek tartom 1-ször a figyelmeztetést és 2-szor a parancsolatot.

Tehát *1-ször: Figyelmeztetem* a közönséget, hogy az *ellenség* fővezére hazánkban érvényesen nem rendelkezhetik. Ha meggyőz, elveheti nemcsak pénzünket, de életünket is, de addig minden efféle rendelet csak nevetség tárgya.

Figyelmeztetem, hogy azon rendelet csak az *austriai* császári kincstári fizetésekre szoritkozik, hova fizetni egy becsületes magyar sem kiván. Ellenben *a magányforgalomra maga az ugynevezett rendelet sem terjeszkedik ki és igy a magányosok pénzértékét illetni sem akarja.*

Figyelmeztetem, hogy miképen az ausztriai bankjegyet, bár az törvénytelennek nyilvánittatott, sok országgyüléseink által nem birtuk az országból kiszoritani, mivel általánosan elterjedt, ugy *nincs hatalom, mely képes volna a törvényes magyar bankjegyet érvénytelenné tenni.* Az ellenségnek az fáj, hogy Magyarország gazdag, bankjegyeinek a külföldön is jó kelete van, mig az austriait, határainkból egészen kiszoritja, és ennek értéke külföldön 100-rul 85-re csökkent.

Figyelmeztetem végre, hogy ezzel az *ellenség* csak és egyedül a szabadság háborujának folytatását akarja lehetetlenné tenni, miután ő maga nem birja katonáit sem fizetni, minthogy Ausztria 80 millió kölcsönt kért most, de egész Európában senki sem találkozott késznek a szerződésre. Ezért sóházainkból, hatósági pénztárainkból *rabolja el a magyar pénzt, s egyrészről érvénytelennek hirdeti, másrészről azzal fizeti saját katonáit.*

E cselfogást minden józan értelmü értheti és ki is nevetheti.

Mindenesetre azonban, miután a rosszakaratuak minden alkalmat megragadnak a zavar okozására; addig is, mig

a nemzeti kormány rendelkeznék, én teljes hatalmamnál fogva

2-szor Rendelem.

a) A m. é. september havában költ belügyministeri rendeletnél fogva, *a pénznemekben válogatni nem szabad*, mindaz érvényes pénz lévén, amit a kormány pénz gyanánt kibocsát.

b) Ki a bankjegyet elfogadni, vagy azok nemeiben válogatni merészelne, az a megyei s illetőleg k. városi hatóság által tüstént elfogatni és haditörvényszék elébe állittatni rendeltetik.

E rendelet végrehajtására minden egyes illető hivatalnok, t. i. megyékben esküdt, szolgabiró, alispán, városokban a polgármester, kerületekben a kapitány, a legszigorubb felelet terhe alatt köteleztetik.

Ha a beadott és bizonyitott vádra a tettes be nem fogatik, az illető hivatalnok maga, mint résztvevő fog lakolni.

A haza minden előtt!

Miskolcz, márcz. 16. 1849.

Szemere Bertalan,

Költői lendületén, gyönyörü stilusán kivül ez a rendelet mindenekelőtt határozottságával kap meg bennünket. Hadi törvényszék elé állitani rendeli mindazokat, akik a bankjegyek nemeiben még csak válogatni is bátorkodnának! Ez erélyes rendeletnek a magyar sajtóban lelkes visszhangja támadt. Március 27-én a Közlöny is foglalkozik vele, s óvja a közönséget Windischgrätz rendeletének követelésétől. „. . . figyelmeztetjük a magyar közönséget, hogy e kelepcétől (a magyar bankjegyeknek osztrákra való becserélésétől) óvakodjék, s magyar bankjegyeit, melyeket a magyarok istene szilárd hitelalappal áldott meg, ne adja a maholnap semmi értéküvé válandó bankjegyekért, nehogy annak idején a kárvallottak önmagukat kényszerüljenek vádolni . . .“

Vas Gereben is felszólal ez ügyben:[1] „. . . . a mi bankónkat mindenki szivesen elveszi, mert a temérdek vagyonnal biró ország képes is azt értékben visszaváltani. Tehát Windischgrätz a

[1] Nép Barátja 1849 március 29.

bécsi rossz bankót a magyar bankóval akarja kicserélni és igy midőn a magyar bankó a markában lesz, t. i. néhány bécsi német kereskedőnek és nagy urnak, akkor azt mondja a bécsi banktársaság, hogy *megbuktam!* azaz: pangróttá lettem, és a szegény magyar ember sirva nézhet a német bankóra, mint nézett 1811-ben . . ."

Szemere Bertalan rendelete a magyarság körében mindenütt megelégedést keltett. Nem igy azonban az osztrák táborban, hova csakhamar eljutott annak hire, s hol az az önbizalom, melylyel a magyar kormány a herceg rendeletét semmisnek nyilvánitotta, igen kellemetlenül hatott. Bosszuságukat nagy csalódásuk még csak növelte. Amit oly bizton reméltek, hogy nevezetesen amint a herceg érvénytelennek nyilvánitja a magyar bankjegyeket, a nemzeti kormány „másnap reggel képtelen lesz csapatait eltartani . . ." egyáltalában nem akart valóra válni. Sőt a kiirtásra szánt magyar hadak napról-napra élénkebb tevékenységet fejtettek ki, s fegyvereiket nyomon követte a hadiszerencse.

Talán a magyar fegyverek diadala okozta, vagy talán előre megállapitott programmja volt Windischgrätznek, de most már tényleg sulyos csapásra emelte kezét a magyar pénzjegyek ellen. Elhatározta, hogy a budai várban az ő saját katonái őrizete alatt álló *bankóalapot,* a nemzeti adakozás eredményét, *végleges birtoklásba veszi.* Mivel azonban ez a kincs egyelőre még a kereskedelmi bank ellenzárlata alatt állott, s attól tartott, hogy a bank esetleg vétót mondhatna a kincs elkobzása ellen, Havas mellé a bank részére ideiglenes második biztosnak kinevezte *gróf Török Valentint,* szigoruan meghagyva neki, hogy a bank ellen szükség esetén erőszak igénybevételével is járjon el.[1]

Gróf Török nyomban kineveztetése után, *(március 25-én)* felszólitja a kereskedelmi bankot, hogy adjon a bank és a bankjegykibocsátás állásáról igaz és megbizható adatokat. A kereskedelmi bank most már képes volt a biztos e rendeletét teljesiteni,

[1] A bankó-alap elkobzását részletesen leirta Pólya Jakab „A pesti magyar kereskedelmi bank 50 éves története" cimü müvében, azért itt csak egész röviden közöljük a dolgok lefolyását. A kereskedelmi bank igazgatóságának viselkedéséről azonban nem tudunk oly **enyhe** birálatot irni, mint Pólya Jakab.

miután Libaschinszky Nándor időközben viszakerült Debrecenből, s beszámolt a jegykibocsátás körüli tapasztalatairól.

Április 2-án Török gróf átiratilag **felszólitja a bankot, hogy az ércalapot szolgáltassák át a kir. főfizető hivatalnak** s azonkivül felhivja a bankigazgatóságot, hogy nyilatkozzék arról, vajjon jelenlegi pénzügyi helyzete mellett módjában van-e **visszafizetni azon kölcsönöket az osztrák hadvezetőség kezeibe, melyeket ¾ év előtt a nemzeti kormánytól kölcsön kapott!** A kereskedelmi bank igazgatósága három napon át tárgyalta a kérdést és a tanácskozás eredménye egy előterjesztés lett, melyben a bank hajlandónak nyilatkozik a kölcsönök visszafizetésére, de a nemzeti kincs, az ércalap feletti felügyelet jogáról nem mond le. Kötelességére hivatkozik a bank, mely reáhárult, midőn a kincs kezelését magára vállalta, s kijelenti, hogy *az ércalapot nem adja ki kezéből.*

A kereskedelmi bank e jegyzéke mindennek nevezhető, csak épen őszintének nem. *A kölcsön visszafizetését elrendeli az igazgatóság, holott azt nem is az absolut, hanem a nemzeti kormánytól kapta! Ellenben a bankóalap kézből való kiadását megtagadják, holott ez az alap nem is volt már az ő kezeikben,* hanem több mint egy hónap óta Windischgrätz katonáinak őrizete alatt a kamarai főfizető hivatalban állott.

A kereskedelmi bank igazgatósága, mikor e határozatot hozta, félszemmel Windischgrätz markára nézett, mely félelmes közelségben volt már a bank nyakához, félszemmel pedig a nemzeti kormány öklére, mely folyton növekvő hatással püfölte Windischgrätz hátát. Végre is ugy cselekedtek, hogy a császári hadvezér se haragudhassék meg nagyon, s a nemzeti kormány se vonhassa őket felelősségre — ha győzni találnának.

A császári hadvezetőség tényleg nem valami sokat hederitett a kereskedelmi bank erőtlen jegyzékére, s nyomban annak vétele után felszólitást küld a bankhoz *(április 7-én),* hogy kulcsosait küldje át Budára azon célból, *hogy a nemzeti kincsből 400 ezer forintot kivehessenek,* s átadhassák az Osztrák nemzeti banknak, azon Kossuth-bankókért, melyeket ez (az ő március 8-i rendelete következtében) beváltott osztrák bankjegyekre. Ugyane rendeletében felhivja a kormánybiztos a bankot, hogy tegye meg előkészületeit a bankjegyügyben való *végleges elszámolásra.*

A kereskedelmi bank kiküldöttei április 7-én (a rendelet kézbesitése napján) megjelentek Budán a kamarai főfizető hivatalnál, s a bank megbizásából felnyitották a közös zár alatt tartott szekrényeket, s belőle ezüst-huszasokban kiadták a kivánt 400 ezer forintot. Azon rendeletét azonban a kamarai hivatalnak, hogy most már a kulcsokat is adják át, megtagadták a kiküldöttek.

Ez április 7-én történt.

Másnap Windischgrätz egy átiratban felszólitja a bankot, hogy a kulcsokat küldje át hozzá nyomban, s a bankjegyalapot engedjék át az ő birtokába. Megtetézi rendeletét azzal a kijelentéssel, hogy a bank kiküldötteinek esetleges elmaradása nem fogja őt gátolni a kincs birtokbavételében, mert ez esetben katonáival leütteti a zárakat.

. . . A kereskedelmi bank igazgatósága nem tudott felelősségteljes állásához méltó önérzettel viselkedni, s a helyett, hogy inkább engedte volna az erőszak nyers megnyilvánulását, felküldte kulcsosait (*Burgmann Károly és Weisz B. Ferenc* igazgatókat) a várba, s megnyitotta vasszekrényeit az ellenséges hadvezér előtt.

. . . Mikor a kiküldöttek visszatértek, s bemutatták a *nyugtát*, melyet az *átengedett* 1 ½ millió forintról kaptak, a kereskedelmi bank igazgatóságának talán egy kő esett le a szivéről, s talán szentül hitték, hogy ez máskép nem is történhetett volna.

Windischgrätz tehát egy eredményt okvetlenül felmutathat téli hadjáratáról: meghóditotta a kereskedelmi bank igazgatóságát . . . A harctéren bezzeg másképp állott a bál . . . Március óta a honvédség ismét aktivitásba lépett. A védekezőből támadó lett, s a visszavonulóból előrenyomuló . . . Ez események hatása alatt Pest lakossága is szabadabban kezdett lélegzeni. A piros pántlikák ujra lobogni kezdtek a kalapokon . . . A nép viselkedése nyomán a hatóságokba is kezd visszatérni az erély, s feleletül arra, hogy a *pesti kereskedők* (nem bizván a honvédség győzelmében és viszszatértében), a nemzeti kormány hadi- és élelmiszer bevásárlásainál nem akarták a magyar pénzjegyeket fizetés fejében elfogadni,[1] már egy rendeletet is ki mertek függeszteni, mely Windischgrätznek a bankjegyek érvénytelensége felől hozott rendeleteinek követését hazaárulásnak minősitette. Az erre vonatkozó hirdetés a Márczius Tizenötödike április 28-i számában jelent meg, s igy szól:

[1] Lásd: Gelich Richárdnál III. kötet 429. lap.

Hirdetés.

„Noha a helybeli lakosok buzgó hazafiságáról meggyőződvén, még is emelt panaszok folytán felette szomoruan kelle tapasztalni, miszerint némely uzsoráskodó egyének nyerkészkedési alacson haszonleséstől ingereltetve a törvényes magyar bankjegyeket valódi egész értékökben elfogadni vonakodnak: nehogy tehát egyeseknek illy alávaló üzérkedései a helybeli lakosságra némely homályt vessenek: mindenkinek szigoru büntetés terhe alatt meghagyatik, az emlitett bankjegyeknek teljes értékbeni elfogadása, ellenkezőt csak honárulótól várhatván."

Kelt Pesten 1849 ápril 27-én.

Lombay Imre
városi h. főkapitány.

A Görgei és Bem hadműveleteiről érkezett kedvező hirek mindenütt, ahol a honvédek urrá lettek, egy csapásra helyreállitották a bankótulajdonosok nyugalmát, minek következtében a magyar pénzjegyek árfolyama is csaknem visszanyerte előbbi magasságát. A nemzeti kormány már régóta nehezen várta e fordulatot. Érdekében állt, hogy pénzjegyeit teljes értékben hozhassa forgalomba. Most tehát, midőn az árfolyam némi emelkedést mutatott, *elhatározta a tizforintos államjegyek kibocsátását.*

Mint ahogy előbbi alkalmakkor történt, a kormány most is kikérte a jegykibocsátáshoz a képviselőház hozzájárulását.

Március 17-én szerencsés kimenetelü kisebb-nagyobb csatározásokról szóló jelentések és Nagyszeben bevételének hire kelt általános örömet a képviselőházban. *Nyáry Pál* olvasta fel a jelentéseket, melyeknek befejezte után rátér a bankók ügyére:

„. . . Egy határozatra vagyok bátor felhivni a t. Házat a *honvédelmi bizottmány nevében,* — mondá Nyáry — mely abból áll, hogy *a 10 frtos bankjegyek kibocsátására engedelmet adni méltóztassék.* (Helyes! Jól van!) Azt tartom, semmi bővebb motivatióra szükség nincsen. (Nincs!)

Elnök: Tehát az előbbi végzések nyomán az engedelem megadatik.

Vlád: Én Nagyvárad vidékén járván, tapasztaltam, de itt Debrecenben is mindenki szomoruan tapasztalhatta, hogy az 5 fo-

rintosokat is nehéz aprópénzre felváltani; ugyanezért tehát jobb volna 1 és 2 forintosokat kiadni. (Zaj és nevetés.)

Nyáry: Méltóztassék megengedni a t. Ház, hogy a kormány nevében e kérdésre adós maradjak a felelettel. (Helyeslés.)

A 10 frtos bankjegyek kibocsátásának ügye *a főrendiházban március 24-én tárgyaltatott*, s a javaslattal ott is oly simán végeztek, mint a képviselőházban. *Szentiványi Károly* jegyző felolvasta a képviselőház határozatát a 10 frtos bankjegyek kibocsátásáról, mi a magyar pénzjegyek általános kibocsátása iránt már azelőtt hozott országgyülési határozat felolvasása után *egyhangulag elfogadtatott.*[1]

A pénzügyminisztérium már a főrendiház ülése előtt tudatta a közönséggel a 10 frtos államjegyek kibocsátását. Március 20-án jelent meg a Közlönyben a következő:

„Hivatalos értesités a 10 frtos bankjegyek iránt.“

3164. p. ü.

„A törvényhozás határozata következtében az ország közönsége ezennel következőkről értesittetik:

1. A 10 forintos magyar pénzjegyek legközelebb forgalomba fognak tétetni.

2. Ezennel rendeltetik: hogy ezen pénzjegyek minden közpénztárakban akár adó, akár más bárminemü fizetések alkalmával, névszerinti teljes értékökben, tiz ezüst forint gyanánt (egy forintra három huszast számlálva) elfogadtassanak.

3. Ezen pénzjegyeknek értékét a magyar álladalom minden javaival biztositván, elfogadásukra nézve a magánosoknak mi aggodalma sem lehet . . . .“

(Ezután következik a bankjegy leirása.)

Március 24-én, a főrendiház ülésének napján, a bankjegynyomda átadott a főfizetőhivatalnak 40 ezer frtot 10 frtos bankjegyekben. Ezzel megkezdődött azoknak forgalomba hozatala.

A véletlen ugy rendezte, hogy ugyanezen napon — március 24-én — járt le azon határidő, melyen belül Pesten és Budán a

[1] Hivatalos tudósitás az ülésről.

magyar bankjegyeket beváltották osztrák bankóra. E napon a beváltott bankjegyeket hivatalosan forgalomképtelenné tették, s pedig oly módon, hogy a bankjegyeket ott, ahol „Kossuth Lajos pénzügyminiszter" aláirása állott, átlyukasztották. „Ily módon — irja a Pesther Zeitung[1] — a forradalom emlékei közül ismét megsemmisül egy, amely hazánkat oly kimondhatatlan nyomorba döntötte." Pedig ennek még korán örvendtek, mert néhány nap mulva a magyar félhivatalos is konstatálni volt kénytelen, hogy a 10 frtosok már Pesten is forgalomba jöttek, s az eltiltásnak csupán az a hatása, hogy belőlük most korántsem láthatni annyit, mint azelőtt."[2]

A császári hadvezetőség dühét a sok kudarc után, mely fegyvereit a harctéren érte, a magyar bankjegyek kibocsátásának folytatása a végsőkig fokozta. Nem elég tehát, hogy „a forradalom főfegyverét", amelynek segélyével az ellenállás oly kiterjedtté vált, nem sikerült „egy csapással, az érvénytelenség kimondásával" kicsavarni annak a „bűnös szövetkezetnek" kezéből, ezeknek még módjuk és alkalmuk van ujabb bankjegyeket is forgalomba hozni! . . . . Elhatároztatott, hogy ez ellen már igazán erélyesen fellépnek. S ekkor a hadvezetőség nevében kiadatott egy rendelet, mely minden előbbi *hivatalos* és félhivatalos hiradás és hirdetés meghazudtolásával *még a magánforgalomból is kitiltja a magyar pénzjegyeket, sőt* büntetéssel fenyegeti azokat, kiknek birtokában ilyen találtatni fog.

E rendelet igy hangzik:

„Miután a pártütők, kik eddigelé is már az országot különféle törvénytelen pénzjegyekkel árasztották el, gonoszságukat folytatni meg nem szünvén, most ismét 10 frtos pénzjegyeket bocsátottak ki: ennélfogva ezen 10 frtos jegyek elfogadása iránt mindenki azon megjegyzéssel tétetik óvatossá, hogy ezen érték nélküli papirok elkoboztatni, és azonfelül azok, akiknél illyenek találtatnak, meg is fognak büntettetni."

Pesten, ápril 2-án 1849.

felsőbb meghagyásból

Havas József,
k. biztos.

[1] 1849. március 28.

[2] Figyelmező 1849. április 4.

A rendelet, mely a főhadvezér távollétében adatott ki, ravaszul és kétértelmüen csupán a 10 frtosokat jelzi elkobozandóknak és birtokosait büntetendőknek, de semmi kétség, ez alatt az összes magyar pénzjegyek érvénytelenségét értették. Csupán a bátorság hiányzott ennek nyilt és minden kétséget kizáró kijelentéséhez. Mert ekkor már a magyar seregek állása oly kedvezővé vált, hogy ajánlatosnak mutatkozott egy ajtót hátulról nyitva hagyni.

Fura világot éltünk egyébként!

A magyar kormány *haditörvényszék elé* rendelte állitani azokat, kik fizetés fejében elfogadni vonakodnak a magyar bankjegyet, a hadvezetőség pedig *„megbüntetni“* igérte azokat, kik elfogadják azt. A szegény nép, ha abba a helyzetbe került, hogy egy bankóravalót keresett, elgondolkozhatott azon, vajjon nem-é jobb lett volna egyáltalában semmit sem keresni.

Havas József rendeletével egyidejüleg a *„Figyelmeztető“ ápril 4-én* egy sugalmazott cikket is közöl, mely Szemerének márc. 16-i rendeletével polemizál. A cikk mind hangja, mind nyakatekert okoskodása révén figyelemre érdemes. Teljes egészében a következő:

Budapest, ápril 3.

„A pártütők táborából egy hirdetés szándékoltatik elterjesztetni, mely a lázadás fejei által adatván ki a jogszerü kormány megszüntette papirospénzt törvényes pénzjegynek nyilatkoztatja és elfogadását hadi törvényszéki eljárás büntetése alatt szándékszik kierőszakolni.

Ő fels. *Ferdinánd* császár és király szintugy mint most uralkodó császárunk és királyunk a magyar papirpénz kiadását határozottan és közzétett manifestumok által meg nem engedhetőnek és a nemzet jólétére veszélyesnek nyilatkoztatta, mert e pénzjegyek sem valamely alappal, sem határozott jövedelmekkel biztositva nem lévén, teljes értéktelenségre kellett leszállniok.

Miután a magyar királyságban, első alakulása óta, főleg pedig szt. István idejétől fogva, nem hozathatik, sem érvényesen fenn nem állhat törvény, mely a király által nem szentesittetett; világos, hogy a magyar papirospénz, melyet a király soha meg nem engedett és világosan hamisnak nyilatkoztatott ki, minden törvényes alapot nélkülöz.

A sajnos következmények, mellyek ily törvénytelen, érték nélküli pénzjegyek szétterjesztésével, a kir. manifestumok és rendeletek által előre intett birtokosokra hárulnak — önmaguktól következnek — feleljenek érttök az árulók, kik előidézék.

Tartózkodunk minden észrevételtől azon erőszak és kényszeritő rendszabályok felett, mellyekkel a lázadás fejei papirosjegyeik szétterjesztése végett fenyegetőznek és mellyeket alkalmazni akarnak.

Maga a pártütés is csak ámitás, árulás, hazugság és erőszakra van számitva; saját gyámolitására tehát nem használhat más eszközöket, mint amellyekből minden isteni és emberi törvények megsértésével, különben olly virágzó szép hazánk romlására származott."

Eddig tart a közlemény, mely csak ugy hemzseg a valótlanságoktól és ferditésektől, s amelyből bizony senki idegen nem olvashatná ki, hogy a magyar bankók elsősorban kényszerüségből, a váltási nehézségek megszüntetése céljából bocsáttattak ki, és hogy az önálló magyar pénzügyek alapjául voltak hivatva szolgálni, s hogy királyi szentesitést nem nyertek, az csupán azért történt, mert ugyanezen bankjegyek arra is hivatva voltak, hogy segélyükkel előteremtessenek azon eszközök, melyekkel a nemzet megvivhassa saját uralkodója ellen azt a harcot, melyet ez maga hivott ki önmaga ellen. És ezt a harcot, ezt a szent felkelést, melyet a nemzet önállásának és függetlenségének visszanyeréséért vivott, ők csak „*pártütés*"-nek tudták nyilvánitani, s azon tőkeerőt, melynek segélyével e harc folytattatott, ők ugy nevezték, hogy „ámitás, árulás, hazugság és erőszak . . . .!"

Azt ugyan jól megtanulták, hogy „a magyar királyságban első alakulása óta nem hozathatik, sem érvényesen fenn nem állhat törvény, mely a király által nem szentesittetett", de elfelejtik, hogy „az ország első alakulása óta, főleg pedig szt. István idejétől fogva . . . ." az uralkodó nem szüntetheti meg az ország határait, nem kényszerithet a nemzetre idegen szokásokat, idegen parancsolókat, hogy nem szolgáltathatja ki a nemzetet idegen nép prédájául, s elfelejtik, hogy *egy népről lehetetlenség feltételezni, hogy*

ellenállás nélkül türni fogja, hogy nemzeti jellegéből kiforgattassék s anyagilag tönkre tétessék.

Egy nemzet függő viszonya a másiktól zavartalanul csak addig állhat fenn, mig az egyiknek ugy szellemi, mint gazdasági erői gyengék az ellenállásra. Mihelyt azonban e tekintetben az izmosodás megindul, kezdetét veszi az egyedek önállóságra való törekvésének megnyilvánulása is. Az izmosodással együtt fejlődik az ellenállás nagysága is. Ezzel szemben tény, hogy a hatalomnak is megvan a maga életösztöne, mely előjogait önként nem engedi át. . . . . És miként a hatalomért küzdő, vagy önállóságra vágyó osztály, ha már türhetetlenné vált helyzete, valami belső ösztöntől indittatva szembeszáll a hatalom birtokosával, ugy ez utóbbi is, jogainak, vagy hatalma fentartásának védelmére minden rendelkezésre álló eszközt felhasznál. Talán, ha a küzdő felek egyike aránytalanul gyengébb a másiknál, akkor a szenvedélyek lángjának egy rövidke felvillanása után minden a régi, vagy egy ujabb rendre tér, de ha kölcsönösen nagy erők vitetnek harcba, akkor váltakozva a hatalom birtokában, esetleg évekig folyhat a harc. A hatalomért! . . . . S a harc eredménye kétségtelen. Győzzön az egyik vagy a másik, végül csakis az igazság, a haladás szelleme győzedelmeskedhetik Ha előbb nem, hát utóbb, de bekövetkezik. Ez eredmény idejének bekövetkezte pedig összefüggésben áll a müveltség előhaladottságával. Mert a müvelt ember rendszerint felvilágosodott ember is. A felvilágosodott ember pedig béklyóba verni nem engedi lelkét, szellemét.

Felvilágosodott ember könnyebben birja kezén-lábán a láncot, mint szelleme szabad szárnyalásának akadályozását.

Amikor egy elnyomott nép a müveltség és a felvilágosodottság egy bizonyos fokához elérkezett, ha még van benne egy szikrányi életerő, akkor az indulat lángja életre kél, — lobot vet, az ellenállás nyilttá válik . . . s a hatalom birtokáért megindul a harc . . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

A magyar nemzet legujabb küzdelme már egy éve tartott, s most *a debreceni országgyülés, feleletül a március 4-i merényletre,* (Magyarország beolvasztása az egységes birodalomba) *április*

14-én Magyarországot független, önálló államnak, a Habsburg házat pedig a magyar tróntól megfosztottnak nyilvánította.

E történelmi nevezetességü határozatot egy Európa minden népeihez intézett emlékiratban, s egy nyilatkozatban hozta köztudomásra a nemzeti kormány. A nyilatkozatot, mely *„A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata"* cimet viseli, *1849 április 19-én* hagyta jóvá a képviselőház. Ugyane napról szól a keltje is. Feltünő, hogy ez a terjedelmes, és az eseményeket időbeli sorrendjében elég részletesen ismertető nyilatkozat, mely a trónfosztás igazolása céljából iratott, a pénzügyekről alig-alig emlékezik meg. A magyar pénzjegyek érvénytelenitéséről, és a bankófedezet lefoglalásáról és elszállitásáról pedig egyáltalában emlités se tétetik benne. Pedig ekkor már minderről pontos értesülései voltak a kormánynak, és kiáltványokban és hivatalos hiradásokban nap-nap után hivatkoznak is Windischgrätz ily irányu rendeleteire. Ott pedig, ahol megemlékszik a nyilatkozat a pénzügyekről, inkább politikai vonatkozásban történik reá hivatkozás:

„. . . Bár Magyarország törvény szerint önálló kormányzattal bir — mondja egy helyütt — mégis az ország pénzével, a nép vérével idegen célokra az absolutistikus bécsi kabinet rendelkezgetett . . . A magyar nemzet e szerint pénz, fegyver, hadsereg nélkül — — Fegyvertelen nép felkeléssel volt magát a kiirtás ellen kénytelen védelmezni . . . . Az országgyülés gondoskodott. Kétszázezer emberben s negyvenkétmillió forintban a szükséges erőt megszavazta, s törvényjavaslatait királyi szentesités végett felterjesztette . . . Válaszul az osztrák minisztérium egy nyilatkozványára hivatkozást nyert — — — egyszersmind *a király a fegyveres erő és hadiköltség iránt saját felhivására alkotott törvényektől a szentesitést megtagadta* . . . . Az országgyülés a nemzet megmentésének kötelességétől ösztönöztetve a pénzforrásokat határozatilag elrendelé s katonaszállitást parancsolt. — *A nemzet teljes készséggel engedelmeskedett* . . . ."

Igen, „a nemzet engedelmeskedett," s mikor a képviselőház nyilatkozata megjelent, a még alig-alig szervezett honvédség már a határoknál üzte a császári hadsereget.

Az udvar végső kétségbeesésében az orosz cárhoz folyamo-

dott segélyért . . . . *Előbb, mintsem a függetlenségi nyilatkozat meghozatott volna!* Az orosz csapatok kisegitése iránt az orosz cár és az osztrák császár már április elején megegyeztek, s a megállapodás részleteit a „*Wiener Zeitung*" május elsejei száma hozta nyilvánosságra.

Mikor a bécsi hivatalosnak az orosz csapatok Magyarországba való bevonulására vonatkozó értesitése megjelent, Buda, Arad és Temesvár kivételével már csaknem az egész ország a magyar seregeknek hódolt. Néhány hét mulva pedig Buda és Arad vára is megnyitotta kapuit a honvédek előtt. Temesvár állott csupán, utolsó bástyájaként az osztrák császárság magyarországi uralmának.

Temesvár volt az absolut uralom utolsó menedékhelye magyar földön! . . . Itt azonban alig-alig folyt a hadakozás. Mindkét félnek szüksége volt a szervezkedésre. Mindkettőnek szüksége volt a harcvonal eltolására. Összeütközések helyett tehát — ennek megfelelőleg — mindkét részről *menetelés és erőgyüjtés.* Az összecsapást megelőző végső állásfoglalás pedig csupán akkor vette kezdetét, midőn *junius közepén a segélyül hivott orosz csapatok átlépték a határt.*

. . . . Az orosz interventióról szárnyrakelt hirek kinos aggodalomnak szomoru napjait hozták a magyar hazára. A győzedelmi mámort kétségbeesés váltotta fel. Napról-napra erősebbé vált a hit, hogy Magyarország elveszett. A nemzeti kormány sok idejét és sok erejét lekötötte a kedélyek megnyugtatására szolgáló intézkedések elrendelése. S a hadviselés és közigazgatás ezernyi gondjai mellé most napról-napra fokozódó erővel csatlakozott a *pénzzavar.*

Szinte hihetetlenül hangzik, de tény, hogy *a nemzeti kormány nem is annyira anyagiakban volt megszorulva, mint inkább a pénzek különféle nemeiben* A 30 és 15 krajcáros utalványok (váltópénz) oly kis mennyiségben nyomattak, hogy csak részben elégitették ki a szükségletet. Az ujonnan vert 3 krajcárosok pedig, melyek május elején kerültek forgalomba, valamint a 6 krajcárosok is, teljesen eltüntek. Eldugta a köznép, s ha végszükségből rá nem kényszerült, ki sem adta kezeiből.

A kormány minden lehetőt elkövetett a pénzkrizis enyhité-

sére, de törekvése nagyrészt eredménytelen maradt. Juniusban például Csányi közlekedésügyi miniszter elrendelte, hogy a Pest és Buda között közlekedő gőzős átkelési dija *készpénzben* legyen fizetendő. Azt akarta ezzel elérni, hogy az eldugott aprópénzből visszakerüljön valami a forgalomba. Ekkor azonban az történt, hogy a gőzhajótársulat jó haszon reményében összegyüjtötte a hozzákerülő, ágióval biró aprópénzt, és egyáltalában semmi igyekezetet sem mutatott annak forgalomba hozatalára. Szintén eldugta!

Jellemző az apró pénzek nagy hiányára egy hirdetés, melyet a Debrecenben megjelent Március Tizenötödikének 75-ik számában *Maurer Fülöp gépész* tett közzé. Ez az egyén arra ajánlkozik, hogy ő majd segit a bajon. Ő hajlandó „. . . *ausztriai 6 pengő krajcárosokat 1 pengő krajcárért késziteni*, s kezeskedik érte, hogy az általa készitett 6 krajcárosok „nem kevésbbé rosszak, mint az ausztriaiak . . ." Ezt persze a hatóságok nem engedhették meg jó Maurer uramnak, kit is hamarosan meggyőztek arról, hogy annyira még fel nem bomlott a rend Magyarországon, hogy ilyesmit megengedhetne valaki magának büntetlenül. A pénzügyminiszter maga vette védelmébe (24. P. ü.) az osztrák 6 krajcárosokat.

„. . . Ezen, Magyarországban meglehetős mennyiségben forgó pénznem ellen támadható minden gyanunak megelőzése végett, s nehogy ezen gyanu egyes nyerészkedők által felhasználtathassék, tudtul adatik a közönségnek, hogy a szóban levő 6 krajcárosok, a helybeli álladalmi beváltó hivatalnál megkémleltetvén, bécsi mérték szerint 2 szemer finom ezüstöt tartalmaznak, hogy azok minden álladalmi pénztárnál névszerinti értékben elfogadtatnak. Mi az ajánlott utánzást illeti: arra nézve szolgáljon figyelmeztetésül, mikép az, ki bármilyen pénzt, vagy pénzjegyet, legyen az bár külföldi, utánozni merészkednék, mint az álladalom kizárólagos pénzverési jogát sértő s pénzhamisitóként fog bünhődni."

Debrecen, május 14-én, 1849.

Duschek Ferenc
pénzügyminiszter.

Rendeletekben és felvilágositásokban egyáltalában nem volt hiány. Hiány csupán a felváltás ellátásában volt, s a kedélyeket ez irányban csak ugy lehetett volna megnyugtatni, ha késedelem nélkül felváltják mindenki bankóját oly pénzre, a milyent kiván. Azonban épen csak ezt nem tudták megtenni. Pestre érkezte után a kormány is sietett közrehatni a megnyugtatásban. *Junius 18-án Hajnik Pál,* az álladalmi rend középponti osztály igazgatója adja tudtul (910. A. R. sz.) hogy:

[1]„. . . A bécsi osztrák bank összegét kezelő pestvárosi két kamatu kölcsönhivatal, a visszafizetéseknek bárminő magyar bankjegyekbeni felvételére pénzügyminiszteri meghagyás folytán utasitva van, továbbá:

A kereskedelmi forgalom apróbb szükségeihez kivántató kisebb összegü bankjegyek hiányán segitendő, pénzügyminiszter ur hetenként bizonyos összeg bankjegyet bocsájt rendelkezésem alá, melyek a százas magyar bankjegyek felváltására lesznek forditandók. egyelőre azonban e bankjegyek csak azoknak váltatnak fel apróbbakkal, kikről feltehetni, hogy ezeket szorosan saját szükségeik fedezésére forditandják.“

Nemsokára oly nagygyá vált az aprópénz-hiány, hogy a kormány, mely a délvidékre volt kénytelen menekülni, közvetlen Pest elhagyása előtt megbizta a fővárost váltópénzjegyek nyomtatásával. A fővárosnak a váltópénzjegyek előállitásával és forgalombahozatalával való megbizása azért vált szükségessé, mert a fenyegető vész elől kénytelen volt a kormány a bankjegy-nyomdát Szegedre szállitani. Nehogy azonban a főváros kereskedelme és forgalma, mely legtöbbet szenvedett az aprópénz hiánya miatt, a kormány távolléte alatt is tovább nélkülözni legyen kénytelen, megengedte a kormány, hogy az aprópénz hiányán a főváros a saját hatáskörében segitsen. Az alábbi rendeletből különben kitetszik, hogy a kormány nem ruházta fel a fővárost a váltópénzjegyek kibocsátásával, hanem csupán arra adott engedélyt, hogy *500 ezer frt erejéig váltópénzjegy hozassék forgalomba,* ugy azonban, hogy a kibocsátott váltójegyek ellenértéke nagyobb bankjegyekben be-

[1] Közlöny 135. szám, 1849 junius 19-én.

szolgáltattassék és letétbe helyeztessék az állampénztárnál. Szóval a főváros csupán a nyomtatással és a kezeléssel bizatott meg.

A rendelet igy szól:[1]

Rendelet.

„Tapasztaltatván, hogy az első szükségleti cikkek kis mennyiségbeni vásárlásánál a testvér főváros kebelében az apróbb váltópénzek hiánya érezhető: ezennel Pestvárosa hatóságának meghagyatik, hogy *egy, két, három és hat krajcáros váltópénzjegyeket* (Scheide-Münze) *a városi hatóság neve alatt 500 ezer pft értékig bocsásson ki ollyformán, hogy ezen kibocsátandó váltópénzjegyek nem a város költségeinek fedezésére, hanem csupán az álladalom által kibocsátott pénzjegyek felváltására forditttassanak.*

Jelen rendeletnek célja lévén a kisebb forgalom könnyitése, ennek foganatositására s a kibocsátandó váltópénzjegyek hitelének biztositására következők rendeltetnek:

1-ör. A város által 500.000 pft értékig kiadható váltópénzjegyek csak akként bocsáttathatnak ki, hogy helyökbe a felváltásul előmutatott 1, 2, 5, 10 és 100 frtos magyar statuspénzjegyek teljes értékben (valuta) a városi hatóság pénztárában letároltassanak.

2-or. E szerint az álladalom Pestvárosa hatóságával semmi számtételi kötelezettségekbe nem ereszkedendik, azt kivéve, hogy a mennyi magyar pénzjegyeket beváltás alkalmával (500 ezer pft erejéig) a város a pénzügyministeriumnak átadand, ugyanannyi névszerinti értékü 1, 2, 3 és 6 p. krajcáros váltópénz (Scheide-Münze) jegyeknek teljes értékük szerinti beváltását az álladalom minden vagyonával biztositja.

3-or. Az álladalom részérőli beváltása ezen krajcáros váltójegyeknek három hónap alatt okvetlenül eszközöltetik.

4-er. A város hatósága ezen váltó pénzjegy kibocsátásra rendes könyvvezetést vinni tartozik, mellyben világosan ki kell tétetni, hogy kinek hány ft. értékü váltó pénzjegy s mily statuspénzjegyért adatott ki. *Egy embernek rendszerint csak 1 pft váltatik fel*, ily apróbb pénzjegyekkel, ha na-

[1] **Közlöny 149. szám. (Szegeden jelent meg) 1849 julius 14.**

gyobb pénzjegyek fordulnának elő, a beváltásnál annak ezen külön kezelendő pénztárból csak kisebb status pénzjegyekkel szabad akkint eszközöltetni, hogy a kibocsátandó váltópénzjegyek a felváltásnál csupán 1 pft értékig kiegyenlitésül használtassanak.

5-ör. Ezen váltópénzjegyeket Budapestváros s Ó-Buda kebelében mindenki teljes értékben valóságos ezüstpénz gyanánt elfogadni köteleztetik, értéküket, beváltásukat az álladalom minden javaival biztositván.

6-or. Aki ezen rendelet ellen cselekedvén, s akár a fönnebbi korlátok közt kibocsátandó váltópénzjegyeket a mindennapi közforgalomban, különösen pedig székeknél, husvágóknál, fogadóban s italméréseknél, dohány és szivarvásárlásnál és első szükségi piaci vásárlásoknál elfogadni vonakodnék, vagy hitelöket csökkenteni merészelné: azonnal elfogassék, s mint a fővárosbani közbéke s nyugalom vétkes háboritója, minden személyes válogatás nélkül fővárosi rögtönitélő biróság elébe állitandó *s halállal büntetendő.*

Ezen rendelet végrehajtásával a pestvárosi hatóság megbizatván, annak eszközlésbe vételeért ugyanazon hatóság egész tanácsa és tisztviselői hasonló büntetés terhe alatt egyenkint és személyesen felelőssé tétetnek a szükséges felügyelettel pedig az álladalmi rendőrség középponti osztálya megbizatik."

Budapest, julius 4-én, 1849.

Kossuth Lajos kormányzó.

Szemere Bertalan miniszteri tanács elnöke.

E rendelet a főváros tanácsülésében *julius 5-én* került felolvasásra. Elhatároztatott, hogy annak azonnali végrehajtására egy bizottmány alakittatik. Másnap a kiküldött bizottmány összeült, s megállapitották a kibocsátás és a forgalombahozatal részleteit. Ekkora a minták is elkészültek már. Forgalomba hozatalról azonban a fővárosnak a császári seregek által történt megszállása következtében szó sem lehetett.[1]

[1] Egy bécsi gyüjteményben állitólag van egy drb pestvárosi 3 krajcáros A pesti váltópénz részletes történetét lásd a mellékleten „A Landerer és Heckenast cég bankógyára" cim alatt.

A váltópénz elégtelensége ugy az egyeseknek, mint az államnak jelentékeny károkat okozott. Hiszen a pénzjegyek ára is nem annyira a bizalmatlanság miatt ingadozott, mint inkább azért, mert felváltásuk nagy nehézséggel járt. Különösen a nagyobb pénzjegyeké, melyeken csak árengedménynyel lehetett tuladni. Feltünő volt egyébként a nagy aránytalanság a forgalomba bocsátott kisebb bankjegyek és a 100 frtosok mennyisége között, az előbbiek rovására. Ennek több oka is volt.

Igy első és legfontosabb az, hogy az egyes, kettős és ötös jegyek papirjából kifogyott a nyomda, s a neusiedeli gyárból az osztrák seregek gyürüjén keresztül lehetetlenné vált a szállitás. A hazai raktárakból szintén nehéz volt megfelelő papirost szerezni. Egyelőre nem maradt tehát más hátra, mint százasokat nagyobb mennyiségben kibocsátani. A százasok kibocsátása a kormányra egyideig kedvező volt, mert a naponként növekedő kiadások fedezésére a jegynyomda nem lett volna képes mérsékelt szállitási képessége mellett megfelelő mennyiségü apróbb pénzjegyet előállitani; ellenben százasokból jelentékenyen kisebb fáradsággal képesek voltak az óriási szükségletet kielégiteni. A forgalomnak ily módon százasokkal való tultelitése a pénzjegyek fajtái tekintetében oly aránytalansághoz vezetett, hogy ez szükségkép a százasok árának lenyomását kellett, hogy előidézze.

Ezernyi panaszt kellett a kormánynak a bankómizériák miatt hallania. Magánosoktól szóbelileg, hatóságoktól felirások utján. Debrecen város tanácsában többször szóvá tétetett a bankók ügye. Persze a legnagyobb vásárral biró város forgalma érezte legsulyosabban a hiányt. A juli 18-i ülés jegyzőkönyvi kivonata némi bepillantást enged a váltási nehézségek miatt az alföld fővárosában érezhetővé vált zavarokról.

„Felemlittetvén, — igy szól a jegyzőkönyv — hogy *a város pénztárai az apróbb bankjegyek hiánya miatt a szükséges fizetéseket megtenni nem képesek*, s általában *a közforgalomban is ugyancsak kisebb bankjegyek és utalványok nem léte miatt a legnagyobb fennakadás uralkodik*.

Határozat: a közforgalomban tapasztalható általános fennakadás folytán elébb-utóbb okvetlenül előállandó zavarok s azoknak szomoru következései csak ugy előztethetvén meg, ha az apróbb

pénznemüekben uralgó jelenlegi hiány minél előbb megszüntettetik . . . a *pénzügyi kormány megkeresendő a pénztárban lévő százasoknak kisebb bankjegyekre és utalványokra való beváltására* és ezenkivül 50 ezer pengőforintnak szintén kisebb jegyekben való kikölcsönzésére."

Az apróbb bankjegyekben és a váltópénzben mutatkozó hiány mind nagyobb mértékben való fellépésével együtt napról-napra emelkedett *a bankjegyekkel való üzérkedés is*, mit nem is annyira a váltási nehézségek, mint inkább *a szállongó hirek okozták*, melyeknek mesterséges terjesztésével hol lenyomták, hol felhajtották a pénzjegyek árát azok, kik valóságos iparággá fejlesztették a vagyonszerzésnek ezt az aljávaló nemét. A kormány számos rendeletet bocsátott ki a bankóüzérkedés ellen, de megnyugvás ezek nyomán alig-alig támadt. A lelkek mélyére korábbi idők szomoru példáinak sötét emléke szállt. Kormányrendelettel azt onnét kitörölni nem lehetett.

TIZEDIK FEJEZET.

Kis okok, nagy okozatok.

Buda visszavételével szabadságharcunknak egy fejezete zárul be: a tavaszi dicsőséges hadjárat. Néhány vár és egy kis terület kivételével ismét magyar kézen volt az egész ország, s rövid időig ismét fényben tündöklött a magyar harci dicsőség.

A dicsőség e napjaival a bankjegysajtó sorsában egy uj fejezet nyilik meg. Mozgó sajtóvá, *repülő sajtóvá* válik a hires bankógyár.

Az országgyülés május 31-i határozatával elnapolta üléseit, s a kormány Pestre tette át székhelyét. A kormánynyal együtt Pestre került a levéltár s a bankjegysajtó is. Sőt ezek minden egyebet megelőzve utnak indittattak, ugy hogy midőn Görgei május 31-én Debrecenbe érkezett, *hogy megakadályozza a kormány Pestre költözését*, már semmit sem tehetett többé. Hiába magyarázza Kossutnak azon veszélyeket, mik a hadvezetésre a költözködésből háramlani fognak, csak azt a feleletet kapja, hogy a képviselők nagyrésze már utnak indult, s „a kormány iratainak egy része és a bankóprés már elküldettek; következőleg nagy pénz és egyéb zavar nélkül lehetetlen már a dolgon változtatni.“[1]

Az évtizedek sok égő fájdalomra meghozzák az enyhülés irját, de sok dolgon, mit eddig csak vakitó glóriában tündökölni láttunk, az árnyékok és foltok meglátását is lehetővé teszik. A hadi események, s a politika birálata csak mint háttér és megvilágitás tartozik e keretbe. Nem is politikai birálatot adunk e helyen, hanem egy mellékesnek látszó dolgot, *a bankjegysajtónak Debrecen-*

[1] Kemény Zs. (A forradalom s a kiegyezés Bp. 1883-ból.) 136. lap.

ből való elvitelét kivánjuk megbirálni, s megállapithatjuk, hogy **ez volt Kossuth legszerencsétlenebb cselekedete.**

A legfontosabb időből, melynek minden perce drága volt, elveszett vagy 10 nap. Május 29-én kezdték szétszedni a gépeket, s e naptól kezdve egyelőre megszünt azoknak szolgáltatás képessége. *Megszünt* pedig *oly időben, midőn a kormány semmi pénzjegytar*talékkal nem rendelkezett.

Ez időtől kezdve állandóvá és napról-napra nagyobbá vált a pénzhiány, s azon zavarok, mik a pénzhiány következményei voltak, amiről egyébként Klapka már május 17-én is panaszkodott, midőn Görgeivel Budán találkozott.[2]

Kossuth attól tartott, hogy Görgei őt Debrecenben meg találja buktatni. Azért vitte keresztül a Ház elnapolását, hogy ezt megakadályozza! És utnak inditotta még a költözést elrendelő házhatározat meghozatala előtt a bankógyárat, nehogy az Görgei kezére jutván, ő (Kossuth) megfosztassék az egyedüli pénzforrástól. Az elszállitással elérte azt, hogy a gép csakugyan az ő parancsnoksága alatt maradt, ellenben olyasmit is elért, amit egyáltalában nem akart elérni. Ő május 25-én még azt irja Görgeinek, hogy a kormány Pestre költözése mellett igen fontos okok szólnak, s annak azonnal kell megtörténnie, mert „különben a pénz dolgában fönnakadnánk,“[3] és mégis ugy lőn, hogy *a pénz dolgában való igazi fennakadás éppen akkor vette kezdetét, mikor a kormány elköltözésével a gépek szétszedettek, s azok müködése ezáltal megakasztaték.*

Ez időtől kezdődik a hadsereg nélkülözése, s amint tudjuk, *a nélkülözés volt a gyászos bukásnak egyik rugója.*[4]

Amint a bankógyárat utnak inditják, megszünik a hadsereg rendes fizetése. Heteken át kell várnia ugy a legénységnek, mint a tisztikarnak a zsoldra. Sőt mi több, a hadsereg ellátása is csak harácsolás utján eszközölhető, mert még arra sincs pénz. A szállitóktól, a kereskedőktől számtalan esetben csak igen nehezen tudtak

[1] Kemény Zs. Még egy szó a forradalom után.

[2] Szeremlei Okmánytár. II/164. lap.

[3] Id. Görgei István. 1848/49-ből 333. lap.

[4] Hangsulyozzuk, hogy csak egyik oka, mert később bár, de biztosan bekövetkezett volna az. A tulerő aránytalanul nagyobb volt, s mig emitt *a tartalékforrások végleg kiapadtak*, az ellenfélnél még érintetlenül voltak.

emiatt árut kapni, s számos alkalommal hiányt szenvedvén, a legénység végül is *fegyverrel kezében* **kényszeritette,** falu és város lakóját egyaránt *az ellátásra.*

Mindez lohasztólag, sőt csüggesztőleg hatott a hadsereg kedvére s harcképességére, s ha eddig csak elvétve hallatszott — leginkább Bemtől, ki mindig keveselte amit kapott — panasz a pénzhiány miatt, most elementáris erővel tört ki emiatt az elégedetlenség, s egyik parancsnok a másik után emelt panaszt a pénzküldemények elmaradása miatt.

Különösen érzékenyen érintették e viszonyok Görgeit, kinek támadó terveit is késleltette a pénzhiány. Nem is hagyta szó nélkül e dolgot. Egyébként is bántván őt, hogy a kormány Pestre költözése és az országgyülés elnapolása következtében lehetetlenné vált abbeli tervének végrehajtása, melyet a kormánynak a szélsőségek lejtőjéről való visszatérése céljából eszelt ki (tulajdonkép ez volt főoka az ő Debrecenben való megjelenésének), türelmét vesztve, erélyes kifakadásokkal fordult a kormány ellen. Kimutatja hadseregének szükségletét, s rámutat azon aránytalanságra, mely a szükséglet s annak fedezése közt fennál. Bosszuságát kitöltendő, a kormány politikája ellen is kifakadt s különösen *a függetlenségi nyilatkozatot a legerélyesebben elitéli.* Ezt az iratát aztán elküldte Kossuthnak. Előbb azonban lemásoltatta, s a másolatot elküldte Duschek pénzügyminiszternek. Hadd lássa az is, hogy milyenek a viszonyok, s mik az ő, — a hadügyminiszter és főhadvezér — nézetei!

Kossuthot rendkivül kellemetlenül érintik Görgei sorai, s a legelső találkozásnál szemére is hányja ezt. Görgeit azonban ekkor már nem nagyon bántotta a szemrehányás, mert egyik célját mégis elérte soraival, amennyiben „Kossuth, legalább a legközelebbi hetekben, nem gondolt — ugy mint eddig — kevesebbet a *főhadsereg rendes pénzkellékével,* mint egynémelyik kormánybiztosa és politikai ágensei pénzszükségletével.“[1]

Gelich Richárd, ki a hadvezérek közül a legnagyobb mértékben birt irói képességgel, s kinek munkája a szabadságharcnak mind máig egyik legjobb története, szintén ugy nyilatkozik, hogy kár volt a bankjegysajtót Pestre vinni, mert ez által annak

[1] Görgei A. „Mein Leben u. Wirken“ II. 128. lap.

müködéséből 2—3 hét elveszett. Hogy egyébként mi volt e mellékesnek látszó intézkedés közvetlen hatása, az legszembetünőbben Teleki Sándor ezredes azon iratából tünik ki, melyet a pénzügyminiszteriumhoz terjesztett fel, midőn őt Bem az erdélyi hadsereg főfelügyelőjévé nevezte ki. Kineveztetését tudatván, kötelességének tartja a helyzetet feltárni:

„. . . . . a legnagyobb baj, hogy a hivatal adóssággal szállott rám. Adósok vagyunk a felszereléshez szükségelt ruha- és fegyvernemüekért 100 ezeren felül, élelmi cikkekért szinte annyival. Az ellenség előtt álló zászlóaljaink egy része junius hóra, tisztjeink nagyobb része két-három hóra nem kaptak zsoldot.

Itt Erdélyben alig van nagy tőkepénzes: — hoszszabb időre hitelezhető kevés. A kereskedő, ha az előbbi szállitmányért nem fizettetik, ugy vállalkozásra képtelen. A mesterember e nélkül nem dolgozik. A termesztő nem ad, — nem adhat hitelbe, mert ha az általános pusztulásból megmentett kevés maradék gabonájáért pénzt nem kap, éhen kell meghalnia.

A raktárainkban volt élelmi szerek a hosszas havasi és fehérvári táborozás által teljesen elfogytak — részben még kifizetve sincsenek — s már feleméztettek. Az öltönyök egy része már el is van viselve, mig kelméje még mindig fizetetlen.

Mit mondjak az elégületlenségről, mely a zsold elmaradásáért a katonaság soraiban kitör?

Ujabb beszerzéseket szükség tennünk, de hogy ez lehetelen ne legyen, hogy a hátramaradt zsoldot, s hogy az árjegyzékeket fizethessük, 500 ezer ezüst forintra van szükség. Elkerülhetetlen szükség, kérem ezen mennyiségnek utalványozását s haladék nélküli elküldését megrendelni. Az idővesztés veszedelemmel jár.

A jövendő Isten kezében van. A sikerről senki sem biztosithat. Tudom a pénz nem minden s közvetlenül azzal az ellenséget megverni nem lehet; de azt is tudom, hogy ha a hitelezőket ki nem elégitjük, azon kivül, hogy a hadsereg, melynek verekednie kell, nélkülözésben szen-

vednek, a kormány hitele csökkenni, a bizalom benne fogyni s elveszni fog, s azt merem mondani, hogy ezen esetben az itteni körülmények közt hazánk megszabaditása, fajunknak a kiirtástól megóvása nemcsak nehézzé, de sőt kétessé válhatik . . . . . "[1]

Kolozsvár, julius 6-án 1849.

Teleki Sándor, ezredes.

. . . Ime az erdélyi viszonyok! S ilyen volt a helyzet immár mindenütt. Ez volt hatása Kossuth Debrecenből való elhamarkodott elvonulásának, s talán teljes egészében igazat adhatunk egy nagyon is közelről érdekelt birálójának[2], ki azt állitja, hogy „. . . semmit sem akad fönn Kossuth a pénz dolgában akkor, ha . . . a pénzsajtót ott (Debrecenben) megszakitás nélkül müködteti és nem szedeti széjjel. Hanem miután *a pénzsajtót Buda bevételének örömhirére rögtön szétszedette Kossuth*[2] . . . azért akadt meg pénznyomtatás dolgában."

Ekkor már a balsors vált urrá a magyar ügy felett. Kossuth bizonyára soha sem gondolt arra, hogy a *bankógyár Pestre vitele a hadsereg elzüllését fogja eredményezni.*

Pedig ugy lőn!

. . . Kis okok, nagy okozatok!

Néhány napi kitartó munka után a jegysajtó — junius 5—6-ika táján ismét megkezdte müködését Pesten. A nagyobb gépek mind elhozattak, s Debrecenben csak három kézisajtó maradt, melyeken 15 és 30 krosokat gyártottak egészen junius végéig, a mikor is az oroszok közeledtének hirére — kbelül junius 27-én — ezeket is szétszedték s szekerekre csomagolva, elszállitották Szolnokra, majd onnét a „*Kossuth*" nevü hadigőzösön Szegedre. A sajtó szegedi müködéséről alantabb emlékezünk meg, s egy pillanatra sorsára hagyjuk a bankógyárat, hogy körülnézzünk, mi történt a pénzjegyek ügyében?

[1] 1848/49. Történelmi lapok. 1892. évf. 102. lap.

[2] Id. Görgei István 1848/49-ből 333. lap.

[3] Kemény Zs. május 29-ére teszi e napot, s mi is ugy hiszszük, hogy ez a helyes dátum.

Haynaunak a magyar pénzjegyek beszolgáltatására vonatkozó rendeletét Pesten, csaknem közvetlen a város megszállása után kihirdették. Julius 11-én vonultak be a csapatok s *15-én* már falragaszok adják tudtul a polgárságnak, hogy *aki 48 óra alatt be nem szolgáltatja a magyar pénzjegyeket, az rögtönitélő biróság elé állittatik.* Pénteki nap volt épen (juli 27-én) s a gunyolódó Pesther Zeitung feljegyzi, hogy e nap „a megnyult arcok napja volt“, a fővárosi közönség körében az a hir terjedt el, hogy csak forgalmon kivül helyezik a magyar pénzjegyeket, melyeket ha talán nem is teljes értékben, de névértékének leszállitásával mégis csak beváltják bécsi bankjegyekre. Képzelhetni tehát a kétségbeesést, mit a rendelet okozott. Hiszen más pénz alig-alig volt forgalomban, s most mindez végleg érvénytelenné vált! Valami sok értékük már hetek óta alig volt, s általában meg kell különböztetni a kisebb és nagyobb névértéküek árfolyamát. Ugyanis a kisebb névértéküeknek becse nagyobb volt, miután könnyebb volt velük vásárolni. Ezért aránylag magasabb is volt az árfolyamuk, mely néha 20%-al volt magasabb a nagyobbakénál. Junius közepén még csak a kisebb és a nagyobb fajta magyar pénzjegyek közt van érték- és árkülömblet, s csak junius 20—23-a közt lép fel egyrészt az Osztrák-nemzeti bank jegyei s az Almássy bankók, másrészről a magyar pénzjegyek közt egy határozott ágió, mely e napokban mintegy 4%-ot tesz ki a magyar pénzjegyek rovására. Ezután rohamos az értékcsökkenés. Győr elvesztének hirére (juni 30-án) 70—78 ft az értékük, mely kedvezőbb hirek hatása alatt egész 82-ig emelkedik. De csak néhány napig. Aztán jönnek a vesztett csaták hirei, s 60, 50, sőt julius elején 45 osztrák forintért kapható 100 magyar forint.[1] Igyekezett is tőlük szabadulni az utolsó napokban a ki csak tehette, de bizony nehéz dolog volt ez. Az agiotage ismét nagyban virult, s nagyobbára a falusi szegény nép nyakába szakadt a veszedelem nagyobb része, mert őt sikerült legkönnyebben rávenni az elfogadásra. Ezt a körülményt a „Figyelmező“ a maga módja szerint ki is figurázza, azt irván, hogy a nép ilyetén becsapását különösen „a respublikai főnökök“ üzik, hogy „még egyszer bé legyen bizonyitva a klassikus

[1] Pesther Zeitung 1849 julius 27.

[2] Figyelmező 1849 julius 2.

példabeszéd: quidquid delirant (már most nem *reges*, hanem) *rebelles*, plectuntur achivi . . .“

A pénzjegyek megsemmisitése Pest városát kinos zavarba hozta. Az a nélkül is kimerült pénztárban a mi kis pénz még volt akkor, midőn a várost az osztrák csapatok ujra megszállták, az magyar pénzjegyekből állott. Haynau rendeletére ezt be kellett szolgáltatni megsemmisités végett, a mi megtörténvén, a város oly szükségbe jött, hogy a legégetőbb kiadásokat sem tudta miből fedezni. Végső szükségében ekkor a város a kebelében fennálló 3 kereskedelmi testülethez fordult egy öt hónapos, osztrák bankjegyekben nyujtandó megfelelő nagyságu kölcsönért. A nagykereskedők testülete volt az első, mely 10.000 frtot C. pénzben azonnal jegyzett a felhivásra.[1]

A főváros hatósága után a pénzjegykrizis a kereskedőket és a pénzintézeteket sujtotta legjobban, mert a bizonytalanság ezekre nehezedik ilyen időkben a legnagyobb sulylyal. Ha üzletet kötöttek, s magyar pénzjegyeket kaptak, féltek, hagy devalvátió, vagy teljes elértéktelenedés esetén tönkre jutnak. Ha pedig nem fogadják el a magyar pénzjegyeket, akkor üzletet sem köthettek, miután más pénzjegy alig maradt forgalomban. El nem fogadás esetén tehát az üzlettelenség miatt mennek tönkre . . . Akármint mérlegelték a helyzetet, mindenféleképp csak veszély várt reájuk. Jobb volt nem is folytatni e napokban az üzletet, mit számosan meg is tettek. *Az üzleti élet teljesen kihalt Pest városában.* Mikor a császári seregek bevonultak, a még nemrég szép fejlődésben lévő kereskedelemnek már csupán a maradványai voltak meg. A ki tönkre nem ment, az visszavonult. Boldog volt, aki megtehette! Ez a szerencse azonban csak keveseknek jutott osztályrészül. A nagy fellángolás erőt vett a lelkeken, s magával vonta még azokat is, kiknek talán csak az volt a szándéka, hogy csupán mint szemlélő fogja figyelni az erők mérkőzését.

A junius végén vivott csatákban elveszett a főváros. Az ellenség ugyan még több napnyi járóföldre volt, s közte és a fővárost közt még állott a Görgei serege is, de *Görgei az ácsi* szeren-

[1] Pesther Zeitung 1849 julius 29.

csétlen kimenetelü *ütközet után* gyengének érzi magát az ellenséges haderő feltartóztatására, s *Pestet elveszettnek látja. Junius 28-án este* jelentést ir a kormányhoz a helyzetről, és sürgeti a főváros feladását. „*A kormány meneküljön haladéktalanul Nagy-Váradra, vigye magával a bankot* és minden készletet, mert engem tulszárnyalhat az ellenség, mi okból *nem vagyok képes a fővárost csak 48 óráig is biztositani* . . .“ A kormányt mély szomoruságba ejti a jelentés. De kétkedésre, hosszas fontolgatásra nincs idő. Gyorsan cselekedni kell, s ennek következtében rövid tanácskozás után elhatároztatott a kormány székhelyének *Szegedre* való áttétele.

Annak a veszedelemnek nagyságát, mely az orosz betörés következtében az országra szakadt, tisztán látta a nemzeti kormány már Görgei jelentése előtt is. Csak Kossuth csodálatos ereje volt képes e napokban a szabadságharc vezéreit együttmüködésre birni. Kossuth talán e napokban volt legnagyobb. A nemzet vezérei és a képviselők azonban nagy csüggedéssel néztek a fejlemények elé. A csüggedésnek, a jövő iránti bizalmatlanságnak kifolyása volt az a kiáltvány is, melyet **„A nemzet kormánya a néphez!“** intézett *1849. junius 27-én.* A keresztes háboruk toborzó felhivásaira emlékeztetnek a felhivás gyönyörü, de kétségbeesésről tanuskodó szavai:

„ . . . Magyarország harca nemcsak a mi harcunk többé. Ez a népszabadság harca a zsarnokság ellen.“

„ . . . A mi győzelmünk a népek szabadságának győzelme. A mi halálunk a népek szabadságának halála . . .“

A felhivás azonban már nem tudta feltartóztatni utjukban a végzetes eseményeket . . .

Minisztertanácsi határozat következtében a kormány ingóságai — ezek közt a bankjegynyomda is — nyomban Görgei sorainak vétele után becsomagoltattak, s ujból megindult a vándorparlament az uj székhelyre. Most már azonban nem Debrecen, hanem Szeged felé. Egyelőre azonban csak az ingóságok vitettek el. A kormány nagyrésze még Pesten maradt, hogy a julius 2-ára hirdetett képviselőházi ülésen jelen lehessen.

Márciusban hagytuk el a parlament tárgyalásainak szinhelyét. Azóta sok minden történt e viharhányt gyülekezetben,

melynek ha debreceni müködését közelebbről nézzük, nagyon szomoru kép tárul elénk. Előbb csüggedés és kétségbeesés váltakozva marják a lelkeket. A képviselőháznak alig fele van együtt. A főrendeket csak néhány ember képviseli. — Ám mind gyakrabban jönnek a győzedelmi hirek, s velük szállingózni kezd az elmaradt képviselők hada is. A hangulat a győzelmi hirek hatása alatt gyorsan megváltozik, s a kétségbeesés helyét a bizalom mellett hatalmi vágy, önző érdek, ármány, irigység, féltékenység váltják fel . . . Csuda, hogy ily bünös áramlatok közepett az egység fel nem bomlott egészen. Voltak napok, midőn ez szinte bizonyosra volt vehető. De a haza veszélye oly szemmel látható volt, hogy annak közös érzete végül is együttmunkálkodásra kényszerité a széthuzó elemeket.

Budavár visszavétele leirhatatlan örömet okozott a Házban. Végre ismét haza, családi körükbe térhettek a képviselők. Május 31-én tartották az utolsó ülést Debrecenben, melyen határozattá emeltetett, hogy a kormány visszaköltözik Pestre. Egyben julius 2-ig elnapoltattak a Ház ülései. Mielőtt eloszlott volna a Ház, még május utolsó hetében uj adózási törvényt is alkottak, hogy a bankjegysajtón kivül más alapot is teremtsenek a költségek fedezésére. Sokakat ugy elfogott a bizalom, hogy ekkor még remélték, miszerint ez az adótörvény végrehajtásra is fog kerülni, s a népet végre megszabaditják a bizonytalan közszolgáltatásoktól, a roppant költségek terheinek egyedül való viselésétől, s azon veszélytől, melyet a forgalomnak pénzjegyekkel való tultelitése okozhat.

Julius 2-án, midőn Pestmegye üléstermében Palóczy László korelnök üdvözölte a megjelent képviselőket, szomoruan tapasztalhatta, hogy a reménységnek és lelkesedésnek a lángja, mely a májusi győzelmek hirére oly magasra lobogott, kialudt a lelkekből. Szomoru sorsnak sötét árnyéka borult a kedélyekre. Az oroszok egyesülve az osztrák hadakkal, nyomról-nyomra üzték a magyar seregeket. Veszteségek az egész vonalon! Az ülésen Kossuth számol be a május óta történtekről, s a képnek, mit a helyzetről fest, sötét hátterét a pénzjegyek állapotának szomoru helyzetével rajzolja. Mert szomoru állapotba jutottak pénzjegyeink valóban. A győri ütközet hirének vétele után többé senkisem akarta azokat

elfogadni. A julius 2-i komáromi csata győzedelmi hirként érkezett a fővárosba, s ennek hatása alatt némi értéket nyertek, de csakhamar kiderült a győzelmi hir téves volta, s akkor aztán egyáltalában értékvesztett papirokká lettek. *A kormány nem tudott a saját pénzjegyeivel fizetni!* Ilyenek voltak a viszonyok, midőn Kossuth szólásra emelkedett.

„. . . Szomoru kötelességem — ugymond — megmondanom, hogy itt helyben, a fővárosban, nem mindenek között találkoztam az utolsó percekben azon hazafiui érzettel, mellyel találkoztam különben a nemzetnél, s melyet a nemzet minden egyes tagjaitól megvárhat, de különösen a fővárostól, mely hivatva van arra, hogy a nemzetnek hive, éltető ereje legyen, de a nemzet legvirágzóbb pontja is. Alig terjedt el a hir, hogy hadjárataink a kormány székhelyének áttételét szükségessé fogják tenni, már mindjárt a pénzjegyek iránti bizodalom a kereskedői körben csökkeni kezdett. Ezek a népben nyugtalanságot okoznak. Kijelentem, miszerint *a kormány kiadja a rendeletet, hogy a ki a népnek önmaga iránti megnyugvását és bizalmát ily gyalázatos önzésből háboritani merészli, rögtönitélő törvényszék elébe állittassék.* (Helyeslés.) Gyalázat uraim! A nehéz körülmények között, emberek, kiknek vagyonuk van, elfeledkeznek a hazáról, és csak az önzést követik. De kérem alássan, ha pusztán csak a saját személyes materiális érdek ösztönéből indul is ki valaki, lehet-e balgább lépés, mintha azt mondja: mert az ellenség közeleg, nekem nem kell magyar bankó. A magyar pénzjegyek hitelét az ellenség nem ronthatja meg, csak annak hitele csökkentését szorithatja partialis helyekre, mig fegyvere ott parancsol. De ha a nép maga rontja meg a pénzjegyek hitelét, magát teszi koldussá. Ez bolondság! azonkivül, hogy vétek, honárulás, bolondság is! Im kezeim között van Zichy Ferencnek, mint az orosz auxiliárseregek császári biztosának — fájdalom, hogy azt kell mondanom, miként magyarok között még erre is akad ember, — Zichy Ferencnek parancsa következtében egy másik császári biztos, Péchy Imre által Kassán kiadott rendelet a magyar pénzjegyekre nézve. Ezen rendeletben az foglaltatik, hogy a kinek magyar pénzjegyei vannak, bizonyos kiszabott idő alatt azt el ne mulassza a commissáriusnak beszolgáltatni, különben büntettetni fog; ha pedig beszolgáltatja, kap róla

nyugtatványt. (Kacaj.) Már kérem, a mit politikájoknak vettek fel Kassán, azt természetesen Pesten is fogják követni, s már most kérdem én: a magyar pénzjegyekért kiadott commissáriusi nyugtatványok olyanok-e, mikép bármily eventualitások között is lehetne képzelni esetet, hogy érjenek valaha valamit? Ha a nemzet győz, pedig a visszhang, mely jelentkezett, midőn kimondottam, hogy *a hazát igenis megmentjük a nemzettel, de a nemzet nélkül nem*, a visszhang, melyről mondhatom, hogy Hevesmegyében valósággal tetté is érlelődött a népben, a legszebb reményt nyujtja, — ha mondom, a nemzet győz, s erőfeszitése megmenti a hazát: lehet-e azt gondolni, hogy a magyar kormány, akárki legyen az, mind szép ezüst pénzzel fogja beváltani ama császári nyugtatványokat? Bizonyosan nem! Ha pedig minden erőfeszitése dacára elveszne a nemzet: volna-e oly gyáva a magyar földön, ki azon esetre, ha el kellene esnie, nem inkább egy jobb haza keresésében, mint az oroszszal szövetkezett Ausztria vasjárma alatt keresné jövőjét? *Kérdem én: kifizeti-e Ausztria — ha győz — azon nyugtatványokat, melyeket a mi pénzjegyeinkért kiadott? Azon Ausztria, mely* oly sülyedésben van financiális tekintetben is, hogy csak *a minden oroszok cárjának kegyelme tartogatja istentelen életét?* Tehát kérem alázatosan, bolond, valóságos bolond azon ember, ki a magyar pénzjegyeknek értékét nem becsüli sokkal felebb még akkor is, ha az ellenség ott van, a császári auxiliár-seregek commissáriusának nyugtatványainál, melyekből pénz sem akkor, ha a despotismus, sem akkor, ha a népszabadság győz, soha nem lesz. Ellenben, ha valahol ellenség van, ott néhány percre eltenni volna ugyan kénytelen magyar bankjegyeit, de ezeknek értéke biztos, mihelyt a nemzet erőfeszitése következtében az ellenség kiveretik; és még akkor is, ha ez meg nem történhetnék, *a legrosszabb esetben is, az a phisikai és morális lehetetlenségek közé tartozik, hogy bár a szolgaság alapján is helyreállitott béke után, bármely kormány ne legyen kénytelen respectálni az érték azon representánsát, mely egy nemzet, egy nép között általánosan el van terjedve.* A magyar pénzjegyek becsét tehát az ellenség megjelenése csak pillanatnyilag háborithatja, de azoknak jövendője minden esetre fennmarad; ellenben *a magyar pénzjegyek helyett a népre feltukmált utalványoknak jövöjük semmi ki-*

gondolható esetben nincsen. Ha tehát valaki keblében nem dobog is a hazafiui érzet; saját érdekéből indulva, vessen magával számot, s ne okozzon a népben nyugtalanságot; ha pedig számot vetve magával, isten őt elegendő észszel nem áldotta meg, hogy felfogja saját érdekét; *bennünket* ellenben *isten és a nemzet akarata felruházott azon kötelességgel, hogy valakinek bolondsága miatt a nép nyugalmát háboritani ne engedjük. Az, ki ezt malitose háboritja, függni fog!*

Ezeket t. Képviselőház, elmondani jónak, szükségesnek tartottam. Egyszersmind használom ez alkalmat, felszólitani a főváros lakosságát, hogy *a kormánynak és országgyülésnek kis időre távozása által,* — ha elhatároztatik — *ne csüggedjen el!*"

Kossuthnak e beszédében jelzett azon rendelete, mely rögtönitélő biróság elé való állitását parancsolja azoknak, kik el nem fogadják pénzjegyeinket, következő szöveggel még aznap megjelent:

Komoly figyelmeztetés.

Azon körülményt, hogy a kormány változtatni fogja székhelyét, a hadi munkálatoknak szabad tért kivánván nyujtani, a haszonleső alávalók a pénzváltássali uzsoráskodásra használják fel.

E szennyet ne türje a hazafiui főváros s hü szelleme.

A kormány sem fogja türni.

A rendőrség az ilyeneket fogassa be és állittassa rögtönitélőszék elé, mert ez hazaárulás.

A fővárosi hatóság alkossa meg tüstént a biróságot.

A rendőrségnek az itteni nemzetőrség, a 19-ik zászlóalj, az utászosztály és a mai gőzössel érkezendő hadcsapatból egy zászlóalj rendelkezésére adatik."

Kelt Budapesten, julius hó 2-án, 1849.

Miniszteri tanácsból
Szemere Bertalan s. k.
miniszterelnök.

A rendőrség, mely a parancs foganatositásával megbizatott, szintén még aznap kifüggesztette ide vonatkozó rendeletét, mely igy szól;

Hirdetmény.

„Elleneink minden eszközt használnak, hogy az egyetértést, a bizalmat köztünk felzavarják. E gonosz cél elérésében őket némely alacsony lelküek haszonlesése, miszerint a magyar pénzjegyeket vagy egész névszerinti értékben nem, vagy csak kifogásokkal fogadják el, hathatósan elősegiti.

Ezt türni nem lehet, és a kormány türni nem fogja, és ennélfogva a rendelések megtétettek, hogy kik a magyar pénzjegyeket vagy egész értékben el nem fogadják, vagy elfogadásuk ellen kifogást tesznek, rögtön és szigoruan büntettesenek.

Kelt Budapesten, juli 2-án, 1849.

Állad. rendőrség középponti osztályigazgatósága.

Oly hangon, mint a julius 2-i ülésen, még sohasem beszélt Kossuth. Ingerültség, harag, elkeseredés s a nemzet jövőjeért való aggodalom fájó érzete váltakozva hajtják át lelkét. Szavai, mik eddig annyi lelkesedést tudtak kelteni, most, midőn a kétségbeeséstől óhajtja visszatartani nemzetét, alig vannak valami hatással a hallgatókra, és rajta is, midőn épen nyugalmat óhajt kelteni a főváros lakói között — erőt vesz a nyugtalanság, sőt a kétségbeesés érzete. Sötét jövendő árnyékai borulnak lelkére, de ő még állja a helyét s megpróbálja azt is, miben már ő maga sem hisz. Mikor január elején először hagyja el a kormány a fővárost, egy tehetetlen osztrák hadsereggel állt szemben az ország, a külföld pedig, melynek Kossuth nagy szerepet juttatott számitásaiban, — még nem zárkózott el a magyarság ügyétől. (Habár mellette is alig foglalt állást.)

Most, midőn másodszor indultak kifelé honvédeink az annyi vér árán visszavett budai várból, az osztrák hadak száma kettőse volt a januári állománynak, s azonkivül egy 200 ezer főből álló jól felszerelt s kitünően vezetett orosz hadsereg állott rendelkezésére. A külföld pedig semlegességére hivatkozva, közönyösen nézte az egyenlőtlen harcot. 450 ezer főnyi hadsereg ellen egy alig 150 ezer emberből álló, hiányosan felszerelt, kimerült, elcsüggedt, széttagolt, s egyenetlen, kezdő, pártoskodó hadvezérekkel

megvert sereg . . . Nem, többé nem lehetett remény a győzelemre! *Mikor julius 11-én az utolsó honvéd is kivonult Pestről, a főváros végleg elveszett a nemzeti kormányra nézve.* Elveszett azonban ekkor már a nemzet ügye is. Vagy 6 hétig folyt még ugyan a csatározás, ez azonban már nem annyira a győzelemért, mint inkább a becsületért folytatott küzdelem volt.

De nemcsak a harctéren állott rosszul a magyar ügy. Rosszul állottak a magyar pénzügyek is. *A vert és veretlen ércen kivül semmije sem volt a kormánynak!* Kossuthnak Bemhez junius 26-án irt leveléből, melyben fájdalmasan panaszkodik a kormányzó, hogy „. . . *kész tartalékpénzünk és lőszerünk nincs* — a folytonos háboru miatt soha sem juthatunk ehhez . . .“ minden kétséget kizáró módon megállapitható, hogy a nemzeti kormánynak pénzforrásai elapadtak.

Tartalék bankjegy ezek szerint nem volt, s igy azon naptól kezdve, a mint a gépek Pesten szétszedettek, 3 hétre nagyrészt megszünt a csapattestek pénzzel való ellátása. Kossuthnak napróInapra mind élesebb kifakadásokat kellett e miatt eltürnie. Mert a gépek felállitása most nem ment oly gyorsan; csak julius 17—18-án hozattak az elsők müködésbe. Addig minden kérésre pénz helyett csak — levelet kapott az illető. Görgeinek akkor válaszol Kossuth, midőn Szegedre való utjában *Czegléden* megáll. Szomoru soraiból kiérzik az az izgalom, mit a pénznek hiánya okoz.

Czegléd, julius 8. 1849.

„Senki sem érzi jobban, mint én, azon megmérhetetlen szükségességet, miszerint a hadsereg pénzt kapjon; senki sem tudja jobban, mint én, hogy mily rossz benyomást teszen az, hogy ha a nép szolgálmányai nem készpénzzel fizettetnek. Azonban minthogy Ön 29. vagy 30-ik juniusban[1] azt irta, hogy a kormánynak Pestről el kell sietnie, mivel az ellenséget tovább fel nem tartóztathatja, sőt hogy Ön attól már tulszárnyalva is van, s a főváros egészen födözetlenül állna, a kormánynak kötelességévé lőn, hogy a bankjegysajtót megmentse. Az már most meg van mentve; de 14 napig semmi pénzt sem lehet teremte-

[1] Junius 28-án este irta Görgei ezt a jelentést.

ni. Ez a következése a hirtelen feloszlásnak, melyen én nem segithetek. Ennél fogva nincs már most más mód, mint néhány napig mindent, a mit csak nyugtatványok vagy utalványokkal födözni lehet, készpénzben nem fizetni. A készpénznek ennélfogva csak a katonaság fizetésére kell fordittatnia.

Legyen Ön tehát szives az élelmezési felügyelőséget oda utasitani, hogy a maga utalványait a hadügyminiszteriumhoz Szegeden fizetés végett 14 nap alatt kiállitsa.

Én már egy kölcsönt is megkisérlék kieszközölni Budapesten és kaptunk is egy fél millió frtot. Ebből küldtünk Komáromba 200.000 frtot, s fizettük a juliusra eső hadi költségeket.

A főhadi kasszák, melyeknek pedig ismerniök kell az itteni viszonyokat, azon hibán kezdték, hogy a helyett, miszerint minden egyes zászlóaljat 10 napra elégitsenek ki, több-több zászlóaljnak egész havi illetékét kiszolgáltatták, mialatt másoknak ismét semmit sem fizettek.

Megjegyzem azt is, hogy a havi pénzszükséglet kimutatása a mai napig csak részben érkezett be. Egyébiránt tenni fogok, a mit csak embernek lehetséges.[1]

Az ország kormányzó
Kossuth Lajos.

(„Az ország kormányzója
Görgei tábornokhoz")

Erdélyből egyik sürgetés a másik után érkezik. Teleki ezredesnek julius 6-i jelentését már láttuk fentebb. Julius 8-án és 9-én pedig maga Bem fordult Kossuthoz és pedig nemcsak hogy pénzt kér, hanem *800 ezer frtot 15 és 30 kr-os utalványokban követel*, mert másképp nem veheti a pénznek hasznát. Kossuth e kérésre hosszasan felel szeretett hivének, s miközben a hadi eseményekről és a tervekről értesiti, bebizonyitja neki, hogy kérésének teljesitése lehetetlen.

„. . . Pesten nem volt őrségem, a bankógyárt tehát ellenséges támadás és elvételnek nem tehetvén ki, azt tehát

[1] Eredetije német.

(legalább 6000 mázsa a sajtóval és gépészekkel) meg kellett szüntetnem s Szegedre átvitetnem épen akkor, midőn az ellenség közeledése miatt a debreceni bankógyárt is meg kellett szüntetni.

A felállitásra legalább 14 nap szükséges, 14 napig tehát egyetlen forintot sem csinálhatnak. Azért nem kapott Ön pénzt, a 125.000 frtot kivéve, melyet 9-én Szolnokról küldék.

Megteszem mit ember tehet; isten nem vagyok; semmiből nem teremthetek.

Egy év óta semmi bevétel, üresen átvett pénztárak és had! . . . (felsorolja, hogy mi mindenre kell a pénz, majd igy folytatja:)

„Ez nem csekélység, tábornok ur! És a bankógyár 14 nap óta nem dolgozik.

Türelmet kérek. Isten nem vagyok. Örömmel halhatok meg hazámért, de lehetetlenséget nem tehetek.

A bank három nap alatt rendben lesz, és akkor az Ön pénztárának hetenként 200.000 frtot küldendek.

Ön 800.000 frtot kér 30 és 15 krajczárosokban. Kérem felszámolni, hogy *erre 9.600.000 nyomás szükségeltetik,* mi mellett, emberi kezek által (gőz nem használható) csak 20 sajtó dolgozván, s egy perc alatt 10 nyomás történhetvén, *éjjel-nappal dolgozva 35 nap kivántatik csak ez összegre!*

De ez az összeg havi kiadásunknak csak tizedrésze!

Ennyit a nehézségek felfejtésére. Mi emberileg tehető, megteszem. Többet nem tehetek! . . .“

„Többet nem tehetek . . .!“ ezt irta 8-án Görgeinek is, kit julius 26-án némi bizalommal értesit, hogy néhány nap mulva lesz már pénz, „*ha meg nem ugrasztanak Szegedről;* addig csak napról-napra lehet fedezni a legszükségesebbet.“ Ez is azonban a legnagyobb nehézséggel járt, mert most már a sok egyéb bajhoz az is járult, hogy *a papirkészlet végleg elfogyóban volt,* s lehetetlenné vált az osztrák és orosz csapatok vonalán át ismét hozatni a gyárból. Ezért aztán a Szegeden nyomatott 2 frtosokat a többiektől eltérő, silány papirosból készitették s a nagy sietségben csak egy szinüre nyomták. Feketére. Ez ujabb kibocsátásu két-

forintos államjegy egyébként, mint a leirásból is kitünik, különösen a kisebb névértékü bankók s az aprópénznek ujabb időben ismét mindjobban mutatkozó hiányán voltak hivatva segiteni.

Az aprópénz hiányán már *julius első napjaiban* ugy igyekezett Kossuth segiteni, hogy *Pest városát megbizta 500 ezer forint névértékü váltópénzjegy kibocsátásával.* A bizottság, mely a kibocsátás eszközlésével megbizatott, azonnal munkához látott. Eredményre azonban munkásságuk nem vezetett, mert a várost nyomban ezután megszállották Haynau csapatai. A pesti váltópénznek[1] kibocsátása tehát elmaradt, s az egyedüli pénzforrás továbbra is az állami nyomda maradt, melyet mint emlitettük, Kossuth Szegeden állittatott fel, a kormány uj székhelyén. Uj székhelyéül Szegedet azért választotta a kormány, mert innét közel volt Erdélyhez, hová kedvező összeköttetés kinálkozék, s a hely fekvése is egy döntő ütközet céljaira eléggé kedvezőnek mutatkozott.

Julius 21-én a Szegedre egybehivott ülés tényleg megtartatot. Mintegy 180 képviselő volt együtt. *Palóczy László* elnökölt, s Szemere miniszterelnök inditványára a nemzetiségiek egyenjogusitásáról és a zsidók felszabaditásáról szóló törvényjavaslatot vették tárgyalás alá. *Julius 28-án*, az elnök szomoruan közli, hogy a hadi események kényszeritő hatása alatt a Ház kénytelen tovább menekülni Szegedről, mely az ellenség közeledése következtében többé nincs biztonságban.

Mielőtt azonban szétoszlana a képviselők igen kicsinyre apadt, reményvesztett csapata, a pénzügyekről kivánván jelentést tenni, szólásra emelkedik:

Duschek Ferenc pénzügyminiszter:

„Uraim! A mult évi augusztus hónapban méltóztattak akkori pénzügyminiszter Kossuth Lajosnak 61 millió frtnyi hitelt szavazni. *Azon hitel már kevés idő mulva, igy 11 hónap alatt kitelik.* Szükséges tehát arról gondoskodni, hogy miként lehessen a közköltségeket fedezni. *A kutforrások*, melylyekre most lehetne apellálni, *nem hoznak be semmit.* Midőn Debreczenben bátor voltam az adó tervét inditványozni, azt

[1] A pesti váltócédulák történetét lásd az erről szóló külön fejezetben.

reméltem, hogy az segiteni fog a status financzián, de a jelen körülmények nem engedik az adó behajtását; — azért nem marad más hátra, mint ujonnan *felkérni a tisztelt házat, hogy nekem uj hitelt nyitni sziveskedjék 60 millióig.* Nagynak látszik ugyan a summa, de ha tekintetbe veszszük a körülményeket és a roppant kiadásokat, nem igen oly nagy **az 59 millió, mellyel eddig hadjáratunkat fedezni tudtuk.** Más országokban nem tudok példát, hol 11 hónapi harcot ily csekély summával tudtak volna rendezni. (Igaz.) Én szent kötelességemnek fogom tartani gazdálkodni ahol lehet, de vannak esetek, ahol nem szabad gazdálkodni; a sereget fizetni, s tartani kell, és ha tovább is a harczot folytatni akarjuk, pénzre van szükség (közfelkiáltás: *megadjuk!)*

Palóczy László elnök: Tehát végzésül kimondom a Háznak átalányakaratát abban, hogy az elősorolt okok és körülményeknél fogva

a pénzügyminiszternek a háboru folytatására és egyéb országos szükségek fedezésére *60 millió hitel adatik azon feltételek alatt, és azon körülirással, mint volt tavaly a 61 millióra (helyes).*

Ez az ülés volt a képviselőház utolsó ülése, s *ez a határozat volt a szabadságharc parlamentjének utolsó határozata.*

A parlament többé nem ült, nem ülhetett össze, mert a képviselők nagy része — megszökött! A kormány és mindenekelőtt Kossuth és Görgei vezették tovább az ügyeket.

A bankjegynyomda sorsának követését akkor hagytuk el, mikor azok Pesten szekerekre rakattak. Nemsokára megérkeztek a szállitmányok *Szegedre*, hol azonban helyszüke miatt csak nehezen voltak elhelyezhetők. Egy részük a várban, másik részük a kórházban, néhány gép pedig a várkápolna épületében nyert elhelyezést. A Debrecenből lehozott gépeken továbbra is 15 és 30 krajcáros utalványokat nyomtak, ugynevezett „*szegedi kettős*-öket, melynek kibocsátását a kisforgalom nehézségeinek enyhitésére rendelte el a kormány. Az erre vonatkozó rendelet a *Közlöny 1849 julius 27-i* számában jelent meg, s igy szól:

778/P. M. „A pénzforgalmon nehézkedő akadályok elháritásának sürgős volta, a kormányt már folyó évi január havában ideiglen 30 és 15 pengő krajcár értékü kincstári utalványoknak, a Közlöny idei 8-ik és 20-ik számában közhirré tett szabályok szerinti kibocsátására elhatározta.

Azonban ezen intézkedés, tapasztalás szerint, a bajon nem segite teljesen; minek oka abban is látszik rejleni, hogy 2 és 1 pengő forintos bankjegyeknek a magyar kereskedelmi társasággal kötött szerződés alapján, tavaly megkezdett kibocsátása, az időközben bekövetkezett eseményeknél fogva nem folytathatott.

Hogy tehát addig is, mig ezen bankjegyek forgalomba tétele folytattathatnék, s a pénzforgalom nehezedő bajon némileg segitve legyen, *a kormány elhatározta, 2 és 1 pengő forint értékü kincstári utalványokat* akkép *kibocsátani:* hogy

1-ör *ezen kincstári utalványok csupán ideiglenes pénzváltási eszközül szolgáljanak,* s ennélfogva körözésbe csak addig hagyassanak, mig a kisebb váltópénz hiányán más módon segitve nem leend; mikoron aztán a 2 és 1 pengő forint értékü közkincstári utalványok, saját teljes értékökben az álladalom által ismét visszaváltatni fognak.

2. Hogy azok minden kincstári pénztáraknál magyar pénzjegyekért beváltassanak; minden pénztáraknál ugy adóban, mint egyéb bármi fizetvények gyanánt teljes értékökben, két s illetőleg egy pengő forintban, hat s illetőleg három ezüst huszasra számitva, elfogadtassanak.

3-or. Hogy az álladalom ezen utalványok teljes értékét szintugy, mint a forgalomban lévő 5, 10 és 100 forintos pénzjegyekét, s a 30 és 15 krajcáros kincstári utalványokét, minden közjavadalmaival biztositsa, miért is a magánfeleknek azok elfogadása miatt semmi aggodalmunk nem lehet.

4-er. Hogy azok utánzói és hamisitói ugyanazon büntetésnek alávetve legyenek, mely egyéb nyilvános hiteljegyek hamisitóira törvényszerüleg szabatott.

A kormány ezen határozatáról a közönség ezennel értesittetvén: *jelenleg elölegesen a 2 pengő forintos utalványok tétetnek forgalomba;* s azok megismerhetésére következő leirásuk közzé tétetik; ugyan is:

A magyar kétforintos kincstári utalvány fehér papirra van nyomva, hosszusága 46.10.66, szélessége 365.66.

Előlapján négyszögü, mind a négy közepén behajló, egyszerü rovatos körvény (Rahme) van, ennek négy szögletében négy pontozott kerek paizs, a körvény jobb és bal oldalán rovatos kerek pajzs fejér kettős számmal, a körvény fekvő részében pedig szinte rovatos kerek pajzs fekete 2 számmal s ezzel szemben, alól, a magyar álladalom cimere látható.

A körvényen belül e szavak állanak: Kincstári utalvány két pengő forintra, melly a kincstári pénztáraknál magyar pénzjegyek iránt mindenkor beváltatik, és minden közpénztáraknál fizetés gyanánt elfogadtatik. Budapesten, 1849. julius 1., az ország kormányzója, Kossuth Lajos. Pénzügyminiszter Duschek Ferenc.

A hátulsó lapon egyszerü körvényben a hamisitók és utánzókra szabott büntetés olvasható öt nyelven.

A nyomat mindkét oldalon egyszerüen fekete."

Szeged, julius 26. 1849.

Duschek Ferenc
pénzügyminiszter.

A rendelet megjelenésekor néhány darab már közkézen forgott. Általában azonban igen kevés került belőlük forgalomba. Nem minden érdek nélkül való dolog, hogy ezek a korona nélküli országcimerrel diszitett, fekete kétforintos bankók, dacára annak, hogy Szegeden nyomattak, s hogy az ott tartott országgyülés határozata alapján bocsáttattak ki, mégis Pestről vannak keltezve.

A jegynyomda Szegeden alig néhány napig volt üzemben tartható. A hadi események a város feladására kényszeritették a kormányt, s ennek Aradra való vonultával a bankónyomda is Aradra vitetett.

. . . . A magyar államjegyek egyetlen fedezetét a képviselőtestület azon határozata képezte, hogy azok értékéért a nemzet egész vagyonával kezeskedik. Fegyvereink ereje, és seregeink hatalma voltak azok, melyek a kezességet biztositották. Mikor a sereg

s a fegyver elveszett, megsemmisült az a hatalom is, mely a képviselőház határozatainak érvényt szerezhetett volna.

A honvédség szerencsecsillagának homályosulásával a magyar államjegyek érvényességébe vetett bizalom is mindjobban tünedezik. Ahol még küzd a sereg, ott elfogadják, de ahol megvetette lábát az osztrák hatalom, ott már rettegnie kell még annak is, akinek van belőle. Fogság, börtön jár ki érte annak, aki a megsemmisités céljából való beszolgáltatással még most is késlekedik. Mert hiszen most már fegyvercsörtetve hivatkozhatott a katonai hatalom előbbi hirdetményeire, melyekben tudtul adta volt, hogy a magyar pénzjegyeket semmit érőnek tekinti, s büntetés terhe alatt megtiltja azoknak használatát. Windischgrätz kétértelmü parancsait már láttuk. Ezek csak annyit értek, mint fegyverei. Windischgrätz felmentése után *Welden* táborszernagy neveztetett ki a hadsereg főparancsnokává, ki azonban csakugy, mint elődje, kénytelen volt visszavonulni az előnyomuló honvédség elől. Mikor május közepén Vác közelébe értek honvédeink, Welden gyorsan csomagoltatott, s megkezdte diadalmas — visszavonulását. A budai őrséget magára hagyva, gyorsan megindult Bécs felé. Pozsonyban megállt. Ősi szokás szerint alighanem szemlét tartott a helyőrség felett, s ugy látszik mindent rendben talált. Vissza ugyan nem fordult Görgeivel szembeszállani, ellenben kiadott — egy parancsot, hogy: tilos a Kossuth-bankó!

Ime a

Hirdetmény.

„Ő császári királyi Felsége legkegyelmesebb urunktól nyert teljes felhatalmazásomnál fogva, ezennel rendelem és közhirré teszem: hogy mind azon bankjegyek, papirpénzek, vagy más bár minemü pénzjegyek, mellyek a magyar pártütők által kibocsájtattak, vagy még továbbá is kibocsájtatnának, mint teljesen érvény- és értéktelenek, amint ez ő Felsége September 25-én, October 20-án és November 6-án kibocsájtott manifestumaiban ismételve kimondatott, *a közforgalomból tökélletesen és feltétlenül kitiltatnak.* — Azokat akár közpénztárakban, akár magánosok közt fizetés, vagy fizetési biztositék gyanánt elfogadni, nem különben egyik helyről a másikra elküldeni, vagy elszállitani tilos. *Mind*

azok tehát, kik ezen eltiltás ellenére az említett pénzjegyeket ausztriai bankjegyekért, vagy az országos jövedelmekre kibocsájtott utalványokért, más pénz vagy egyébb nemü értékeit beváltják, fizetés vagy fizetési biztositék helyett elköltik, vagy *elfogadják*, azokat egyik helyről a másikra elküldik, vagy pedig utalványozás végett felvállalják, a *pártütés terjesztésében résztvevőknek tekintetnek, és a hadi büntető törvények sulya alá esnek.* — Mind ezen, a jelen hirdetményerejénél fogva közforgalomból kizárt pénzjegyek, mellyek beváltás, forgatás vagy szállitmányképen, egyik vagy másik helyben találtatni fognak, a tulajdonostól elkobzandók és valamellyik közpénztárnak megsemmisités végett általadandók". — *Pozsonyban,* Május *20-án 1849.*

Welden táborszernagy.

Igy szólt az ő hirdetése. A táborszernagy ur hirdetménye. Amit akkor bocsátott ki, amikor — visszavonult. Amikor Buda alatt százával hullottak el katonái. A táborszernagy ur katonái...

Azt azonban el kell ismerni, hogy ez a rendelet egészen világos volt. Kizárt minden ellentétes vagy kétes magyarázatot. Kitünő fogalmazó lehetett és kitünő — *humorista* . . . . Mert lám most is mit tett! Mikor megkapta az örömhirt, hogy már magyar lobogó lengedez a budai várfokon, ismét elkövetett egy — hirdetményt. Mert fogalmazni . . . . azt jól tudott. Megfogalmazta tehát, és közhirré tette, hogy

„. . . . Többnyire azon intézkedés is megtörtént, hogy Magyarország jövedelmeire szólló utalványok, mellyek legfőbb parancs következtében általános fizetési eszközül mindenkitől Magyarországban készpénz gyanánt elfogadandók, a határszéli ausztriai tartományok *állományi pénztáránál* is fizetésül elfogadtassanak . . . ."

Welden proklamátiója *május 22-én* (Pozsonyban) kelt. És nyolc nap mulva, — május 30-án — Schönbrunnban kiadatott egy legfelsőbb kézirat, mely őt felmenti szolgálati kötelezettsége alól, s helyébe *báró Haynau* hadi szertármestert nevezi ki a hadsereg főparancsnokává. Ezen fejedelmi kéziratot megelőzőleg *kihirdettetett Paskievics tábornagynak az orosz kisegitésre vonatkozó meg-*

bizatása május 23, illetve junius 4-én, és báró Geringernek teljhatalmu császári biztosi minőségben való kiküldetése Magyarországra.

Az osztrák-orosz hadak concentrikus támadása azonnal megkezdődött. Az osztrák csapatok nyugat felől, az oroszok észak, kelet és dél felől indultak 200 ezernyi orosz és ugyanoly nagy osztrák sereg. Szoritották a magyar seregeket beljebb és beljebb. Az oroszok támadása Paskievics túlóvatos előhaladása következtében néhány napot késett, Haynau azonban rögtön megkezdte támadásait. És sikerrel! A honvédséget, melyet megbontott a széthuzás szelleme, lépésről-lépésre hajtotta maga előtt.

Ahol Haynau megvetette lábát, ott legelső dolgainak egyike volt a magyar pénzjegyek ügyében intézkedni. Még az emlékét is ki akarja irtani a „felkelésnek"! Közvetlen Győr megszállása után kiadta a következő rendeletet:

Proclamatio.

„Ezennel előlegesen tudtára adatik mindenkinek: hogy a magyar ugynevezett Kossuth-féle bankjegyek, akármilly nemüek legyenek azok, mint törvénytelenek s egészen érvénytelenek, forgásból kitétetnek.

Akárki illy törvénytelen pénz birtokában vagyon, azokat tüstént az itteni város-parancsnokságnak átadni köteleztetik. Elmulasztás esetére azok, ***akárkinél találtatnak, nem csak elkoboztatnak, hanem a birtokos még azonkivül legszigorubban büntetteni fog.***

A közelebbi határozatok következni fognak."

Főhadiszállás *Győr, Junius 29-én 1849.* *Haynau*,
táborszernagy és hadsereg főparancsnoka.

A *„közelebbi határozatok"*, melyeknek elkövetkezését Haynau bejelentette, 48 órán belül tényleg megjelentek. Ezt azonban, miután Haynau előretolta hadállását, már nem ő adta ki, hanem az általa kinevezett ideiglenes hadparancsnok, gróf *Apponyi Károly*. Rendelete következőkép hangzott:

„Az ugynevezett Kossuth-féle magyar Bank-Jegyek parancsolt beszolgáltatására nézve rendeltetik:

1-ör. A Megye- és Város-házánál, ugy szinte a cs. kir. Só és Harmincad Hivataloknál eszközöltethetik a beszolgáltatás.

2-or. Minden illetőket a működő beszedők, a beszolgált Bank-Jegyek mennyisége és minősége felett nyugtatványozni tartoznak s azon kivül

3-or. A működő beszedők kötelesek lesznek mindenekről folyó számmal ellátandó rendes naplókat is vezetni, — s időrül-időre az eszközölt beszedésekről pontos Jelentéseiket bemutatni.

Kelt Győrött 1849-ki junius hó 30-án.

Gróf Apponyi Károly
ideiglenes Hadiparancsnok.

Haynau julius elsején Bana alatt áll. Onnét ujabb rendeletet bocsát ki, melyet azzal vezet be, hogy a *„magyar Kossuth-bankjegyek“* érvénytelenek, s azok *„forgása mint törvényelleni pénz megtiltatik“*. Aztán igy folytatja:

„Bár ki is olly törvényelleni pénzzel birna, legyen az akár magányos, vagy köztárok tulajdona, azt a legközelebbi cs. kir. városi parancsnoksághoz, melly ezen semmitett bankjegyeket az elöljáró katona vidéki parancsnoksághoz beküldendi, haladék nélkül általadni kötelessége lészen. *Azon bankjegyek, mellyek ezen hirdetés után 48 órának lefolytával át nem adattak, a hol találtatnak, nemcsak elfoglaltatnak, hanem azoknak tulajdonosa azonkivül még hadszéki büntetés alá is vettetni fog.*“ Főhadiszálláson *Bana.* Julius 1-én 1849.

Haynau s. k. Táboriszertárnagy és hadsereg főparancsnoka.

Haynau ez ujabb rendelete egyébként csak folyománya volt a junius végén, az osztrák hadak és az orosz segédcsapatok mellé rendelt cs. kir. biztosok részére kiadott *„utasitvány“*-nak, melynek *7-ik §-a* intézkedik az „ugynevezett Kossuth-bankjegyek“-ről. Ez a szakasz ugyanis azt mondja, hogy:

„A magyar bankjegyek iránt azon cs. kir. rendeleteknek minden hazai nyelvekben legnagyobb mértékbeni kihiresztéléséről, mellyek szerint amazok megsemmisitettek-

nek nyilvánittattak, gondoskodni és arra ügyelni köteleztetnek, hogy amazok, hol feltünnek, az eziránt kelt proklamátiók értelmében elfoglaltassanak és mind azok, *a kiknél* e részbeni tilalom ellenére *illyetén bankjegyek találtatnak, már azért is* **mint a lázadás előmozditói** *a haditörvényszéki bánalomnak alá vetessenek.* Az elfoglalt bankjegyek a katonai kerületi parancsnokságnak megsemmisités végett beküldendők."

E rendeletek mindenütt, a hol urrá lettek az osztrák csapatok kifügesztettek, s nyomban megkezdődött a hajsza azok után, ki azokat eldugták volna. És mégis akadtak ezrivel, kik nem akarták hinni, hogy végleg letünt volna a szabadság csillaga, s kik Haynau hiénalelkétől sem borzadtak meg. Légió azoknak száma, kik halált és börtönt szenvedtek ez őrjöngő szeszélyei miatt, ki napról-napra kegyetlenebbé vált. Rendeleteinek a legborzalmasabb módon szerzett érvényt. Uszott a gyönyörben, hogy vérben füródhetik, s proklamátióiban is nem egyszer eldicsekszik szivtelenségével.

„Brescia hütlen lakosai, — irja julius 24-i pesti proklamátiójában — kik szintugy mint ti, a lázadás főnökei által ismételve elámittatván, uj árulást követtek el, szolgáljanak tanuság gyanánt, valjon a lázadók irányában kiméletet ösmerek-e?" (Budapest lakóihoz 1849 julius 24-én.)

. . . És valóban nem ismert „*kiméletet.*" Vérfagyasztó kegyetlenséggel némitotta el a hadvezéreket, de borzalmasan megkinozta azokat is, kiknél egyetlen tiltott bank- vagy pénzjegyet talált. Spiclijei száz és száz szegény embert, kiknek nem volt más bünük, mint az, hogy véletlenül utolsó birtokosai voltak néhány darab magyar bankónak, melyen nem tudtak idejekorán tuladni, hurcoltak a rögtönitélő biróság elé. *S ezért a bünükért néha két, néha hat hónapi börtön járt ki, vassal szigoritva!* . . .[1]

[1] Érdemes ezt egynéhány példával igazolni: Ime: Paszuth Imre, lipjánii születésü (Sáros megye) asztalos segéd 21.30 ft. birtokáért elitéltetett 3 hónapi vasban töltendő fogházra.

Szabó Katalin 23 éves leány egy darab 2 forintossal próbált vásárolni Befogatott. Két hónapi börtön!

Ispán István 30 éves házmester 2 drb 30 krajcárost próbált kiadni. 2 hónapi fogház!

Azonban Haynau és a cs. főbiztosok ismételt proklamátiói és kegyetlen büntetései dacára sem igyekezett a nép valami nagyon a magyar pénzjegyek beszolgáltatásával, ami csak a mellett tesz bizonyságot, hogy a nép még mindég bizott a jövőben. Az ujabb és ujabb „végső határidők", melyeket a főbiztosok engedélyeztek, tanuskodnak amellett, hogy a beszolgáltatott összegek nagyságával a hadvezetőség nem igen volt megelégedve. Debrecenben pl. *Mammusich* cs. kir. ezredes egy nov. 5-én kelt iratban értesiti a városi tanácsot, hogy *Wallmoden* gróf, *november 20-át* tüzte ki a Kossuth-bankók beszolgáltatásának utolsó napjául. (Tanácsülési jegyzőkönyv november 5-ről.) Azonban a november 16-i tanácsülési jegyzőkönyvben megint van egy uj lejárat: Gehringer báró kerületi parancsnok 1849 *november 30-ára* tüzi a Kossuth-bankók beszolgáltatásának utolsó napját, s megjegyzi, (mint ahogy az eddigi hirdetéseken is állt, hogy: „azon tul mindazok, kiknél Kossuthbankjegyek fognak találtatni, szigoru büntetés alá vonandók lesznek" . . . A mely rendelet az engedelmes városi kapitány által, az 1849/2204-ik számu jegyzőkönyv tanusága szerint azonnal kihirdettetett . . .

És a keményhangu hirdetések dacára a nép csökönyösen és görcsösen ragaszkodott véren szerzett, vérrel megszentelt „vöröshasu" bankójához.

Biztak a sors jobbrafordultában s a — keringő hirekben, melynek egyike a másikát kergette. Egyszer hire ment, hogy nem kapnak elismervényt a beszolgáltatásról, Visszalépett erre még az is, kinek előbb szándékában volt teljesiteni a parancsokat. Má-

Deutsch Ignác 28 éves kereskedő elfogadott fizetés fejében egy 10 forintosat. Azonnal befogatott, mert a vevő titkosrendőr volt. 3 hónapi fogház vasban! . . . . Lásd Pester Zeitung 1052. szám, 1849 augusztus 24-én, mely többek közt ezen itéletet is közli:

Franz Lipthay von Wünschendorf, Zipser Comitats, in Ungarn gebürtig, 37 Jahre alt, Katholisch, verheiratet, hiesiger (Pesth) Schumachermeister, welcher rechtlich gestaendig ist, im Besitze von Kossuthnoten im Betrage per 108 Fl. 45 kr. gewesen zu sein, deren Ablieferung er gefliessentlich unterliess, ist vermöge Kriegsgerichtlichen Erkenntnisses v. 22. d. M. in Gemaessheit der Proklamation des k. k. Herrn F. Z. M. und Armee Oberkommandanten Fherr v. Haynau, ddo Raab am 1. Juli d. J. zu *viermonatlichen Stockhausarreste in Eisen* verurtheilt, und die zuerkannte Strafe in Vollzug gesetzt wurde.

sokat az a félelem tartott vissza, hogy hátha későn jött s még meg is büntetik. Legnagyobb hatása volt azonban azoknak a híreknek, melyek arról szóltak, hogy a proklamációk szövege nem komoly, mert még egy ideig érvényben maradnak a magyar pénzek.[1]

Nagy baj volt, hogy akkor, mikor a kedvezőtlen harctéri helyzet következtében leszállt a magyar pénzek kurzusa, a szegény köznép volt épen az, mely legkevésbbé sietett tuladni vagyonán. A későbbi baj is a legszegényebb néposztályt sujtotta legjobban. Akadt azonban bőven a vagyonosok közt is olyan, ki nehogy olcsóbban legyen kénytelen tuladni bankjegyein, inkább magánál tartotta. Várt az árfolyam emelkedésére. Igy járt például „a polgári kereskedelmi testület *épület* részvénytársaság" is, melynek pénztárnoka, *Aebly Adolf* az 1849 junius 4-i ülésen figyelmeztette a választmányt, hogy váltsák be — bár ez csupán veszteséggel lehetséges — a pénztárban lévő több ezer forint értékü százas magyar-bankót, mert minden mástól eltekintve a folyamatban lévő épitkezéseknél bérfizetésre is alkalmatlan a nagy pénz. A tanács azonban nem hallgatott a pénztárnokra, hanem ugy határozott, hogy „*lehetőleg veszteség nélkül*" váltandók be a százasok, ami talán sikerülni is fog, „miután ugyis a kormány részéről egy kisebb bankjegyek felváltására szolgáló váltópénztár valószinüleg fel fog állittatni." (Ez a váltópénztár célzás a pesti bankók kibocsátására, melyről külön fejezetben lesz szó.)

Ily módon a Lloyd *épület rtg.* pénztárában, mikor Haynau rendelete Pesten kihirdettetett, *4300 frt.* értékü magyar pénzjegy volt. Ha ezt beszolgáltatják. jelentette a *julius 14-i* ülésen ismét a pénztárnok, akkor pengő és osztrák értékü pénzjegyekben oly kevés marad, hogy az épület tetejének ujjáépitését (Pest bombáztatása alkalmával Hentzy tábornok összelövette és felgyujtatta a Lloyd palotát, valamint a Dunapart legtöbb épületét) tőkehiány miatt félbe kell majd hagyni. A választmány azonban azon a nézeten volt, hogy a „Jacobi vásárkor házbér fejében jelentékeny összeg fog befolyni, remélik tehát, hogy nem lesz fennakadás." — Ezen a napon, *(julius 18-án)* be is szolgáltatták a katonai parancs-

[1] Budán pláne plakátokat is függesztettek ki a bankóüzérek, melyben azt adták tudtul a népnek, hogy még 2 hónapig érvényben maradnak a magyar pénzjegyek. l. Pesther Zeitung 1849. julius 28,

nokság kezeihez és elkönyvelték *veszteségnek* a pénztárkönyv kiadás oldalán („abgelieferte Kossuth-Noten c Beleg No. 127.) a *4300 forintot.* De ugyanazon napon e tétel még másik 100 forinttal növekedett. Ugyanis Rosnagl Márton asztalos, aki az épületen dolgozott, visszahozott a részvénytársaságnak egy 100 frtos magyar bankót azzal a kijelentéssel, hogy ezt a tőlük kapott bankót vagy becserélik egy osztrákértékü 100 forintosra, vagy pedig abbahagyja a munkát. A pénztárnok azonnal összehivatta a választmányt s előterjesztette az ügyet. A választmány pedig ugy határozott, hogy: Rosnagl *2-án kapta saját kérelmére a bankót*, Haynau pedig csak később hirdette ki a megsemmisitést, nem volnának tehát kötelesek beváltani. Azonban *miután jelenleg nincs rendes törvénykezés*, másrészt nagy hiány van mesteremberekben és az épület kijavitása sürgős, nagyobb kár háramlanék a testületre halogatás, mint beváltás esetén. Beváltják tehát, ennek ellenében azonban elvárják Rosnageltől, hogy „jövőben annál pontosabb és szolidabb munkát fog szolgáltatni.“ [1] . . . És másnapi, *julius 19-i* keltezéssel már elő is van jegyezve a pénztárkönyvben egy ujabb beszolgáltatás: *Fl. 100.* Az évvégi *„Veszteség-nyereség“* számlán aztán elszámoltatott az egész veszteség:

Verlust bei Verwechslung von Kossuth-Noten		Fl.	146.—
„ „ abgelieferte	„ „	„	4400.—
Veszteségük tehát a magyar pénzjegyekben:			4546.—

forint volt.

Egész pénztárállományuk az év végén: 30 krajcár! . . . . Mindez csak azért, mert nem hallgattak a pénztárnokra, aki idejekorán figyelmeztette a választmányt a beváltásra. Különösen a vidéken számosan elrejtették vagyonnak vélt papirjaikat, mert még mindig pislogott — bár elrejtve — a reménynek egy-egy szikrája, melyet a vasszigor sem tudott eloltani. Különösen ahol az oroszok megjelentek! Érdekes, hogy ezek a hatalmas, erős legények, s különösen tisztjeik, határozottan rokonszenveztek vitézként méltatott ellenfeleikkel, — a magyarokkal, — s e rokonszenvük egyik megnyilvánulása volt az is, hogy az eltiltott magyar

[1] Lásd a kereskedelmi testület jegyzőkönyveit és számadásait a jelzett napokon.

pénzjegyeket „nemcsak elfogadták, s értök a felváltásnál aranyokat s ezüst rubeleket adtak, hanem gyakran osztrák bankjegyek helyett is magyar papirpénzt kivántak..."[1] hogy adta volna hát akkor oda a tudatlan köznép pénzét, vagyonát megégetés céljából, mikor az ellenfelek hatalmasabbika részéről ily emberséges elbánásban részesittetett . . .

Osztrák részről egyik rendelet a másikat követi. Ime egy a sok közül:

Hiradás.

Báró Haynau tábori szertármester és hadi főparancsnok Ő Nagy Méltóságának folyó évi junius 29-én kibocsájtott hirdetménye által a magyar, ugy nevezett Kossuth-féle bankjegyek beszolgáltatása elrendeltetett. Minthogy azonban még eddig igen csekély összeg adatott be — tudomásom szerint pedig nevezetes mennyiségü illy nemü pénz vagyon még Győrött forgásban, — ennélfogva rendelem: hogy folyó hó 30-ig ezen pénzjegyek okvetlen beadassanak; ellenkező esetben mindenki ellen, kinél illy törvénytelen pénzjegy találtatni fog, a legszigorubb hadi törvény szerinti eljárás fog alkalmaztatni.

Győr, julius 20-án, 1849.

Gróf Apponyi Károly
ezredes és hadi parancsnok.

A Kossuth-bankók megsemmisitése sehol az országban nem okozott akkora pusztitást és kárt, mint a szabadságharc főfészkében: *Debrecenben.* Az ottani nyomort minden irásnál beszédesebb ékességgel rajzolják meg a város egykoru jegyzőkönyvi feljegyzései. A városba, nyomban a végzetes kimenetelü augusztus 2-i ütközet után — melyben 7 ezer magyar fiu lelte halálát — bevonultak az egyesült orosz-osztrák csapatok, s velök a cs. kir. országos főbiztos: *Zichy Ferenc* gróf. A császári főbiztos nyomban intézkedett, hogy Haynau rendeletei kifüggesztessenek.

A nép kezében ércpénz semmi, osztrák bankó alig valami . . . A hullák ezrei még temetetlenek és a legszükségesebb élelmi és fentartási cikk megszerzése lehetetlen, mert — tilos a Kossuth-bankó . . . A

[1] Horváth Mihály: Mg. függetlenségi harca 3 kötet 181. lap.

kétségbeesés e perceiben a városi tanács, mely néhány hét előtt még büszke volt arra, hogy a Habsburgok trónvesztése az ő városában mondatott ki, most hetedrét görbülten esdekel az absolutizmus börtönőre előtt egy morzsányi kegyelemért, egy kis időhagyásért. Erről beszél a következő városi jegyzőkönyv:

(1651. szám, 1849. augusztus 8.)

„*Az ugynevezett Kossuth-féle bankjegyeknek* a közforgalomból cs. kir. Országos főbiztos Gf. Zichy Ferenc Ő Ex. által kiadott parancsolat következtében *rögtönös kitétele miatt a legnagyobb részben csak illyen bankjegyekkel biró Városi lakósok a legelső élelemi cikkeket sem vehetvén meg, s e miatt iszonyu inségnek lévén kitéve:*

Végzés.

Az elöljáróság kötelességének ismervén a városi lakosok sorsának minden lehető módoni könyitését tehetsége szerint eszközleni: ugyan azért a malmok dolgában kinevezett küldöttséget arra is megbizza, hogy a cs. kir. Orsz. főbiztos gf. Zichy Ferenc Ő Ex.-át alázatosan kérje meg, hogy az emlitett Kossuth-féle bankjegyeknek közforgalombóli kitételének határidejét még későbbre halasztani, s az iránt kegyes rendeletét kiadni méltóztassék.“

A jegyzőkönyvben emlitett bizottság elhagyta az üléstermet és azonnal megjelent gróf Zichy Ferenc előtt. *Nagy Sándor* bizottsági tag adta elő a város kérelmét, s ő volt az is, aki, a még aznap megtartott folytatólagos tanácsülésnek meghozta a szomoru hirt, hogy: „a bankjegyek iránt tett kérelemre azt felelte Ő Excellentiája, hogy ezen kérelemnek teljességgel helyt nem adhat . . .“

A következő jegyzőkönyv, melyben három héttel az elutasitás után mentőeszközök kieszközléseért esedeznek, mutatja azt a hatást, mit a Haynau-féle rendeletekhez való merev ragaszkodás okozott.

(1849. aug. 29-i városi jegyzőkönyv, 1699. szám.)

„A naponkénti tapasztalás igazolván, hogy a közelmult időkben nagyon elterjedt Kossuth-féle bankjegyeknek a közforgalomból rögtönösen lett kivétele s a réz és ezüst, szó-

val az apróbb váltópénzeknek pedig a forgalomból régibb idő óltai eltünése miatt az egyéb nemü pénzzel alig biró szegény magánosok adás-vevési üzlete fenakadt, s igy *a legelső élelmi cikkek meg nem vásárolhatása miatt már is nagy inség állott elő.*

Végzés.

„Hivatalossan kéressék fel mélt. kir. biztos Devenyák Ferenc ur, hogy határyos közbenjárása által az emlitett baj miatt bekövetkezhető nagyobb inségnek éh-halál-nak elháritása tekintetéből segéd eszközökről gondoskodni méltóztassék."

. . . . Ime tehát odajutott az ország leggazdagabb városa, hogy falai közt az „inség és éhhalál" kitörésétől kelle tartani.

„Nyomor és szenvedés!" . . . . *„Inség és éh-halál!"* . . . . A XIX-ik században még mindig akadtak, kik azt hitték, hogy csak ezek azok az eszközök, melyekkel Magyarországot a „művelt" nyugathoz lehet füzni . . .

Érdekes háttere van annak a rendeletnek, melyet Haynau *Félegyházán, julius 30-án* bocsátott ki. Az egyik császári hadtest kebelében összegyüjtötték a legénység birtokában lévő magyar pénzjegyeket, s a hadtest hivatalosan felterjesztett kérvényében a jegyek beváltásáért folyamodtak. Haynau azonban ilyesmire még a sajátjaival szemben sem volt hajlandó, ellenben azonnal megragadja az alkalmat, hogy ismételten felhivja mindenkinek figyelmét a pénzjegyek ügyében kiadott korábbi rendeletére.

„Előfordult az eset — irja emlitett rendeletében — hogy egy hadtest a legénység által benyujtott Kossuth-féle bankjegyeket, ide terjeszté, sőt azokért kárpótlást kért. — Midőn ugyan feltenni kell, miszerint folyó évi julius 1-én Bánán kelt felszóllitás következtében valamennyi hadtest részéről minden eféle törvénytelen, addig kezüknél volt pénzjegyek beküldettek légyen, még is az emlitett felszóllitás jelen előfordult eset okából ezennel emlékezetbe hozatik, oly kijelentéssel, hogy ezért kárpótlás semmi esetre sem adatik, de ellenben azok, *kiknél illyen pénzjegyek találtatnának, legszigorubb felelet és büntetés alá fognak vonattatni.*" (Főszállás Félegyháza, Julius 30-án 1849. *Haynau*, táborszernagy és hadi főparancsnok.)

Ez a „legszigorubb felelet és büntetés“ terhe, amikor már minden elcsendesült az országban, némileg enyhittetett. Legalább erre enged következtetni *Uray Bálint*, Debrecen kerületi főispánnak 1849 október 24-én 592-ik szám alatt kelt rendelete, mely szerint a zárhatáridőül kitett időn túl *Kossuth-bankóban eszközölt adás-vevés ezután nem képez politikai vétséget, hanem* **„csalás és erőszak“** *cimén üldözendő*.[1]

A beszolgáltatott és egyébként összeszedett magyar pénzjegyek megsemmisitése eleintén ugy történt, hogy a Kossuth nevét kiütötték, kivágták, vagy leszaggatták a papirosokról. Egy *julius 11-i* rendelet azonban azok elégetését parancsolta meg, s ettől kezdve nagy nyilvánosság előtt a főtereken dobták a lángok áldozatául az „ugynevezett Kossuth-bankókat.“ Az eljárásról Kempen katonai kerületi parancsnok egy *Pozsonyban, julius 16-án* kelt „*tudósitás*“-*a* számol be, mely szerint a pénzjegyek“ . . . . az itthelyi térparancsnokság által, a pozsonyi hadi főbiztosságnak, egy megyei, és egy városi hivatalnok közbenjöttével, ma déli 12 órakor ezen város (Pozsony) főterén nyilvánosan elégettettek. Melly eljárás ezennel olly megjegyzéssel közhirül adatik, miszerint a tovább beérkező hasonló pénzjegyek ugyan e módon fognak megsemmisittetni.“[2]

A császári hadak költségeinek előteremtésére Windischgrätz előterjesztésére még 1849 március 22-én elrendelte Őfelsége, hogy bocsáttassanak ki „forgalmi eszközül Magyarország jövedelmeire szóló utalványok kényszeritett kelettel (cours), „melyek „mihelyest a helyreállitott béke és rend engedendi . . . . az ország jövedelmeiből“ be fognak váltatni.[3] Az osztrák hadsereget ért csufos

[1] Lásd Debrecen város jegyzőkönyve 1849 november 19-én 2306. szám.

[2] A „Honvéd“ 186-ik számában szintén julius 16-ikát jelöli meg azon napnak, melyen Pozsonyban először vetett lobot a Kossuth-bankók lángja, mig Pesten, az Ujépület elötti téren julius 22-én rakták először máglyára „az insurrekció barometeré“-t. (Ezt a kifejezést a Figyelmező 1849, március 30-iki vezércikkében találtam, melyben az iró keservesen panaszkodik, hogy a magyar hadak fegyvertényeinek hirére Pesten „néhány nap óta emelkedőben van az insurrekció barometere. . . . “)

[3] Windischgrätz proklamátiója. Kelt Budán 1849 ápril. 10.

vereségek miatt azonban lehetetlen volt tavaszkor ez utalványokat kibocsátani. Most tehát, mikor a császári csapatok, egyesülve az orosz hadsereggel, oly gyorsan leverték a magyar hadsereget, Haynau sietett tudomásul adni az országnak, hogy Őfelsége március 22-i legfelsőbb elhatározása alapján legközelebb forgalomba bocsátja a jelzett utalványokat, melyek „. . . . . minden magyarországi pénztáraknál, mint pengő pénz, teljes névszerinti értékben elfogadtatnak, s hasonlóképen minden magánfizetéseknél is elfogadandók." Mindazok ellen pedig, „kik *Magyarországban* ezen utalványokat teljes névszerinti értékben elfogadni vonakodnának, haditörvényszéki eljárás fog alkalmaztatni . . ."[1]

Haynau ezen 8-án kelt rendeletét megelőzőleg a vidéken már junius 1-ső napjaiban kifüggesztették a főbiztosok a hirdetményt, mely szerint *hazaárulóként* bünhődik, aki szólni, vagy cselekedni merészelne az uj pénzjegyek ellen. Ime egy a sok hirdetés közül:

Hirdetmény.

Azon Bankjegyek, amelyek Almássy neve alatt folyamatba bocsájtatnak, minthogy valóságos alappal birnak, névszerinti értékben elfogadtassanak, az el nem fogadó ugy fog tekintetni, mint hazaáruló, aki pedig azokat ócsárolni vagy az el nem fogadásra másokat izgatni merészelne, az azonnal elfogattassék és a megyeházához behozattassék.

Kelt Miskolczon, juli 1. 1849.

Gróf Zichy Ferencz
orsz. fő Biztos.

A kilátásba helyezett pénzjegykibocsájtás nemsokára megtörtént, s az uj kényszerfolyamu államjegy csakhamar forgalomba került. Általános érdekessége miatt külön fogjuk közölni a történetét e pénzjegyeknek, melyek aláirójuk, gróf *Almássy Móricz* révén, a nép ajkán csak „*Almássy-bankó*" néven szerepeltek és szerepelnek. Félbeszakitva tehát a statáriális eljárás terhe alatt elfogadni kényszeritett legujabb szabadságharci pénzjegynek sorsát, keressük fel ismét a magyar kormány működésének szinterét, s lássuk mindenek előtt, mi lett a bankjegynyomdával, amióta Szegednél elhagytuk.

---

[1] Aláirva: Főhadiszállás, Nagy-Igmánd 1849 julius 8-án, Haynau s. k.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

„A repülő nyomda“ és az önvédelmi harc utolsó napjai.

A hadi események alakulása, mint emlitettük, *Szeged feladására* kényszeritette a kormányt. Megkezdődött tehát ismét a csomagolás és lótás-futás, — a kormány vándorutra kelése.

Julius 30-án és 31-én[1] megy végbe a nagy költözködés, melyről *Rüstow* azt a megjegyzést teszi, hogy a bankjegysajtó még hamarabb utnak indittatott Szegedről. Némi valószinüséggel föltehető, hogy a bankógyár néhány oly gépe küldetett előre, melyeket Szegeden fel sem állitottak,[2] hanem becsomagolva ugy hevertek, ahogy megérkeztek. Hogy tényleg nem minden gép volt müködésben, az Kossuth emlékirataiból is megállapitható.[3] „. . . *nem lehetett* amott a magyar Alföldön *elegendő számu pénzsajtót előteremtenünk* . . .“, irja többek közt, s bizonyos, hogy ez alatt azt érti, hogy nem tudták minden gépüket felállitani. Ezeket a gépeket aztán, amikor az Aradra vonulás elhatároztatott, valószinüleg legelőbb inditották utnak. Akármint is történt légyen, tény az, hogy augusztus 1-én már Dembinsky serege — az utolsó csapat is — elhagyta Szegedet. Igy hát e napon már egyetlen gép sem lehetett Szegeden.

Szegeden mintegy 10—12 napig volt a jegynyomda müködésben. *Aradon* még annyi ideig sem. Csak néhány kisebb gépet

[1] Id. Görgei István 1848/49-ből III/415. lap.

[2] A hires widdini levélben áll, hogy: „a kormány kénytelen volt a rengeteg hadianyaggal és a még müködésbe nem helyezett bankjegysajtóval (ismét) Aradra vándorolni“.

[3] Kossuth L. Emlékirataim III/73. lap.

állitottak fel, s a többit még jóformán le sem rakták a szekerekről, midőn megjött a hire, hogy Schlick 4-én megszállotta Makót és Dembinsky feladta a Maros-vonalat. Arad ezek folytán tarthatatlanná lőn, s a gépek egy része[1] *augusztus 4-én*[2] szétszedetett s Kossuth nem minden célzat nélkül való rendeletére *5-én Lugos felé szállittatott.* Kossuth Lugoson vagy Facseten vélte feltalálni a legnagyobb biztonságot, mert ott hátulról Bem, elülről a Temesvár várát ostromló Vécsey hadai által fedezve hitte a kormányt.

Öt napon belül tehát már másodszor rakattak szekérre a gépek.[3]

Mozgó-repülő nyomda volt ez már, és nem bankjegynyomda. A hires gépek megszüntek bankjegyet gyártani. Egy részük gondosan becsomagolva elraktároztatott az aradi kazamatákban, másik részük szekereken Lugosra rendeltetett, hová augusztus *7-én* meg is érkeztek. Az érkezés ideje ismét nem állapitható meg pontosan, de elfogadhatjuk azt a feltevést, hogy 7-én. Augusztus 8-a után semmi esetre sem, mert a csapat utja Temesvár közelében vezetett el, ahol 9-én már Haynau csapatai, — melyek Dembinszky seregeit szétverték, — voltak az urak.

Lugoson a gépek szerelése Duschek személyes vezetése mellett[4] még folyamatban volt, midőn *a temesvári ütközet s Erdély elestének* hire megérkezett.

Egyszerre világossá lőn, hogy *a magyar seregek be vannak kerítve,* s hogy Lugos tarthatatlan. Az alig-alig összerakott gépeket ismét szét kellett szedni, s utnak inditani. Az egyetlen hely, hová vihették, Arad vára volt. Ide küldettek a gépek, s pedig *Kossuth rendeletére.*[5] Arad azonban Görgei kezében volt, s igy a bankjegysajtó is — bármennyire nem óhajtotta ezt Kossuth — Görgei hatalmába került.

[1] Firtinger Károly határozottan állitja, hogy a gépek nagyobbrészt Aradon hagyattak, és ezt igazolják a későbbi események is.

[2] Szeremlei is, Firtinger is egybehangzóan 5-ére teszik az indulás napját. Kartung szintén 5-ére (340. lap).

[3] A widdini levél azt mondja, hogy 5 napon belül másodszor „szedettek széjjel"; szétszedéséről azonban szó sem lehet. A *felállitáshoz,* mint Szegeden is történt *kétszer öt nap is kevés volt.* Tehát csak néhány apróbb gép szétszedéséről lehetett szó Aradon.

[4] Görgei: Mein Leben II/417.

[5] Mészáros L. Emlékirataim II/375. lap és Görgei: Mein Leben II/417.

A bankógyárnak Aradra való szállitása folytán a pénzgyár is kisiklott Kossuth kezéből. Kisiklottak kezéből azok a gépek, melyeknek zavartalan működésére oly nagy gondja volt, s amelyek alatt mig biztos volt a talaj, a hadsereg szükséget nem szenvedett. Ez egykor hatalmas fegyver most Görgei kezébe került, s ha Kossuth eddig még bizott a szerencse jóra fordultában, most elvesztette minden reményét. „Görgei urává lett a nemzet sorsának" — irja widdini levelében — . . . mert az elvesztett temesvári ütközet következtében a bankjegysajtó . . . csak Aradra volt vihető, ami annyit jelent, hogy Görgei hatalmába . . ." Kossuth elvesztette önbizalmát, s midőn Görgei felszólitja a lemondásra, eltökéli eleget tenni a felszólitásnak. Lugoson, ahol jelentékeny haderő, s az államkincsek is hevernek, értekezik a pénzügyminiszterrel, s a hadvezérekkel, s ezek is kilátástalannak mondják a harc folytatását. A felelősség gondja ott verejtékezik Kossuth homlokán s bár minden oldalról tulnyomó ellenség környezi, nem akarja belátni, hogy megveretett. Bántja a kudarc, mi a nemzet önvédelmi harcát sujtja, s az elkeseredés fájdalmában *már nem* **az erők felvonulását** *látja, hanem csak személyeket!* És lemond a hatalomról, de nem azért, mert az ellenség leverte volna, hanem mert Görgei kezében van a hadsereg meg a pénzgyár is . . . A gépek . . . A bankjegysajtó . . .!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Pedig ezek a gépek megszüntek már bankjegysajtó lenni. *Ócska vas* volt ez már és semmi más. Az egykor rettegett ördögi gépek a folytonos költözködés közben alig-alig, utóbbi időben pedig már egyáltalában nem müködhettek. A pénz kifogyott. *A kormány képtelen volt a kiadásokat fedezni.* Igéretekkel dolgozott, s hol szép szerével nem ment — pedig az utóbbi időben sehol sem ment — *kényszer utján szerezte be szükségleteit*, s elismervénynyel, s utalványokkal fizetett. A szükség napról-napra nőtt, s végül oda jutottunk, hogy **„2 hét óta nem volt egy fillérünk sem, a hadsereg nem kapott zsoldot . . . és éhezett . . .!"**[1] Az éhség és nélkülözés a hadsereg demoralisatiójához vezetett. *Ramming* is[2] ugy birálja a helyzetet, hogy a Pestről való levonulás óta a gépek

[1] A widdini levélben Kossuth saját szavai.

[2] Ramming ezredes: Der Feldzug in Ungarn.

alig-alig dolgozhattak és *„a pénzforrás elzárása immár hangos elégedetlenséget és szökéseket idézett elő a honvédek soraiban . . .“* Csakhamar teljessé lőn *a demoralisatió,* s ez *volt a temesvári csatavesztés egyik legfőbb okozója!*

A pénzhiány azonban csak egyik részét képezte a bajnak. Nemkevésbbé hatott demoralizálólag ennél — a hadseregre és a népre egyaránt — *a pénzjegyek nemeiben való hiány.* A nagy szükséglet következtében Duschek rengeteg 100 és 10 forintos államjegyet nyomatott, apróbbakat pedig alig-alig. Nem futotta ki az időből.[1] Az ércpénz pedig már rég eltünt a forgalomból s az apróbb pénzjegyeket is eldugdosták. *A csapatok csupa százasokban kapták fizetéseiket,*[2] amelynek a legénység alig-alig vette hasznát, miután felváltani nem tudta. Divatossá lett a seregeknél is a pénzjegyek feldarabolása, s mind gyakrabban fordulnak elő a forgalomban a negyed-, a nyolcad- és tized-pénzjegyek. Ezzel aztán még kevésbbé boldogultak, mert igy meg a korcsmáros, meg a kereskedő nem akarta elfogadni. *A legénység* tehát mind többször *erőszakos fellépés, harácsolás utján szerezte be szükségleteit,* nagy névértékü pénzjegyeit pedig, melyhez néha zsold fejében nagy késedelemmel jutott, potom áron elvesztegette. „. . . a közvitéz ötösre, tizesre iszsza fertály borát, a tiszt százasra kiván ebédelni . . .“ — irja egy kolozsvári polgár, s valóban minden értesités arra mutat, hogy *a magyar pénzjegyek* — különösen azért, *mert felváltani nem lehetett — csaknem teljesen elvesztették értéküket,* ugyanynyira, hogy pl. az Almássy-bankókkal szemben 70—80 százalék veszteségben állottak.[3] A bankjegyek ilyetén értékingadozása elviselhetetlen drágaságot idézett elő. Hogy ezek az állapotok milyen hatással voltak a helyzetre, azt maga Kossuth jellemzi a legmegkapóbban widdini levélben: „. . . a közlegény türt, nem ugy azonban a tisztek, kiknek egy része megszökött s a föld népét podgyászaik s kéjhölgyeik részére való ingyenes előfogatokkal kegyetlenül gyötörték. **A nép és a demoralizált hadsereg kivánni kezdte a békét — minden áron . . .“**

[1] Lásd Kossuth, Emlékirataim III/73. „. . . a hadsereg fizetésére nélkülözhetlen apróbb névértékü pénzjegyek kiállitásában a mindennap megujuló szükséglettel lépést nem tarthattunk . . . . “

[2] Jókai Mór: Életem legszomorubb napjai.

[3] Id Ábrányi Kornél feljegyzései.

Mikor pedig egy ország népe, s annak egész hadserege **„minden áron“** békét óhajt, akkor az nem vezethet máshoz, mint csatavesztéshez, vagy fegyverletételhez. Nálunk előbb az egyik, néhány nap mulva a másik is következett.

Az egyesült orosz-osztrák hadak tulereje okozta az önvédelmi harc letörését! *A pénz és pénzjegyek nemeiben való hiány csupán siettették a katasztrófa beálltát.* Rövid időn belül okszerüleg elkövetkezett volna a harc leverése a demoralisatió nélkül is, és legfölebb a végső jelenete lett volna más: egy nagyszerü csata és ezernyi ezrek pusztulása . . . De *a végső kimenetel nem lehetett többé kétes, midőn az orosz interventió az osztrák csapatoknak aránytalan tulerőt biztositott.*

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Duschek pénzügyminiszter — mint emlitettük — *augusztus 9-én Lugoson volt,* s a jegynyomda felállitásával foglalkozott. Ezen munkálatai közben kapta a temesvári csatavesztésnek szomoru hirét. Egyszerre világossá lőn előtte, hogy a lugosi positió többé meg nem tartható. A gépek felállitási munkálatait tehát azonnal beszüntette s Kossuthhoz sietett, ki akkor éppen Lugoson időzött. Ezen összejövetel alkalmával kapta Duschek Kossuthtól azon utasitást, hogy a gépekkel s az egész államkincstárral siessen Aradra. Duschek azonnal összecsomagoltatott, s a gépek még aznap utnak indittattak. A gépekkel együtt szállitották *a kincstárt* is, melyre Duschek személyesen ügyelt fel. Egyáltalában az egész szomoru karavánt Duschek maga igazgatta és vezette.

Augusztus 11-én a gépek Radna-Lippára érkeznek, hol Duschek pihenőt rendel, melynek letelte után utját folytatandó volt Aradra. Ebből azonban semmi sem lett. Az Aradon lefolyt események feleslegessé tették a gépek levitelét. Kossuth ugyanis a viszonyok kényszeritő hatása alatt leköszönt kormányzói állásáról s Magyarország sorsát Görgei kezébe tette le. Görgei pedig a minisztereket összehiván, vázolta előttük a helyzetet s kifejtette, hogy *hadszerek és pénz nélkül, — kizárólag requisitóra utalva,*[1] *képtelen a harcot tovább folytatni, mely most már egyébként is kilátástalan.*

[1] Görgei Mein Leben II/41—46. lap. Egyébként Görgeinek ezen érveivel Kossuthnak is — az utóbbi hetekben irt — több levelében találkozunk.

A döntő tanácskozás, mely Görgei vezetése alatt Ó-Aradon csakhamar követte e megbeszélést, *az ideiglenes kormány lemondását, s a fegyverletétel elhatározását eredményezte.*

Kossuth a kormányzóságról való lemondás után azonnal elhagyta Aradot, s néhány hivétől kisérve, Törökország felé menekült. Utja *Radnán* viszi keresztül s ott tudván Duscheket, megállapodik kissé, hogy vele találkozzék. A pénzből kifogyott; e miatt is szüksége van a pénzügyminiszterre, kitől aztán tényleg átveszi *hátralékos fizetésének egy részét: összesen néhány száz forintot.* Duschek hallván a legujabban történteket, az államkincstárt illetőleg utasitást kér a volt kormányzótól. Kossuth azonban elhárit magától minden közbelépést. Az ő hatásköre már megszünt, s csak egy tanácsot tud adni az általa mindvégig nagyrabecsült férfiunak: *utazzék a pénztárral Aradra, s adja át Görgeinek.*[1]

A Kossuthtal való tanácskozás után Duschek a nyomdát a nyomdaszemélyzetre bizva, Radnán hagyta, s csupán az állampénztárt véve magához, Aradra hajtatott. Este volt már, midőn odaérkezett, s ekkor az ideiglenes kormány lemondása is megtörtént. Nem volt hát többé ő sem miniszter. Nyomban a megérkezés után Görgeihez siet, s jelentvén neki, hogy az egész államkincstárt magával hozta, utasitást kért. Görgei tudatta vele, hogy a harc kilátástalansága miatt elhatározta, feladni a küzdelmet. Tudatta, hogy a tárgyalások ugy nagyjában már befejeztettek az oroszokkal és ő a fegyverek lerakása céljából Világosra indul. Utasitotta Duscheket, hogy induljon azonnal Világosra, s ott másnap — *augusztus 12-én* — az összes pénzkészletet, — legyen az akár vert arany és ezüst, vagy veretlen nemesfém, ugyszintén az államjegyek készletét — szolgáltassa át Dánielisz ezredesnek. Duschek tudomásul vette az utasitást, s jelentette, hogy a veretlen ércen kivül 80 ezer frtot vert pénzben és 80 ezer frtot magyar pénzjegyekben fog tudni átadni Dánielisz főintendánsnak. Több pénz nincs.

Görgeinek némi aggályai támadtak Duschek készsége felől s ezért két tisztet, s megfelelő számu legénységet parancsolt melléje, kiket felhatalmazott, hogy szükség esetén erőhatalommal kényszeritsék őt a parancsok végrehajtására.[2]

[1] Graca V/721. lap.
Görgei: Mein Leben II/417.

Ily módon augusztus 11-én nemcsak az összes hatalom, hanem az egész pénzkészlet is Görgei kezébe került. Valami sok ugyan nem volt ez az utolsó pénzkészlet, melyet mesés nagyságunak tartottak s mondtak évtizedeken át minden alap nélkül. Hiszen, ha lett volna pénz, akkor nem juthattak volna a csapatok oly siralmas helyzetbe, hogy koplalniok kelljen, s hogy zsoldjaikat heteken át se kaphassák meg. Akkor nem eshetett volna meg, hogy a főintendáns egy nappal a kormányzó lemondása előtt ezt irja egy sürgetésre, melyben a hátralékos zsoldért esedezik a 7-ik hadtest: *„Ahol nincs, ott ne keress!*[1] E választ *augusztus 10-én* Dánielisz irta, s e napon *az aradi pénztárban összesen 1000 frt volt!*[2] Néhány nap óta azonban már semmit sem fizettek, s az ezres csak mintegy mutatványul szolgált a pénztárban. Föltehető, hogy Kossuth nem engedte volna a csapatokat éhezni, ha a pénztárban 12½ millió franknyi ércpénz lett volna együtt, mint ahogy Szemere állitja.

Görgei az államkincstárt hatalmába vevén, szigoruan megparancsolta Dánielisz főintendánsnak, hogy az egész pénzt fizesse ki a csapatoknak s a jelentkező hitelezőknek. Csupán azt a kikötést tette, hogy egyedül az ő utalványa ellenében teljesithetők a fizetések, s hogy minden összeg fele ércben, fele papirban fizetendő. Kivételt ez alól csak a fogoly osztrák tisztekkel tett, kiket fogságukból szabadon eresztett s kiknek fejenként 20 ezüst forintot adatott utravalóul.

Görgei *augusztus 12-én* csakugyan megérkezett Világosra és a Bohusné kastélyában szállt meg táborkarával. Megérkezése után nyomban összehivatta a vezérkart, s felvilágositotta őket a helyzetről. Egyben köriratilag felhivta a tisztikart, nyilatkozzanak afelől, mit óhajtatának felvetetni *azon kérvénybe,* melyet Rüdiger-

[1] Id. Görgei István. 1848/49-ből III/332. lap.

[2] Érdekesen jellemzi a pénzügyi helyzetet Görgeinek az ácsi csata után irt azon utolsó levele, melyet a harc folyamán küldött feleségének. Ebben azt irja többek közt: „George elhozza neked augusztusi fizetésem felét, még pedig papiros pénzben Ötszáz forintot fog átadni neked. Csengő ércpénzem nincs . . .“ Azon körülmény, hogy a fővezér feleségének sem tud már ércpénzt küldeni, mindennél jobban jellemzi a hadtestek akkori gazdasági helyzetét. (A levél „Az Est“ 1911 februári számaiban jelent meg, mint Görgeiné naplójának egy része.)

nek fog átnyujtani. (Rüdiger ugyanis *„feltételeket“* nem fogadott el, s csupán azt igérte meg, hogy esetleges kérvényüket átveszi.) A tisztek válasza alapján a kérvénybe 6 pontot vett fel Görgei, melyek közül a 4-ikben *„a magyar pénzjegyek beváltását“* kéri az orosz vezértől. Rüdigernek azonban ez nem állott módjában, s csak azt igérte, hogy tőle telhetőleg mindent el fog követni arra, hogy a kérvény felsőbb helyen teljesittessék.

Augusztus 12-én Duschek pénzügyminiszter is megérkezett Világosra s az államkincstárral s a pénzügyminisztérium személyzetével ugyanoda — Bohusné kastélyába — szállt, ahová Görgei és egész táborkara. Duschektől itt vette át Dánielisz a kincstárt, melyből nyomban Görgei megérkezése után megkezdődtek a fizetések, s tartottak egészen másnap, *13-án délig,* ugy hogy épen a kifizetések miatt nem is indulhattak el a csapatok a megállapitott déli 10 órakor a fegyverletétel helyére, hanem csak mintegy másfél órai késéssel.

A pénztárnál óriási tolongás volt, s Görgeinek e nehéz órában még a kielégitetlenül maradt nagyszámu hitelezők szidalmait is türni kellett. Ezeken azonban már nem segithetett, mert *a pénzkészlet még arra sem volt elég, hogy vele a csapatok több heti hátralékos zsoldja kifizethető lett volna.*

Végül is dél tájban Duschek jelentette Görgeinek, hogy a veretlen érckészleten kivül, (mely azonban egy félmillió forintnál nagyobb értéket képviselt) minden pénz elfogyott. Görgei megparancsolta Duscheknek, hogy vegye őrizetbe az érckészletet, s tartsa magánál addig, mig lerakják a fegyvert s a kincstár átadása iránt az oroszok részéről intézkedés történik. Duschek ekkor arra kérte a diktátort, hogy legyen tekintettel iránta mint családapára; ő reá még szüksége van a családjának s ő nagyobb biztonságban hiszi az életét, ha közvetlenül a császári csapatoknak adja meg magát. Kérte azt is, hogy az érckészlet nála maradhasson, s azt is átadhassa a császáriaknak. Görgei az izgalmak e szomoru órájában hajlott Duscheknek — a családapának — kérésére, melyet ez egyébként nemcsak a maga, hanem a pénzügyminisztérium tisztviselőinek nevében is terjesztett elő, kikkel a megadás módozatairól még reggel tanácskozást folytatott.[1] Görgeinek meg-

[1] Bohusné naplója szerint.

hatóan szomoru távozása után Duschek és kisérete egyedül maradt a Bohusné kastélyában, honnan nemsokára ők is távoztak, és Lobkovitz herceg alezredesnek[1] megadták magukat s átadták a kincstárt is.

> . . . . Haynau, *a császár születése napján — augusztus 18-án* — jelenthette urának, hogy a *„lázadás" leveretett,* és sok milliónyi értékü fölszerelést és egyéb készletet is hóditottak." Az ideiglenes kormányzóság pénzügyminisztere: Duschek, *önként jelentkezett, s veretlen ezüst és arany formájában jelentékeny kincset szolgáltatott át."*

Igen, *a császár születésnapján* már csend volt. A hadakozó felek egyikéből börtönőr lett, a másikból rab . . . . Rab volt a fővezér — Görgei — s vele együtt a tisztek százai, kiket Aradról előbb Nagyváradra, onnét pedig szerteszét vittek fogolyként a szélrózsa minden irányába, miután előbb gondosan átvizsgálták ruháikat s podgyászaikat, s *elszedték tőlük — a Kossuth-bankókat! . . .*[2] Mert a győztes hadvezér — Haynau — még e napokban is többet foglalkozott a bankósajtó ügyével, mint bármi mással és legközelebbi jelentésében is siet örömmel adni tudtul felséges urának, hogy: *Megtaláltatott a bankjegysajtó is!* Egy ugyanezen napon Ó-Aradról küldött hivatalos jelentés pedig azt mondja, hogy

> . . . . Arad várában *és a szomszéd helységekben a hirhedt Kossuth-féle bankjegynyomdán* és *a Kossuth—Kiss lázadó vezérek* sok más értékes tárgyain kivül rengeteg ruha és felszerelésfélék találtattak . . ."[3]

[1] (A Temesvárott augusztus 16-án kelt hivatalos csapatjelentésből. Pesther Zeitung Augusztus 21. 1849.)

[2] Erről irja naplójában Görgeiné, hogy „ . . . Mihelyt Görgei és társai megérkeztek Váradra, elkobozták tőlük a Kossuth-bankóikat. Az elkobozás után ércpénzben Arturnak mindössze ötven tallérja maradt, a többieknek még kevesebbje, egyeseknek meg semmijök sem volt. Artur, hogy segitsen társain, meghagyta, hogy adják el a lovait bármi áron, a begyült pénzen fizessék ki a cselédeket és eresszék őket szélnek. Amikor Paskievics értesült, hogy Artur eladatja a lovait, s hogy a legteljesebb pénzszükében van, küldött neki háromszáz félimperiál aranyat ezzel az egy szó izenettel: „Kölcsön". („Az Est" 1911 februári számaiban „Görgeiné naplója").

[3] Pesther Zeitung 1849. aug. 25. „hivatalos rész". Ez a jelentés augusztus 21-én kelt.

E jelentések, s még néhány tudósitás[1] némi világot vet a nyomda sorsára.

Említettük, hogy augusztus 11-én, midőn Kossuth menekülés közben Radnán megállt, találkozott az épen pihenőt tartó Duschekkel, s a találkozás után Duschek csupán a kincstárt véve magához, és a pénzügyminiszteri személyzettől kisérve Aradra hajtatott. A nyomdaszemélyzet egyedül maradt a gépekkel Radnán, s midőn Kossuthot és kiséretét elvonulni látták, s az ujabb eseményekről értesültek, páni félelem fogta el az egész kis csapatot. Néhánya azonnal utnak indult; a nagyobb rész azonban még együtt töltötte az éjszakát, s ezek reggel megkapták Duschek üzenetét, hogy vonuljanak Világosra. Hátralékos fizetésüket is megküldte Duschek, és pedig oly módon, hogy ⅓ részt magyar államjegyekben, ⅔ részt pedig ezüstpénzben kaptak. Mikor a pénz zsebükben volt, tökéletesen felbomlott közöttük minden fegyelmi kötelék. Minden terv nélkül, csupán az ösztönnek engedve menekültek, ki Facset, ki Soborsin irányában, s csak egy kis csapat kelt utra a gépekkel Világos felé. Ezek a gépek Világosnál orosz kezekbe kerültek,[2] a munkások pedig igazolás után részint elbocsáttattak, részint Pestre fogságba hurcoltattak. — Az Erdély felé menekvő személyzet sorsa sokkal szomorubb volt. Ezeket a közeli oláh falvakban leselkedő mócok egyenként fogták el, s kifosztották őket. Elvették pénzüket, s elvették a magukkal hozott finom vésőket, reszelőket és géprészeket is, sőt ruházatuktól is nagyobbára megfosztották, s kegyetlenül megkinozták őket. Azután átadták őket az osztrák katonaságnak.

Az Aradon maradt gépek egyikén nyomták Kossuthnak e házában irott utolsó szózatát. „. . . . Cselekvéssel többé nem használhatok hazámnak, ha halálom valami jót eszközölhet számára, örömmel odaadom életemet áldozatul. Az igazság és kegyelem Istene legyen a nemzettel.“ *Ez az augusztus 11-én délután nyomott szózat volt a bankjegynyomda utolsó terméke.* 17-én este osztrák kézre került a vár, s ott a kazamatákban megtalálták „a hiressé vált bankjegysajtónak szétszedett és gondosan becsomagolt (wohlverpackten) részeit.“[2]

[1] Pesther Zeitung 1849 aug. 21. „Hirek“ rovat alatt meglehetős pontos leirást ad a nyomda sorsáról egészen a megadásig.

[2] Pesther Zeitung 1849 augusztus 21.

[3] Ramming ezredes: Der Feldzug in Ungarn.

Kossuth az ország határáról még egy utolsó sóhajt küld a gépek után. Menekülés közben ugyanis Karánsebes tájára érvén, (aug. 14-én) találkozik Bem gyorsfutárjával. Bem még mindig bizva szerencsecsillagának felderültében, visszatérésre biztatja Kossuthot. Ez azonban — ellentétben Bemmel — mindent veszve lát, s nem tud többé hinni a sikerben, mert a felbomlás bekövetkezett. „Az élelmiszer — irja Bemnek — teljes szükiben, s kizárólag harácsolásra vagyunk utalva . . . . *A bank Aradra szállittatott, tehát Görgei hatalmába került* . . . ." Néhány óránvira az ország határától még mindig az fáj neki legjobban, hogy a jegysajtót elvesztette, s végső soraival is azt irja Bemnek, hogy folytatja utját, s visszatérésének egyik főfeltétele az lenne, *„ha a pénzsajtó dolgozhatik, s rendelkezésemre áll . . . ."*

Állitsuk Kossuthnak ezen teregovai levele mellé az ellenfélnek, az osztrákoknak véleményét, melyet minden alkalommal hangoztattak a bankjegynyomdáról,[1] s akkor helyes fogalmat alkothatunk arról, hogy mily szerepet játszottak ez egyszerü gépek két nemzet történetében . . . . A bankjegysajtó valóban egyik főeszköze, egyik leghatalmasabb fegyvere volt a szabadságharcnak, s ha hamarabb elveszett volna a nyomda, hamarabb leveretett volna a szabadságharc is.

Mert a nyomda pénzt jelentett, és pénz nélkül már ekkor sem lehetett hadat viselni! . . . .

A győztes császári hadvezetőség nyomban a fegyverletétel után hozzálátott bosszujának kitöltéséhez. Befogatta s rögtönitéletileg kivégeztette a szabadságharc főbb vezetőit, s börtönre vetette mindazokat, kikről feltételezte, hogy némi szerepe lehetett az ellenállás kifejtésében. Bezáratta (az Ujépületbe) még a Kossuth-bankók rajzolóját és rézmetszőjét: *Tyroler Józsefet* is és bizonyára sulyos börtönre, sok évre elitéli, ha véletlen szerencse folytán nem akad

[1] „Alles dies spricht für den guten Geist, (a császári seregek magyarországi helyzetéről volt szó egy folytatólagos cikksorozatban) von welchen die k. k. Truppen Anfangs durchdrungen und beseelt waren, *bevor Kossuths Banknotenpresse ihr Teufelspiel begonnen,* und die Demoralisierung der Mannschaft mit diesen *papiernen Blendwerken der Hölle* nun auf das Eifrigste betrieben wurde. . . " (Pesther Zeitung, 1849. 8. Feber.)

olyan védnökre, ki 6 heti fogság után Haynautól kieszközölte szabadonbocsátását.[1]

Ki volt adva a jelszó: kiirtani a lázadás emlékét! Megsemmisitették tehát, vagy olvashatatlanná tették községek és testületek jegyzőkönyveit és irtották a — Kossuth-bankót. Török földön, hontalan volt már Kossuth, s rabláncon nyögött csaknem az egész vezérkar. Csak Komárom állott! (melyből egy kirohanással Klapka hadai bevették Győrt és ott voltak néhány napig, de csakhamar visszavonultak Komáromba).

A császári hadvezetőség, amint Győrbe ismét győztesen bevonult, legelőbb is egy öles plakáton[2] közhirré tette, hogy:

„. . . Minthogy a pártütők által itt létök ideje alatt valószinüleg ismét Kossuth-féle pénzjegyek tétettek forgalomban, mindenkinek a már e részben előbbi időben kiadott rendelet nyomán szigoruan meghagyatik, hogy azokat háromszor 24 óra alatt a térparancsnokságnak nyugtató mellett adja által . . .“

Mikor e hirdetés napvilágot látott, akkor már csupán Klapka tábornok képviselte a magyar ügyet. Azonban már ő is tárgyalásban állott a császári hadvezetőséggel Komárom várának átadására vonatkozólag. Néhány nap mulva aztán tényleg megtörtént az utolsó magyar vár feladása és ezzel

le volt verve a magyar szabadságharc!

Világosnál mult ki . . . Komáromban verték koporsójába az utolsó szöget.

---

[1] Haynaunak egy szép pesti zsidóasszony volt a szeretője. Ez vette pártfogásba Tyrolert és ki is szabaditotta. Hálából aztán elkészitette Tyroler, — aki akkor már világhirü rézmetsző volt — Almássy grófnak és a császári hadvezetőség más tagjainak képeit.

[2] „Győrött, augusztus 21-én, 1849. A cs. kir. városi parancsnokságtól“.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

„. . . nem lehet kegyelem tárgya . . .“

Mire az utolsó honvéd is letette a fegyvert, elmult már a nyár. Az őszi hervadásnak szomoru csöndje borult a magyar hazára a börtönök csöndje! Mert az egész ország egy nagy börtön. Leégett falvak, romokban heverő utcasorok, tönkretett országutak . . . ez az ország külső képe. Szomoru látvány tárul elénk mindenfelől, amerre csak nézünk. A pusztulás ördögi szelleme borult a hazára, s ugy tönkre tett mindent, hogy *éhinség kitörésétől lehetett tartani.*

A pesti kereskedelmi testület volt legelső, mely hivatása fontosságának tudatában kisérletet tett a végveszedelem elhárítására. Alig két héttel a világosi fegyverletétel után együttes tanácskozásra gyül össze mindhárom kereskedelmi testület s megvitatja azon módokat és eszközöket, melyekkel a haláltusát vivó magyar kereskedelmen még segiteni lehetne. *Augusztus 25—27-ig* tartó, háromnapos vita után elhatároztatott, hogy a még március végén a cs. kir. összminisztériumhoz beadott, de a háborus események miatt elintézetlenül maradt kérvényüket, melyben a Bécsben már létesitett *kisegitő pénztár* mintájára, egy Budapesten felállitandó hasonló intézmény létesitéséért esedeztek, most megujitják, s csupán azt fogják még kérelmezni, hogy e pénztárnak alapul kölcsönzendő összeg ne 1 millió forint legyen, (mint márciusban kérték), hanem 2 *millió forint.* Ez alkalommal megállapodtak a kérvény szövegében is, melyet mindhárom kereskedelmi testületnek háromhárom vezető embere aláirt. A közös kérvény néhány sor után, (melyben annak előzményeit ismertetik), az osztrák pénzjegyeknek a forgalomból való kiszorulásáról szól, melynek természetes következménye, hogy jelenleg minden készpénz csak Kossuth-ban-

kóból áll. Ezeknek „. . . teljes elértéktelenedése és ellenérték nélkül való beszolgáltatása az egész ország hirtelen elszegényedését kell, hogy okvetlenül előidézze. *Ezen pénzjegyek természetesen már kibocsátásuk óta törvénytelen fizetési eszközök voltak* . . ." s igy midőn azért folyamodnak, hogy az elértéktelenitési határozat visszavonassék, *nem jogukhoz ragaszkodnak, hanem kegyelemért esedeznek.* Ezt tenni pedig annyival inkább kötelességüknek érzik, mert „a forradalom teljes leveretésével e pénzjegyek megszüntek annak segédeszköze lenni." Tekintve pedig, hogy e jegyek beváltása egyedül Magyarországot terhelné, s általa az örökös tartományok iparosai is megóvatnának a károsodástól, bizton remélik, *hogy a forradalmi pénzjegyekkel szemben nem fog megmaradni elutasitó álláspontján a hatalom.* Ezeket szem előtt tartva ez alkalommal csupán a segélypénztár felállitása iránti kérésüket ismétlik. Ezt azonban annyival inkább, mert

> *„egyrészt minden pénz hiján az összes hitel és segélyforrások bedugultak, mi pedig az ország minden részében lévő adósainkon jelenleg és még valószinüleg sokáig, nem vehetünk meg semmit, másrészt azonban az itteni kereskedők nagy része nem volna képes az osztrák, cseh és morva üzletbarátai irányában fennálló kötelezettségeinek megfelelni, s igy ezek is megkárosodhatnának* . . ."[1]

A nagykereskedők társulatának *szeptember 6-án* tartott ülésén *Appiano* elnök jelenti, hogy a kérvény az összminisztériumhoz való felterjesztés céljából átadatott báró Geringer Károly császári biztosnak, *szeptember 18-án* pedig, egy ujabb összehivott ülésen tudatta, hogy a kérvény rendeltetési helyére jutott, s megnyugvással közölheti, hogy Krausz és Bruck (pénz- és belügy-) miniszterek támogatása révén remélhető a rövid időn belül való kedvező elintézés. [2] A nehezen várt elintézés csakugyan nemsokára megjött. Őfelsége egy *október 11-én* kelt legfelsőbb határozatával elrendelte a segélypénztár felállitását. Azonban *alapul csak 1 millió forintot rendelt,* s a segély-kölcsönök igénybevételére oly kikö-

[1] A kereskedelmi testület levéltárában talált fogalmazvány németből leforditott szövege.

[2] Lásd a kereskedelmi testület 1849 szeptember 6-iki és 18-iki jegyzőkönyveit.

téseket szabott meg az engedélyokirat, hogy ily feltételek mellett alig látszott valami haszna az intézménynek. A kereskedelmi testületek nem fogadták tehát el ily formában a kisegitő pénztárt, hanem felirtak ez ügyben a miniszteriumhoz. Többszöri ismételt kérésüknek, mellyel ezen ujabb kérvényük elintézését sürgették csak a következő évben lett foganatja, amikor végre *március 23-án* megkapták Ő felsége leiratát. Az ujabb engedélyokirat megváltoztatta az eső okiratban megszabott összeget és pedig *leszállitotta az engedélyezett alapot 550 ezer forintra.* Egyebekben azonban az előbbi feltételek megmaradtak . . . [1]

A kereskedelmi testületeknek szeptember elején kelt közös kérvényében festett helyzetkép még élénkebb szinezésben jelenik meg előttünk a pesti nagykereskedők testületének egy emlékiratában, melyet *1849 december 29-én* Koller Ferenc polgármester megkeresésére s azon kérdésére állitottak össze, hogy: milyenek „a pénzviszonyok és mik annak bajai“, továbbá: „mik okozták a kereskedelem hanyatlását és mik lennének e teendők a kereskedelem fellenditésére?“ Emlékiratuk, amit e kérdésre felelve állitottak össze, a pusztulásnak megrenditő képét mutatja . . .“ Csaknem bizton lehet állitani, — ugymond — hogy Magyarország kézmüves és gyári ipara a nullpont alá szállt, mert csak egyes nagyszabásu vállalatoknak sikerült végerejök megfeszitésével a közös sorsot kikerülni . . .“ Elpanaszolják ezután, hogy a nélkülözhetetlen szerek és cikkek a háboru és minden más akadály dacára is Ausztriából hozattak, s az ezekért járó fizetés fejében *minden jó pénz Ausztriába folyt, Magyarországon pedig csak a törvénytelen pénzjegyek maradtak forgalomban.*

„Ennek a 60 milliót kitevő pénzjegynek hatályon kivül való helyezése az országra oly bajt hozott melyet nem lesz képes elviselni, mert nemcsak az országnak egész gazdasága, hanem lakosainak összes vagyoni viszonyai, melyeket az események anélkül is sulyosan megingattak, tétettek ki a teljes tönkrejutásnak és az ország a teljes elpusztulás örvényébe sodortatott. Ha pillanatnyilag nem is volnának még érezhetők az ebből szükségkép előálló következmények, végül mégis csak felszinre fognak kerülni . . .“

[1] Lásd Pólya Jakabnál: A pesti keresk. testület története.

Befejezik aztán, annak vázolásával hogy a pusztitó viharok közepette szükségkép minden kereskedelem és minden hitel megszünt. Ez rövid időn belül kihatással lesz a belső viszonyokra, ami aztán nem maradhat hatás nélkül Ausztriára, a főhitelezőre sem. Gyors segélyre van szükség, s e célból az uralkodó kegyéhez fordulnak:

„. . . Ő Felsége kegyeskedjék országát, mely *tévedéséért* ugy is sulyosan bünhődött, a teljes elszegényedéstől megvédeni s azt: a 60 milliónak bár csak részben való kárpótlása által arra képesiteni, hogy eleget tehessen ugy állami, mint polgári kötelezettségeinek, hogy ismét a szép és gazdag Magyarország lehessen . . .“

Emlékiratok ez időben — mint minden válság alkalmával — bőségesen termettek, s e jegyzékek hü képét adják az ország gazdasági helyzetének. A hirlapok azonban eleinte alig-alig foglalkoztak behatóan a kérdéssel, mert a gondolat szabad megnyilvánulásának határ szabatott, s a szigoru cenzurán csak kevés panasz hatolhatott keresztül. Magyarország ügyének jóformán csak a külföldi lapok voltak szószólói, melyek a tömeges kivégzések ügyével mind behatóbban kezdtek foglalkozni. Ily — külső — behatás alatt lassan-lassan eszmélni kezdett a szomszéd állam — a testvérország — is és csakhamar tudatára ébredtek a veszedelemnek, mely Magyarország gazdasági csődje esetén Ausztriát fenyegeti. A magyar pénzjegyek még mindig megoldatlan kérdését e szempontból kezdték vizsgálni, s csakhamar ijedten állapitották meg, hogy azok végleges elértéktelenedése vagy elértéktelenitése Ausztria legbiztosabb fogyasztó piacának tönkrejutását, vagyis elvesztését eredményezheti. Mind sürübben, s mind hangosabban állást foglalnak tehát az elértéktelenités ellen s a fenyegető veszély elháritása céljából radikális intézkedések azonnali alkalmazását sürgetik. Feljajdulásaival legelől a bécsi „Presse“ jár, mely nem egyszer éles és maró birálattal fordul az összkormány ellen a magyar pénzjegyek ügyében, november 18-ki számában pedig igen lesujtó hirek hatása alatt kijelenti, hogy „habár a miniszterium szilárdul el van tökélve a Kossuth-bankók áldozataiért legkisebbet sem tenni, mi mégsem hagyunk fel minden reményünkkel . . .“ A magyar

pénzjegyek részleges beváltása mellett emel szót, s e célból a következőket javasolja:

1. A kamatozó kincstári jegyek és az 1 és 2 forintos bankjegyek az akkori törvényes miniszteriumból a helytartó főherceg mint a király helyettese, megerősitése mellett adattak ki, tehát ezeknek kellő beváltása körül jogi szempontból kétség nem lehet. Azon ezüst alap, mely a fentebb emlitett bankjegyeknek alapul szolgált, a kormány által lefoglaltatott, s 4 millió ausztriai bankjegy határoztatott a magyar 1 és 2 forintos bankjegyek beváltására; de az ezen müveletre kijelölt királyi sóhivatalok nagy része a legutolsó időkig az insurgensek hatalmában volt, ennélfogva e feladatukat be nem tölthették; ennek következtében aránylag csak kevés váltatott be, s *az arra határozott 4 millió kifogyásáig a beváltást folytatni kellene.*

2. A még törvényes magyar országrendek ő felsége elébe terjesztették a 42 milliónyi magyar papirpénz kiadása iránti törvényjavaslatot, mely papirpénz később, nem nyervén királyi sanctiót, *erőszakkal* és a rögtönitélet engedelmével a közönségre feltolatott; ez attól áldozattal is menekülni akart, és tény, hogy a császári királyi seregeknek január 5-én Budapestre történt bevonulása alkalmával aránylag ott kevés magyar papirpénz volt, mert annak mindenki mesemmisitésétvárta. De midőn az álladalmi pénztárak e Kossuth-jegyeket nemcsak folytonosan fizetés gyanánt elfogadták, hanem a cs. kir. hivatalok, a sereg és kamara szükségleteiért járó fizetéseket, nemkülönben mindenféle hivatalnoki fizetések kiszolgáltatását ezen valutában tették, *és polgári hatóságok formaszerinti sententiák által a vonakodó hitelezöket, árusokat, stb. ezeknek teljes elfogadására kötelezték;* ekkor *azoknak hitele megerősödött az usus által,* mely a fejedelem hallgatag megegyezéséül vétetett; a Kossuth-pénzjegyek szaporodtak a forgalomban, holott a többi fizetési eszköz mindinkább tünt el.

3. A Kossuth-jegyek egész Magyarországon és minden néposztály között el vannak terjedve; aki tagadja ezt, menjen a Tiszavidékre, árva- és takarékpénztáraknak egyetlen készpénzét, a munkásoknak vagyonát, és a kereskedőnek forgó-

tőkéjét képezik; az igaz, hogy több kereskedő Kossuth-jegyei egy részét sok termesztőnek a nyakába tudta vetni, de azért ezen osztálynál is elég maradt arra, hogy fizetésre képtelenné tegye, ha e papirral valami kiegyenlités nem történik.

Magyarország mostani állapotja pénzügyi tekintetben hasonlit egy láng fellobbanásához, mielőtt az kialudnék; — minden ember, aki a Kossuth-jegyeket beadta, vagy még elrejtve tartja, (mi pedig csaknem általánosan az eset a föld népénél), még mind remél; a beadási nyugtatványokat, vagy e pénzjegyeket pénznek veszik; még mind nem tudnak megbarátkozni azon gondolattal, hogy értéktelenek és folytatják szokott életmódjukat. De midőn egyszer e remény határozottan el lesz veszve, akkor fog a bukás rutul kiütni, *ekkor lesz Ausztria müiparos és többi néposztályaira nézve is érezhető; mert mi mindnyájan ezer láthatatlan kötelékkel vagyunk egymáshoz láncolva, s mi egyikünknek fáj, azt nemsokára a másik is fogja érezni.*

E visszahatás csak gyökeres rendszabályok által kerülhető el, ennek minden halasztása a bajt csak neveli, — a kölcsönök csak palliativ szerek, a pillanati zavarokat enyhithetik ugyan, de csak ugy lesz gyökeresen segitve, ha az adós fizetésre képessé tétetik.

A Kossuth-jegyek beváltása ellen felhozzák azoknak az insurgensek részéről történt pazarlását — de ez csak az utolsó időszakra nézve áll; — de vegyük fel, hogy a 75 millióra becsült kibocsátott összeg egy harmadával ugy történt, *miként tehetjük fel, hogy Magyarország, minden viszonyok feldulása s ennek visszahatása nélkül Ausztria müiparára, 50 milliónyi veszteséget megbir?* De ha a részleges kárpótlás megállapittatnék, tekintetbe veendő, hogy sok millió ruházat, fegyverzet, hadi és más tárgyakra és épületekre fordittatott, mely most a cs. kir. kincstár birtokába jutottak.

4. A kormány a volt magyar pénzügyi elöljáróságtól feladott kibocsátási összegét a Kossuth-jegyeknek, a meghatározandó kárpótlási összeg alapjául veheti s a kijövő *quotiens* felét a már beadottakért azonnal kifizetheti; a további beszolgáltatásra pedig az egész országban egy ujabb, például

4—6 hét volna kitüzendő, melyen tul többé soha semmi beváltás nem történnék; — ezen utólagosan beszolgáltatottakért is a quotiéns fele azonnal kifizettethetnék, s a beváltási időhatár eltelése után a másik rész is *pro Rata* a már egészen bejött összes summára feloszt athatnék.

5. Hogy a többi koronatartomány e pénzkárpótlás által nem szabad, hogy szenvedjen, bizonyosnak látszik előttünk; a kárpótlás maradjon Magyarország terhe, s kezeltessék ezen teher is ugy, mint kezeltetnek a magyar tartományi jövedelmekre kiadott utalványok; mi sokkal igazságosabb, mintha a jelenkor, egész forgó tőkéjének elvesztése által képtelenné tétetik magát eltartani, nem is szólva arról, hogy az álladalom terheihez járulni sem lesz képes.

6. Ha a velencei pénzviszony legmagasabb helyt tekintetre méltatott, mikép kétlenők, hogy Magyarországon is ezt tenni tanácsos; minthogy a magyar forradalom eredetét tekintetbe kell venni, s megadni, hogy az ország előtt az igazság egy ideig el volt leplezve, hogy félrevezettetett, hogy a forradalomban részt vett polgári és katonai egyéneknek legnagyobb része oda taszittatott, mert mig szivben jó, császári érzelmüek voltak, s ahhoz képest cselekedni véltek, a törvény szava szerint már lázadók valának és számokra már ekkor nem volt visszalépés . . .“

Lényegileg a Pressével azonos álláspontot foglalt el a *bécsi* „Lloyd“[1] is, melynek fejtegetése azért is külön figyelemre érdemes, mert a „*kibékülés és kiengesztelés*“ mellett foglal állást, s e célra legalkalmasabbnak a magyar pénzjegyeknek érvényességükbe való visszaállitását találja.

„Legjobb gazdaság most — ugymond — nem takarékoskodni azon eszközökkel, melyek e néposztály javára szolgálnak. *A birodalom jólléte az ők jóllétén alapul és hüségök s vitézségök a birodalom szilárd oszlopává leend*, mint korábbi időkben volt. Nem változott azon meggyőződésünk, melyet eddig is kimondánk, hogy Magyarország jelen szorult állapotán nem segithetni gyökeresebben, mint a megbukott for-

[1] A Lloyd cikke; magyar forditásban megjelent a Figyelmező december 16-iki számában.

radalmi kormány pénzjegyei mérsékelt kárpótlása által. Az egész kárpótlási összeget hordozhatja az egész Magyarország. Az országnak e jegyek beváltása által nyujtott anyagi segély nagy és tartós eredményeket szülne; és mint kibékités és kiengesztelés rendszabályát tekintve, bátran mondjuk, hogy vele egy vonalba más rendszabály nem állitható. Magyarországon a forradalom élő fája ki van vágva, de gyökeresen kiirtva csak akkor lesz, midőn a jegyek be lesznek szolgáltatva. Ily nevezetes eredmény ne érdemelne nagy áldozatot?

Nem volna-e okos és méltányos dolog, a magyar néppel tettleges jótéteményt éreztetni, s pedig olyat, melynek jelentése a legszükeszüebb előtt is felfogható, melynek előnye a legszegényebb által is érezhető lenne? . . ."

A félhivatalos „Figyelmező"-n kivül — mint emlitettük — a többi magyar lap alig foglalkozott a pénzjegyek ügyével. Terjedelmesebb fejtegetést csupán egyet találhatunk, s pedig a „Magyar Hirlap" december 4-iki számában, mely a takarékbetétek, s általában a takarékpénztárak helyzetével foglalkozik, s azt ajánlja, hogy a takarékpénztárak tartsanak közös gyülést, és a gazdasági válságra való tekintettel *határozzák el a kisebb intézetek egyesülését egy nagy pénzintézetté.* Ajánlja továbbá, hogy a takarékpénztárak meneszszenek küldöttséget a miniszteriumhoz, megkérni, hogy rendelet utján határozza meg a kormány, hogy *a Kossuth-bankók által szenvedett kárt a betevők szenvedjék-e vagy az intézet?* E közleményre a „Figyelmező" december 15-iki számában Bizony Tamás felel, s helytelennek találja a *„Magyar Hirlap"* álláspontját.

„. . . Eddig a takarékpénztárakba betett pénz elveszhetetlennek tartatott — ugymond. — E hitet megrenditeni az ipar és takarékosság szempontjából, melyek a társas jólétnek nevezetes tényezői, nem lenne tanácsos . . ." Egyébként sem állanak az intézetek oly rosszul, hogy veszély fenyegetné azokat és „ha a közönség előtt a takarékpénztárak hitele, mint eddig, továbbra is megmarad, a remélhető forgalom által mindig lesznek oly állapotban, hogy azoknak, kik pénzökre szorulnak, eleget tehetnek. Csak egyszerre ne rohantassanak meg . . ." Ily körülmények között a „Magyar Hirlap" javas-

latát inkább károsnak, mint hasznosnak tartja. „A kormánytól — irja — mi egészen más beavatkozást reménylünk, t. i. a kármentesitést . . . Mi pedig a tőkék összesitését illeti, szintén nem hisszük üdvösnek. A takarékpénztárak jótékonysága főként abban állott eddig is, hogy több helyeken lehetett betenni, s több helyeken lehetett becsületes kölcsönhöz jutni. Az utóbbi a mi viszonyaink között majdnem oly fontos, mint az első. Ez pedig az intézetek helyeinek kisebb számra olvadásával mind kisebb térre szorittatnék."

Megállapithatjuk, hogy a „Figyelmező"-nek a Kossuth-bankók ügyében *ujabban* elfoglalt álláspontja a közóhaj kifejezője volt. Mindenki arra vágyott, hogy az érvénytelenitési parancsok viszszavonassanak.

A kereskedelmi testületek, mint a legérzékenyebben sujtott osztály képviselői, azon hirek hatása alatt, hogy eddigi kérvényeik elvetésével, az érvénytelenités hatályban marad, arra határozták el magukat, hogy kérelmükkel egyenesen az uralkodóhoz fordulnak. A nevezetes ülés, melyen ez elhatároztatott, november első napjaiban tartatott; előbb egyenkint, majd mindhárom — nagykereskedő, polgári kereskedő és izraelita kereskedő — testület együttesen gyülésezett. Az együttes gyülés határozatából kifolyólag egy emlékiratot szerkesztettek, melyet mindhárom testület aláirt. (Kelt 1849 november 20-án). November végén egy bizottság választatott, mely a kérvényt Bécsbe volt viendő. Előbb azonban a felségfolyamodvány kinyomattatott, hogy a befolyásos tényezőknek pártolás céljából átadhassák annak egy-egy példányát. December elején jelentkezett a küldöttség kihallgatásra a felségnél, azonban nem kaptak engedélyt a megjelenésre. Okul az adatott, hogy *egy oly fontos pénzügyi rendszabály, mint amilyen a Kossuth-bankók ügyében kérelmeztetik,* **nem lehet kegyelem tárgya**. Utasitották a küldöttséget, hogy keressék az alkotmányos utat, vagyis forduljanak kérelmükkel a cs. kir. belügyminiszterhez. A küldöttség tehát kénytelen-kelletlen a belügyminiszterhez fordult, s ott nyujtotta át a testületek következő folyamodványát:

Felséges Urunk!

„Az összes pénzviszonyok sajnos szétrombolása és ezen minden tekintetben elpusztitott ország lakosainak általa elő-

idézett tehetetlensége, az összes vállalatok s kereskedelem pangása, mely a rákbántalomhoz hasonlóan naponkint fenyegetőbb mérvben terjed, szorgos kötelességünkké teszi, hogy Felséged előtt hódoló tisztelettel azzal a kérelemmel jelenjünk meg, hogy méltóztassék a Kossuth-bankók megparancsolt értéktelenedése által okozott általános elszegényedés elhárítását legkegyelmesebb atyai megfontolás tárgyává tenni.

Ha a célra való tekintetből Felséged trónja elé a valódi tényállás vázolását bátorkodunk juttatni, azon feltevés alól menteseknek érezzük magunkat, mintha abból legalázatosabb esedezésünk érdekében valamely jogot formálnánk, sőt ellenkezőleg, csakis az a szándékunk, hogy Felséged atyai kegyének eszközt szolgáltassunk arra, hogy szive sugallatát követhesse és jog helyett kegyelmet gyakoroljon.

A kamatos utalványok és a magyar 1 és 2 frtos bankjegyek létesitése, mely a teljhatalmu főherceg nádor szentesitésével eszközöltetett, az országnak minden lakosában azt a gondolatot kellett ébresztenie, hogy ezt az országot a Felség akaratából külön pénzforgalommal akarják ellátni.

Nem sokára az országgyülés felhatalmazást adott negyvenkét milliónyi magyar pénzjegy kibocsátására és ezen határozatát szentesités alá is terjesztette, közben pedig ezen papirpénzt a törvényes minisztérium felelőssége mellett forgalomba hozták.

Habár az 1848 október 3-án kelt manifestum ezektől a jegyektől meg is tagadta a szentesitést, mégis a hatalom birtokosai ennek a legmagasabb parancsnak szerkezetében és formájában és a viszonyok kényszerében, különösen pedig a rögtönitélő birósággal való fenyegetésben hatályos eszközt találtak arra, hogy azoknak a kormánynál általános elfogadást biztositsanak.

Midőn a cs. kir. hadak 1849 január 5-én Budapestre bevonultak, egy lépés sem történt az u. n. Kossuth-jegyek érvénytelenitésére, sőt azok Felséged teljhatalmu megbizottja szeme láttára nemcsak a magánforgalomban maradtak kifogástalanul érvényben és elfogadtattak teljes névértékben,

az összes köz- és királyi pénztárakban, hanem azokat a kir. pénztárak cs. kir. szállitóknak, cs. kir. hivatalnokoknak, röviden mindennemü kincstári fizetések teljesitésére ismét kiadták. Ezeknek a tényeknek azt a gondolatot kellett ébreszteniök, hogy Felséged az illető pénzjegyeket hallgatag szentesitette. S ez a gondolat annál inkább helyt foghatott, hogy az ujonnan szervezett polgári biróságok Felségednek sok hű alattvalóját, kik ezeknek a jegyeknek elfogadását megtagadták, szabályos itélettel kötelezték azoknak fizetésképp való elfogadására. Ez természetesen idézte elő azt is, hogy a jegyek a kereskedelmi forgalomban is elfogadtattak, habár az osztrák bankjegyekhez mérten 4—6 százalékkal kisebb értékben. De ezt az a tény okozta, hogy azokat nem lehetett az Ausztriában teljesitendő fizetések kiegyenlitésére felhasználni. A magyar pénzjegyekben való bizalmat megingatta az alsó-ausztriai kormánynak 1849 febr. 24-én kelt intézkedése és ujra megingatta az 1849 márc. 8-án kelt rendelet, mely ezeknek a jegyeknek a közpénztárak által való elfogadását megtiltotta, de azokat a magánforgalomban meghagyta. Nemsokára azután elvonultak a cs. kir. csapatok; beállt a háboru szerencsétlen katastrófája egész az osztrák határokig, és ismét rögtönitéletileg üldöztetett a magyar pénzjegyeknek leszállitott értékben való elfogadása, vagy pláne el nem fogadása, és ily módon lassanként elvonattak a mi másnemü értékeink és Kossuth-bankókkal pótoltattak.

Nemcsak azok a vidékek, melyek elejétől kezdve csaknem a végeig a lázadó hadak által maradtak megszállva, és ahol a Kossuth-bankók az egyedüli forgalmi eszközt képezték, ahol ki volt zárva akár csak egy pillanatra is ellentállani azok elfogadásának, — áll elő ezáltal teljes elszegényedés, hanem azokon is, melyek felváltva majd a lázadó, majd a cs. kir. seregek álal voltak elfoglalva, az osztrák bankjegyek ezerféle módon kivonattak és Kossuth-bankjegyek által lettek helyettesitve; mert az előbbiek nemcsak a kereskedők által vásároltattak össze, és az osztrák ipari termékek beszerzésére és megfizetésére fordittattak, ezáltal Magyarországból kivitettek, hanem egyszersmind a kereskedők áruraktárai

Kossuth-bankók ellenében meg is vásároltattak; a művész, az orvos abban kapták honoráriumaikat, a hivatalnok a fizetését, a nyugdijas az ő nyugdiját, az iparos, a háztulajdonos, a járadékbirtokos fizetéseiket és jövedelmeiket s ezen papirosban kapta munkás a bérét, a paraszt az értékesitett termesztményeinek ellenértékét, és még a nagyobb termelők és terménybirtokosok is gyakran Kossuth-bankóért adták el a raktáraikat, miután a hadi események forgatagában nagyobb biztonságba vélték azokat elpusztulás és egyebek ellen helyezni pénzjegyekben, mint nagy tért elfoglaló termesztményeikben. Ily módon a magyar társadalom minden rétegének van több-kevesebb azon szerencsétlen papirból. Ebben fekszik a szegénynek megtakaritott garasa és a gazdagnak vagyona.

A cs. kir. csapatok fényes sikerei következtében országunkban a lázadás, hála Istennek, most már el van fojtva. Csak most láthatjuk azonban először teljes nagyságában azon örökké sajnálatos nyugtalanságok által ütött mély sebeket; egyéb elborzasztó bajok mellett az országnak csaknem kizárólagos üzemtőkéje egészen elértéktelenedve, és most már nemcsak azon veszteségek nyomnak bennünket, mit a birtokunkban volt és beszolgáltatott, vagy értékes, jószágainknak még korábban Kossuth-bankók ellenében való eladása következtében szenvedünk, hanem még sokkal érzékenyebben sujt bennünket az a szomoru meggyőződés, mit a most lefolyt pesti Lipótnapi vásár hozott számunkra, hogy nevezetesen a vidéken lévő oly számos künnlevőségünk legnagyobb része behajthatatlanná lesz, miután adósaink az áruikért kapott Kossuth-bankók elértéktelenedése következtében becsületességük dacára fizetésképtelenek lesznek, s velök együtt és azonos okból elszegényednek az ő fogyasztóik is, nekik tehát ezek nem tudnak fizetni és szükségleteiket is a legnélkülözhetetlenebbekre kénytelenek szoritani. Mind ennek ugy reánk, valamint a velünk szorosan összeforrott osztrák müiparra és keresetre a leghátrányosabb visszahatással kell lennie.

Ez a mi országunk állapotának igazi képe, és nemcsak a félrevezetett és most már kiábrándult alattvalók, hanem mi is, kik a legmagasabb uralkodóház iránt mindig hű ra-

gaszkodással, Felségednek kipróbált alattvalói voltunk, — mi, kik azon szomoru viszonyok között szóval és tettel mindig hozzájárultunk a bajoknak lehető enyhitéséhez, — mi, kik a mi fenkölt uralkodónkra való lélekemelő gondolattal Felségedért megadással szenvedtünk és türtünk, — mi és mindazok, kik ezen boldogtalan Kossuth-bankókat nem közvetlenül, soha önként, hanem a körülmények hatalma következtében, részünkre eszközölt letétek, zálogok nyilvános intézetekben való részvétel, csődtömegek, stb. következtében elfogadni kényszeritteténk, és adósaink utján érdekeltségbe (ins Mitleider) vonatánk, — ugy a magunk, valamint oly sok-sok ezer család nevében, melyeknek jólléte szétromboltatnék, — oly sok özvegy és árva nevében, kiknek existentiája megsemmisittetnék, Felséged lábai elé borulunk kegyelemért.

Habár Felséged atyai szive a mi kérésünk bevárása nélkül is igyekezett, a mi és az ország szükségét enyhiteni számos kölcsönnel és támogatással, — többi közt legutóbb a pesti kereskedelmi testület részére legkegyelmesebben engedélyezett kisegitő pénztárral — amit mi gyermeki hálával elismerünk és méltányolni is tudjuk ezen jótéteményeket teljes egészükben, csupán ezek utján azonban nem lehet a bajokat elenyészteni; ezen eszközök a lakosságot nem hathatják át és kedélyüket nem nyugtathatják meg egészen.

Engedje meg Felséged, hogy mi, mint legmagasabb személyének loyális alattvalói, mint Ausztria hű állampolgárai, akik az összmonarcha nagyságát, hatalmát és dicsőségét őszintén és igaz szivből kivánjuk, Felséged lábai előtt a gyermeki nyiltszivüség érzetével kinyilatkoztathassuk, hogy még a legnagyobb összegek, melyeket Felséged legmagasabb kegye engedélyez, sem elegendők ahhoz, hogy aggodalmainkat eloszlassa, hogy az oly áldástalan forradalom emlékei nem tünnek el egészen, mielőtt azon szerencsétlen pénzjegyek rejtekhelyeikből ki nem vonatnak, a mi azonban csak kárpótló beváltás utján látszik keresztülvihetőnek. A beváltás a magyar koronatartományt terhelvén, ennek lakosai által volnának lassanként törlesztendők, a helyett, hogy a jelenkornak — melyet elpusztitana — üzemtőkéje egyszerre elvétetnék, a mi

által általános elszegényedés, egy még soha nem létezett öszszeomlás és üzlettelenség állana be, a mik Ausztriának egyéb koronatartományaira is, valamint azok kereskedelmére, gyárainak forgalmára és általános jólétére okvetlen kihatással volnának. A kereskedelmet csak szilárd alapokon nyugvó állandóság és rend éltetik és csak akkor biztositják az ország virágzását, ha a kormányzat erejében és a lakosság érzelmeiben gyökereznek. Hála Istennek a mi magas kormányunk hatalma, valamint erkölcsi ereje most már legyőzhetetlen, és a lakosságnak egész gondolkozó része szeretettel és ragaszkodással áll oldala mellett; az ország tehát minden eshetőség ellen védve van — és mégis — engedje meg Felséged alázatos hódolattal kijelentenünk, hogy összeszorul a szivünk arra a gondolatra, hogy ez országban milliónyi ember van a Kossuth-bankók sorsában érdekelve, hogy ezen emberek egy nagy része képtelen önálló, — még kevésbbé okos — és kötelességszerü gondolkodásmódra, és hogy az anyagi érdekek — az emberi cselekvésnek ezen nagy hajtókerekei — rosszakaratulag fel volnának használhatók arra, hogy Kossuthbankóik teljes névértékben való túladhatásának kecsegtetésével, ezen könnyen felizgatható tömegeket megcsalják, aminek természetesen csak az ő és az ő felbujtóik romlásával lehetne végződnie, a mi egyuttal mégis kikerülhetetlenül maga után vonná nyugodt és Felséged iránt legbensőbb meggyőződésből hűséggel odaadó alattvalóinak tönkremenetelét és szerencsétlenségét. Mi tehát ezen többször emlitett papirban azon kellemetlen erjesztő anyagot látjuk, amely Magyarországnak a többi koronatartományokkal való őszinte kapcsolata természeti és ipari kincseik kicserélése által mindkét fél jóllétére ezek következtében maga után kellene vonnia — a kedélyeknek folytonos zavarásával és izgatásával nagyon hosszu időn át akadályozhatná.

Felséged legmagasabb figyelmét az sem kerülheti ki, hogy az adóképesség csak a termelésképességtől, ez pedig csupán az üzemtőkétől tehető függővé — ahol ez utóbbi tökéletesen hiányzik, amint ez hazánkban a Kossuth-bankók bevonása következtében előállott, ott sem az ország termékeny-

sége, sem a munka verejtéke nem elégségesek ahhoz, hogy a közterhekhez alapot vagy jövedelmet szolgáltasson. Puszta és kihalt az ország legtermékenyebb virányainak egy része — földmüvelés és álattenyésztés parlagon hevernek — és a jóllétnek és adójövedelemnek leggazdagabb forrásai még sokáig el lesznek zárva, ha mindenki megfosztatik azon eszközöktől, melyekkel elkeseredett háboru által előidézett veszteségek pótolhatók.

Ezen fájdalmasan őszinte tapasztalásra alapitott meggyőződéstől áthatva, bátorkodunk az ide mellékelt javaslatot ·/. alázatteljesen Felséged lábaihoz tenni és ehhez azon kérést csatolni — Kegyeskedjék Felséged a fentemlitett körülményeket atyailag megszivlelni és *a magyar pénzjegyek pótkártérítését* azon alapelvek szerint, — melyet Felséged szivjóságtól vezetett magas bölcsesége fog meghatározni — örökölt fejedelmi kegyénél fogva *kimondani*, és ezáltal legmagasabb személye milliónyi megszomoritott alattvalójának jólétét hosszu időre megalapitani.

Az isteni gondviselés Felségedet azon nagyszerü feladat elé állitotta, hogy Ausztria béke-angyalaként jelenjen meg, hogy széthuzó (heterogén) részeiből egy nagy, erős összbirodalmat, és meghasonlott néptörzseiből egy nagy testvérnépet alapitson; a gondviselés Felségednek erőt is fog ahhoz kölcsönözni, hogy ezen isteni szép feladatot, Felséged minden alattvalójának örömére végrehajtsa és a sok millionyi magyar (ungarischer Landeskinder) gondolatainak soha ne nyujtassék alap arra, hogy zavarva lássa a nagy népcsaládba való belépésének örömét az ezzel egyidejüleg kimondott elszegényedésnek aggodalma által.

Pest, 1849. november 20.

A szabadalm. nagykereskedők testületének nevében.

Elnök: J. Appianó.

Jac. Lackenbacher, Franz A. Jalics, M. L. Kanitz Sohn, Joh. G. Halbauer, L. M. Koppel.

A szabad. polgári kereskedők testülete nevében. Elnök: Franz Aigner.

Alois Walthier, Paul Schreiber, Adolf Aebly, Josef Záko, N. Pscherer.

Az izr. nagykereskedők testülete nevében. Elnök: Gerson Spitzer.

Jacob Kern, Leon Hirschler, Veit Singer, H. Englaender, Moritz Blass.

Külön mellékletre volt nyomva azon terv, mely szerint a Kossuth-bankók *magyar kir. kamatmentes* utalványokkal cserélendők ki, melynek összege 60 év alatt adóban szedendő be. A terv szerint azoknak elismervényei, kik már beadták jegyeiket, 50 százalékkal, kik még csak ezután fogják azt beszolgáltatni, csak 25 százalékkal volnának beváltandók.

— — — — — — — — — — —

A belügyminiszter átvette a kérvényt, egyben azonban jelezte, hogy alig-alig remélhetnek kedvező eredményt. Sőt néhány nap mulva félhivatalosan is tudomására adatott a küldöttségnek, hogy „. . . . ámbár tökéletesen méltányolja és sajnálja a minisztérium az országra a pénzjegyek jogtalan kiadása által felidézett inségét, de semmi jogi alapot, sem elegendő politikai indokot nem látott arra, mely a küldöttségnek más, mint tagadó választ adnia engedte volna.“

E leverő hir dacára még mindig nem szünt meg egészen a remény. Itthon is beszélték s Bécsben is járta a hir, hogy a jótékonysági intézetek és takarékpénztárak okvetlenül kárpótlást fognak kapni a kormánytól.

Az 5 százalékos kincstári utalványok birtokosai is mozogni kezdtek, s december közepén folyamodást nyujtottak be a fővárosi hatósághoz az utalványok beváltása ügyében. A cs. és kir. biztos azonban nem volt ezidőtájt Pesten, s helyettese várakozásra intette őket addig, mig főnöke visszaérkeznék.

Az aggódó reménységet egyszerre alaposan letörte a következő hirdetmény:

„Értésére esvén a cs. kir. katonai parancsnokságnak, hogy több vidékeken, főleg pedig falukon, ahová a hirdetmények talán későn érkeztek, még most is ugynevezett Kossuthbankjegyek találtatnak, melyeket az illető tulajdonosok az e végre kitüzött határidőnek eltelte után most már félelemből

eltitkolják, ennélfogva a kérdéses magyar bankjegyeknek az illető cs. kir. katonai parancsnokságnak történendő kiszolgáltatására ujabbi és legutolsó határidőül folyó év s hó 31-ig kiterjesztetik, azon megjegyzéssel: hogy ennek eltelte után az ilyen bankjegyek eltitkolóira a törvény szigorusága egész mértékben alkalmaztatni fog. Pesten, december 12. 1849. A cs. kir. kerületi katonai parancsnokság által."

Ha voltak még bizakodók, ugy azokat e hirdetés, és ha voltak még kétkedők, ugy azokat a hirdetés nyomán ujból egész szigorával felujult hatósági eljárás végkép kiábránditotta. Végsőt lobbant a reménység gyengén pislákoló lángja, s meglepetés számba se ment többé, mikor a kereskedelmi testületek 1849 november 20-ki emlékiratára és kérvényére elutasitó válasz érkezett; a nagyfontosságu és terjedelmes felségfolyamodványra néhány sornyi felelet:

„864. szám. A belügyminiszter ur értesitése szerint a magas minisztertanács határozata szerint ennek a kérvénynek hely nem adatott. Pest, 1850 február 5-én. Felsőbb meghagyásból: Christen, titkár."

. . . . E néhány soros leirattal végleg megpecsételtetett a szabadságharc pénzjegyeinek sorsa.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

. . . *A magyar állameszme 1848—49-ben kultureszme volt: a magyar pénzjegyek a kultura fegyverei voltak!*

A magyar pénzjegyek megjelenéséhez a jobbágyság felszabaditásának, elmulásához a népnyomor visszatérésének emléke füződik!

FÜGGELÉK

▫▫

I.

AZ ALMÁSSY-BANKÓ

(Megjelent a „Numizmatikai Közlöny“ 1909-ik évi IV-ik füzetében)

Az 1848-ik év elején a népek elégedetlensége és reform iránti vágya egyszerre, mint varázsütésre kitört. Az ágyuk dörgésének s a fegyverek csattogásának zaja felverte egész Európa csendjét. Összeütközött a népakarat s az önkényuralom . . .

A nyers erők e nagy összeütközése nagy anyagi erőknek harcbavitelét is eredményezte.

A hadviseléshez pénz kell. Pénz pedig mindég akkor a legkevesebb, mikor az államot válság fenyegeti. A 18-ik század második felében a hadvezetéshez szükséges tőkék előteremtése terén nagy könnyebbülés állott be. Mig ezelőtt a fejedelmek legfeljebb ugy segitettek zavarukon, hogy a törvényes pénzhez kevesebb nemes fémet használtak mint kellett volna, most egyszerüen Gutenberg találmányát — a sajtógépet — állitották be a harcászat szolgálatába. Papirpénzzel fedezték a háboru költségeit. Igy került minálunk az első bankó forgalomba Mária Terézia uralkodása idején, s ettől kezdve a csatazajba egy uj hang vegyült: a papirpénznyomó-gép zakatolása. És ez a zene megismétlődött a hét éves háboru óta mindég, valahányszor a hadsereg táborba szállott. Most, mikor az uralkodó párt s a magyar kormány között a szakadás elkerülhetetlenné vált, a magyar kormány első cselekedetének egyike volt, hogy bankjegysajtót állitott fel. Mikor meg a Magyarországon müködő osztrák hadak fenntartását a pénzügyi tönk szélén álló birodalom egyéb módon nem tudta fedezni, a hadvezetőség követte a magyar kormány eljárását, s ő is harcba állitotta sajtógépeit.

Ő felsége *1849. március 22-én* rendelte el, hogy a hadviselés költségeinek fedezésére Magyarország jövedelmeire kényszerfor-

galmu utalványok bocsáttassanak ki. Windischgrätz Alfréd herceg cs. k. tábornagy egy budai főhadiszállásáról *1849. ápril 10-én* kelt hirdetésében adja köztudomásra legfelsőbb elhatározását „A rendkivüli költségek fedezésére — ugymond — mellyeket Magyarország jelen állapota igényel . . .“ Magyarország jövedelmeire egyenként 5, 10, 100 és 1000 frtos cimletekben utalványok fognak kibocsáttatni; ezek „ . . . Magyarország minden közpénztáraiban pengő pénz gyanánt teljes névértékben elfogadtatnak és hasonlóképen minden magánfizetésekben is elfogadandók.“

E hirdetés szerint tehát egy speciális magyar papirpénz volt kibocsátandó, kizárólag Magyarországra terjedő kényszerforgalommal, mely papirokat a hirdetés szerint „mihelyst a helyreállitott béke és rend engedi . . .“ ő felsége kormánya lassanként ki fogja vonni a forgalomból.

Az uj papirpénz kibocsátásának hirét nagyon vegyes érzelmek fogadták, s még meg sem jelent a forgalomban, máris olyan hire kelt, hogy ezzel szemben indittatva érezte magát a hadvezetőség szembeszállni, illetőleg a bizalmatlanságot eloszlatni. *Wagner József* a Pesther Zeitungban — a hadvezetőség németnyelvü hivatalos lapjában — *ápril 18-án* magyarázza meg a bizalmatlankodóknak az utalványok kibocsátásának szükséges voltát. Fejtegetésében a legérdekesebb az, hogy harcot indit az osztrák nemzeti bank jegyei ellen, melyeket nem tart oly értékeseknek, mint az utalványokat: „. . . . . az uj papirospénz nemcsak van olyan jó, mint az *osztrák nemzeti bank* jegyei, hanem még értékesebb, miután az utóbbinak alapja csupán korlátolt, tehát *nehezen beváltható*, ellenben Magyarország jövedelmeire szóló utalványok visszafizetése egy kimerithetetlen forrásból fog történni . . . .“ Wagner tehát nyugodtan fogadja a kibocsátást, s csupán azt tartaná még célszerünek, ha a jelzett cimleteken kivül 1 és 2 frtos utalványok is bocsáttatnának ki.

Április 21-én már visszhangja is támad a közleménynek „*Lak*“ ugyanazon lapban azt fejtegeti, hogy miután „Pestről több pénz fizettetik Bécsbe, mint Bécsből Pestre — ennélfogva kivánatos volna, hogy a cs. k. szab. osztrák nemzeti bank a budai fiókpénztárnak megengedje, hogy az uj utalványok is elfogadtassanak fizetésül, nevezetesen Bécsbe való átutalások céljaira.“

E közleményt megelőzőleg — április 19-én — megkezdődött az utalványok forgalombahozatala. Egyik oldalon magyar, a másikon német szöveg. A „Figyelmező“ azt irja róla, (ápril 20.) hogy „gyönyörünek találtuk s az eddigi bankjegyeknél jóval mesterségesebbeknek.“ Megállapithatjuk, hogy a művészi kiállitással mindenütt meg voltak elégedve. Nem ugy azonban magával a kibocsátás tényével, mely a magyarlakta vidékeken határozott ellenszenvvel találkozott. Bécsben azonban a kibocsátás hirének hivatalos közzététele után az értékek, — különösen az 5%-os metallique — emelkedésnek indult (Pesther Zeitung ápril 21.). Vagyis Bécsben előnyös magyarázatot füztek a kibocsátáshoz.

A nemzeti kormányt Debrecenben találta az Almássy-bankók kibocsátásának hire. Ekkor már rég nem tárgyalt az osztrák kormánynyal s nem ismert el többé jogosnak a magyarság, az *„ellenség“* által kibocsátott semminemü papirpénzt. Mikor hirül vették Debrecenben a Magyarország jövedelmeinek terhére, az osztrák hadvezetőség által kibocsátott papirpénz forgalomba hozatalát, Kossuth a következő hirdetményt plakatiroztatta ki:

Közlöny 1849. ápril 24.
87., 88., 90.
K/5683.

Figyelmeztetés és Rendelet.

A „Pesther Zeitung“ cimü lap f. évi ápril 15-ikén megjelent számában herceg Windischgrätznek ápril 16-án kelt abbeli hirdetménye foglaltatik: miszerint az ellenség hadi költségeinek fedezésére 5, 10, 100 és 1000 frtos utaványok *Magyarország közjövedelmére forgalmi eszköz* gyanánt *kényszeritett kelettel* ki fognak bocsáttatni, mellyek minden közpénztáraknál ércpénz helyett teljes névszerinti értékükben, s szintugy magány forgalomban is minden fizetéseknél elfogadandók leendenek.

Az e részbeni minták szerint ezen utalványok mind a két oldalukon nyomtatva lesznek, és pedig előlapjukon magyar, hátlapjukon német irattal.

Az ellenség a hadi költségek fedezéseire képtelenségét önkényt elismervén, ollyatén forgalmi eszközhöz folyamodik, mellyet oly valamire alapit, a mi nem az ő tulajdona, s azzá soha sem is lészen, t. i. Magyarország közjövedelmeire. Azaz adósságot

csinál más vagyonára. Az ellenség maga is teljesen átlátja, miképen illyetén alapnélküli utalványainak hitelt nem szerezhet, s ez okból azoknak kényszeritett keletet mer parancsolni, s pedig az ércpénz teljes értékéhez hasonlót.

Hogy a közönség még inkább elámittassék, s a fent emlitett becsnélküli papirosok, ha máskint nem lehet itt-ott csalódásból elfogadókra találjanak, az ellenség ezeket magyar nyelven nyomatja. A trónvesztett és számüzött osztrák ház, melly mig a magyar trónuson türetett, számos éveken át vonakodott a nagyar nép igazságos kivánatát betölteni, s a magyar arany és ezüstből vert pénznemeket magyar körirattal ellátni, jelenleg ön maga azon ravaszsággal él, hogy haszontalan pénzutalványait magyarul nyomtatja, s szántszándékkal óvatosan kerüli ezen utalványokat az osztrák sassal elláttatni, reménylvén, hogy az olvasni nem tudó müveletlenebb emberek között akadand oly együgyüekre, kiket akkint sikerülend megcsalnia.

Ezen cselekedet a legundokabb csalás nemek közé tartozik.

A Windischgrätz-féle 5 és 10 frtos utalványok, miután azon aláirások ki nem jelelvék, mellyekkel ezek elfognak láttatni, a közönség nagyobb elámitására, azonban az ellenség hihetőleg ugyanazon aláirásokat fogja használni, mellyekkel a magyar pénzjegyek ellátvák, t. i. Völgyi Ferencz főpénztárnok és Endrei Endre ellenőr aláirásait.

A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata ugyan már magában foglalja az ellenség minden ily vétkes tetteinek kárhoztatását, mindazonáltal nehogy valaki tudatlanság miatt megcsalattassék, a kormány kötelességének ismeri egy részről a közönséget jó eleve figyelmessé tenni azon károkra, mellyek az érintett minden érték nélküli utalványok elfogadásából rá háramlanának, más részről ollyatén eszközökhöz nyulni, mellyek által az ellenség vétkes czélja meggátoltassék.

Ugyanezért *a fent emlitett utalványokat semmit erőknek s csalárdoknak nyilvánitván, rendelem:*

hogy azok sem a központárakn ál, sem pedig magány forgalomba el ne fogadtassanak.

Ki ezen utalványokat elfogadná, vagy épen azokat kiadni merészelné, a nemzet függetlenségi nyilatkozatában foglalt hatá-

rozat értelmében és akkint fog tekintetni, mint a ki az ellenségnek hazánk ellen intézett pártütő czéljainak kivitelét előmozditja, következéskép mint honáruló fog tekintetni és büntettetni.

Kelt Debreczenben, ápril 22-kén 1849.

Kossuth Lajos s. k.
az ország kormányzó elnöke.

Kossuthnak ezen — ápr. 22-i — rendelete Győrben (midőn Klapka a várost egy kirohanásával visszavette) azon szavaktól kezdve: „Az ellenségi a hadiköltségek fedezésére . . . .“ stb. plakát alakjában is kihirdettetett, s pedig a következőképen:

Ujabbi
Kihirdetése
az ország kormányzó elnöke rendeletének.

Magyarország jövedelmeire gr. Almássy, Völgyi és Endrei aláirásuk a bátor ellenség által kibocsátott csalárd utalványok, vagy ugynevezett alatti

Zwangs-Nóták
iránt.

. . . . ezután jön az emlitett ápr. 22-iki rendelet, Kossuth aláirásával, melyet *folytatásként* követ ez a parancs:

„Ezen országos rendelet erejénél fogva a csalárd utalványokat elfogadók, titokban tartók, — vagy kiadók elfognak fogatni, s a rögtön itélő vegyes törvényszék elé állittatni.

A' kikre pedig ezen utalványok az ellenség által erőszakoltattak volna, tartoznak azokat a helybeli elöljáróságnak, ez pedig tovább kormánybiztosi hivatalnoknak bejelenteni; különben mint hamis letartóztatók lévén tekintendők“.

Győrött, augusztus 8-án, 1849.

Ujházi László s. k.
t. h. kormánybiztos.

Ezzel a rendelettel elérkeztünk oda, hogy minden pénzhelyettestitő, mi a forgalom szolgálatában állott, érvénytelennek nyilvánittatott, s azok elfogadói és terjesztői kölcsönösen pártütőknek és hazaárulóknak nyilvánittattak. A magyar pénzjegyeket Windischgrätz febr. 23-án, illetve március 8-án nyilvánitotta érvénytele-

neknek a magyar kormány pedig e rendeletével *„csalárdoknak"* minősitette a később „Almássy-bankó" nevet nyert utalványokat.

A pénzjegyek ellen inditott kölcsönös harc ugy az osztrák, mint a magyar bankónak is ártott. Az árfolyamot sulyosan nyomta, s tért engedett a leglelketlenebb bankóüzérkedésnek, mely azt a kis üzleti életet is, mi a háboru dacára még megmaradt, elsorvasztotta.

Május 1-én a Landes Regierungsblatt a császári kir. p. ü. miniszternek egy rendeletét közli, mely szerint a Magyarország jövedelmére szóló utalványok a járadékpénztárak és hivataloknál „kifogás nélkül elfogadandók".

Május 22-én pedig Welden, táborszernagy és a hadsereg főparancsnoka egy Pozsonyban kelt hirdetmény utján tudatja, hogy minisztertanácsi határozat következtében az utalványok *„. . . . melyek legfőbb parancs következtében általános fizetési eszközül mindenkitől Magyarországban kész pénz gyanánt elfogadandók, a határszéli ausztriai tartományok* **állományi pénztárainál** *is fizetésül elfogadtassanak". Ezen intézkedés egyrészt az utalványok értékének emelése czéljából ,másrészt a forgalom könnyebb lebonyolitása érdekében történt. A lakosság birtokában még igen nagy mennyiségü magyar államjegy volt, mely azonban a hadvezetőség által érvénytelenittetvén az Ausztriával való forgalomban csereeszköz gyanánt nem szerepelhetett; az osztrák nemzeti bank jegyei pedig Magyarországon nagyon megritkultak, s igy czélszerünek mondható* az utalványok kényszerforgalmának kiterjesztése azon vidékekre, melyek Magyarországgal üzleti viszonyban állottak. Az utalványok érvényességének Ausztriára való kiterjesztésével egyben elég tétetett a Pesther Zeitung ápril 21-i cikkében foglalt felhivásnak is, sőt nemsokára teljesittetett Wagner Józsefnek emlitett ápril 18-i cikkében kifejezett azon óhaja is, hogy az utalványokból 1 és 2 frtos cimletek is bocsáttassanak ki. Ez elhatározást az időközben főhadiparancsnokká kinevezett báró Haynau, táborszernagy, győri főhadiszállásán, *julius 1-én* kelt egy rendeletében tudatja, melyben ismétli Weldennek május 22-i hirdetését is; az utalványok elfogadása — ugymond — a határos korona tartományok közpénztárainál megrendeltetett".

Haynau rendeletével párhuzamban az osztrák p. ü. minisz-

ternek julius 11-én szintén megjelenik egy rendelete, mely Weldennek május 22-i rendeletével azonos. Ebben ugyanis a p. ü. min. elrendeli, hogy az utalványok a Magyarországgal szomszédos koronatartományok, vagyis Galicia, Morvaország, Szilézia, Alsó-Ausztria és Stájerországok nyilvános pénztáraiban elfogadandók. A magánforgalomban tetszés szerint elfogadható, vagy visszautasitható.

Julius 8-án Haynau nagyigmándi főhadiszállásáról — csaknem szószerinti ismétlésben — kiadta Windischgrätznek ápril 10-én kelt azon rendeletét, melyben először hozza köztudomásul a Magyarország közjövedelmeire szóló utalványok kibocsátását. Uj a Haynau rendeletében csupán azon kijelentés, hogy „mindazok ellen, kik Magyarországban ezen utalványokat teljes névszerinti értékben elfogadni vonakodnának, haditörvényszéki eljárás fog alkalmaztatni.“ . . . És fájdalom, nagyon jól tudjuk, hogy Haynau rendeletének ez a része alkalmaztatott is.

Némi változtatással megjelent e rendelet „*Gróf Zichy Ferencz országos főbiztos*“ aláirásával is, Pestről. 1849. *julius* 18- áról keltezve. A szives elfogadás biztositására ez a rendelet is azzal végződik: „Az elnemfogadó ugy tekintetik, mint hazaáruló, a ki pedig másokat elnemfogadásukra izgatni merészelné, rögtönitélő biróság eleibe állittatni fog“.

Ez időtájt a szabadságharc már befejezéséhez közeledett. Az orosz kisegitő csapatokkal megerősödött osztrák hadak minden oldalról körülvették a magyar seregeket, melyeknek sorsa immár végleg eldőlt. Az ország augusztus közepén az osztrák hadak uralma alá került.

A fegyveres ellenállás gyengülésével, majd megszünésével, gyengül, illetve megszünik az a harc is, melyet az utalványok ellen a magyar kormány folytatott. E harcnak utolsó fellobbanása az a cikk, mely a „Közlöny hivatalos lap“ julius 28-i számában látott napvilágot:

„. . . egy egész platkátirodalom van kezeinkben, a császári gyárból. Minden szó egy-egy káromlás a nemzet fölsége ellen, minden reánk vonatkozó állitása egy-egy égbekiáltó hazudság . . .

Plakát no. 2 és 3.

(Mellyben Ferencz József és Haynau, ugyszinte az áruló Zichi Ferencz, kitalálják, mikép kell előre beinni a medve bőrét, mielőtt meglőtték. Fölfedezik azon status gazdasági és financziális nagy titkot, miként adósságot lehet csinálni más ember vagyonára is. A csiny igen egyszerü. *Ferencz József utalványokat bocsát ki Magyarország közjövedelmeire, s azt hirdeti, hogy majd beváltja Magyarország. Jól tudja, hogy ez a phrázis nem jelent többet, mint: „majd megfizeti a nagyharang". Sokkal okosabb lett volna azt mondani: „majd beváltom jerusalemi közjövedelmeimből". A jarusalemi királysághoz ugyis sokkal közelebb van, mint a magyar koronához.* És ily ember meri a nemzet fölkentjeinek tiszta kezeit más vagyonának elsajátitásával vádolni; ily ember, ki a véresverejtékü szorgalom gyümölcseit „nesze semmi, fogd meg jól"-féle utalványokért erőszakolja ki szuronnyal és haditörvényszékkel?!)

Ezzel a gunyoshangu, az elkeseredés szülte cikkel megszünik minden harc az utalványok ellen. A fegyver elveszett a hang elfojtatott . . . De csak Magyarországon! Ausztriában, hol csak a Magyarországgal határos tartományokra és ott is csupán a *központártakra* rendeltetett el a kényszerfolyam, különféle ürügyek alatt vonakodtak elfogadni az utalványokat s e vonakodásuk okairól nyiltan is többször szó esett. Ezekkel az izgatásokkal julius 24-én a „Figyelmező" száll szembe. Vezércikkben hosszasan értekezik az Almássy-bankók ellen Ausztriában létező ellenszenvről. Az ezüstpénzzel való fizetés jelen viszonyaink között — ugymond — lehetetlenség, a bécsi bank jegyei pedig nem szaporithatók a végletekig. „. . . a bankot nem lehet amolyan közönséges nyomtató sajtó gyanánt használni, tetszés szerinti mennyiségü adósság-levelek vagy jegyek kibocsátására, mint a pártütő kormány gyártotta Pesten és Debreczenben alap és tőkenélküli jegyeit. De továbbá a bankjegyeknek oly czélból szaporitása, hogy azokkal a status a magyarországi polgárháboru költségeit fedezze, beleütköznék a f. é. juni 25-diki legfelsőbb patensbe is, (sajtóhiba! junius 28-ról szól a parancs) a pénzügyi rendnek helyreállitása iránt, miszerint „*az osztrák nemzeti bankot a status szükségének fedezésére, forgásban lévő jegyeinek szaporitása által, nem kell igény-*

be venni" — oly rendelkezés, mely minden oldalról közmegelégedéssel találkozott . . ."

Egy augusztus 5-i császári parancs alapján a császári kir. p. ü. min. *augusztus 7-én 8764. F. M. számu rendeletével* kiterjeszti a kényszerfolyamot Lombardia és Velence kivételével az összes koronatartományokra, s pedig nemcsak a közpénztárakra, hanem a magánforgalomra is. De meghagyja a rendelet, hogy az örökös tartományokban a közpénztárak utján, csak annyi hozassék az utalványokból forgalomba, a mennyi a bevételek utján a pénztárakba befolyik, és a mennyi a 3%-os pénztárutalványok 100 fton aluli cimleteinek beváltásához szükséges leend. Megengedi továbbá, hogy a közpénztárak oly fizetéseknél is, melyek az 5 ftos pénztári utalványokkal nem teljesithetők egészen, a maradék összeg kifizetésére Almássy-bankót használjanak.

Minthogy az aug. 7-i rendelet kiterjeszti a kényszerforgalmat a magánforgalomra is, e naptól kezdve köteles volt az utalványokat az osztrák nemzeti bank is elfogadni fizetés fejében. Aug. 31-i kimutatása szerint van is már pénztáraiban 12.940 forintnyi utalvány, mely összeg az év végére 559.469 ftra, sőt 1851-ben 3 millióra is emelkedett.

A világosi fegyverletétel után szomoru napok következtek el. A katonai uralom rettentő nyomásként nehezedett az országra. Üldöztetések és csapások mindenfelől . . . A forgalom csaknem teljesen fennakadni látszék. A nép nagy része koldusbotra jutott a több, mint egy éven át tartó háboruskodás alatt. Eladni valója nem maradt, venni nem tudott mivel. Ha valami pénzecskéje volt, az magyar pénzjegyekben hevert, melyet Haynau rendeletére be kellett volna szolgáltatnia ellenérték nélkül. E pénzeket nagyrészt eldugdosták ugyan, de értéket nem képviselt, mivel a szigoru rendeletek következtében nyiltan nem foroghatott. — Az osztrák bank jegyei, s az Almássy-bankók képezték az egyedüli értékmérőt. Ezek azonban a forgalom igényeit nem elégithették ki, miután az aprópénz tökéletesen eltünt a forgalomból. Ennek pótlására Almássy aláirásával ellátva augusztus elseje óta 6 és 10 kros papirpénz is hozatott forgalomba. A bankók iránt táplált ellenszenv, a sok kalamitás miatt oly fokra hágott, hogy még a váltópénz is, mely az értéknek csak egy hányadát képviselte, szi-

vesebben fogadtatott minden papirnál s eldugatott. Ezernyi ezer esetben jelentéktelen áru, de nélkülözhetetlen szükségleti cikk, aprópénz hiján többszörös áron fizettetett meg bankóban. — A pusztulás betetőzéséhez még éppen csak ez hiányzott! A nyomor leirhatatlan mérveket kezdett ölteni. Ekkor, de már előbb is az aprópénz hiányán oly módon igyekeztek segiteni, hogy a bankókat két, négy, sőt nyolc részre is vagdalták, s olykor egészen felismerhetetlenné tették. Ezt a műveletet a nemzeti bank is jogosnak ismerte el, sőt a kormány is ajánlotta, midőn panasszal és segitségért fordultak hozzá. Igy pl. Debrecenben a panaszra *Devenyák Ferenc* királyi biztos azt ajánlotta: „az aprópénz hiányát azzal lehet pótolni, hogy a forgásba tétetett bankjegyek *négyfelé* vágassanak, ezáltal 15 kr., 30 kr. és 45 kr. könnyen lesz fizethető."[1]) A négyfelé vágás által azonban a hiányon még nem lőn segitve, s bizony 8 részre is elvagdosták. Ezt azonban már nem türhette a kir. biztos. Szeptember 22-én 233. sz. alatt leir a városi tanácsnak, s meghagyja annak kihirdetését, hogy „a bankjegyeket nyolc részre szakitani büntetés terhe alatt tilalmas, s hogy a nyolcadrész bankjegyeket senkisem köteles elfogadni.[2]) November 12-én ismét leirat érkezik a királyi biztostól, melyben meghagyja, hogy falragaszok utján köztudomásra hozassék, miszerint az Almássy bankónak „a cs. k. pénztárak mint az egyesek által el kell fogadtatniok" és egyben megtiltja annak az ezután való szétdarabolását.[3])

Az ősz folyamán a pénzverdékben a legnagyobb sietséggel igyekeztek az aprópénzhiányon segiteni. Naponként nagymennyiségü vertpénz hozatott forgalomba, a mi végre is azt eredményezte, hogy az 1849-ik év végére — ugy nagyjában — segitve lőn az aprópénz hiányán. Erre vezethető vissza a kir. biztos november 12-i rendeletében azon intézkedés, hogy ezután tilos az Almássy-bankókat eldarabolni. November 26-án a bangjegyrészek beváltását egész bankóra rendeli el, s annak záridéjéül december 15-ét határozza meg.[4]) Ezt a határidőt Debrecen város

[1] Debrecen város jegyzőkönyve 1849. augusztus 24-ről.
[2] Ugyanott szeptember 23-án 1851. szám alatt.
[3] Ugyanott 2183. szám alatt.
[4] Ugyanott 2288. szám alatt.

tanácsa rövidnek találván, kéréssel fordul a kir. biztos elé, ki is utolsó határidőül e kérelemre *1850 január 15-ét* határozza meg „mely határidőn tul az eldarabolt utalványokért kárpótlás többé nem adattatik."[1] *A kir. biztos e rendelete azonban kissé elhamarkodott volt, mert a pénzügyminiszter ez iránt csak 2 év multán intézkedett, s e rendelet alapján Geringer teljhat. kir. biztos 1851 febr. 5-én, parancsolta csak el, hogy az elvagdalt magyar 1 ftos utalványok 1851 ápril 30-ig váltatnak be.*[2]) *Azontul érvénytelenek.*

Az ezernyi viszontagság közül, mely az ország népét e napokban a bankjegyválságból kifolyólag érte, elmondunk egyet a jellegzetesebbek közül; Győr városában történt s *Száray Gyula* a debreceni kereskedelmi és iparkamara titkára irta meg a győri kereskedelemről irott *„Győr"* cimü könyvében.

1849 Juli 15-én Mendel István polgármester és Schäffer Jakab városi képviselő a város nevében Haynau nagyigmándi táborába mentek, hogy a város részére *100 ezer ft.* kölcsön kieszközlését kérjék, a melyre azért van szükségük, hogy a város által a császári seregek részére szállitandó felszereléseket beszerezhessék. Haynau utalványára *Bécsben julius 21-én tényleg felvették a kölcsönt Almássy-bankókban. Aug. 5-én* azonban Klapka elfoglalja egy kirohanás alkalmával Győrt, és hadai kezdenek otthonosan berendezkedni. *Aug. 8-án* Ujházy eltiltja az Almássy-bankó forgalmát . . . . *Aug. 10-én* Ujházy 300 ezert ft. kölcsönt kér a közgyüléstől, mely 48 óra alatt szállitandó. A városnak azonban egy krajcárja sincs, nem tud adni semmit. Kérik Ujházyt, hogy álljon el követelésétől.

Aug. 13-án a város közgyülése ismét összegyül és felolvassák Ujházy szigoru válaszát: „ . . . a felirások ideje lejárt s reprezentációkkal a hon meg nem menthető. Minthogy e város lakóiba kevés az akarat, azt a kormánytól nyert hatalmamnál fogva pótolni fogom . . ." . . . És menten követeli a legutóbbi adókivetési ivet, hogy kivethesse adóba. . . . Mig a tanácskozás folyik, megjelenik Klapka levele, ki 200 ezer ftra szállitotta le a kivánt összeget. A közgyülés a kivetés utján való beszerzést határozza el.

[1] Ugyanott december 18-án 2455. szám alatt.

[2] A 2 frtos magyar utalványok ekkor már bevonattak.

Jankó Mihály kormánybiztos az ápr. 22-i rendeletre való hivatkozással követeli, hogy a pénztárban levő — Haynau kölcsönéből maradt 92 ezer frtnyi — *Almássy-bankók neki megsemmisités végett átadassanak.* A közgyülés erre a következő határozatot hozta *(aug. 13-i ülés):*

„Ezen város házi pénztárában létező nagyszámu Zwangsnóták — a város szomoru körülményeinek ábrázolására közbenjárás mellett csak kölcsön utján nyerettethetvén s mint ilyes tömeg ezen város tulajdona, s ez által minden egyes lakosság rovására szerzett tömeg lévén: minthogy Anvander Ferenc Pellesternek szóbeli előterjesztése szerint az, hogy e város silány helyzetének megkimélése tekintetébül a beadatni rendelt Zwangsnóták kormánybiztosilag lepecsételve a letéteményi tárba őrizet végett betétethessenek — nem sikerült, s azoknak beadatása Kormány Biztos ur által továbbra is sürgettetett; ezen körülmények között főleg *oly módokruli gondoskodás szükségesnek mutatkozott, mely által ezen városnak a 100.000 frtra nézve tett Adóssága a hitelező Austriai főhitelező hivatallal leginkább közelithetőleg kiegyenlitethetnek.* Miért is Kormány Biztos ur az eránt, hogy az átnyujtandó Zwangsnótákat *ha már megtartani lehetetlen, egy Megyei és Városi Bizottmány jelenlétében elégettetni rendelné,* s a nyilvános elégetést eszközlő Bizottmány errül a pénzjegyek pontos és külön feljegyzése mellett, hiteles alakban készitett okiratot kiállitván, azt ezen városnak által adja, hogy e szerint az elégetendő összvegnek a forgalombul tökéletes kivonása és megszüntetése bégyözettethessen, s igy a tett Adósságnak elengedése leginkább reméltethessen egy felirás által megkerestetni rendeltetett. Addig is pedig a pénztárakban létező Zwangsnótáknak pontos feljegyzésére Stefanits József fő Birónak elnöklete alatt Karvasy Kálmán fő Ügyész, Nagy Pál számvevő, Sjuró Sándor, Jaschl János képviselőkből álló Választmány kiküldetett. Jelentésük beváratván."

Aug. 15-éről szól az utolsó jegyzőkönyv: „folyó évi aug. 14-én délután 3 órakor Klapka tábornoknak rendeletéből *4 fegyveres honvéd jelent meg Jankó Mihály kormánybiztossal, és a győri térparancsnokkal a városi nyilvános pénztáraknál* s az ajtókat elfoglalván, a kormánybiztos és térparancsnok a város pénztáraiban fekvő *ugynevezett Zwangsnótáknak rögtöni átadá-*

sát követelte s azokat a polgármester és teljes tisztikar jelenlétében onnan fegyveres erőhatalommal elvitte. A Zwangsnóták összege 91.782 pengő ftra rugott."

Aug. 15-én bevonultak Győrbe a császári hadak, melyeknek nevében néhány nap mulva már ilyen hirdetést ragasztottak a falakra:

Hiradás.

„. . . . . . . Minthogy továbbá valószinüleg a pártütők által itt létök ideje alatt ismét Kossuth-féle pénzjegyek tétettek forgásban, mindenkinek a már e részben előbbi időben kiadott rendelet nyomán szigoruan meghagyatik, hogy azokat háromszor 24 óra alatt a térparancsnokságnak nyugtató mellett adja által.

Ellenben mindenki, ki a cs. kir. kormány által kibocsájtott, és minden birodalmi tartományokban, ugy szinte Bécs városában is, teljes érték szerint forgalomban levő magyar utalványokat, fizetés gyanánt teljes értékben elfogadni vonakodnék, szigoruan fog büntettetni . . . . ."

Győrött, Augusztus 21-én, 1849.

A cs. kir. városi hadi parancsnokságtól.

Október elsején egy győri küldöttség tisztelgett Haynau ácsi táborában s arra kérték, hogy Jankó Mihálytól vegye el az erőszakkal elvitt 92 ezer forintot s adja nekik vissza. Haynau nem az az ember volt, a ki hajlandó lett volna ellenfeleinél holmi heverő tőkét hagyni: nyomban elszedette Jankótól a még egészében érintetlen összeget. Október 7-én azonban, mikor a küldöttség ismét megjelent Haynaunál, hogy most már átvegyék a pénzöket, Haynau kidobatta őket. . . . Hiába fordultak aztán gróf Gyulai hadügyi és báró Krausz pénzügyminiszterekhez, mindenütt csak azt a felvilágositást nyerték, hogy a pénzök örökre elveszett, mert Haynau nem ő tőlük vette el, hanem az ellenségtől; a mit pedig az ellenségtől vettek el, az *hadizsákmány.*

A jó győriek még máig is fájlalják az esetet, hogy csak miért is mentek panaszra . . .

Az Almássy-bankók nem voltak valami hosszuéletüek. Alig egy fél évvel kibocsátásuk után megkezdődött a forgalomból való részleges kivonás. Előbb csak a 2 ftos cimletek itéltettek meg-

semmisittetésre. A pénzügyminiszternek 1850 február 14-i rendelete alapján Haynau 1850 február 20-án (5379. szám alatt) elrendeli, hogy a 2 ftos Almássy-bankók a pénztárakban visszatartandók, s azok beváltásának végső határidejéül 1850 május 31-ét határozza meg. A beváltás nagyobb összegről szóló Almássy bankóban eszközlendő. Nyolc nap mulva (febr. 28-án) rendelet tudatja azon hivatalokat, hol a beváltás eszközölhető.[1]) Több oldalról érkezett felszólitásra a pénzügyminiszter május 29-i rendelete alapján Haynau 1850 junius 30-áig meghosszabbitja a beváltási határidőt; végül egy juli 5-i rendelet az utolsó napot *1850 szeptember 30-ában* állapitja meg. Ezen naptól kezdve aztán tényleg érvénytelenekké váltak a még be nem váltott 2 ftos Almássybankók.

1851 március 11-én Krausz pénzügyminiszter rendelete alapján beszüntetik az 5 fton felüli Almássy-bankók nyomását. Nemsokára ezután egy császári pátens konditja meg a lélharangot a magyar utalványok felett. *1851 május 15-én* az uralkodó megparancsolja, hogy a kényszerfolyammal ellátott papirpénzek összforgalma 200 millión alulra csökkentessék; továbbá „miután *komoly akaratunk* — mondja a császári patens — *hogy a kényszerfolyammal forgó* (umlaufende) *államjegyek fokonként* (allmälig) *beváltassanak*," . . . meghagyja a miniszteriumnak, hogy e kérdéssel foglalkozzon, s a bevonásról készitsen terveket.

A pénzügyi és a belső politikai viszonyok azonban oly lassan térnek vissza a rendes mederbe, hogy 3 év eltelik, mig a legfelsőbb parancs teljesithető. És akkor is csupán részlegesen. 1854. elején a pénzügyminiszter és a nemzeti bank igazgatósága közt megegyezés létesül a pénzviszonyok szabályozására vonatkozólag. Az öt pontból álló egyezséget a pénzügyminiszternek egy a felség meghagyásából *1854 február 23-án* kiadott rendelete ismerteti. Mindjárt az első szakasz egy nagyfontosságu elhatározásról szól: „*kényszerfolyamu álladalmi papiros pénz ezentul nem fog többé kiadatni.*" — És tudatja a miniszter, hogy a megegyezés alapján „a kényszerfolyammali forgalomban lévő összes álladalmi papirospénz a cs. k. szabad. ausztriai nemzeti bankra ruháztatik, s

[1] Ismét ujabb beváltó hivatalok jelöltetnek meg Geringer császári biztos március 13-i rendeletében is.

általa a kivánathoz képest bankjegyekkel váltatik föl."[1]) — (A beváltott papirpénzek összegéért az állam kezeskedik és a banknak minden e cimen felmerülő költségei meg fognak térittetni).

E megegyezés azonban hosszu ideig végrehajtatlanul maradt, s csupán 1856-ban, — jutottunk — az 1849 ápril 10-i legfelsőbb parancsban jelzett — azon helyzetbe, hogy az összes magyar utalványok bevonása elrendelhetővé vált. A még forgalomban lévő 1, 5, 10, 100 és 1000 ftos Almássy-bankók beváltását egy 1856 március 26-i pénzügyminiszteri rendelet tudatja, mely meghatározza, hogy ugy a fentjelzett, valamint a 6 kros utalványok is 1856 augusztus 31-e előtt becserélendők osztrák bankjegyekre. Ezután csupán külön pénzügyminiszteri engedély alapján válthatók be, s pedig bezárólag *1856 október 31-ig*. Ezen napon tul a 10 kros magyar utalványokon kivül, (melyek további rendeletig forgalomban maradnak) az összes, 1848 óta kibocsátott állampapirok megszünnek.

Az ezen rendeletből kivont 10 kros pénzjegyek ezután már szintén nem sokáig maradtak forgalomban. Báró Brück pénzügyminiszternek egy *1857 október 8-i* rendelete kivonja őket a forgalomból s a beváltás *utolsó* napjául *1858 április 30-át* határozza meg.

Nyolc évi forgalom után ezzel érvénytelenné vált az utolsó Almássy-bankó is, *a melyből összesen mintegy 70 millió forintnyi bocsáttatott ki és váltatott be Magyarország közjövedelmeiből.* Az 1858-ik év május elsejének bibora szemfedője lett egy szomoru eredetü, nehéz viharokkal megküzdött papirpénznek, mely születését a megrendült pénzügyi egyensulynak s a felfordult államrendnek köszönheti, kimulását pedig azon őszinte törekvésnek, hogy az állam és a bank finánciái rendbehozassanak.

Az 1848/49-i állami válság idején született Almássy-bankók utolsó csoportja azonban még be sem volt váltva s a terhek, melyek bevonásuk miatt az állami pénzügyekre nehezedtek, még teljes egészükben fennállottak, és máris az osztrák politika fertőjéből egy ujabb veszedelem körvonalai kezdtek kibontakozni, s

[1] A hivatalos forditás szószerinti szövege.

öltöttek mind határozottabb alakot az olasz-osztrák háboru előjelei . . .

. . . . . . Fegyverek zajában született és fegyvercsattogás közepett ért véget — az Almássy-bankó.

II.

PEST VÁROS VÁLTÓCÉDULÁI

(SZÜKSÉGBANKÓI)

A SZABADSÁGHARC IDEJÉBEN

(A LANDERER ÉS HECKENAST CÉG BANKÓGYÁRA)

(Megjelent a **Budapesti Hirlap** 1911.-ik évi pünkösdi számában.)

A papirpénz első kibocsátása óta elmult több mint egy fél évszázad, mig a nép szélesebb rétegei megbarátkoztak azzal a gondolattal, hogy érc helyett papirt is elfogadjanak fizetés fejében. Viszont a mikor már általánossá vált annak használata, a nép bizalmával való egyik visszaélés a másikat érte, s ennek nyomán egyik pénzválság a másikat követte. Az uj értékkiegyenlitési eszközzel való gazdálkodás művészetének elsajátitására ugyanis még nem állott elég tapasztalat a legfelsőbb pénzügyigazgatás rendelkezésére, s e miatt, hol a pénzhiány kényszeritő hatása alatt tulsok papirpénz került forgalomba (a minek vége rendesen devalvátió lett), hol meg — téves elméletek alkalmazása révén — a papirpénz egynémely válfajából (rendesen a kis forgalomra alkalmas apróbb pénzjegyekből) tulkicsiny mennyiség vagy épen semmi sem nyomatott.

Igy is, ugy is pénzválság lett a vége. Ha ugyanis elértéktelenedett a pénz, akkor elveszitette vagyonát a bankóbirtokos, ha meg nem állott elegendő eszköz a kis forgalom szükségének kiegyenlitésére, akkor nem tudott a nagy pénzével semmit sem csinálni, mert nem tudta felváltani. Nyugtalanság, háborgás, lázongás volt a vég mindenkép, melyet olykor-olykor csak katonaság segélyével lehetett elnyomni.

Az 1848-i magyar szabadságharc bőségesen szolgáltat anyagot ezeknek igazolására; ragadjunk ki hát belőle egy epizodot s lássuk mi volt előzménye, milyen volt lefolyása, s mi lett a következménye egy olyan esetnek, mikor nem azért volt elégedetlen a magyar, hogy nem volt volna pénze, hanem azért volt elégedetlen a magyar, mert nem volt aprópénze.

Elérkeztünk a szabadságharc utolsó fejezetéhez az egyesült orosz és osztrák hadak offenziv fellépésének kezdetéhez. 1849 juniusában vagyunk. A magyar seregek szerencsecsillaga letünt, s egyik vereség a másikat éri. Az ellenség minden oldalról nyomul, s a magyar tábor körül mindjobban összeszükül a gyürü, mely majdan meg fogja fojtani. A sok vér árán visszaszerzett fővárost kardcsapás nélkül kénytelen feladni a honvédsereg, s menekülni le, Szeged, Temesvár felé . . . Előbb azonban megkisérli a kormány a fővárosi forgalom egy nagy szükségét, egy nagy hiányát lehetőleg enyhiteni: ellátni aprópénzzel. Mert óriási volt ebben a szükség. A rézpénz végleg eltünt a forgalomból, a pénzügyminiszterium által felállitott nyomda pedig a háborus viszonyok miatt folyton vándoruton lévén, nem nyomhatott elég váltópénzt. Sürgősen és sok pénz kellett a háboru költségeinek fedezésére, hát ugy dolgoztak, hogy sok kerüljön ki a sajtó alól: csupa nagy bankót nyomtak. A piaci szükségletek kielégitésére való krajcáros jegyek előállitására nem maradt idő. Utóbb a papiros is kifogyott, a festék elveszett . . . A forgalom teljesen megakadt. Itt-ott ugyan lehetett látni 6 és 10 kr.-os u. n. Almássy-féle Zwangsnótákat, de ezeket elfogadni vagy továbbitani a magyar kormány statáriális eljárás terhe alatt megtiltotta. Végszükségben a magyar bankjegyeket előbb 2, 4, 8, sőt több részre szabdalták, s igy segitettek a bajon, később azonban, midőn a sok csapás nyomán a magyar pénzjegyek kezdték elveszíteni értéküket, a részbankókat többé senki sem akarta elfogadni. Ekkor már csakugyan a legfelsőfokra hágott a nyomor és szenvedés. Nem mulik el nap, hogy a kérők egész csoportja ne ostromolná a kormányt, hogy segitsen a bajon. A legelső persze a kereskedői osztály. Őket sujtja legerősebben a kalamitás. Ők hát az elsők azok közt is, akik orvoslásért folyamodnak, nehogy tönkre jusson az egész piac. *Junius 16-án* a pénzügyminiszterhez irt kérvényükben különösen a rézpénzhiány miatt panaszkodnak, s miután — ugymond a kérvény — „. . . . a kis, vagyis rézpénz pedig annál inkább szükségeltetik, minthogy az az élelmi szerek adásvevésénél nem nélkülözhető és miután annak

hiánya leginkább a szegényebb sorsu honpolgárokra hat nyomasztóan . . . ." kérik a minisztert, hogy a nagyobb bankjegyek felváltása körüli nehézségeket, megfelelő intézkedésekkel szüntesse meg.[1]

A lapok is sürün foglalkoznak az aprópénzhiány okozta kalamitásokkal. A „*Respublica*" egyik nap (juni 19-én) még bizakodva irja, hogy „azon körülmény, hogy Duschek Ferencz a pénzügyminiszter, biztos reményt nyujt, hogy mihelyt hazánk vészterhes napjai elmulnak . . . ." — rendbe jönnek a pénzügyei is, de már néhány nappal később (junius 22-én) sokkal sötétebb szinben látja a helyzetet, s az üzérek s az aprópénz rejtegetői ellen fordul, mert e válság előidézésével egyedül ezeket lehet okolni. Másnap (junius 23-án) ismét terjedelmesebben foglalkozik a „Respublica" a kérdéssel, s az izgatott kedélyeket igyekszik lecsillapitani. Azt fejtegeti, hogy a válságot az idézte elő, hogy Körmöcbánya az elmult télen ellenséges kézre jutott, minek következtében csak Nagybányán verhettek rézkrajcárokat. Ez volt oka, hogy kevés jutott belőle forgalomba, s hogy papirkrajcárok, 15 és 30 kr.-osok nyomásával volt kénytelen a kormány a szükség enyhitését megkisérleni. Most azonban „. . . . **a hadsereg ellátása** *lehetetlenné teszi, hogy kisebb bankjegyek szükséges mennyiségben tétessenek forgalomba.* A haza rendkivüli körülményei áldozatot igényelnek. Ne sajnáljuk ez áldozatot".

Az ezernyi panasz és kérés mellé — ami a váltópénz hiány miatt zudult a kormány nyakába — *junius 29-én* egy oly körülmény sorakozott, mely teljesen lehetetlenné tette a kormány részére, hogy a bajon közvetlenül segitsen: Görgeitől jelentés érkezett. Tudatja, hogy seregét az ellenséges erők tulszárnyalták, s a fővárost nem fedezheti tovább . . . . A magyar kormány sürgősen *becsomagoltatta a bankónyomdát* — és az összes hadi készleteket, s megkezdte vándorutját — a egyverletétel felé. Mielőtt azonban a kormány elhagyta volna a fővárost, a képviselők összegyültek a *julius 2-ára* egybehivott ülésre. A nevezetes ülésen Kossuth beszámolt a helyzetről, s szomoruan volt kénytelen megállapitani, hogy

[1] A polgári kereskedők testületének felirata a pénzügyminiszterhez 1849 juni 16-ról. Lenyomva Pólyánál: A pesti keresk. társulat története 298-ik lap.

„. . . . alig terjedt el a hir, hogy hadjáratunk a kormány székhelyének áttételét szükségessé fogják tenni, már mindjárt *a pénzjegyek iránti bizodalom a kereskedő körben csökkeni kezdett.* Ezek a népben nyugtalanságot okoznak. Kijelentem, miszerint a kormány kiadja a rendeletet, hogy *a ki a népnek önmaga iránti megnyugvását és bizalmát ily gyalázatos önzésből háboritani merészli, rögtönitélő törvényszék elébe állittassék!* . . . . bennünket isten és a nemzet akaratja felruházott azon kötelességgel, hogy valakinek bolondsága miatt a nép nyugalmát háboritani ne engedjük. *Az, ki ezt malitiose háboritja, függni fog*". — Ülés után minisztertanács tartatván, annak határozatából tényleg megjelent még aznap (julius 2-i kelettel) *Szemere Bertalan* aláirásával egy „*Komoly figyelmeztetés*". „Azon körülményt — ugymond — hogy a kormány változtatni fogja székhelyét. . . . . a haszonleső aláválók a pénzváltássali uzsoráskodásra használják fel. E szennyet ne türje a hazafiui főváros s hü szelleme. A kormány sem fogja türni. *A rendőrség az ilyeneket fogassa be s állittassa rögtönitélőszék elébe, mert ez hazaárulás* . . . ."

Ezen miniszteri rendelet alapján az „*Állodalmi rendőrség középponti osztályigazgatósága*" ugyanaznap (julius 2-án) megalkotta a vészbiróságot, s elrendelte, hogy „. . . . *kik a magyar pénzjegyeket vagy egész értékben el nem fogadják, vagy elfogadásuk ellen kifogást tesznek, rögtön és szigoruan büntettessenek*".

Ugyancsak az álladalmi rendőrség középponti igazgatósága egy *junius 4-én* kelt átiratában megkeresi a főváros tanácsát, hogy a magyar pénzjegyek el nem fogadása miatti rendellenességeket, melyek „. . . . a személy- és vagyonbiztonságot veszélyeztethetnék . . . ." kellő intézkedésekkel sürgősen szüntesse meg. Ezzel az átirattal egyidejüleg a főváros tanácsülésén tárgyalás alá került számos kérvény is, melyekben nagyobb pénzjegyeknek felváltását kérelmezik. A városi tanács elhatározta, hogy a felváltás ügyében sürgősen megkeresi az álladalmi rendőrséget s felkéri a beváltásra. E határozat következtében a következő felszólitás küldetett:

Pest város hatóságától.

Az országos állodalmi Rendőrségnek.[1]

„Több helybeli mesterek azon aggodalmakat nyilvániták e hatóság előtt, miképen számos segédeiket a hét végével apró pénzjegyek hiánya miatt kielégiteni képesek nem leendnek.

Minthogy pedig e miatt alaposan nagyobb zavarok kitörésétől tarthatni, az Országos állodalmi Rendőrséget azirant bátorkodunk megkeresni, miszerint e célra 4000 pftnyi nagyobb pénzjegyeket 15 és 30 kros pénzjegyekkel beváltani sziveskedjék, mely összeg hatóságilag kezeltetvén, egyedül alpolgármesterünk utalványára kellő igazolás mellett fog a magánosoknak kiadatni.

Kelt Pesten, 849-ik évi julius 4-én tartott tanács ülésünkből".

Ságodi alpolgármester.

Ságodinak ezen átirata még rendeltetési helyére sem érkezett, mikor már utban volt épen Ságodihoz a kormánynak egy — valószinüleg a julius 2-i minisztertanács határozatából kibocsátott — rendelete, melyben meghagyatik, hogy a váltópénz hiányán segitendő, *nyomasson a városi hatóság 500 ezer frt erejéig 1, 2, 3 és 6 krajcárról szóló váltójegyeket.* A rendelet falragaszok utján is kihirdettetett s a „*Respublica*" julius 6-i 15-ik számának leirása szerint a falragasz körül állandóan nagy a tolongás; az emberek olvassák, s nagy megelégedéssel fogadják a hirt, mely szerint *3 nap alatt meg fognak jelenni az uj jegyek a forgalomban.*[2]

E rendeletet azonnal kézbesitették Ságody alpolgármesternek, ki másnapra (julius 5-ére) városi rendkivüli közgyülést hivott össze, melyen előterjesztette a kormány rendeletét. A közgyülésen „a rendelet foganatositása, jelesen az érdeklett váltópénz-jegyeknek elkészitése és a váltópénztárnak felállitása s a kezelőknek szükséges utasitása végett *Ságody Sándor* alpolgármester elnöklete alatt *Halbauer I. György, Heckenast Gusztáv, Burgmann Károly, Kánicz Manó, Keszt Mihál, Török Frigyes és Valeró Antal* képviselők azzal küldetnek ki, hogy müködésükhöz haladéktalanul hozzáfogván, készitendő tervöket a közgyülésnek 6-án (másnap) mutassák

[1] Pest város tanácsülési jegyzőkönyve a jelzett napról. Szám 6380. A felzeten a következő megjegyzés áll: „Eleget tett Trávnyik Antal azonnal."
[2] Közlöny. Szeged, 1849 julius 14-én, 149. szám.

be."[1] A kiküldött bizottság nyomban hozzáfogott a tervezet elkészitéséhez, mely beható tanácskozás után megállapittatván, *julius 6-án* már az ujólag egybehivott *rendkivüli közgyülés* elé volt terjeszthető. A közgyülés változatlanul jóváhagyta s ugy határozott, hogy a terv „. . . . eszközlésbe vételével és hova hamarabb sikeresitésével a tervet készitett bizottmány továbbra is megbizatik . . .[2] — A hatóságilag jóváhagyott terv alapján a közgyülés *Heckenast Gusztáv* képviselőt, a bizottság tagját, s a Landerer és Heckenast nyomdai cég társtulajdonosát bizta meg a váltójegyek elkészitésével, ki *julius 10-én „. . . . mint a váltójegyek kibocsátása tárgyában müködő nyomda és kezelés főnöke, a számára készitett esküforma szerinti hitet a tanács előtt letette*, s az esküformát sajátkezüleg alá is irta.[3] A bizottság, illetve Ságody alpolgármester javaslatai alapján a váltópénztár *pénztárnokául Kohlmann Hermann* választatott; a gyártáshoz *biztosokul* kineveztettek: Czigler Ferdinánd és Schnup Ferdinánd; *kezelési tisztek* lettek: Kreiszl Péter, Udvarlaky György, Dernheimer György, Saager Ferencz, Wagner József, König Antal és Demuth József. — A nagyobb magyar pénzjegyeknek váltójegyekre való beváltása céljából egy külön hivatal szerveztetett, melynek pénztárnoka Keszt Mihály képviselő, ellenőre Emmerling N., a kezeléshez kinevezett felügyelő képviselő pedig Szalazár Mihály képviselő lett. Minden tisztviselő „. . . . a bizottság által kidolgozott esküformát a tanács előtt letette, s az irott esküformát sajátkezüleg aláirta."[4]

A felváltás eszközlésére külön hivatali helyiségek rendeztettek be a városházán, melynek butorzatát (alighanem a vasszekrényeket) a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank kölcsönözte. Ezt a levéltárban elhelyezett azon levélből állapithatjuk meg, melyet Valeró Antal bankkormányzó a kereskedelmi bank nevében intézett a városi tanácshoz. Valeró ugyanis *julius 10-én* tudatja a hatósággal, hogy tegnapi napon, a pénzváltás céljaira kért butorokat a bank

[1] Pest város hatósági jegyzőkönyvéből, 1849 julius 5-én. 6110-ik szám.

[2] Pest város hatóságának 1849 julius 6-án tartott rendkiv. közgyülési jegyzőkönyve 6413-ik szám.

[3] Tanácsülési jegyzőkönyv 1849 julius hó 10. 6908-ik szám.

[4] Tanácsülési jegyzőkönyvek 1849 julius hó 7—11-én. 6869., 6900., 6915—6916.

szivesen megküldi a tanácsnak. Kéri azonban, hogy a butorok az eszközlendő váltás bevégezte után, vagy előbb is, ha a bank igényelné, a város költségére és az átadott jókarban visszaszállitandók . . . .[1]

A mint e részletekből látható, a városi hatóság minden tőle telhetőt elkövetett, hogy végrehajtsa a kormány julius 4-i rendeletét, és könnyitsen a forgalom zavarain, melyek oly sulyosak voltak, *hogy Csányi László* közmunkaügyi miniszter, a császári seregek bevonulása előtt csak néhány órával, midőn mint utolsó a kormány közegei közül elhagyni készül a fővárost, még egyszer átir a tanácshoz, s szivére köti a váltócéduláк ügyét. „. . . . *A pénzviszonyok bonyolódását türni nem lehet;* a városi hatóság intézkedjen, hogy ez érdemben zavarok ne mutatkozzanak . . . .“ Azt a kételyt, mi a zavarokat okozta, nyerészkedők idézték elő. „Világositsák fel Önök a népet, s ne engedjék vagyon tekintetéből azt áldozatul hullani a vétkes tőzséreknek. Rossz akarat, vagy fonák számitás szolgálhat okául a bizalmatlanságnak. . . . A jó sors legyen Önökkel, szeressék a főváros ügyét . . . .[2]

A tanács szerette a főváros ügyét, s csakugyan mindent megtett, a mit egy szorongatott városi tanács csak megtehet. De a feltartóztathatatlan végzetet a tanács sem tudta utjában megállitani. Még julius 11-én reggel a budai helyettes polgármester (Paulovics László) ugy látszik nem hisz a jelekben, s arra kéri „viszonti szolgálat ajánlata mellett“ a fővárost, hogy „azon 500 ezer pfrt. apró pénzből, mit kormányrendelet folytán legközelebb kiadand, hatósági szükségre 2000 pftot beváltani sziveskedjék.“[3] De csakhamar módjában áll kiábrándulni tévhitéből. Délután már az idegen katonaság beláthatatlan sokasága szállja meg a fővárost és ezzel vége a váltócéduláknak. Mert vége mindennemü magyar pénzjegynek. *Julius 13-án* ugyanis a városi hatósági közgyülésen jegyzőkönyvbe iktattatik *Gyulai Gaal Eduard* cs. kir. biztosnak 69-ik számu rendelete, mellyel meghagyja a tanácsnak, a mellékelve küldött proklamátiók azonnali kifüggesztését. Ezekben pedig egyebek közt bennfoglaltatott Haynaunak Bana községben 1849 julius 1-én kelt ren-

[1] Tanácsülési jegyzőkönyv 1849 julius 13.: 6319.

[2] Hatósági közgyülési jegyzőkönyvek julius 9. és 10.

[3] Buda, 1849 julius 11-i közgyülési jegyzőkönyvéből.

delete is, melyben a magyar pénzjegyeket érvényteleneknek nyilvánitja, s meghagyja azoknak azonnali beszolgáltatását. A ki pedig rendeletének 48 óránál tovább ellenszegül, azt haditörvényszék elé állitani rendeli.

A pesti váltócédulák kibocsátása ezzel végleg fennakadt, s midőn *julius 17-én* a budai helyettes polgármester kérelme a fővárosi tanács elé került, a császári biztos kezében volt már a nyomda is, a hol a készités megkezdetett. A budai kérvény hátára pedig rávezettetett a pesti, — soha napvilágot nem látott — bankócédulának szomoru története:

„A körülmények változtatával a kérdéses apró pénzeknek czélba vett közre bocsátása eszközölhető nem lévén, a megkeresvénynek szinte eleget tenni nem lehet . . . .“

A midőn a váltócédulák nyomása abbahagyatott, mintegy 3000 pft. értékü 3 krajcáros már teljesen készen volt, s elkészültek a 6 krajcárosok kőlapjai és matricái is.[1] Mindez lefoglaltatott, s átadatott megsemmisités céljából a katonai hatóságnak. A megsemmisitéssel azonban még nem zárattak le a jegykibocsátás aktái, mert Heckenast azon kérésére, hogy a nyomási költségek megtérittessenek, vizsgálat indittatott ellene, s a bizottság többi tagjai ellen, hogy vajon önként, vagy kényszer alatt gyártották-e a pénzjegyeket.

A pesti váltócédulákból egy darab sem került forgalomba, s az egész mi belőle nyomatott, elfért egy kis táskába. Ellenben a cédulakibocsátás *bünügyének* periratAival megtelt egy nagy szekrény. Egy hétig tartott a nyomtatás és annak előkészülete, a pénzjegycsinálási per ellenben, melyben fővádlottként az ország első nyomdásza szerepelt, eltartott öt évig. Öt évi herce-hurca után végül felmenetették a vádlottat: Heckenast Gusztávot.

---

[1] Koller polgármester jelentése 1849 augusztus 14-éről. Jegyzőkönyvi szám 7401.

Melléklet I.

An die priv. Oesterreichische National-Bank in Wien.

Der priv. Handelsstand in Pest bittet um die Versetzung der Einlösungs-Verwechslungs Kasse von Ofen nach Pest aus folgenden Beweggründen, — da

1-tens. Pest als grösste Handelsstadt von Ungarn mit dieser Kasse in grossen Verkehr steht, und durch die Donau getrennt, besonders im Winter durch den Eisgang, sehr oft abgesperrt, die Donau nur mit vieler Gefahr zu passieren und hiedurch der Commerz gehemmt ist.

2 -tens. Kann die Versetzung der Kasse nach Pest ohne grössere Auslagen in das Ärarial Gebäude, wo gegenwärtig das Dreissigst Amt auf einem grossen freien Platze ist, in jeder Hinsicht mit grösster Sicherheit Statt finden.

3-tens. Ist diese Versetzung auch im Interesse der National Bank, da bei grösserer Bequemlichkeit und Sicherheit für die Kaufleute, besonders während der 4 Jahr Märkte viel mehr Bank anweisungen genommen wurden, während bei den jetzt abwaltenden Schwierigkeiten viele Baarsendungen durch Reisende gemacht werden.

4-tens. Wäre es auch ausser dem Handelsstande für alle Comitats Beamten & Einwohner des Landes bequemer u. Zweckmässiger, wenn solche nicht bemässigt wären zur Verwechslung der Banknotten den hohen Festungs-Berg besteigen zu müssen; und da

5-tens die National Bank laut 47-ten § der Statuten ohnedem beabsichtigt, auch in Ungarn eine Bank Anstalt für ein oder mehrere Geschäfts-Zweigen zu errichten, so könnte einstweilen nebst Verwechslung der Banknotten und Kasse Anweisungen, auch eine für die National Bank vorteilhafte Geschäfts-Ausdehnung zu Vorschüssen auf Staatspapiere eingeleitet und hiedurch eine für Ungarn erwünschte grössere Geld Cirkulation bezweckt werden.

Pest, am 19. február 1842.

Privilegierte bürgerliche Handelsstand.

Melléklet II.

No. 1383.
17.

An den löblichen privilegirten Pesther Handelsstand.

Die Bankdirection verkennt keineswegs, dass der in der schätzbaren Eingabe vom 19. febr. 1842 neuerdings geäusserte Wunsch, die Bankfilialkassa möchte von Ofen nach Pesth versetzt werden, im Interesse des löbl. Pesther Handelsstandes liegt. Die Bankdirektion wäre auch ihrerseits, wenn es blos auf ein mit der Sicherheit des Institutes vereinbartes pekuniäres Opfer ankäme, nichtabgeweigt zu einer jenem Wunsche entsprechenden Massregel die Hand zu bieten, allein sie muss bedauern, dass *höhere und wichtigere Rücksichten hindurch in den Weg treten.*

Die Bankfilialkasse in Ofen steht nähmlich mittelst des dortigen General Kammeral-Zahlamtes mit allen Kammeralkassen, Salz- und Dreissigstämtern, und durch das Ofner Kriegszahlamt mit allen Kriegskassen des Königreichs im unmittelbaren Verkehr, ihre Centralstellung an der Seite der obersten Landesbehörde ist daher eine unerlässliche Forderung, sowohl der hierarchischen Ordnung in der Geldgebahrung, als der Hauptbestimmung dieser Filialkasse; abgesehen davon dass es in Pesth zur angemessenen Unterbringung derselben an einem vollkommen geeignetem Ärarialgebäude gebracht und dass auf diese Weise die sichere Aufbewahrung der Gelder und Effekten den Massen erschweret wäre, dass schon aus diesem Grunde weder die hohe Staatsverwaltung noch das Bankinstitut auf die in der Rede stehende Versetzung mit Beruhigung engehen könnte.

Wien, am 12. Mai 1842.

Lederer m. p.

TARTALOMJEGYZÉK.